

Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје
Мисија на ОБСЕ во Скопје

Доцент д-р. Бобан Мисоски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје
Дарко Аврамовски
Натали Петровска, адвокат

АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ ОД НАБЉУДУВАНИТЕ СУДСКИ ПОСТАПКИ ВО 2018 ГОДИНА

Автори

Доц.д-р Бобан Мисоски, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје

Дарко Аврамовски

Натали Петровска, адвокат



Организација за безбедност и
соработка во Европа

Мисија во Скопје

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Скопје, декември 2018 година

■ **ВОВЕД**

Коалицијата Сите за правично судење е мрежа на 14 граѓански организации формирана со основна мисија да ги набљудува судските процеси во државата, а со цел да го зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови, да ги идентификува наследените проблеми во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа, да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење и да ја засили довербата на граѓаните во правниот систем и судството воопшто, како и да ги намали можностите за несоодветен третман на страните во спорот од страна на судиите и другите учесници во постапката.

Поради тоа, како и поради иницирањето на процес на реформи во правосудството кои директно или индиректно влијаат на перформансот на судовите, Коалицијата во 2018 година, исто како и претходните 3 години, со финансиска поддршка на Мисијата на ОБСЕ во Скопје, го спроведе проектот „Поддршка на судските и кривично правните реформи“ (Supporting Judicial and Criminal Justice Reforms). При спроведувањето на активностите, акцент беше ставен на покренување јавна дебата, особено помеѓу стручната јавност, во врска со обработените податоци, прибрани со набљудувањето на судски постапки во текот на минатите 3 години. За таа цел беа организирани два јавни настани, во формат на тркалезни маси, на кои покрај претставници на Коалицијата и Мисијата на ОБСЕ учествуваа судии од основните судови, јавни обвинители, адвокати, претставници од Советот на Европа, како и претставници на граѓанскиот сектор и медиумите. Во рамките на проектните активности е изготвена и оваа анализа во која се обработени податоците прибрани во текот на 2018 година, во која е даден краток осврт на состојбата во судството, како и препораки за унапредување и зајакнување на независноста, ефикасноста и ефективноста на судските постапки.

■ **МЕТОДОЛОГИЈА**

Прибирањето на податоците за потребите на оваа анализа се одвиваше преку теренско истражување, односно преку физичко присуство на набљудувачи на Коалицијата во судниците во 9 основни судови во сите 4 апелациони подрачја. За таа цел беа ангажирани 16 професионални набљудувачи, дипломирани правници со повеќегодишно искуство и кои располагаат со подетални познавања на кривично правната материја, а особено на актуелниот Закон за кривичната постапка. За потребите на истражувањето, беше организирана еднодневна обука за набљудувачите, по што истите беа распределени и присуствуваа во судниците во својство на јавност. Набљудувачите се водеа од начелата на објективност и невмешување, а истите беа обврзани и со начелото на доверливост.

Селекцијата на предметите кои беа опфатени со истражувањето беше извршена по случаен избор, иако беа направени обиди да биде опфатен репрезентативен примерок, односно да бидат опфатени постапки за различни кривични дела согласно просечната застапеност на кривичните дела во судските постапки објавена во годишните извештаи за работата на судовите, но и годишните анализи на Коалицијата.

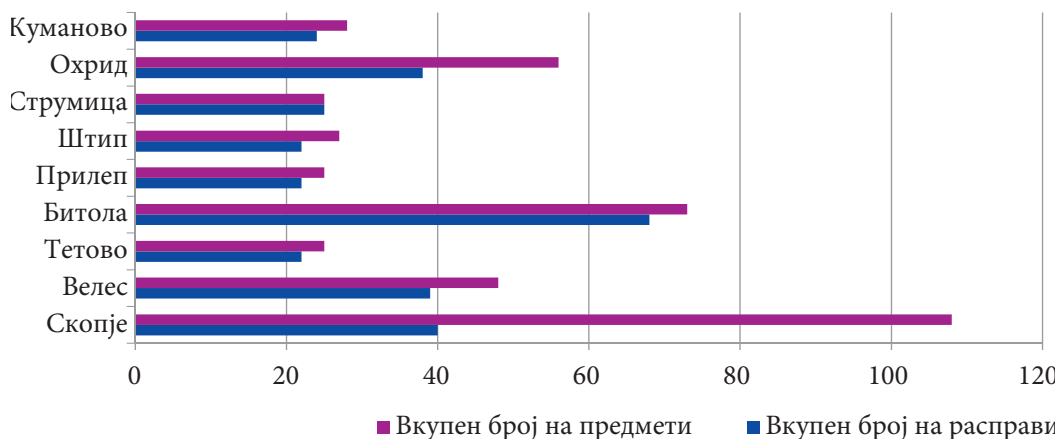
За потребите на истражувањето беше изготвен посебен, систематизиран прашалник во кој набљудувачите ги внесуваа прибраните податоци. Овој прашалник се модификува

и прилагодува на потребите на истражувањето на годишно ниво, при што се врши преформулација на одредени прашања, или пак се додаваат нови прашања за да се обезбеди поголема точност на прибраните податоци, но и со цел да бидат опфатени дополнителни индикатори за конкретни детектирани состојби за да се изврши нивно подлабинско истражување. Прашалникот се состои од 75 прашања кои, освен на општи податоци за набљудуваниот предмет, се однесуваат на текот на главната расправа и соодветно го следат текот на постапката пред судот, а акцентот е ставен на неколку институти кои го обележуваат преминот од инквизиторната во акузаторната кривична постапка. Прашањата се концепирани на тој начин што овозможуваат да бидат опфатени квалитативни и квантитативни индикатори за степенот на примена на Законот за кривична постапка (ЗКП), но и на меѓународно ратификуваните документи кои го регулираат правото на фер судење. Затворените прашања кои нудат два или повеќе одговори се доминантен дел од прашалникот и истите овозможуваат машинска и статистичка обработка на одредени трендови забележани како проблематични или позитивни при примената на ЗКП. Овие прашања се надополнети со неколку отворени прашања, каде набљудувачите можат наративно да појаснат одредени одговори, да дадат свое видување, како и да нотираат факти за кои не е предвидено посебно прашање во прашалникот. На овој начин се овозможува да бидат опфатени повеќе квалитативни индикатори за постапката, така што податоците кои се добиваат од страна на набљудувачите даваат јасна, непосредна, објективна и транспарентна слика за кривичниот предмет или расправа кои се предмет на мониторинг.

■ ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Со цел постигнување поголема распространетост на проектните активности, особено на компонентата судски мониторинг на кривични постапки, беше креирана мрежа на набљудувачи распространета на сите четири апелациони подрачја, со тоа што беа опфатени следните судови: Скопје, Велес, Тетово, Битола, Прилеп, Штип, Струмица, Охрид и Куманово. Во рамките на овој процес беа набљудувани вкупно 415 судски расправи односно 300 кривични предмети. Најголемиот број на расправи односно предмети, со оглед и на самата големина и обем на работа, беа набљудувани во Основниот суд Скопје1 во Скопје-108, Велес-48, Тетово-25, Битола-73, Прилеп-25, Штип-27, Струмица-25, Охрид-56 и Куманово-28 (графикон бр.1). Мониторингот беше временски распространет низ 7 месеци, почнувајќи од месец април 2018, па се до крајот на месец ноември 2018, а сè со цел да се прибере што е можно поголем број податоци од кои би можело да се извлечат заклучоци, насоки и препораки.

Статистика на мониторинг



Графикон бр.1

Кривичните дела кои беа евидентирани во предметите кои беа следени се разнолики како и изминатите години, но она што е специфично дека истите варијации на кривични дела се повторуваат веќе четврта година по ред, а тоа се кривични дела против имотот и телото, дела против јавниот ред, кривични дела против службената должност и слично (графикон бр.2).



Графикон бр.2

■ ОДЛАГАЊЕ НА РАСПРАВИТЕ

Прва претпоставка за одржување на главната расправа е присутноста на повиканите лица на расправата. Нејавување на уредно повикано лице на главна расправа предизвикува различни последици и различно постапување на судот во зависност од својството на лицето кое не е присутно на главната расправа¹.

Последиците кои што законот ги предвидува за отсуство на овластениот тужител кој е уредно повикан, а не се јавил на уредно примена покана, се различни во зависност од тоа дали се работи за јавен обвинител (ЈО) или за приватен тужител. Доколку станува збор за ЈО кој нема да се појави на расправа и не го оправда својот изостанок, истиот ќе биде казнет, но доколку приватен тужител не се појави на расправа и не го оправда својот изостанок, последиците се многу посериозни- судот ќе днесе решение со кое ќе ја запре постапката. Во секој случај, главната расправа може да биде одржана само во присуство на овластениот тужител.

Од друга страна, присуство на обвинетиот на главната расправа, претставува темел на правото за фер и правично судење, па отука е и незамисливо водењето на една постапка во отсуство на оној кому му се „суди“. Но, законот предвидува исклучоци од ова правило, а истите се однесуваат на ситуации кога: 1) обвинетиот е исклучен од главната расправа односно истиот е отстранет од судницата поради нарушување на редот и дисциплината, 2) Кога е донесено решение за судење на обвинетиот во негово отсуство, или в) кога се исполнети условите од член ен 479, ст.2 од ЗКП во скратената постапка (за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до три години, ако обвинетиот не дојде на главната расправа, иако уредно е повикан или поканата не можела да се врачи поради очигледно одбегнување на обвинетиот да ја прими поканата, судот може да одлучи главната расправа да се одржи без негово присуство. За останатите кривични дела за кои се води скратена постапка, присуството на обвинетиот на главната расправа е задолжително).

Отсуството на бранителот на обвинетиот, исто како и она на ЈО предизвикува различни правни последици во зависност од тоа дали се работи за задолжителна одбрана или не. Доколку одбраната е задолжителна, а уредно повиканиот бранител не се јави на главната расправа ниту, пак, го извести судот за причините за нејавување или истиот ја напушти главната расправа без одобрение од страна на судот, судот ќе ја одложи главната расправа. Во ситуација кога одбраната не е задолжителна, диспозиција е на судот дали ќе ја одржи расправата или не.

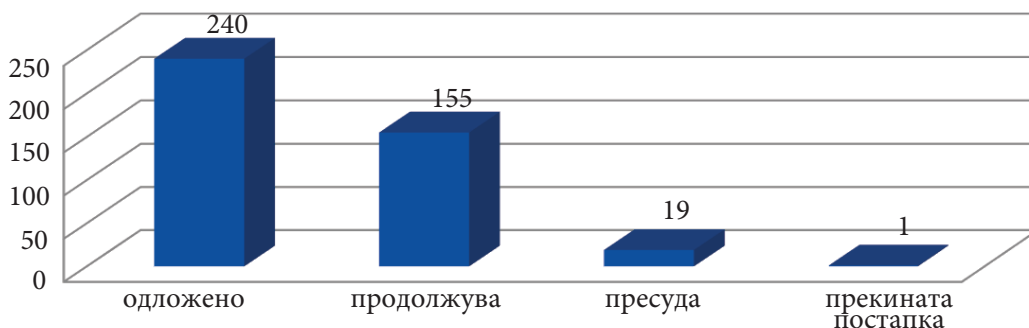
Од долунаведениот график бр.3 доаѓа до констатацијата дека од 415 набљудувани расправи, 240 се одложиле, ова е бројка која одговара на 58% од расправите, 37% продолжиле понатаму, 5% завршиле со пресуда и помалку од 1% завршиле со прекин на постапката. Со овака изразените податоци бележиме благо подобрување на состојбите со одлагања на судските расправи, но сепак не задоволително. Имено, овој процент во изминатата година-2017 изнесуваше 62%², додека пак 2016 беше 30%³.

1 Калаџиив Г., Лажетиќ Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

2 Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Коалиција „Сите за правилно судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2017

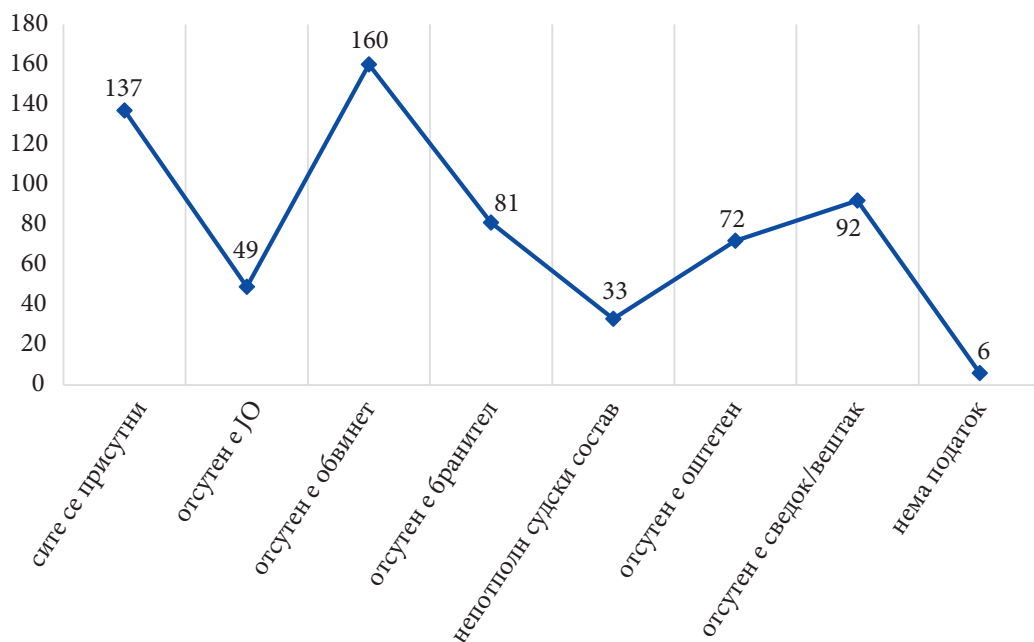
3 Петровска Н., Мисоски Б., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција „Сите за правилно судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2016

Одложени расправи



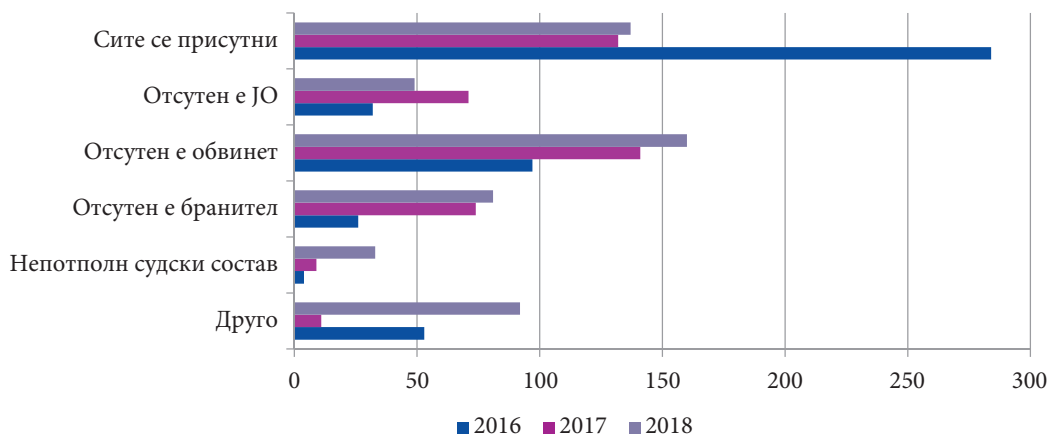
Графикон бр.3

Низ проверка на параметрите за присуство на неопходните учесници во постапката, се обидовме да ги утврдиме најчестите причини поради кои се одлагаат судењата во основните судови. Па така би можеле да констатираме дека и оваа година, евидентирано е најголемо отсуство на обвинетите лица од расправите, а веднаш потоа и на нивните бранители (видно од графиконот бр.4). Неретко, како причина за ова се наведува неспроведување на обвинетите од казнено поправните установи, но и на некоординација со системот за евиденција за спроведување на лицата кои се лишени од слобода. Во некои случаи се работи и за отсуство на технички услови (што е неизбежно поврзано со финансиите) за лицата да бидат спроведени во суд, особено кога се работи за судење во градови надвор од подрачјата каде се лоцирани самите казнено-поправни установи, но од големо значење е фактот дека судовите, особено оној во Скопје, се судираат и со ситуации во кои настанува временско и просторно поклопување на некои судења со одредени високо профилирани судски предмети. Некогаш станува збор за технички пречки, некогаш за безбедносни причини, но во секој случај ова само ја акцентира потребата од поголема логистичка поддршка и организирање во системот на функционирање и координирање на институциите кои постапуваат согласно ЗКП. Впрочем, ова е и проблематика која провејува веќе четврта година по ред. Но, она што е како дополнителна адиција на евидентирањето на отсутни лица во постапките, во однос на изминатите години е разложување на категоријата “друго” од едноставна причина што процентот на оваа причина за одлагање на расправите не беше воопшто занемарлив. Откако се вметнаа две нови категории на „отсуства“ во расправите, евидентирано е често отсуство на сведок или вештак во постапката- во 92 од следените расправи, но и на оштетениот во постапката-72 расправи. Мораме да предупредиме дека ова не секогаш е причина за одложување на расправите бидејќи ова се лица чиешто присуство согласно законот не е задолжително за водење на постапката, но во голем процент овие отсуства влијаат и на текот односно динамиката на водење на постапките. Во голема мера овие отсуства се должат на нефункционалноста на доставните служби и на неисцрпување на ресурсите на МВР при адресирањето односно повикувањето на овие лица.



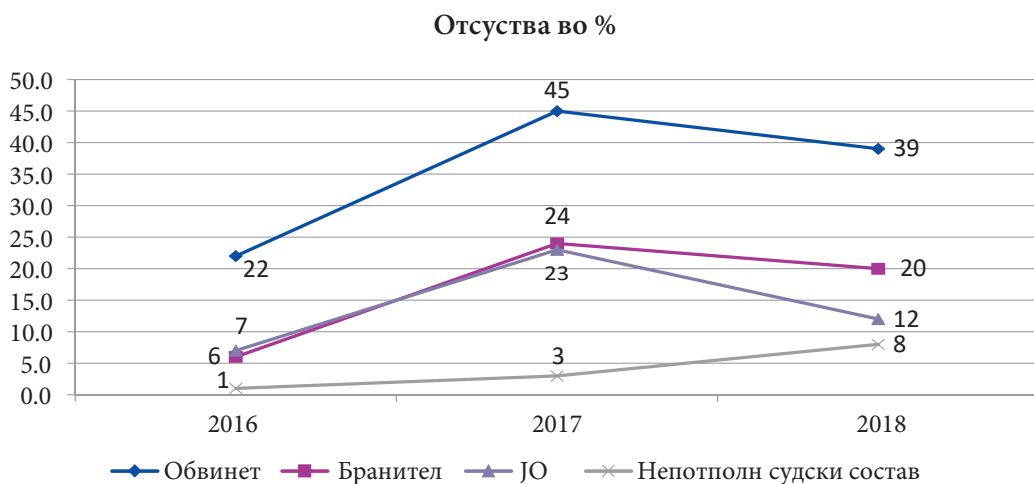
Графикон бр.4

Во контекст на паралелата која беше спомената, подолу во графичкиот приказ бр.5 е јасно претставена околноста за отсуство на неопходните лица и странки во постапката. Па така, доколку внимателно се анализира истиот, може да се забележи дека во последните 3 години доминира отсуството на обвинетиот во постапките, а веднаш потоа и на бранителите во постапките, па потоа и на јавниот обвинител.



Графикон бр.5

Меѓутоа, доколку навлеземе во индивидуална анализа на овие неколку параметри за отсуство, ќе забележиме дека во голем дел од истите има подобрување, но евидентно е и назадување. Графичкиот приказ бр.6 подолу упатува токму на процентуална отсуственост на битните чинители во постапките во изминатите 3 години и како овој фактор, кој влијае до одреден степен за одлагање на расправите, процентуално ги претставува истите. Имено, во поглед на отсуствата на обвинетите во постапките бележиме благ тренд на подобрување, па така, ако овој процентуален износ се дуплирал во 2017г. (45%) наспроти оној во 2016 (22%), во 2018г. овој процент се намалува на 39%. Понатаму, процентот на отсуства на бранителите во постапките, иако во 2017 година (24%) истиот расте повеќекратно во однос на оној од 2016 година (6%), во 2018 веќе истиот повторно бележи благо намалување на 20%, како и видно подобрување во процентот на отсуство на обвинителите во постапките односно на набљудуваните расправи- во 2016 година тој е 7%, во 2017 година истиот е зголемен трократно и изнесува 23%, за во 2018 година истиот да се намали на 12%. Меѓутоа, она што загрижува најмногу е порастот на процентот на расправи во кои судскиот совет кој одлучува во предметите е во непотполн состав. Па така, оваа бројка во континуитет расте од година во година, при што во 2018 година го има својот врв и изнесува 8% од следените расправи.



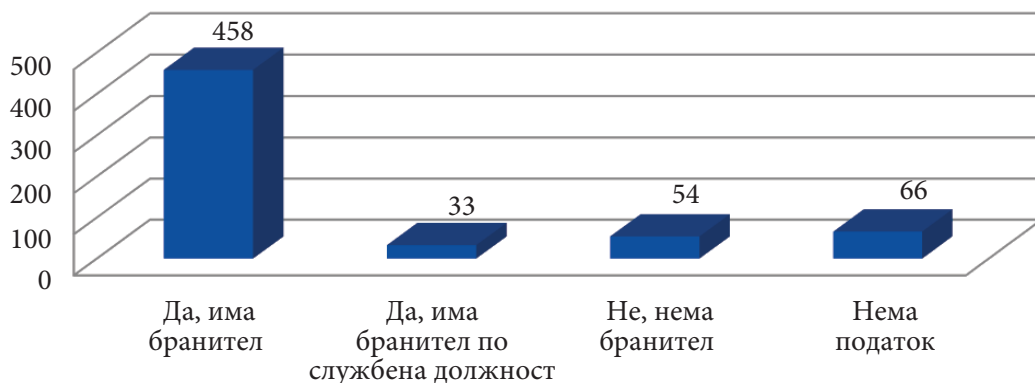
Графикон бр.6

Иако непотполноста на судскиот состав неизбежно резултира со одлагање на судската расправа, само во еден основен суд, Основниот суд Прилеп, не е евидентирано ниту едно рочиште кое е одложено токму на оваа околност. Во останатите 8 суда оваа бројка варира. Основен суд во кој што е евидентиран најголем број на одлагања на расправите на оваа околност е оној во Охрид (10 одложени расправи), што можеби упатува на недостаток на судски кадар, меѓутоа не изостануваат ниту судот во Струмица (5) односно Скопје (5 одложени расправи). Во случајот пак со Основниот суд Скопје, можеби најлегитимна би била констатацијата дека ова се должи на преголемиот обем на работа на судот, а особено имајќи го предвид фактот дека во овој суд се водат и најголемиот број од високопрофилираните судски расправи во текот на годината.

■ ПРАВО НА БРАНИТЕЛ

Со оглед на фактот дека правото на бранител е од суштинско значење за остварување на сите понатамошни права на обвинетите лица во постапките, но и гаранција дека државата нема да му оневозможи некое од предвидените права на обвинетиот, ЗКП му дава висок примат на ова право на обвинетите. Дополнително, анализирано и низ призмата на принципот на „еднаквост на оружјата“, присуството на бранител во постапката е предуслов и за водење фер и правична постапка. Но, иако нашиот ЗКП го гарантира ова право, остава на слободна диспозиција на обвинетите лица да изберат свој бранител и дали воопшто ќе имаат таков во текот на постапката. Секако дека од ова правило има исклучок, а тоа е кога станува збор за задолжителна одбрана предвидена во член 74 од ЗКП, каде законот наложува мандаторно присуство на бранител во постапката, а се однесува на случаи кога обвинетиот е нем, глув или е неспособен самиот успешно да се брани или, пак, е определена мерка притвор, како и доколку против истиот се води кривична постапка за дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, тој мора да има бранител уште при првото испитување.

Токму долуприкажаниот графички приказ бр.7 упатува на бројот на обвинети лица кои биле (не)придружувани од бранител во текот на постапката која е иницирана против нив. Од истиот, неизбежно може да се констатира дека голем број од обвинетите лица, 458 односно 81% од истите, на судењата биле со присуство на бранител, 54 лица, т.е 9%, немале бранител, а за останатите 66 лица или 10% нема податок.



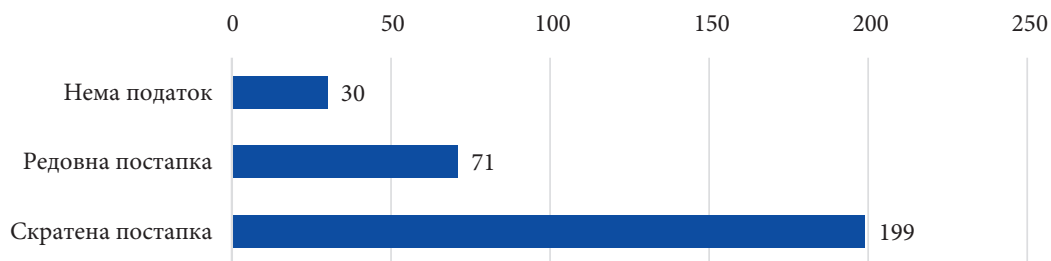
Графикон бр.7

Она што е интересно да се напомене е фактот дека набљудувачите констатирале состојба во која во 6 предмети кои се водени во редовна постапка, а која што всушност предвидува водење на постапка за посериозни кривични дела, такви за кои е предвидена казна затвор од над 5г., обвинетите биле без бранител.

■ СКРАТЕНА ПОСТАПКА

Скратените постапки се посебен вид постапки кои се применуваат согласно ЗКП. Истите опфаќаат сет на неколку вида постапки и претпоставуваат симплифициран облик на кривичната постапка. Во оваа групација на постапки опфатени се покрај постапката за донесување на пресуда врз основа на спогодба со јавниот обвинител и осомничениот, постапката за медијација во која учествува посебно трето лице - медијатор и постапката за издавање на казнен налог со кој се предлага и изрекува определена санкција во случај на постоење на доволно докази за кривични дела кои спаѓаат во надлежност на судија поединец. Меѓутоа, и покрај фактот дека станува збор за „полесна“ скратена постапка имајќи предвид дека се применува за предмети во кои е предвидена парична казна или казна затвор до 5 години, претпоставка е дека обвинетиот нема да се доведе во поинаква процесна положба во зависност од тежината на кривичното дело за кое се обвинува⁴.

Од графичкиот приказ бр.8 даден подолу може да се забележи дека од вкупната бројка на 300 набљудувани предмети, 60% од истите биле водени во скратена постапка, 24% во редовна, а за останатите 16% немаме податок.



Графикон бр.8

Ова претставува еден вид константен сооднос помеѓу редовната и скратена постапка имајќи ги предвид минатогодишните статистички податоци кои упатуваат на примена на скратена постапка во процент од околу 75% наспроти 25% во редовна, но неизбежно е да се констатира дека оваа година се соочуваме со благо намалување на овој број од 10-тина проценти.

■ МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ПРИСУСТВО НА ОБВИНЕТИОТ

Неизбежниот дел од анализата за оценка на фер постапката е и делот што се однесува на примената на мерките за обезбедување присуство како едни од најпроблематизираните

⁴ Калаџиџев Г., Лажетиќ Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 г.

мерки што значат најголемо законски оправдано ограничување на уставно загарантираните права на фер судење на обвинетите лица во текот на кривичната постапка⁵.

Токму поради овие причини, и оваа година предмет на анализа беше фреквенцијата на примената на овие мерки, низ прибраните податоци од нашите набљудувачи, како и оценка дали овие мерки се применуваат согласно законски пропишаните услови, дали овие мерки се соодветно поткрепени со докази со кои се оправдува нивната целисходност, како и дали судот вложувал доволно напор за критичко преоценување на овие мерки и/или до нивна примена дошло само во неопходните случаи.

Согласно досегашните анализи, и оваа година предмет на анализа е примената на сите мерки за обезбедување присуство, предвидени согласно членот 144 од ЗКП. Па така, од набљудуваните 415 рочишта за 300 предмети против 611 обвинети лица, присуството на обвинетите лица било обезбедено со мерки за обезбедување на 74 рочишта. Притоа, од вкупниот број мерки за обезбедување присуство, најтешката мерка, притворот, била применета во 20 предмети за 29 обвинети лица, додека полесните мерки за обезбедување присуство биле определени на 54 рочишта од 32 предмети.

Споредено со податоците од минатата година,⁶ може да констатираме благ пораст на полесните мерки за обезбедување присуство како и пад на примената на мерката притвор. Па така, за разлика од минатата година кога мерката притвор била определена во 40 предмети, оваа година притворот бил определен во 20 набљудувани предмети, додека пак, може да забележиме значителен пораст од 17 на 54 рочишта од 32 предмети на кое присуството на обвинетиот било обезбедено преку полесна мерка за обезбедување присуство (графикон бр.9).

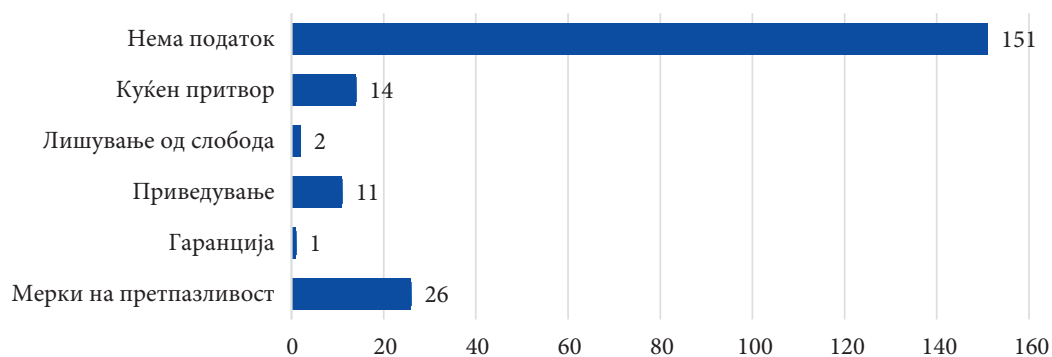


График бр.9

Дури и доколку се одземе мерката приведување како традиционално најлесна од мерките за обезбедување присуство и која што уште се смета и како реална покана⁷ или како предвесник на останатите потешки мерки за обезбедување присуство, имаме евидентен пораст на примената на полесните мерки за обезбедување присуство во однос на минатата година, односно пораст од 17 на 43 рочишта. При тоа, дури и да ги имаме предвид сите

5 Види: Fenwick Helen, *Civil Rights and Human Liberties*, 4-th ed. Ruthledge-Cavendish, 2007, стр. 58-59.

6 Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., *Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година*, Коалиција „Сите за правилно судење“, Скопје, Мисија на ОБСЕ – Скопје, 2017, стр. 12.

7 Види: Калајчиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., *Коментар на Законот за кривична постапка*, ОБСЕ, Скопје, 2018 г. стр. 334 и сл.

околности со кои би се релативизирал заклучокот за порастот на примената на полесните мерки, како на пример пораст на набљудувани рочишта, односно од 312 на 415 оваа година, односно зголемување за 25%, или типот на набљудуваните кривични дела, па аналогно на тоа и очекуван пораст на примена на мерките за обезбедување присуство во случајниот избор на предмети, сепак заклучокот е непроменлив. Имено, дури и во случај на зголемување од една четвртина од набљудуваните рочишта, односно пораст од 25% во услови на приближно иста дистрибуција на кривични дела како и минатата година, сепак порастот на примената на полесните мерки е повеќе од двоен. Доколку сакаме да бидеме до крај прецизни, дури можеме и да го споредиме бројот на рочишта од оваа година во однос на бројот на рочиштата од минатата година со што би ја изедначиле променливата вредност- број на рочиштата со минатата година, односно ако резултатот од 43 рочишта го намалиме за една четвртина тогаш и количникот од 31 рочиште повторно го генерира истиот заклучок. Па така, со задоволство може да констатираме значителен пораст на примената на полесните мерки за обезбедување присуство и тоа споредбено за 14 рочишта повеќе од минатата година или, изразен во проценти, порастот во овој случај изнесува 77%.

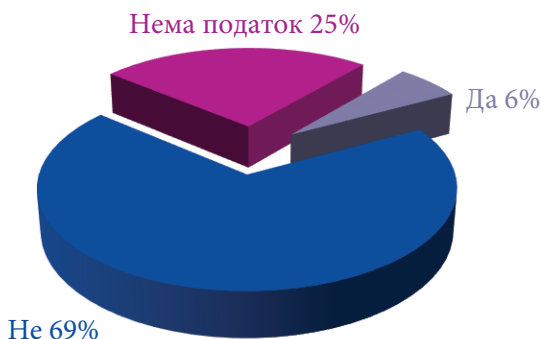
Сепак, овој вртоглав процент би требало секогаш да го земеме предвид во однос на вкупниот процент од набљудуваните предмети, така што само во 10% од предметите присуството на обвинетите лица е обезбедено преку полесните мерки за обезбедување присуство, анализирано без мерката приведување, а доколку ја вклучиме и оваа мерка тогаш процентот на примена на полесните мерки за обезбедување присуство би изнесувал 12% од вкупниот број набљудувани рочишта.

Во однос, пак, на мерката притвор, оваа година имаме намалување во однос на минатата година, односно намалување од 40 предмети на 20 предмети. Доколку се направи истото разгледување и на бројот на оние предмети во кои е определен притворот, во однос на сите набљудувани рочишта, тогаш може да заклучиме дека притворот бил забележан на 20 рочишта, па на овој начин падот на примената на мерката притвор во однос на минатата година е двоен, односно имаме пад од 50% во однос на минатата година.

Трендот на намалување на примената на мерката притвор и зголемување на примената на полесните мерки за обезбедување присуство би бил посакуваниот епилог од сите наши досегашни анализи. Односно, примена на сите мерки за обезбедување присуство во 18% од набљудуваните рочишта, додека примена на мерката притвор во 6% од набљудуваните предмети (графикон бр.10). Токму овој тренд ги исполнува неколкугодишните заклучоци и препораки давани во нашите анализи за порестриктивна примена на мерката притвор во однос на пофреквентната примена на полесните мерки за обезбедување присуство. Ваквиот заклучок, доколку не се работи за случаен примерок, туку за репрезентативен примерок, од статистички аспект во компарација со податоците од другите држави во ЕУ би ја ставил државата⁸ на листата на посакувани држави во однос на почитувањето на правото на обвинетиот да се брани од слобода во текот на главната расправа.

8 Види: van Kalmthout, A.M., Knapen, M.M. and Morgenstern, C., ed. Pre-trial Detention in the European Union, WLP, 2009, стр. 55-56.

Во колку предмети е определен притвор?



Графикон бр.10

Сепак, и покрај позитивните статистички показатели, не би можеле да бидеме докрај задоволни од добиените резултати. Ова се должи на фактот дека во само еден од анализираните случаи е применета мерката гаранција, како и на фактот дека имаме на некој начин фаворизирање на една од мерките на претпазливост. Тоа значи дека од вкупно применетите 43 полесни мерки за обезбедување присуство, 26 се мерки на претпазливост меѓу кои со 13 инстанци доминира мерката одземање на патната исправа, а дури потоа следуваат по 3 случаи примена на мерката забрана за одржување на контакт со определени лица, во по 2 случаи забрана за напуштање на живеалиштето, како и обврска за јавување на службено лице, додека за 6 случаи не е наведено кои мерки на претпазливост се определени од страна на судот. Или поинаку кажано, од вкупниот репортаж од 7 законски предвидени мерки на претпазливост, судот применува само 3. Ова повторно го генерира заклучокот од минатата година дека судот не располага со соодветни ресурси преку кои ефикасно би ја спроведувал примената и контролата врз примената на овие полесни мерки за обезбедување присуство на обвинетите лица во текот на главната расправа.⁹

Токму затоа, сметаме дека е соодветно да ги повториме и минатогодишниот заклучок и препораката¹⁰ за реформирање на Законот за пробација, каде би се отворила можноста пробациските служби да имаат проширена надлежност во насока на контрола и мониторинг врз ефикасната примена на полесните мерки за обезбедување присуство, кои во однос на начинот на реализирање во практиката се многу слични со алтернативните санкции за кои е предвидено постапувањето на пробациските служби. Дотолку повеќе, во услови на прифаќање на оваа дополнителна надлежност на пробациските служби, сметаме дека е нужно тие да бидат дополнително доекипирани во насока на зголемување на нивниот број и зголемување на финансиските средства кои би биле алоцирани за организирање и спроведување на нивната надлежност.

⁹ За улогата на пробациските служби кај примена на полесните мерки за обезбедување присуство види: Cesaro Gianluca, "Probation officers are key actors in reforming pre-trial detention and ensuring effective cross-border justice in the EU", достапно на: <http://cep-probation.org/probation-officers-are-key-actors-in-reforming-pre-trial-detention-and-ensuring-effective-cross-border-justice-in-the-eu/>

¹⁰ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, оп. цит., стр. 14

Имајќи ги предвид погоренаведените аргументи, може да констатираме дека истите се јавуваат и како пречка при примената и на мерката гаранција. Односно, судот првин нема доволно податоци за финансиската состојба на обвинетото лице, бидејќи за фреквентна примена на оваа мерка финансиските податоци судот би требало да ги добива по службена должност од страна на јавното обвинителство или од страна на посебна служба исклучиво надлежна за спроведување на овие финансиски истраги за обвинетото лице и податоци за профилирањето на неговата личност¹¹. На тој начин, судот нема да зависи од предлогот на обвинетиот, каде судот воопшто не би можел да провери и да биде сигурен дали навистина имотот што е предложен како обезбедување е доволна и соодветна гаранција дека тоа лице нема да побегне или да го повтори делото.

Во поглед на примената на мерката куќен притвор, задоволува бројот од 14 случаи во однос на минатата година кога оваа мерка не била определена ниту еднаш. Но, и во оваа пригода, сметаме дека примената на оваа мерка во најмала рака е проблематична во услови на непостоење на јасно дефинирани законски услови кога би се применила оваа мерка, ниту постоење на посебни служби коишто би го контролирале движењето на обвинетото лице во услови на определена мерка куќен притвор. Токму затоа, сметаме дека треба да го реafirмираме минатогодишниот заклучок за законско редефинирање на оваа мерка во ЗКП каде оваа мерка првин би се применила во случаите кога би се работело за лица кои што имаат реална потреба да го издржуваат притворот во домашни услови, аналогно на околностите од Кривичниот закон (КЗ) во однос на алтернативната санкција куќен затвор, односно доколку се работи за лице што е хронично болно, старо и изнемоштено или бремена жена.

Дотолку повеќе, сметаме дека преку интервенција во одредбите на Законот за пробација и во ЗКП, каде соодветно би се пропишале одредби за куќен притвор со електронски надзор, би можела да се зголеми и подобри примената на оваа мерка. На тој начин, мерките куќен притвор и куќен притвор со електронски надзор би се вметнале под надлежноста на пробациските службеници со што судовите би можеле да бидат сигурни во доверливоста и целисходноста на примената на овие мерки, правото на слобода на движење на обвинетите лица во голема мерка би се заштитило, а, конечно, примената на овие мерки преку пробациските служби би можела да го отвори патот и кон нејзина примена и за случаите кога станува збор за други обвинети лица чиешто присуство би се обезбедило преку овие полесни мерки.¹² Токму преку овие законски интервенции би се отстранила досегашната практика на бегства на лицата што се во куќен притвор¹³, или присуството им се обезбедува со полесна мерка за обезбедување присуство. Сметаме дека доколку контролата на примената на полесните мерки за обезбедување присуство е пренесена врз една функционална служба, доколку во тоа се претвори во иднина пробациската служба или доколку се воведат посебна единица во рамките на МВР, судот би бил многу посигурен во својот избор присуството на

11 За вакви примери од надлежноста на Пробациските служби, на пример, во Холандија или Франција види во: van Kalmthout, A.M., Durnescu, I., Probation in Europe, стр. 23-30; или во САД Federal Pretrial Risk Assessment Instrument, User's Guide, Office for Probation and Pretrial Services, 2016. Достапно на: <https://www.ncjrs.gov/>

12 Во вој случај пробациските служби би оцениле дали ове мерки би биле целисходни и соодветни на личноста на обвинетото лице, како и дали со нивната примена обвинетото лице редовно би се јавувало пред судот во текот на кривичната постапка, а со тоа и дали неговото чување на слобода би претставувало некаква опасност било по водењето на кривичната постапка, било по сигурноста и безбедноста на другите лица или генералната јавност. За оценка на ризик факторите види: Hucklesby Anthea and Marshall Emma, Tackling Offending on Bail, The Howard Journal, Vol. 39, No.2. May, 2000, стр. 150-170.

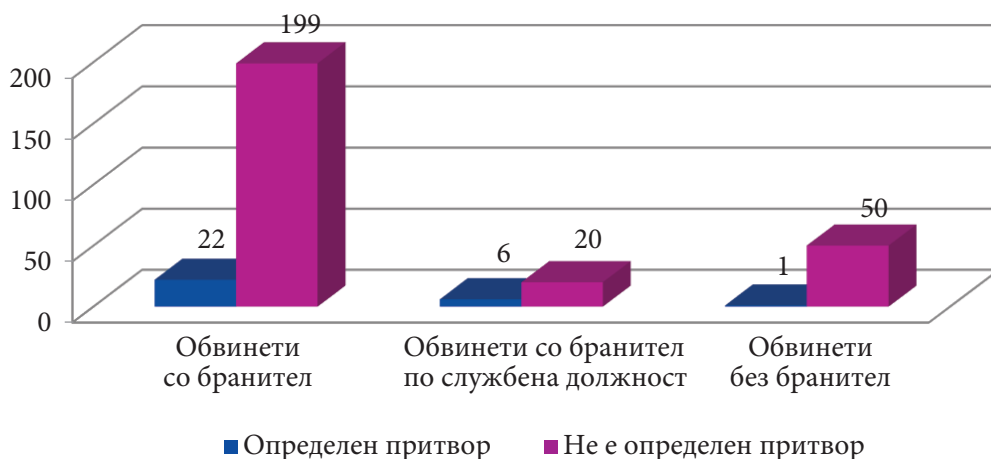
13 Види го последниот случај од серијата на бегства на осудени лица по спроведени т.н. „High Profile“ кривични постапки, при што на овие лица им беа определени полесни мерки за обезбедување присуство, Односно бегството на осуденото лице Никола Војминовски, кој беше неправосилно осуден на 13 годишна казна затвор. Види: <https://www.mkd.mk/makedonija/sudstvo/izbegal-nikola-vojminovski-osuden-za-obidot-za-ubistvo-na-sela>

обвинетите лица да го обезбеди со полесните мерки за обезбедување присуство, како и низ добиената индивидуализирана проценка за ризик од страна на стручните служби, би можел да определи најсоодветна комбинација на полесни мерки за обезбедување присуство кои што би имале најголем ефект во услови на најмало ограничување на слободата на движење.

За жал, останува да почекаме на дополнителни измени во ЗКП во поглед на допрецизирање на електронскиот надзор како посебна мерка за обезбедување на присуство на обвинетиот во текот на кривичната постапка или воведување на некои посовремени мерки за обезбедување присуство, а досега познати во компаративното право. Во таа насока се и препораките за реформа на Законот за пробација и на целата пробациска служба со што би се остварила позитивна клима за почеста и посоодветна примена на полесните мерки за обезбедување присуство на обвинетите лица во текот на кривичните постапки.

Посебен аспект на оценката на правичноста на примената на притворот како најтешка мерка за обезбедување присуство на обвинетиот, набљудувачите на Коалицијата детектираат преку присуството на бранителот во текот на рочиштата кога на обвинетиот му е определен притворот. Имено, за разлика од минатата година, кога на обвинетиот на кој му бил определен притвор рочишта се одржале во отсуство на неговиот бранител во 9 случаи, оваа година тој број е намален на само еден случај (графикон бр.11).

Дали обвинетиот има бранител на расправите кога е определен притвор



Графикон бр.11

Ваквиот процент е за поздравување и го оддава впечатокот дека бранителите и судот се корегирале во поглед на почитувањето на меѓусебните календари, а во корист на правото на ефикасна одбрана на обвинетиот во услови кога тој се наоѓа во притвор.¹⁴ Сепак, и покрај фактот дека се работи за само еден детектиран случај, не се остава простор за триумфализам од едноставна причина што може да констатираме дека оваа непожелна практика, и покрај фактот дека се работи за случаи кои се спротивни на ЗКП, при одржување рочишта без присуство на бранителот во услови кога е определен притвор е сè уште присутна во домашните судови.

¹⁴ За правото на ефикасна одбрана види повеќе кај: Калаџиџев Г., „Ефективна одбрана во кривичните постапки во Р.М.“, ФООМ, Скопје 2014 г.

Сооднос на обвинети со бранител кога е определен притвор



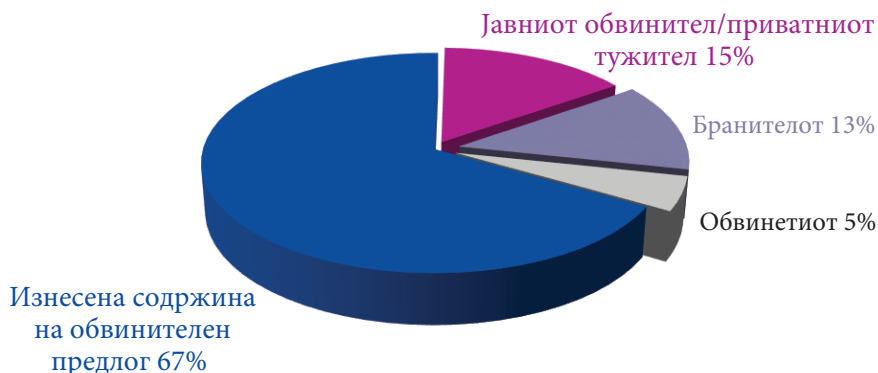
Графикон бр.12

Дотолку повеќе сметаме дека и при анализата на соодносот на случаите кога обвинетиот има бранител и кога е определен притвор, а на рочиштето не е присутен бранителот, покрај фактот дека се работи за релативно мал процент од само 3%, сепак сметаме дека ваквата практика е непосакувана и влијае врз ефикасната одбрана на обвинетиот кој е во притвор. Имено, имајќи ја предвид комплексноста на главната расправа согласно одредбите од ЗКП, а особено фактот дека се работи за обвинето лице кое е во притвор, сметаме дека и ЗКП во овој дел би требало да претрпи измени во насока присуството на бранителот на обвинетиот да биде остварено во текот на целото судење и на сите рочишта, а не само на рочиштата кога се определува мерката притвор (графикон бр.12).

■ ВОВЕДНИ ГОВОРИ

Воведните говори се, практично, иницијалниот дел на главната расправа во суд. Преку истите, странките добиваат можност да изнесат решавачки факти кои имаат намера да ги докажуваат, да ги најават доказите што ќе ги изведуваат, но и да ги утврдат прашањата кои ќе бидат предмет на расправа. Законот за кривична постапка кај нас прави разлика помеѓу ингеренциите за постапување на судот, како и примената на овој институт во редовна или пак скратена постапка. Кога станува збор за редовна постапка, горенаведениот принцип на држење воведен говор е правило, со тоа што одбраната секогаш има право да не дава воведни говори, но, кога станува збор за скратена постапка, имајќи предвид дека се работи за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до 5 години, воведните говори на застапниците на обвинението се трансформираат во изнесување на содржина на обвинението. Во овој случај, законот ја изоставува одбраната во поглед на давање свој „агол“ при воведувањето на решавачките факти кои се во корист на истата.

Со оглед на погоренаведената статистика на голем процент скратени постапки кои беа набљудувани во изминатата година, евидентен е и големиот процент на изнесувањето на содржина на обвинителен предлог (графикон бр.13) наспроти одржаните воведни говори.



Графикон бр.13

Изненадувачки податок е што бранителите ја напуштаат праксата од изминатите години за изнесување воведни говори во скратена постапка. Имено, иако законски необврзувачки во скратената постапка, досега, воведните говори често знаеја да бидат користени и од страна на бранителите, но оваа година не бележиме ниту еден единствен евидентиран случај на изнесување воведен говор од страна на бранител во скратена постапка. Напротив, евидентирано е изнесување на содржината на обвинителен предлог на 55 расправи, но не и воведен говор од бранителите како што тоа било случај, на пример, во претходната година - 14 воведни говори на бранителите и 6 на обвинетиот.

Дополнително се наметнува и проблематиката на сè уште нецелосно совладана техника на воведни говори кај обвинителите од причина што набљудувачите констатирале дека на 32% од расправите, воведниот говор е сведен на читање на обвинителниот акт наспроти давање суштински воведен говор согласно правилата за давање на истиот.

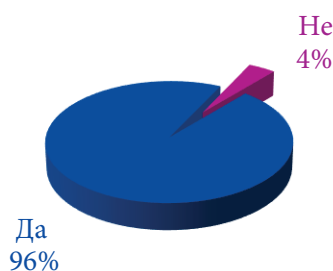
Наспроти она што предвидува самиот ЗКП, дека во воведниот говор странките не треба да ја изнесуваат содржината на доказите од причина што тоа е предвидено во понатамошниот дел на главната расправа преку непосредно изведување на доказите судијата, односно, советот да се запознае со истите, кај нас сè уште бележиме пракса на изнесување факти за доказите и тоа во 30% од набљудуваните расправи. Во случајов треба да се посочи дека не станува збор само за обвинителството, туку и за одбраната и тоа во идентичен процент од расправите. Исто така, законот предвидува и дека странките не смеат ниту да изнесуваат факти за поранешната осудуваност на обвинетиот бидејќи тоа ќе можат да го направат на главната расправа со поднесување соодветни докази, но и тука имаме отстапување, за волја на вистината, во само еден случај и тоа од страна на јавен обвинител.

Откако ќе биде одржан воведниот говор од страна на застапникот на обвинението, судот е должен да го праша обвинетиот дали го разбрал обвинението и дали разбрал за што истиот се обвинува. За претседателот на советот, односно судијата, оваа обврска е мандаторна без оглед на фактот дали обвинетиот има бранител или не и дали истиот е неука странка или има познавања од конкретната област. Доколку, од кои било причини обвинетиот се изјасни дека не го разбрал обвинението, судот е должен на наједноставен можен начин да му ја појасни односно изнесе содржината на обвинението.

Од податоците кои набљудувачите ги имаат прибрано од лице место, можеме да заклучиме дека во голема мера судиите ги применуваат предвидените законски прописи по однос на овие прашања. Сепак, постојат евидентирани исклучоци како, на пример, фактот

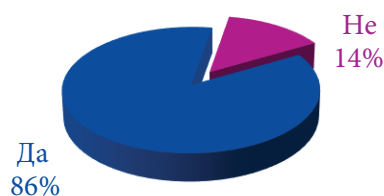
дека во 4% од постапките обвинетиот не бил прашан дали разбира за што е обвинет (видно од графикон бр.14), како и тоа дека, дури и откако обвинетиот се изјаснил дека не разбира, судот само во 86% од предметите му појаснил на истиот. Неприфатливо е судот да прави отстапка во толку голем процент, 14% (видно од графикон бр.15) од предметите во кои што обвинетиот се изјаснил дека не разбира за што е обвинет, особено во фаза на постапката кога истиот има прилика откако ќе разбере за своето обвинение да признае и вина односно да се прозине се дали е виновен или не.

Дали обвинетиот беше прашан од страна на судот дали разбира за што е обвинет



Графикон бр.14

Ако обвинетиот не разбрал, дали судот му појасни за кое КД се обвинува



Графикон бр.15

■ ПОУКИ ЗА ПРАВАТА НА ОБВИНЕТИОТ

Законот за кривична постапка предвидува секој обвинет, пред секое испитување, задолжително да биде информиран и поучен за што истиот е обвинет, дека не е должен да ја изнесува својата одбрана ниту да одговара на поставени прашања, дека има право на бранител по сопствен избор, да изнесува факти и докази кои му одат во полза, како и да се произнесе за делото кое му се става на товар, за правото на увид во списите и разгледување на одземените предмети, за правото на преведувач односно толкувач, за правото на преглед од лекар при потреба од медицински третман или утврдување на евентуални полициски пречекорувања, како и информирање за правото на спогодување за вина со ЈО (член 206). За важноста на поуките за правата упатува и фактот дека законодавецот предвидел, доколку судот постапи спротивно на одредбите кои предвидуваат задолжителна поука за правата, исказот на обвинетиот да не може да се користи во текот на судската постапка. Токму поради ова, предмет на оваа анализа беа и прашањата поврзани со правата на обвинетите лица. Па така, прашалникот кој се користеше за потребите на оваа анализа во себе опфаќа дел од овие права, поточно оние најбазичните со кои треба да биде поучен секој обвинет. При анализа на податоците кои беа собрани од страна на набљудувачите, можеме да забележиме (графикон бро.16) дека најчесто застапеното право со кое се поучува обвинетиот е всушност правото истиот да даде исказ, потоа правото да изнесува докази во своја одбрана, како и правото да молчи, а веднаш потоа и правото на забелешки односно бранител. Правото за кое се забележани најмалку поуки е правото на преведувач.



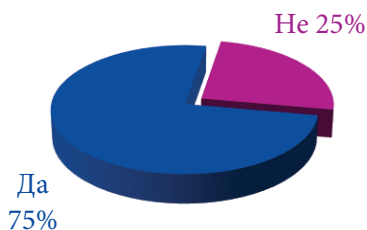
Графикон бр.16

Последниот издаден коментар на ЗКП во образложението околу оваа проблематика предвидува и дека “Секоја поука која е наведена во ст.1 од член 206 на ЗКП треба да му биде поединечно кажана и на обвинетиот треба да му се даде можност да се произнесе поединечно за секое право од ст.1 од овој член.”¹⁵. Доколку ова толкување на авторите беше прифатено од судиите кои го имплементираат законот, графиконот бр.12 ќе ги имаше исполнето сите категории на права кои се предвидени во целосен 100 процентен износ, но со оглед дека тоа не е случај, останува ова прашање да се адресира до практичарите со цел да се подобрат состојбите околу оваа проблематика.

Но, доколку навлеземе подлабоко во оваа област, би можеле да утврдиме и дека она што законодавецот го предвидел и она на што упатуваат авторите на коментарот на ЗКП, дека правата на обвинетите не само што треба да бидат набројани туку истите да бидат објаснети на разбирлив начин за обвинетиот, повторно практичарите избегнуваат да го спроведат во целост. Имено, од графичкиот приказ бр.17 може да се види процентуален сооднос на тоа дали на обвинетиот му биле објаснети правата на разбирлив начин или не, односно на кој начин истите му биле објаснети-графикон бр.18. Од овие прикази можеме да констатираме дека во 25% од расправите, набљудувачите констатирале дека на обвинетите не им се објаснети правата на начин на кој истите би можеле да ги сфатат, односно во само 23% од расправите тие се детално објаснети, во 54% се само наброени, додека пак во 23% не се воопшто објаснети.

¹⁵ Калаџиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 година.

Дали правата му беа објаснети на обвинетиот на разбирлив начин (2018г.)



Графикон бр.17

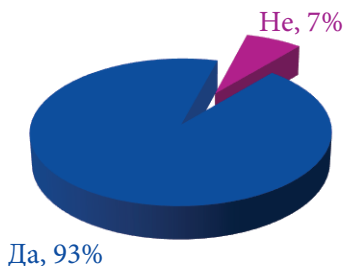
На кој начин беа објаснети правата (2018 г.)



Графикон бр.18

Во компарација со минатогодишната анализа на состојбата во поглед на објаснување на правата на обвинетите лица, бележиме влошување на состојбата. Имено, графичкиот приказ бр.19 подолу покажува процентуален сооднос од 93% наспроти 7% во корист на разбирливото објаснување на правата во 2017 година, што претставува подобар исход споредбено со оваа година од 75% наспроти 25%, односно упатува на огромен пораст на овој процент. Ист е случајот кога станува збор и за начинот на образложување на правата. Ако во 2017 г. сме имале 6% необјаснети права (графикон бр.20), оваа година имаме 23%, а ист е случајот и со процентот за деталното објаснување само што, овој случај, оди со обратно пропорционална динамика, па така, на сметка на зголемување на необјаснетите права се соочуваме со ситуација на намален процент на детално објаснети права и тоа од 44% на 23%.

Објаснување на правата на обвинетот на за него разбирлив начин (2017г.)



Графикон бр.19

На кој начин му беа објаснети правата на обвинетиот (2017г.)



Графикон бр. 20

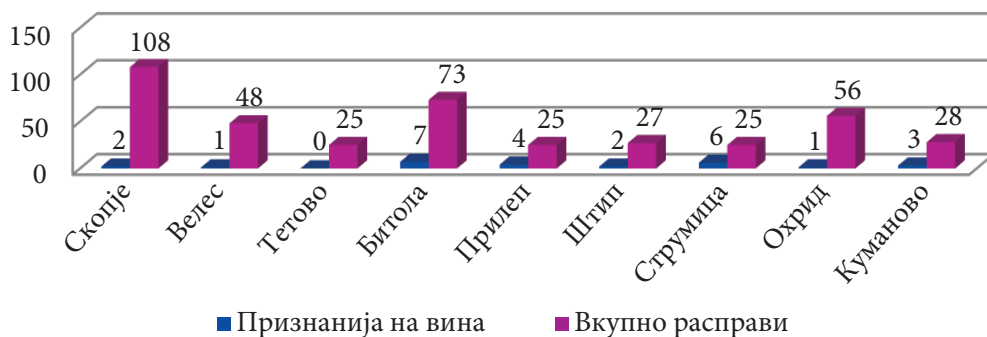
■ ПРИМЕНА НА ПРИЗНАНИЕТО ЗА ВИНА

Традиционално процесно интересниот момент примената на признание за вина на обвинетите лица како начин за забрзување на кривичната постапка е неизоставен дел и од овојгодишната анализа. Имено, имајќи го предвид фактот дека се работи за една особено

ефикасна алатка за забрзување на траењето на кривичните постапки¹⁶ која, истовремено, е и мошне контроверзна поради фактот дека станува збор за забрзување на најзначајниот дел од кривичната постапка, главната расправа каде во најголема мерка доаѓаат до израз процесните гаранции на обвинетото лице, сметаме дека е упатно да се провери дали минатогодишните препораки се соодветно адресирани оваа година. Односно, дали имаме какво било поместување во поглед на примената на ЗКП и почитувањето на правата на обвинетите лица во текот на главната расправа за време на овогодишешниот период на анализа.

Имајќи го предвид фактот дека оваа година се работи за зголемен број на анализирани рочишта и предмети, може да констатираме опаѓање на бројот на дадени признанија од страна на обвинетите лица во текот на главната расправа. Имено, за разлика од минатата година кога обвинетите биле подготвени да дадат признание на 40 рочишта од вкупно 312 рочишта, оваа година ваква подготвеност обвинетите изразиле само на 26 рочишта од вкупно 415¹⁷. Ова значи дека имаме сериозен пад на дадените признанија за вина во текот на главната расправа пред домашните судови. Па така, ако минатата година зборувавме за процент од нешто над 10% расправи каде биле дадени признанија, оваа година имаме сериозен пад на 6% од вкупниот број расправи, или пад за скоро 40%.

Број на расправи со признание на вина спореден со број на набљудувани расправи по градови



Графикон бр.21

На прв поглед е забележливо дека најголем пад на признанија е забележлив пред Основниот суд Скопје 1, каде нашите набљудувачи успеале да забележат признание за вина на обвинетите лица во само два случаи што, од набљудуваните 108 рочишта во Скопје оваа година, е сериозно низок процент особено доколку споредиме со минатата година кога имавме 129 набљудувани рочишта во 7% од кои беа дадени признанија на вина. Значи, имаме намалување на бројот на рочишта со дадени признанија од 7% на нецели 2% што изнесува намалување од 3,5 пати. Трендот на намалување на бројот на рочиштата на кои

¹⁶ Постапка која е препознаена во повеќе законодавства низ светот, како и од страна на Советот на Европа низ препораката Recommendation No. (87) 18, of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of the Criminal Justice. Види и: Бужаровска Г., Мисоски Б., "Plea bargaining under the CPC", во Simplified Forms of Procedures in Criminal Matters – Regional Criminal Procedure Legislation and Experiences in Application, Ivan Jovanovic and Miroљub Stanislavljevic eds., OSCE Mission to Serbia, 2013

¹⁷ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, оп. цит., стр. 22-23.

обвинетите дале признание за вината е видлив и кај сите останати набљудувани судови, а споредено со минатите години најдрастични се намалувањата кај Основните судови Битола, Скопје и Велес (графикон бр.21).

Ваквиот тренд на намалување на бројот на рочиштата на кои обвинетите лица имаат дадено признание за вината се совпаѓа и со официјалните податоци добиени од судовите во државата¹⁸, што го генерира заклучокот дека постојат евидентни пречки во примената на признанието за вината на обвинетите како начин за забрзување на ефикасноста на кривичните постапки.

Причините за овој сериозен пад на дадените признанија во текот на главната расправа е можно да се должат на неколку индикатори. Првиот индикатор е ниската казнена политика на судовите, како најсериозен фактор во одлуката на обвинетите за давање или не на признание во текот на главната расправа. Втор индикатор е подготвеноста на јавното обвинителство со докази во насока на поткрепа на обвиненијата. Третиот индикатор е поврзан со довербата на јавноста во судството. Следен индикатор може да биде лоциран во фактот дека бранителите немаат интерес за застапување на клиентите во услови на признанија за вина, поради пониските адвокатски тарифи. Можен индикатор би била и улогата на судот во постапката за оценка на признанието¹⁹, како и подготвеноста на судот да одлучи и за другите дополнителни елементи, како надомест на штетата или примена на конфискацијата.

Сепак, за вистинското влијание на сите овие индикатори врз одлуката на обвинетите да дадат признание за вина и врз судот да го прифати даденото признание и да одмери соодветна санкција, неопходно е да се направи дополнително и продлабочено истражување бидејќи податокот добиен од нашите набљудувачи сигнализира на сериозен проблем во кривичната постапка што може да има далекусежни последици во поглед на ефикасноста на кривичноправниот систем што би создало проблем во перцепцијата на граѓаните на системот на правораздавањето како еден од гарантите на човековите права и слободи.

Во таа насока, ова може да се толкува како пад на довербата во судот, односно немање интерес за признавање на вината, а со тоа и забрзување на кривичната постапка, поради неизвесноста на кривичната постапка, која се перцепира како спора и неефикасна, а со самото тоа и дека е можно казната за поведението и воопшто да не настапи. Или, вториот момент е дека граѓаните немаат страв од институциите на прогонот, а имаат зголемена доверба во судот и не се плашат да не дадат признание, со став дека во услови на недавање на признание по спроведената главна расправа би поминале подобро. Односно, дека граѓаните се повеќе подготвени да го искористат својот ден во судот и на непосредна јавна расправа своите аргументи да ги соочат со аргументите на јавниот обвинител, отколку на некој начин да му „олеснат“ на јавниот обвинител и да признаат дека го сториле делото.

Сепак, за сите овие дилеми, колку и да се прифатливи или неприфатливи, е неопходна продлабочена анализа. Единствениот досега познат факт од погоренаведените фактори е укинувањето на Законот за одмерувањето на видот и висината на кривичната санкција, што можеби беше од клучно значење за обвинетите како стимул за давање на признанието. Или, поинаку кажано, преку овој закон обвинетите точно можеа да пресметаат колку би изнесувала т.н. системска милост од страна на судиите во услови на дадено признание. Можеби, токму и овој аргумент е еден од најзначајните причини за падот на примената

¹⁸ Види ги податоците на Основниот суд Скопје I, во делот на К-ПП (кривично – предлог спогодби) достапни на: <https://bit.ly/31M36g4>

¹⁹ Види: Misoski B., Ilik Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, Journal of the Faculty of Security, Skopje, University St. Klement of Ohrid, Bitola, 2016; или Alschuler, Albert W., The Trial Judge's Role in Plea Bargaining, Part I, Columbia Law Review, Vol. 76, No. 7, Nov., 1976.

на признанието во текот на главната расправа како начин за забрзување на кривичните постапки²⁰. Што значи, во услови на неизвесност на санкцијата, неизвесност за брзо изрекување на санкцијата, како и ниската казнена политика од страна на судовите делуваат демотивирачки кај обвинетите да даваат признание за вината, како начин на брзо решавање на кривичноправните предмети.

Последиците од оваа појава се далекусежни во насока на трошење на ограничените судски ресурси, а со тоа и намалување на капацитетот не само на судот, туку и на сите субјекти во кривичната постапка, своите ресурси да ги фокусираат кон откривање, гонење и осуда на сторителите на потешките и посложени кривични дела. Токму затоа, сметаме дека е неопходно спроведување на една опсежна анализа на причините за оваа појава која би била основа за соодветна реакција во позитивното право, а со цел заживување на овој навистина ефикасен инструмент за забрзување на кривичните постапки.

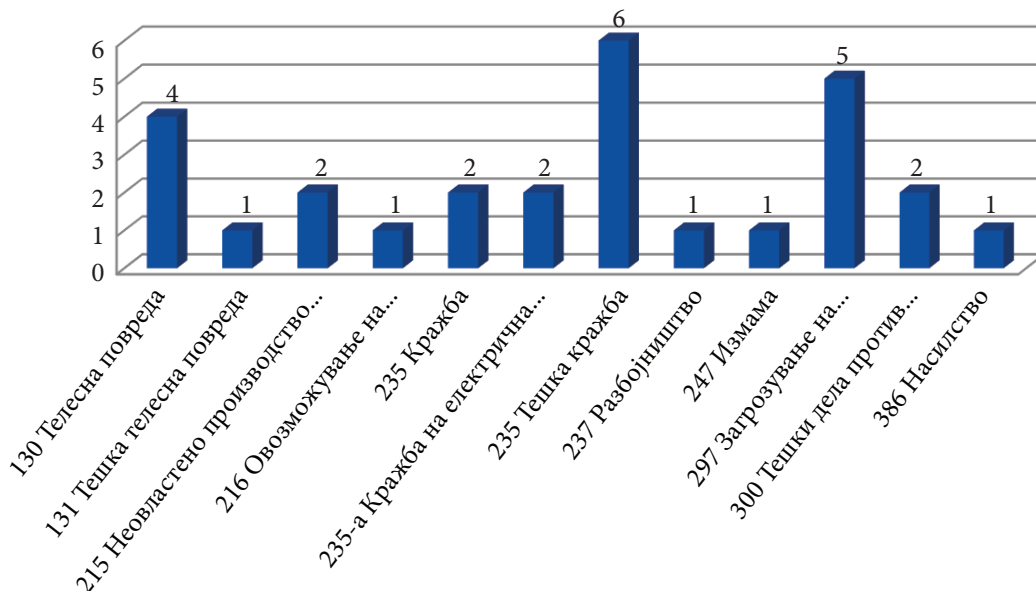
Во однос пак на видот на кривичните дела, повторно може да го дадеме минатогодишниот заклучок дека, најчесто, признанија се даваат за традиционалните кривични дела, односно најчесто за имотните и насилничките кривични дела при што, за разлика од минатата година и аналогно на предминатата, се враќаат на сцена и полесните кривични дела против животот и телото – телесната повреда од член 130 од КЗ и тешката телесна повреда од член 131 од КЗ. Исто како и минатата година, од собраните податоци произлегува дека обвинетите лица за кривичните дела против половата слобода и половиот морал се најмалку заинтересирани да дадат признанија за своите постапки.

Имајќи ги предвид статистичките податоци за обемот и динамиката на криминалитетот, на прв поглед може да констатираме дека признанието е поврзано со видот на кривичните дела, а особено со кривичните дела против половата слобода и половиот морал, каде се чини дека обвинетите како да сакаат нивниот предмет да биде јавно пресуден, а не истиот да се заврши брзо, ефикасно и само на едно рочиште (графикон бр.22).

Бројот на признанија во однос на вкупниот број предмети и во однос на тежината и видот на кривичните дела за кои се применуваат, го генерира заклучокот дека обвинетите начелно одбираат да одат на судење. Оваа нивна одлука може да се заснова било на аргументите дека ќе добијат полесна санкција, било поради фактот дека јавниот обвинител нема доволно докази врз основа на кое би претендирал кон посериозна казна преку докажаната вина на обвинетиот или поради фактот дека сметаат дека притисокот од јавноста врз органите на прогонот и судот им дава дополнително уверување дека ќе се спроведе правично судење. Сепак, со оглед на нискиот број признанија, како и поради отсуството на ставовите на обвинетите, овие заклучоци би требало да ги земеме со резерва сè до нивното дополнително емпириско преоценување.

²⁰И покрај фактот дека беа бројни и издржани аргументите за укинувањето на Законот за одмерувањето на видот и висината на кривичната санкција, како првенствено лош и некавалитетет закон, сепак, за пофреквентна примена на признанието на вина има бројни приврзаници кон решението каде во кривичноправниот систем би постоел некакво упатство или правилник за одмерувањето на видот и висината на санкциите, со што санкцијата би станала по извесна за обвинетите лица. Во таа насока, собено интересен е примерот на Англија и Италија за скицирањена видот и висината на кривичните санкции. Посебно во услови на ефикасен ИКТ систем кој би можел да прави внатрешно пребарување според повеќе варијабли на видот и висината на изрешените пресуди. Види М. McConville, "Plea Bargaining: Ethics and Politics", Journal of Law and Society, Vol. 25, no. 4, 1998, стр. 570 и др; или Sprack John, A Practical Approach to Criminal Procedure, Oxford University Press, 10-th Edition 2005, стр. 92. како и критиките кај: Бужаровска Г., Тупанчески Н., Sentencing Guidelines, „Парадоксот на македонското законодавство“, Правник, бр.238, Ноември, 2015.

Број на признанија по кривично дело



Графикон бр.22

Погорниот заклучок може дополнително да се поткрепи и со податоците добиени од набљудувачите според кои признани за вина е најмногу давано во скратена постапка (графикон бр.7). Односно, од вкупно 26 признанија на вина, 24 биле во скратена постапка, а само 2 биле дадени во редовна постапка.

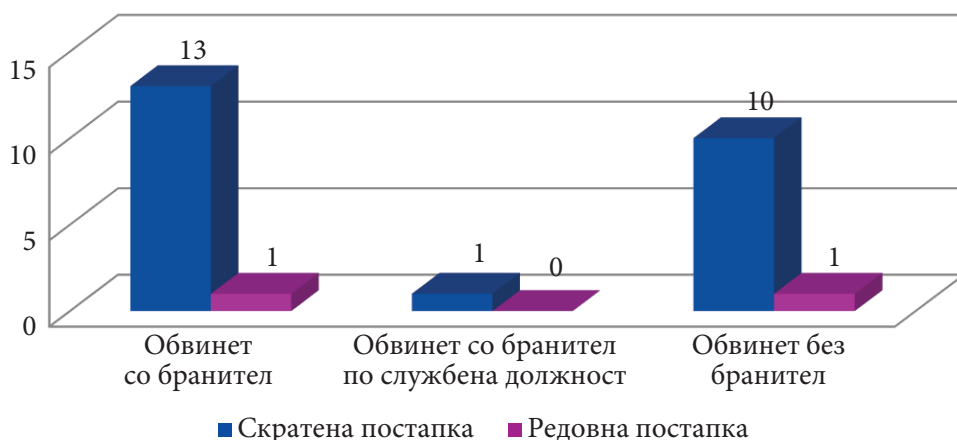
Согласно овие податоци, а во корелација и со податоците од минатата година, кога од 40 признанија само 3 беа дадени во редовна постапка, може да заклучиме дека признанието за вина е особено поврзано со тежината на кривичните дела или со очекуваната казна, односно дека обвинетите се склони кон признание само за полесните кривични дела, додека за потешките, сакаат да го остварат својот „ден во судот“²¹. Оваа практика повторно може да се поврзе и со довербата во судовите и во нивната работа. Аналогно на тоа, постапката за спогодување за вина и признанието, како начини за забрзување на кривичната постапка, а со тоа и постапки со намалена јавност во услови кога граѓаните имаат намалена доверба во независноста на судот, веројатно не се најпосакуваниот метод за окончување на кривичноправните спорови.

Токму затоа, сметаме дека, за да се зголеми довербата во судот, а со тоа и за да се зголеми примената на овие скратени постапки, покрај извесноста на казните, судовите можеби би требало да поработат и на поголемата транспарентност преку јавно објавување на податоците за бројот на предметите што се решени преку признанија на вина, како и преку споредување на казните определени во редовните постапки и во

²¹ Или поинаку кажано, веројатно е дека граѓаните сметаат дека единствен и најсилен гарант на нивните права не се институциите, туку јавноста, која, пак од друга страна, е особено сензибилизирана и реагира врз евентуалните злоупотреби на правата на обвинетите. Нешто што на долг рок, секако е посакувана практика како реакција од страна на генералната јавност, што во иднина би придонело кон креирањето на одговорни институции, што пак би ја зголемило и довербата на граѓаните во овие институции.

постапките во кои имаме дадено признанија. Преку ваквите кампањи, би се намалил впечатокот дека при признанието или се работи за „мешетарење“ со правдата или дека станува збор за какви било постапки кои што може да бидат на штета на правдата. Во таа насока, би требало да се направат достапни до јавноста и сите правилници кои што постојат во рамките на Јавното обвинителство преку кои се доуредува улогата на јавниот обвинител во постапката за спогодувањето. На тој начин, јавноста би имала доверба во овој орган и би го третираше како непристрасен спроведувач на правдата, а не како на одмаздољубив јавен обвинител кој би ја санкционирал подготвеноста на обвинетите да признаат, а со тоа и евентуално да добијат полесна санкција од страна на судот во една брза и ефикасна кривична постапка.

Признанија на вина во скратена и редовна постапка дадени со и без бранител



Графикон бр.23

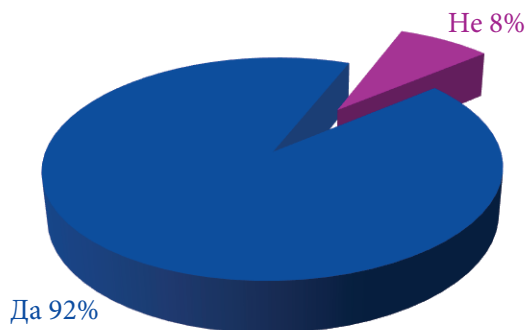
Во насока на поткрепа на погорните тези за довербата во судот одразени преку подготвеностана обвинетите да дадат признанија, може да се анализира и податокот за дадени признанија каде обвинетиот имал свој бранител. Па така, согласно податоците од графиконот бр.23, може да видиме дека обвинетите се подготвени да дадат признание во скоро идентичен број и кога имаат бранител и кога немаат. Односно, соодносот е 13 признанија во присуство на бранител наспрема 10 признанија дадени без бранител. Ова значи дека обвинетите во голема мерка не ја согледуваат гаранцијата на бранителот²² како клучна за донесувањето на нивната одлука дали ќе признаат вина или не. Или, поинаку кажано, сметаат дека со оглед на тежината на делото сосема доволна гаранција за правилна и правична оценка на признанието е судот. Другата можна последица е дека обвинетите сметаат дека се работи за полесно дело, јавниот обвинител има доволно и цврсти докази, а со тоа и обвинетите немаат интерес за какво било спротивставување со аргументи или докази, што значи дека тие се помирени со исходот па, аналогно, не сметаат дека присуството на бранителот би можело да направи каква било разлика во поглед на исходот од кривичната

²²Види: Alschuler, A., The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining, University of Chicago, 1974, достапно на: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1981&context=journal_articles

постапка. Во овој случај, сметаме дека присуството на бранителот во текот на признанието за вината во голема мерка би влијаело кон креирање на позитивниот став кон примената на постапката за спогодување, преку фактот дека бранителот би се јавувал како дополнителен гарант покрај судот, дека правата на обвинетиот во услови на дадено признание би биле соодветно и правилно заштитени.

Токму затоа, а во корелација и со минатогодишниот заклучок, сметаме дека е нужно потребно ЗКП да се корегира во насока на определување на задолжително присуство на бранителот при давањето на признание на вина од страна на обвинетиот без оглед на тежината на делото, затоа што оваа примена на некој начин би можела позитивно да влијае врз перцепцијата на јавноста за правичноста на оваа постапка, а со тоа и кон поткревање на довербата кон независноста на судот. Дотолку повеќе што, согласно начелата на ЗКП во поглед на водењето на главната расправа, а особено имајќи ги предвид комплексните процедури за изведувањето на доказите, сметаме дека воопшто нема потреба да се прави разлика помеѓу редовна и скратена постапка. На тој начин, сметаме дека би се отстранила праксата обвинетиот да може да даде признание во скратена постапка без присуство на бранител, додека во текот на редовната постапка за давање на признание е нужно присуството на бранителот. Така, сметаме дека во поглед на оваа постапка и последиците од давањето на признанието, воопшто нема значење тоа што се работи за кривично дело за кое е предвидена казна затвор до 5 години или потешка. Конечно, имајќи ги предвид фреквенцијата на дадените признанија и тежината на кривичните дела како и присуството на бранителот, согласно сегашните услови, би можело да нè одведе во сосема непосакувана насока и добивање погрешен заклучок дека бранителот е вишок во ситуациите каде обвинетиот е подготвен да даде признание.

Во таа насока, во случаите кога обвинетиот имал бранител, не може да заклучиме дека неговата улога била про форма. Односно, од 13 случаи само во еден случај или во 8% обвинетиот и бранителот немале доволно време да се посветуваат во врска со признанието, додека во 12 од случаите бранителот имал доволно време и можности соодветно да ја постави одбраната и да го советува својот клиент во поглед на последиците од давањето на признанието (графикон бр.24). Овие податоци, споредени со податоците од минатата година кога во 9% од случаите немало соодветно време и можности за советување помеѓу обвинетиот и неговиот бранител, генерираат заклучок дека во оваа сфера немаме подобрување на состојбите. Токму затоа, сметаме дека е неопходно да се направат дополнителни тренинзи со цел зголемување на свеста кај судиите за потребата и улогата на бранителот во овие постапки.

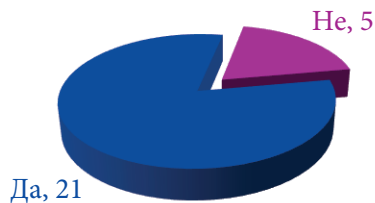


Графикон бр.24

На крајот, би сакале да го апострофираме и мошне проблематичниот податок дека во еден случај од редовната постапка каде обвинетиот немал бранител (графикон бр.23) но дал признание, истото било прифатено од судот. Не само што оваа постапка е спротивна на одредбите од ЗКП, туку сметаме дека преку дозволување на овој пристап се анулираат сите придобивки на адверзијалниот систем и се задржуваат сите карактеристики на инквизиторната кривична постапка, каде во отсуство на бранителот, обвинетиот дава признание и истиот е испрашувач само од страна на обвинителот и веројатно и од судот, што е по дефиниција карактеристика на инквизиторните и мошне критикувани начела на водење на главната расправа. Преку ваквата поставеност, навистина, улогата на обвинетиот се перцепира како „жртвено јагне“, што е спротивно на современите достигнувања на доктрината за фер судење својствена за демократските општества. Со оглед дека се работи за само еден случај, останува надежта дека можеби се работи за грешка и дека бил сторен превид било од набљудувачите или од судот при прифаќањето на ова признание.

Правилната примена на процесните гаранции за добивање на свесно и доброволно признание, односно улогата на судот по дадено признание, е оценета низ неколку прашања од страна на нашите набљудувачи. Забележлив е трендот на приближно 81% од предметите каде обвинетите имаат дадено признание судиите на јасен и разбирлив начин да им објаснат што признаваат, односно да им ги објаснат сите обележја на кривичното дело (графикон бр.25²³). За жал, иако имаме влошување од минатата година, тоа сепак не е толку драстично, односно од 87% минатата година, оваа година имаме објаснување на сите обележја на кривичното дело во 81% или во 21 од вкупно 26 сличаи на дадени признанија за вина. Токму затоа, во услови на дадени признанија каде скоро во половина од случаите обвинетите немаат бранител и својата надеж за заштита на своите права ја гледаат во судот, сметаме дека е недозволлива практиката судиите да не им даваат детално и подробно објаснување на обвинетите за што се обвинети што служи, пак, како основа за добивање свесно и правно релевантно признание.

Дали беа поставени прашања за да се провери признание во правец на сите обележја на КД



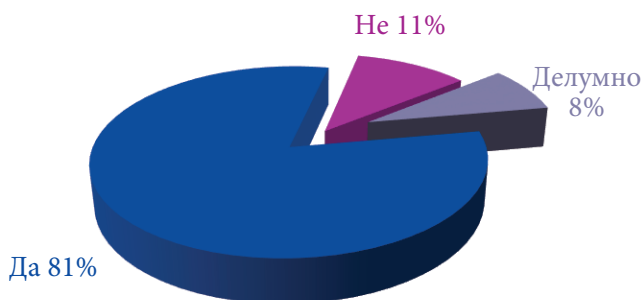
Графикон бр.25

Затоа, сметаме дека е неопходно во оваа фаза судиите на обвинетите детално да им објаснат за што се обвинети, а не само да им го прочитаат обвинението и да ги прашаат дали

²³ Се чини дека апелите за активна улога на судот во оценката на признание не им е страна практика на судиите, согласно искуствата со поранешниот систем на кривична постапка во која судиите имаа активна рола во текот на главната расправа. Сепак, влошувањето или стагнирањето на подобрувањето на оваа ситуација не дава преголеми дози на оптимизам дека судиите целосно ја имаат сфатено својата улога во постапката за оценка на признание во текот на главната расправа. Во поглед на улогата на судот при оценката на признание види: Misoski B., Ilikj Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, оп. цит.

го разбираат. Дотолку повеќе што како катализатор на оваа појава се јавува и фактот дека во скратената постапка, каде доминантно се дадени признанијата за вина, не се законски предвидени воведните говори на обвинителството па, во отсуство на бранителите и вака лошо објаснети околности на обвинението, се поставува прашањето дали обвинетите навистина знаат што признаваат. Или, поинаку кажано, преку ваквиот однос на субјектите во праксата се оправдува и непопуларноста или стагнацијата на признанието на вина од страна на обвинетите.

Дали беа поставени прашања за да се провери доброволноста на признанието



Графикон бр.26

Значително влошување во однос на минатата година имаме и во поглед на оценката на доброволноста на признанието од страна на судот. Имено, за разлика од минатата година, кога судиите во 97% од случаите оценувале дали признанието е доброволно, оваа година овој интелектуален напор го направиле во само 81% од случаите. Доколку минатата година изразивме незадоволство од дури само еден случај, оваа година мора да обрнеме особено внимание врз работата на судот со цел признанијата на вина во скратена постапка судиите да не ги земаат „здроаво за готово“ туку, наместо тоа, да пројават активна улога и целосно да оценат дали дадените признанија се доброволни (графикон бр.26). Во спротивно, преку толерирање на оваа практика на ларпурлартизам во обвиненијата се случува потрага по каков било виновник, а не и потрага по правдата и по праведна санкција за вистинскиот сторител. Ваквото однесување на судиите во голема мерка води кон заклучок дека е нужно да се предвиди законската обврска за постоење на бранител во сите случаи кога обвинетиот е подготвен да даде признание, без оглед на тежината на кривичното дело бидејќи повеќе од очигледно е дека е потребен дополнителен гарант на правата на обвинетиот, особено во постапката кога обвинетиот е подготвен да даде признание за вината. Сегашното решение само ја поттикнува непопуларноста на признанието за вина на обвинетите во текот на кривичните постапки.

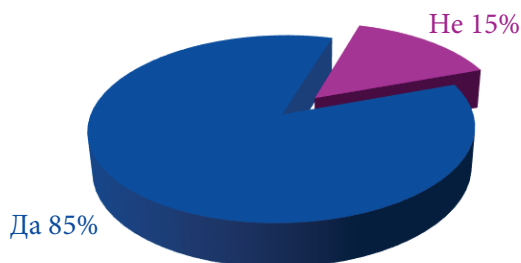
Како дел од прикриените влијанија врз доброволноста на признанието се јавуваат и увидените проблеми во минатогодишниот извештај на Коалицијата во однос на примената на мерката притвор како средство за пазарење²⁴. За поздравување е фактот дека минатогодишните заклучоци споредени со овогодинашните податоци не можеме со сигурност да ги потврдиме. Имено, за разлика од минатите години кога бевме сведоци дека во 25% од случаите притворот бил укинат веднаш по признанието за вина, од

²⁴Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, оп. цит., стр. 15, како и Мисоски Б., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2016 г., стр. 23-24.

овогодинешните податоци оваа практика е забележана во само 2 случаи или, процентуално преведено, во скоро 8% од вкупниот број на случаи на дадено признание за вина. Сепак, и покрај релативно нискиот процент, како и посакуваната динамика на негово намалување од 25% на 8%, самиот факт што сè уште постои оваа практика го генерира заклучокот дека во определни случаи укинувањето на притворот може да се злоупотребува како средство за изнуда на признание. Оваа практика резултира со неправилна примена како на одредбите од ЗКП со кои се уредува примената на притворот, така и на одредбите со кои се уредува оценката на признанието за вината и истата би требало да биде искоренета.

Апострофирани и реактуелизирани минатогодишни заклучоци би биле најкраткиот одговор на прашањето дали судот поставил прашања за проверка на свеста на обвинетиот за последиците од признанието²⁵.

Дали беа поставени прашања за да се провери свесноста на обвинетиот за последиците од признанието



Графикон бр.27

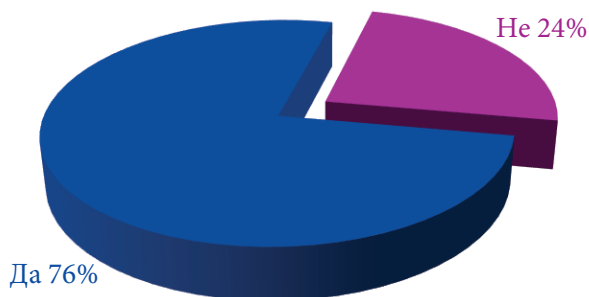
Имено, падот од 95% од минатата година на 85% од оваа година може само да значи реактуелизирање на потребата за дополнителна обука на судиите во поглед на нивната улога во случаите кога обвинетите лица дали признание за вина. Па така, наместо во овие случаи судиите да бидат целосно инквизиторни каде слободно би поставувале прашања на обвинетиот, а со цел целосно расчистување на кривично- правниот настан до степен на нивна целосна убеденост надвор од разумно сомневање, ние имаме детектирана состојба на недопуштена пасивност на судот во 15% во поглед на оценка на свеста на обвинетиот за последиците од признанието (графикон бр.27).

Само преку овие корекции кај улогата на судот, но и преку доуредување на одредбите во ЗКП, би можела да се подобри перцепцијата на јавноста за судот како вистински гарант на правата на обвинетите лица кој постапува независно, непристрасно и исклучуво во интерес на правдата.

Единственото подобрување во однос на минатата година е забележано во поглед на фактичката поткрепеност на признанијата за вина.

²⁵Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, оп. цит., стр. 26-27.

Дали беа изведени докази по признание на вина



Графикон бр.28

Имено, со задоволство истакнуваме дека е задржан трендот на пораст на обемот и квалитетот на доказите кои што се изведуваат пред судот по добиеното признание. Имено, за разлика од минатогодишните високи 69%, оваа година во дури 76% од случаите кога обвинетите дале признание биле изведени дополнителни докази.

Во поглед на квалитетот на доказите, исто така, и оваа година може да бидеме задоволни бидејќи во овие случаи судиите изведуваат повеќе докази од типот на вештачења, медицински извештаи, потврди за вработување, имотен статус и слично. Сепак, сè уште најчест доказ е изводот од казнената евиденција. Споредено со минатата година, кога сметавме²⁶ дека со укинувањето на Законот за одмерување на видот и висината на кривичната санкција би се намалило и влијанието на казнената евиденција врз товарот на докажувањето, произлегува дека сепак казнената евиденција е сè уште мошне цврст и фреквентен доказ без оглед дали значењето на овој доказ е предвидено во некои законски поени и табели или не. Во таа насока, може само уште еднаш да истакнеме дека казнената евиденција е значајна, но само доколку се работи за рецидивист, односно за специјален повратник.²⁷ Во спротивно, овој доказ воопшто не може да ни послужи за поткрепа на даденото признание за вина на обвинетиот во текот на главната расправа. За жал, сè уште не сме посведочиле доказ во поткрепа на признанието да биде и изјава на сведок или пак оштетен.

Сепак, во поглед на трендот на подобрување на изведувањето на доказите можеме да бидеме задоволни, бидејќи целта за скратувањето на постапката каде што е дадено признание на вина на обвинетиот не е повторување на целата доказна постапка или изведување на сите докази. Наместо тоа, судот би требало да се увери, надвор од разумно сомневање, првенствено преку активно испитување на обвинетиот, а потоа и преку вкрстување на фактите од признанието со листата на доказите од обвинението и едноставно изведување само на некои поединечни докази од оваа листа. На тој начин, судот би ги извел само најзначајните за него докази кои што го поткрепуваат признанието или се контроверзни²⁸. Така, судот недвосмислено би се убедил надвор од разумно сомневање дали признанието е вистинито или лажно.

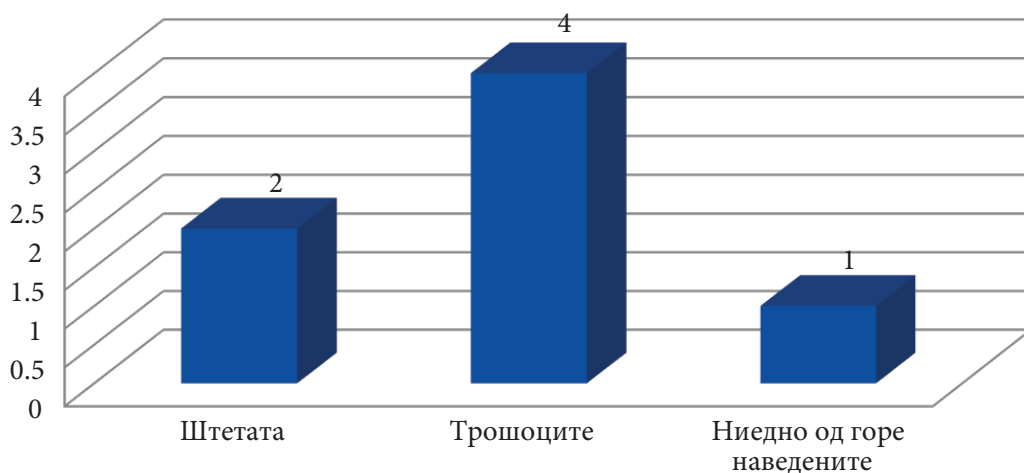
²⁶Ибид., стр. 27.

²⁷Види: Види: Груевска Дракулевски А., Рецидивизам и затвор, Графоден, Скопје, 2016.

²⁸Види повеќе кај: Ingram L.J., Criminal Evidence, 12-ed. Elsevier, 2015, стр. 91 и сл.

Во насока на дополнително подобрување на воочената состојба, сметаме дека е издржан предлогот за воведување на посебно доказно рочиште²⁹ каде би се преоценувале доказите во корист и на штета на вистинитоста на признанието. Во таа насока, сметаме дека е соодветно ЗКП да предвиди дополнителни одредби преку кои би се уредило одржувањето на ова рочиште како посебен дел од главната расправа во услови на дадено признание за вина од страна на обвинетиот. На тој начин и судиите би биле ослободни при донесувањето на одлуката кои докази би биле изведени на ова рочиште, кое што би им било од исклучително значење за поткрепа на нивната одлука. На тој начин, сметаме дека би се зголемила и довербата во судовите при одлучувањето во предметите каде имаме признание за вина, а со тоа би се зголемил и процентот и подготвеноста на обвинетите да дадат признание за вината.

Дали по признанието на вина судот одлучи за:



Графикон бр.29

За разлика од минатата година кога судот, покрај за вината, одлучил и за штетата, изрекол одземање предмети и одлучил за трошоците во 26 случаи, што е повеќе од половина од случаите каде обвинетите дале признание, вкупно 40 за минатата година, оваа година имаме драстичен пад, при што судот освен санкцијата, одлучил и за трошоците и за штетата само во 6 од 26 случаи (графикон бр.29). Сметаме дека преку зголемувањето на процентот на одлука на судот покрај за санкцијата и за останатите елементи, а особено за штетата, значајно се зголемува довербата во судството, поради фактот дека преку овие дополнителни одлуки се добива впечаток дека судот целосно го расчистил кривично- правниот настан во однос на сите заинтересирани лица. На тој начин, во јавноста се генерира заклучокот дека, во случаите кога обвинетиот признал вина, сите карактеристики и гаранции на кривичната постапка остануваат запазени, а со тоа и оваа постапка се перцепира како правична и прифатлива. Токму затоа, сметаме дека судиите би требало да направат поголем напор во овие случаи и почесто да носат одлука и за надоместокот на штета, а не оштетените да ги упатуваат на граѓански спорови.

²⁹За значењето на доказното рочиште види кај: Haddad, James B., et al, Criminal Procedure, Cases and Comments, 5-th ed. Foundation Press, New York, 1998.

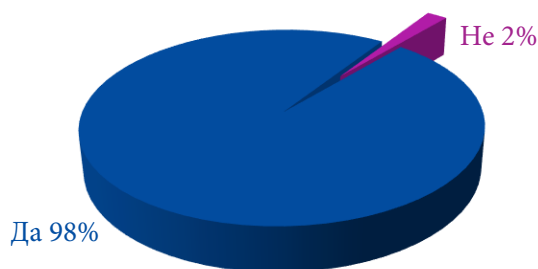
■ ДОКАЗНА ПОСТАПКА

Ако се има предвид важноста на оваа фаза од главната расправа, несомнено може да се увиди зошто и самиот закон предвидел детали околу течењето на доказната постапка, редоследот по кој треба да се изведуваат доказите на главната расправа, давајќи му приоритет на застапникот на обвинението, односно приватниот тужител, во однос на одбраната, но и на оние докази кои се во корелација со имотноправното побарување, а потоа доказите на одбраната и евентуалните докази на обвинението кои би се однесувале на побивање на доказите на одбраната во вид на реплика, но и доказите на одбраната како одговор на ова побивање, насловени како дуплика. Ова е од причина што и самиот товар на докажување е префрлен на страна на застапникот на обвинението, па истиот треба на соодветен начин да ги презентира своите докази на кои се темели обвинението и да го убеди судот надвор од разумно сомневање во вината на обвинетото лице.

Во процесот на доказната постапка, судот има улога да ги контролира начинот и редоследот на испитување на сведоците и вештаците и изведувањето на доказите, при тоа водејќи сметка за ефикасноста и економичноста на постапката и за утврдување на вистината. Судот, во овој дел од постапката, одлучува и по приговорите на странките при што може да забрани одредено прашање или одговор на прашање кое е веќе поставено, ако оцени дека е тоа недозволиво или ирелевантно за предметот или пак доколку во прашањето се содржани и прашањето и одговорот. Се разбира, вкрстеното испитување претставува исклучок од ова.

Во принцип, менаџирањето со процесот на подредување и редослед на изведување на доказите е оставен на секоја од странките во постапката, па така истите имаат слобода да ги подредат своите докази согласно нивното значење за докажување на нивната претпоставената теорија на случај. Меѓутоа, оваа дадена слобода ретко се применува во пракса. Многу често, судиите го определуваат редоследот на изведување на доказите, а често и го менуваат водени од идејата за „економичност на постапката“. Оваа година, за разлика од минатата 2017 година каде воопшто не е евидентирано отстапување од законскиот редослед на изведување на доказите, нотирано е дека на 2% од расправи е испитан сведок на одбраната пред сведок на обвинителството поради тоа што доказите предложени од обвинението, сведоците, во конкретниот момент не биле присутни па, поради целисходност, судот преминал кон испитување на сведоци на одбраната (графикон бр.30).

Дали редоследот на изведување на доказите беше според законски предвидениот редослед



Графикон бр. 30

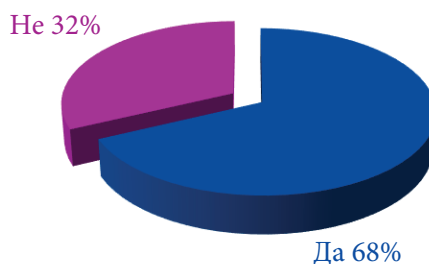
Споредбено со минатогодишните податоци во поглед на поуки на правата на сведоците, ја забележуваме идентичната состојба за примена на поуки за правата. Во 90% од расправите сведоците се поучени, наспроти 10% во кои поуката била изоставена. Што се однесува до предвидената заклетва, иако во нашиот систем заклетвата дадена од страна на сведоците се смета сè уште само како формален чин на зголемување на вредносната сила на дадениот исказ како доказно средство, таа се применува во релативно задоволителен процент од страна на некои судии. Во 68% од вкупниот број набљудувани расправи сведоците положиле заклетва при давање на својот исказ (графикон бр.32).

Дали сведокот е поучен за своите права



Графикон бр.31

Дали сведокот положи заклетва



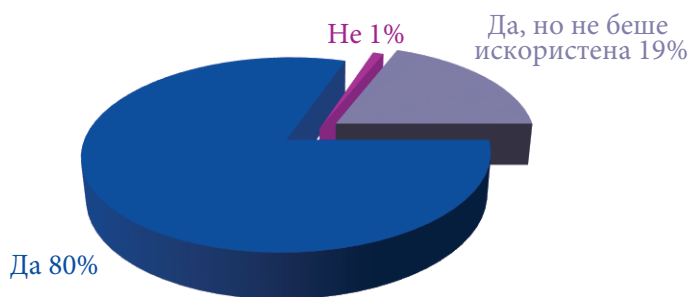
Графикон бр.32

Законот за кривична постапка предвидува предложените сведоци да бидат првин испитани од странката која ги предложила. Врз основа на тоа, директното испитување претставува метод со кој се врши испитување на предложениот сведок, а во насока на докажување на презентираната теорија на случај, при што се овозможува изнесување на факти и околности кои се познати на сведокот. Од друга страна, вкрстеното испрашување е прилика да се извлечат информации кои би оделе во прилог на спротивната странка и да се потенцираат слабостите во сведочењето на сведокот³⁰. Прашањата кои се применуваат во овој вид испрашување на сведокот, а кои доаѓаат од спротивната странка, се ограничени и се однесуваат на прашањата кои претходно биле поставени во текот на испитувањето на сведокот од странката која го предложила. Правилна имплементација на начините на испитување на сведоците, како и техниките на странките во постапката ги следевме и оценувавме низ неколку параметри во процесот на доказната постапка. Па така, видовите на испитување ги анализиравме преку различни сетови на прашања формулирани согласно видот на испитувањето, при што го утврдувавме квалитетот на поставување на прашањата, нивната разбирливост, но и перцепцијата за успешност која ја оставаат странките кога ги поставуваат прашањата.

Во поглед на давањето можност за вкрстено испитување за странката која не е предлагач на сведокот кој се испитува, статистиката која беше обработена врз основа на податоците прибрани со спроведениот мониторинг упатува на фактот дека судот во целост го почитува правото на спротивставените странки и им ја дава можноста за вкрстено испитување, но не

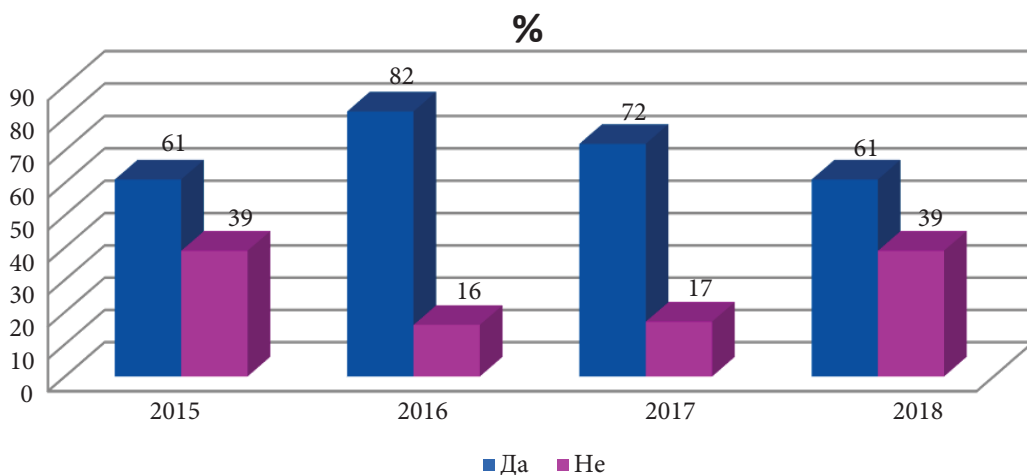
³⁰Mauet, Thomas A.- "Trial techniques and trials"

секогаш оваа можност е искористена од спротивните странки. Имено, во 80% од расправите странката која имала право да испитува вкрстено ја искористила својата можност, додека пак во 19% од расправите, иако им била дадена можност, одлучиле да не испитуваат (графикон бр.33). Единствената отстапка која е евидентирана од набљудувачите во 1% од расправите се однесува на ситуација во која е повлечен обвинителниот акт веднаш по завршување на директното испитување, па со тоа и логичкиот след на постапката ја елиминира опцијата за вкрстено испитување.



Графикон бр.33

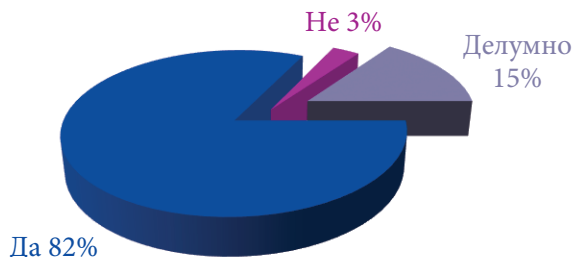
Она што е впечатливо да се искоментира е фактот на влошување на состојбите во поглед на ограничувањето на вкрстеното испитување на она што било изјавено при директното испитување. Имено, иако пропорционалниот износ во однос на оваа проблематика од стартната позиција во 2015 година со текот на годините бележеше нагорна линија, односно подобрување и правилна имплементација на предвидените одредби во ЗКП, оваа година бележи влошување. Од вкупниот број следени расправи, во само 61% од нив вкрстеното испитување било ограничено на директното, за разлика од 2016 година, на пример, кога тоа е 82% и е највисок процент од четирите години во кои е спроведуван мониторинг (графикон бр.34).



Графикон бр.34

По однос на етичкиот дел, дали вкрстеното испрашување се одвивало со почитување на личноста на сведокот односно вештото лице, набљудувачите констатирале состојба која упатува на некоректен однос при испитувањето (графикон бр.35). Поточно, евидентирани се два предмета во кои јавниот обвинител при вкрстеното испрашување се однесувал вербално агресивно кон сведокот и го наведува истиот да каже своето мислење, а не она за кое што е повикан, односно да каже што видел на лице место во конкретниот случај.

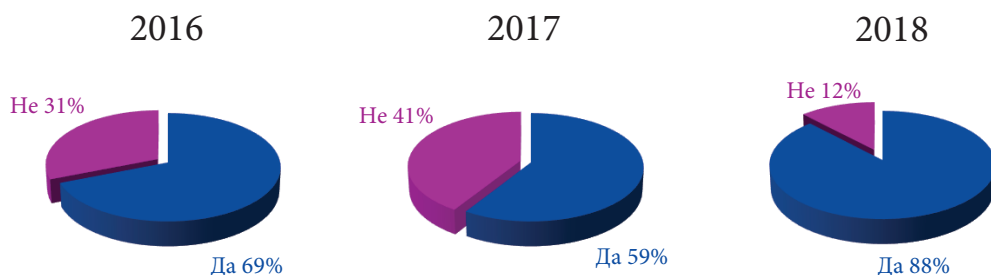
Дали испитувањето е спроведено со почитување на сведокот/вештот



Графикон бр.35

Подобрување се бележи и во поглед на континуитетот на вкрстеното испрашување, па така, видно од графичките прикази подолу, можеме да забележиме нагорна линија односно напредок во однос на ова прашање. Во 2018 година е забележано дека во само 12% од следените расправи, вкрстеното испрашување било прекинувано, додека, пак, во 88% од сите расправи тоа се одвивало непречено, што претставува подобрување во однос на 2016 година кога прекини имало во 31% од расправите и во однос на 2017 година кога прекини имало во 41% од расправите (графикон бр.36).

Дали вкрстеното испитување се одвиваше непречено или истото беше прекинувано

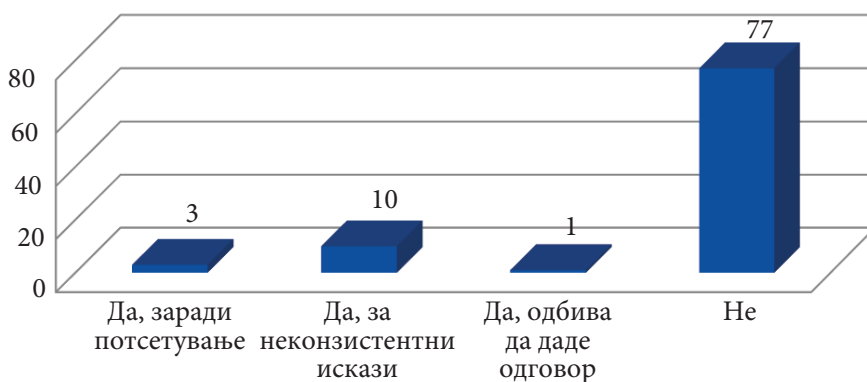


Графикон бр.36

Законот за кривичната постапка во член 388 предвидува исклучок од непосредното изведување на доказите при што, во ставот 2, се наведува дека исказите на сведоците дадени во текот на истражната постапка и изјавите собрани во рамките на дејствијата на одбраната

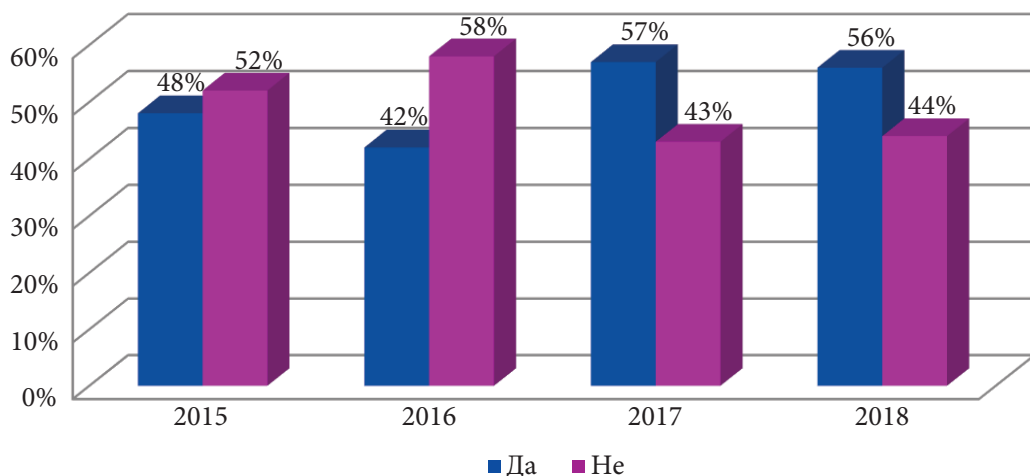
во текот на истражната постапка да може да се користат при вкрстеното испитување или при побивање на изнесени наводи или одговор на побивање заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа. Видно од графичкиот приказ бр.37, од 91 расправа во која е следена постапката во оваа фаза, на десет расправи тоа е сторено при постоење на неконзистентни искази, на три поради потсетување, а на една кога сведокот не сакал да одговори. Или вкупно, станува збор за 15-ина проценти од случаите.

Дали беше направен исклучок од непосредното изведување на доказите



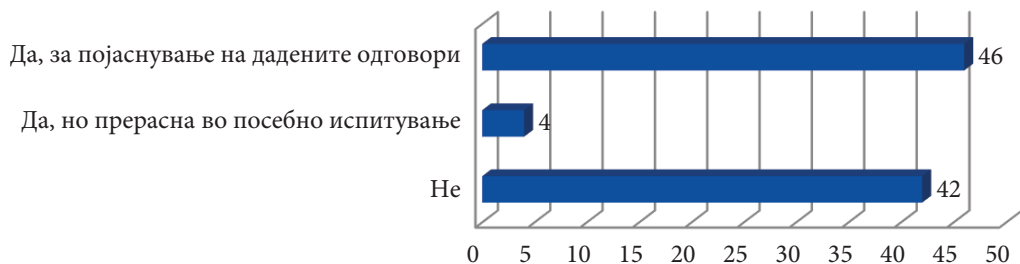
Графикон бр.37

Кога станува збор за улогата на судот при процесот на изнесување на доказите во самата доказна постапка, таа е прилично ограничена. Со воведување на промените во системот на кривичната постапка, судот повеќе нема водечка улога при испитувањето на странките каква што имаше според стариот ЗКП. Сега, испитувањето го водат самите странки, а за судот е предвидено да го контролира начинот и редоследот на испитување на сведоците и вештаците и изведувањето на доказите водејќи сметка за ефикасноста и економичноста на постапката и по потреба за утврдување на вистината, но и за достоинството на странките и сведоците во постапката. Согласно член 383, став 5 од ЗКП судот може да поставува прашања само откако странките ќе завршат со своето испитување. Она што е важно да се напомене е дека прашањата на судот мора да бидат ограничени на појаснување на одредени околности кои се произлезени од претходно поставуваните прашања за време на директното и вкрстеното испитување и не смеат да прераснат во посебно испитување. Сепак, кај нас со години наназад се бележи отстапување од оваа нова улога на судот, па така, од графичкиот приказ бр.38 може да се забележи дури и тренд на растење на процентот на расправи кога судот го користел ова свое право, но не секогаш онака како што е предвидено.



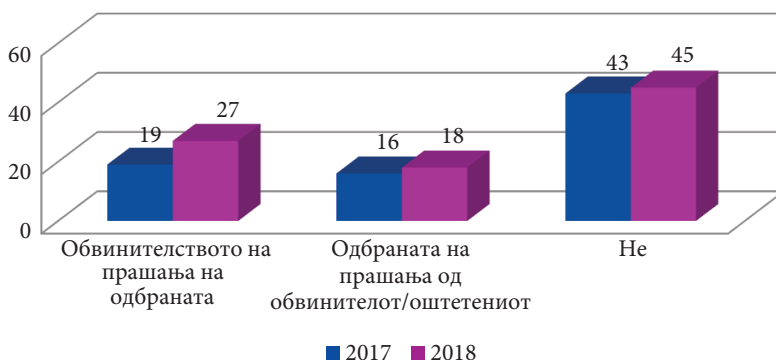
Графикон бр.38

Бавното транзитирање на судот во новиот модел на постапка и напуштањето на водечката улога на истиот во текот на испитувањето сведоци и вештаци се евидентира и преку делот од прашалникот кој се однесува на прашања за тоа на кој начин судот го користел своето право да поставува прашања за време на доказната постапка. Па така, податоците посочуваат дека судот во 4 случаи го „злоупотребил“ своето право да испрашува што резултирало со сосема посебно испитување спроведено од судот (графикон бр.39).



Графикон бр.39

За разлика од минатата година, бележиме пораст и во бројот на примена на приговорите во постапката, а особено на оние дадени од страна на јавното обвинителство. Ако во 2017 година оваа бројка изнесуваше 19, во 2018 година тој број е 27. Минимално зголемување на бројот на рочишта каде бил истакнат приговор бележиме и кај бранителите од 16 на 18 (графикон бр.40).



Графикон бр.40

Според ЗКП, судот има должност да води контрола на начинот и редоследот на испитувањето на сведоците и вештаците во поглед на дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите, праведното испитување и оправданоста на приговорите. Набљудувачите на Коалицијата забележале 5 расправи каде судот не се грижел за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведно испитување, додека пак во 34 расправи сметале дека нема потреба од интервенција на судот бидејќи постапката била во целост почитувана и имплементирана согласно овластувањата и улогите на странките во постапката.

Претседателот на советот самиот не одлучува за редоследот на испитување на сведоците и вештаците предложени од странките, туку самите странки одлучуваат по кој редослед ќе ги изведуваат предложените докази. Редоследот на изведување на доказите е важен затоа што секоја од странките претходно има направено план за докажување на својата теорија на случај и според тој план го прави и редоследот на изведување на доказите.³¹ При обид да утврдиме на кој начин беа изведени писмените и другите материјални докази наидовме на следната статистика: од 415 набљудувани расправи, во 48 судот ги изведувал доказите, односно судот ги презентирал, додека во 24 доказите ги изведувала странката која ги предложила (графикон бр.41).



Графикон бр.41

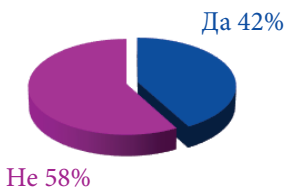
Член 391 ст.1 од ЗКП предвидува дека обвинетиот се испитува исклучиво на предлог на одбраната. Со вметнување на оваа одредба во законот целосно се напушта принципот на испитување на обвинетиот во постапката во секој случај, а особено поради потребата на обвинителството за докажување на своето обвинение. На овој начин, на обвинетиот

³¹ Калајчиев Г., Лажетик Г., Неделкова Л., Денковска М., Тромбева М., Витларов Т., Јанкуловска П., Кадиев Д., Коментар на Законот за кривична постапка, ОБСЕ, Скопје, 2018 година.

му се овозможува да не биде сослушан во постапката, односно оваа можност се остава на диспозиција на одбраната и се напушта концептот на користење на правото на молчење, секогаш кога истиот би одбегнувал да сведочи односно кога смета дека не треба да дава исказ. Доколку од страна на одбраната е даден предлог за испитување на обвинетиот, тој во текот на расправата се испитува согласно правилата кои се применуваат и важат за испитување на сведоци односно вештаци во поглед на видовите на испитување, со тоа што обвинетиот не добива по автоматизам статус на сведок во постапката туку, напротив, истиот го задржува статусот на обвинет, а со тоа и правата кои ги има како обвинет.

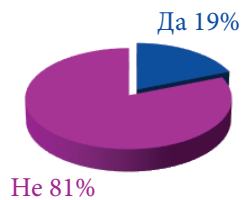
Од податоците кои набљудувачите ги имаат прибрано во текот на минатата година, а се однесуваат на обвинетите во постапките, би ги изнеле статистиките за испитувањето на обвинетите по однос на кривичните дела (графикон бр.42), испитување по однос на околности кои се битни за одмерување на казната (графикон бр.43), како и испитување на обвинетиот кој нема бранител во постапката (графикон бр.44). Од вака анализираните податоци, како особено значајни би ги издвоиле оние кои се однесуваат на делот на испитување на обвинет без бранител во постапката, па она што би посочиле е учеството на судот во испрашувањето на обвинетиот (57%), што е во спротивност од она што ЗКП го предвидува како овластувања на судот.

Испитување на обвинетиот по однос кривичното дело



Графикон бр.42

Испитување на обвинетиот за околности кои се битни за одмерување на казната



Графикон бр.43

Испитување на обвинетиот кој нема бранител



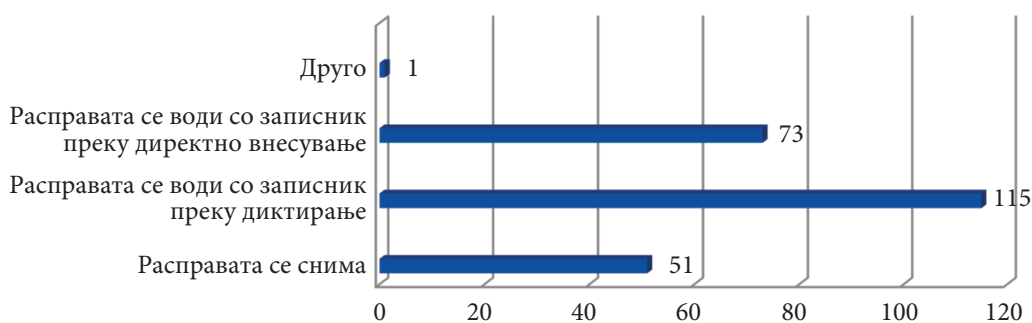
Графикон бр.44

Во поглед на фактот дали е читан исказ од обвинетиот кој што е даден во претходна постапка, податоците упатуваат на тоа дека во 3% од случаите овој исказ е прочитан поради поинаков исказ даден на самата расправа, а во 2% од случаите поради фактот дека обвинетиот не дал исказ на расправата (графикон бр.45).



Графикон бр.45

Член 374 од ЗКП го регулира начинот на регистрирање на главната расправа, а подетално ставовите 1 и 2 упатуваат на тоа дека „текот на главната расправа се снима тонски или визуелно-тонски“ и „на почетокот на расправата, претседателот на советот ги известува присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека расправата се снима и дека снимката претставува тонски или визуелно-тонски запис од одржаната расправа.“ Доколку ги разгледаме податоците анализирани по ова прашање и визуелно прикажани во графиконот бр.46, ќе забележиме дека оваа година за разлика од изминатите имаме најголем број на расправи кои се регистрираат по пат на визуелно-тонско снимање. Во минатогодишната анализа³² една од детектираните состојби за кои апелиравме дека треба да се промени беше токму снимањето на расправите бидејќи ниту една набљудувана расправа не била снимана. Во секој случај, сè уште загрижува праксата која опстојува и оваа година, а тоа е големиот број на расправи кои се евидентираат преку диктирање од страна на претседателот на советот на записник.



Графикон бр.46

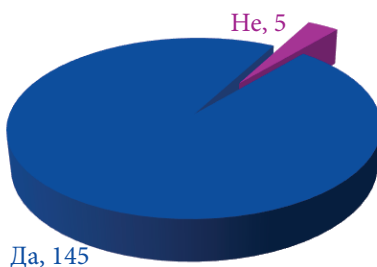
³² Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2017 година.

■ ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Еднаквост на оружјето

Правото на правично судење и оваа година е анализирано низ неколку елементи кои се составен дел на дефиницијата за правично судење. Во прв ред, еднаквоста на оружјето, како еден од најзначајните елементи на поимот правично судење, налага еднаква можност за подготовка на случајот од страна на странките, како и еднакви можности за презентирање на случајот пред независниот арбитер. Токму независноста на судот се оценува низ прашањето за неговиот третман на странките. Во таа насока, забележуваме мало влошување на состојбата во однос на минатата година. Додека во 2017 година нееднаквиот третман од страна на судот кон обвинителот и одбраната бил регистриран во само еден случај, оваа година нашите набљудувачи нееднаков третман забележале во дури 5 случаи или, процентуално исказано, во 4% од случаите (графикон бр.47).

Дали одбраната и обвинителот беа еднакво третирани од страна на судијата во врска со приговорите и сл.



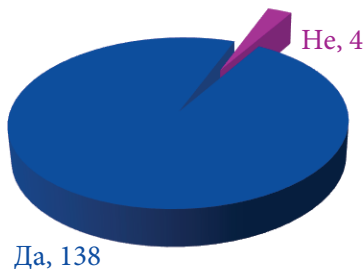
Графикон бр.47

Сепак, и покрај тоа што се работи за благо влошување во однос на минатата година, загрижува фактот дека ваквиот однос од страна на судот не се намалува, туку напротив, две години по ред е во пораст. Иако, навистина, се работи за мошне мал број случаи, сепак сметаме дека судиите и обвинителите и бранителите како странки, во иднина би требало да обратат поголемо внимание на меѓусебниот однос и истиот да го градат на професионално ниво и тоа, првенствено, преку почитување кон судот и меѓусебно почитување.

Потврдување на минатогодишниот резултат имаме во однос на прашањето дали одбраната ги имала истите можности како и обвинителството во предлагањето докази (графикон бр.48). Во подеднаков износ од 2% како и минатата година, т.е. во 4 случаи во 2018 година, набљудувачите забележале дека одбраната не ги имала истите можности за предлагање на доказите. Во секој случај, и покрај фактот дека се работи за неколку случаи, интересно би било да можеме да ги оцениме причините поради кои судот ги донел овие одлуки, со цел да донесеме правилна оценка за тоа дали навистина станува збор за повреда на еднаквоста на оружјето на странките или пак се работи за заштита на судот од шиканирање од страна на странките. Сепак, со оглед на природата на набљудувањето судења, во оваа ситуација

единствено може да се се задржиме кон бележење на увидените недоследности, а со цел истите во иднина да бидат соодветно третираны од страна на судот и странките во постапката.

Дали одбраната ги имаше истите можности како и обвинителството во предлагање докази



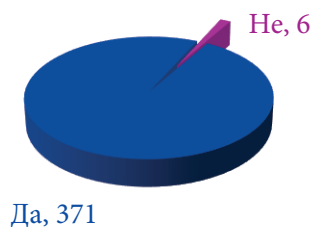
Графикон бр.48

Со оглед дека во овој случај имаме иста ситуација и релативно мал процент, сметаме дека во оваа насока не би требало да констатираме некакви посериозни проблеми во поглед на еднаквиот третман на странките што го имаат од страна на судот во текот на главната расправа. Разбирливо, ова начело своите најголеми предизвици ги има во текот на претходната постапка, па сметаме дека следните измени во ЗКП би требало да бидат насочени кон подобрување на третманот на бранителот во текот на претходната постапка.

Начело на јавност

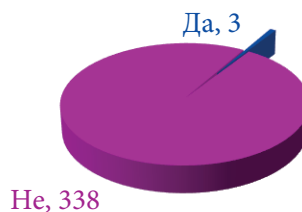
Во врска со начелото на јавност, како особено значајно за правото на правично судење и како еден од најзначајните елементи за зголемување на довербата во независноста на судството, може да констатираме неколку поенти. Имено, исто како и претходната година, рочиштата биле преобладајќи јавни со тоа што јавноста била исклучена во мал процент од случаите, односно на само 6 расправи (графикон бр.49). Процентуално, овогодинашните податоци се на нивото од минатата година, односно изнесуваат само 2% од набљудуваните случаи. Сепак, за жал, опстојува практиката во поедини случаи, оваа година во 1% или само 3 рочишта (графикон бр.50), јавноста и медиумите да бидат спречени или неправилно исклучени од рочиштето, што повторно не води кон минатогодишниот заклучок за потреба од особено внимание при примена на процесните одредби за исклучување на јавноста, а особено на медиумите како главни креатори на јавното мислење.

Дали судењето беше јавно



Графикон бр.49

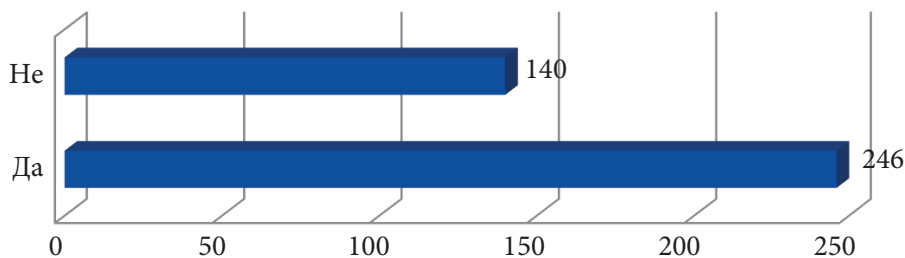
Дали претставниците на јавноста или медиумите беа спречени да присуствуваат на судењето



Графикон бр.50

Во поглед на јавното објавување на времето и судницата во која би се спроведувале судењата, како значаен елемент на начелото на јавноста на судењата, сметаме дека нема подобрувања во однос на минатата година. Имено, јавното објавување во голема мерка е значајно за поткревање на довербата на јавноста во судството, како и во генералниот впечаток за функционирањето на судството. Имено, доколку станува збор за јавно објавени информации за просторијата со точно време и број на предмет, тогаш јавноста го генерира заклучокот дека станува збор за организирана власт која што знае што работи и каде сите расправи се јавни и истите се лесно достапни за граѓаните. Во спротивно, заклучоците што се наметнуваат кај граѓаните при нивниот контакт со судовите, како и заклучоците што произлегуваат од нивните потешкотии во поглед на пронаоѓањето и лесното следење на судските рочишта, а со тоа и нивното право за остварување на правдата, разбирливо, се на страната на зголемување на недовербата на судската власт во целина.

Дали местото и времето на судењето беа јавно објавени на таблата надвор од судницата



Графикон бр.51

Оваа година имаме дури и влошување на минатогодишните податоци, односно зголемување на процентот на ненавремено објавени информации за местото и времето на судењата од 21% минатата година на 36%, или во дури 140 рочишта оваа година (графикон бр.51). Причините за овој проблем се јасни: недоволно инвестирање во техничките но и човечките капацитети на судовите во смисла на непостоење на доволно технички средства

и кадар кој овие податоци навремено би ги истакнувале на екраните и на соодветните места во судот.³³

■ НАЧЕЛО НА НЕПРИСТРАСНОСТ

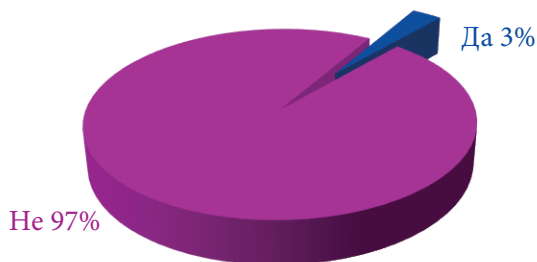
Непристрасноста, традиционално, се оценува преку информацијата дали во текот на судењето било побарано од страна на странките изземање на судиите или на поротниците кои се дел од судскиот совет. Оваа варијабла за оценка на пристрасноста на судот спаѓа во групата очигледни варијабли, бидејќи причините за изземање по службена должност се предвидени во членот 33 од ЗКП, а останатите основи ги истакнуваат странките во текот на рочиштата во услови на постоење на причините од членот 35 од ЗКП, односно сомнеж од страна на странките во непристрасноста на судот и истите се лесно воочливи за набљудувачите, при што во оценката не е вклучен личниот впечаток на набљудувачот.

Оваа година имаме пораст на бројот на барања за изземање на судиите во однос на минатата година и тоа за 100%, или во 4 случаи, односно во 1% од набљудуваните рочишта. Сепак, за разлика од минатата година не станува збор за изземање по членот 33 од ЗКП, туку за изземање поради сомнеж од страна на странките во непристрасноста на судот, согласно членот 35 од ЗКП. Процентуалниот податок во овој случај не би требало да се земе предвид, туку во овој случај би требало да се анализира бројот на случаи. Односно, во 4 случаи странките изразиле сомнеж во непристрасноста на судиите поради други причини надвор од основите за задолжително изземање од членот 33 од ЗКП. И покрај фактот дека можеме да изразиме задоволство што судот, оваа година, во целост ги почитувал одредбите за задолжително изземање, сепак сметаме дека приговорите на странките во поглед на пристрасноста по членот 35 од ЗКП би требало да бидат сериозно земени предвид од страна на судот. Во таа насока, сметаме дека одлуката на судот во однос на овие приговори би требало да биде нужно соодветно образложена, бидејќи само преку соодветно образложени решенија во голема мерка може да се влијае врз впечатокот дека се работи за правично и фер постапување од страна на судот.

Вториот сет на варијабли преку кои се оценува непристрасноста на судот во текот на главната расправа се од посуптилен карактер, бидејќи за нивната примена од клучно значење е перцепцијата на набљудувачите. Така, во однос на прашањето дали од страна на јавноста бил добиен впечатокот дека судот веќе има оформено мислење за предметот (графикон бр.52), може да констатираме дека во 3% од случаите набљудувачите добиле впечаток дека судот однапред веќе имал донесено одлука во поглед на вината на обвинетото лице.

³³ Да се надеваме дека од следната година овој процент би се подобрил, со оглед на фактот дека конечно оваа година Основниот суд Скопје 1 би се префрлил и би функционираше во новите и современи простории за работа. Што во ниту еден случај не значи дека треба да се запре или намали интензитетот на инвестиции во судовите низ РМ.

Дали судот има оставено впечаток дека веќе има оформено мислење за предметот



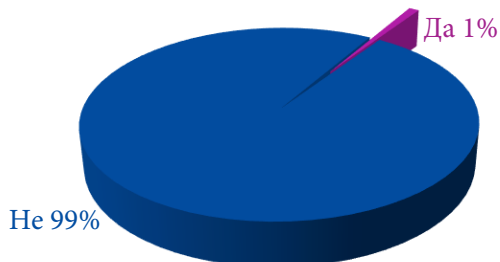
Графикон бр.52

Тоа значи дека на шест од вкупниот број набљудувани рочишта судиите оддале впечаток дека однапред имаат донесено став за тоа дали обвинетиот е виновен или не. Ваквиот процент се совпаѓа и со минатогодишните трендови, што пак, може да го генерира заклучокот дека можеби станува збор и за *modus operandi* на некои судии на начин што се однесуваат построго кон обвинетите или пројавуваат поголема иницијатива во поглед на испрашувањето на сведоците и вештаците. Па така, понекогаш и зголемената активна улога на судијата, во услови кога не е до крај дефинирано во ЗКП дали судиите треба да поставуваат прашања на сведоците после бранителите или јавниот обвинител по спроведеното вкрстено испрашување во насока на доразјаснување на фактите, може да се оцени како пристрасност кон некоја од странките.

Токму затоа, сметаме дека ваквата улога на судот, повеќе својствена за мешовитиот систем на казненопроцесна правда, би требало да се искорени од практиката на судиите, а од друга страна, пак, обвинителите и бранителите би требало да ги унапредат своите вештини за директно и вкрстено испрашување на сведоците и вештаците, со што би ја минимализирале потерба од вклучувањето на судот со свои прашања по спроведеното испрашување на сведоците и вештаците од страна на странките.

Интересно е да се напомене дека е задржан трендот од минатите години во висина од 1%, или 3 случаи, кога судот се однесувал со заплашување кон обвинетите (графикон бр.53). Сметаме дека за оваа практика нема какво било оправдување и би требало да биде искоренета од страна на судовите. Дотолку повеќе, сметаме дека оваа практика не би смеело да биде применета во случаите кога обвинетиот дал признание.

Дали судот се однесувал со заплашување кон обвинетите



Графикон бр.53

Само преку искоренувањето на овие случаи, без оглед на фактот дека се работи за многу мал процент, судот може во целост да биде оценет како непристрасен, а главната расправа како можност за рамноправно спротивставување на аргументите и доказите од страна на обвинителството од една страна и аргументите и, од друга страна, доказите на обвинетиот кој во оваа постапка е заштитен и со пресумпција на невиност.

За пофалба е што, неколку години по ред, не можеме да бидеме сведоци на дискриминација од страна на судовите по основ на раса или пол.

Интересна варијабла за оценка на пристрасноста на судот е и фактот дали тој внимавал во текот на рочиштата или не. Во таа насока, имаме благ пораст на бројот на рочишта од 5 во 2017 година на 10 оваа година, или во вкупно 5% од рочиштата било забележано дека судиите недоволно внимавале на тоа што се случувало во судницата (графикон бр.54).

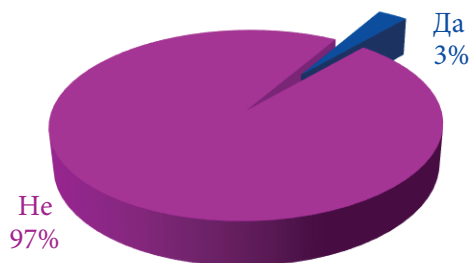


Графикон бр.54

Сметаме дека оваа варијабла е директно поврзана со погорната во однос на претходно оформениот впечаток на судот дали обвинетиот е виновен или не. Па така, може да се протолкува дека судот бил на некој начин „расеан“ поради фактот дека веќе имал оформено мислење и ништо не би можело да го предомисли во текот на главната расправа. Сметаме дека е нужно остранивање на оваа практика кај судиите, а сè со цел да се подобри прецепцијата од страна на јавноста дека судот е единствено независен и фер арбитер во конкретниот кривичноправен спор.

На истата линија е и податокот кој се однесува на комуникацијата на судот со странките. Односно, неколку години по ред напоменуваме дека е неопходно да се спроведе дополнителна обука кај субјектите на кривичната постапка со цел елиминирање на несоодвената ex parte комуникација помеѓу судот и странките.

Дали е евидентирана несоодветна ex-parte комуникација



Графикон бр.55

Па така, и покрај фактот дека оваа година несоодветната ex parte комуникација е забележана во 3% од набљудуваните судења што претставува намалување споредено со минатата година кога изнесуваше 8%, сметаме дека сè уште има простор за подобрување во насока на целосно елиминирање на овој неоодветен облик на комуникација помеѓу судот и странките (графикон бр.55). Односно, судовите би требало да продолжат со обука во насока на препознавање на иницијативите за ex parte комуникација со странките. Имено, преку препознавањето и елиминирање на овој облик на комуникација, судот може да ги ограничи случаите кога странките се обидуваат да создадат привиден имиџ дека може поинаку да влијаат врз исходот на спорот надвор од фактичката вредност на доказите со кои располагаат со што директно се влијае врз подобрувањето на перцепцијата на судот како непристрасен арбитер.

■ ПРЕСУМПЦИЈА НА НЕВИНОСТ

Пресумпцијата на невиност како особено значаен дел од правото на правично судење во нашиот прашалник е третиран низ сет од варијабли. Првото прашање се однесува на носењето негативни заклучоци од страна на судот во услови кога обвинетиот се брани со молчење. Согласно набљудуваните предмети, за поздравување е фактот дека нашите набљудувачи немаат забележано ниту еден случај судот да има генерирано негативен заклучок во поглед на обвинетиот кој се бранел со молчење.

Сепак, доколку се споредат останатите податоци, може да заклучиме дека сè уште постојат определени проблеми во поглед на пресумпцијата на невиност. Во прв план, може да се издвојат проблемите на притисок од страна на судот врз обвинетите, согласно погоренаведените податоци, каде е констатирано дека на 3 рочишта, или во 1% од набљудуваните судења, судот го заплашувал обвинетиот. Покрај ова, малку повисок процент, односно 3%, е забележан и кај одговорите на прашањето „Дали постоеше нешто што би сугерирало дека не е почитувано начелото на пресумпција на невиност?“

Преку овие одговори, може да заклучиме дека во определена мерка имаме ист тренд како и минатата година кај случаите во кои на обвинетиот му било ограничено загарантираното право на пресумпција на невиност. Односно, од 3% минатата година, оваа година имаме минимален пораст на 4% (графикон бр.56). Токму затоа, повторно ја изразуваме минатогодишната загриженост дека сè уште опстојува практиката кај судовите во определени случаи да ја ограничуваат пресумпцијата на невиност на обвинетиот поради

што, наместо гарант за правата на обвинетиот, судот се јавува како ограничувачки фактор. Токму затоа, сметаме дека е нужно да се искорени оваа практика кај судиите, дотолку повеќе што токму судот е единствениот гарант во услови каде, согласно ЗКП, се предвидени определени ограничувања на правата на обвинетите лица, а превенствено имајќи ги предвид постапките за забрзување на кривичната постапка.

Дали постоеше нешто што би сугерирало дека не е почитувано начелото на пресумпција на невиност

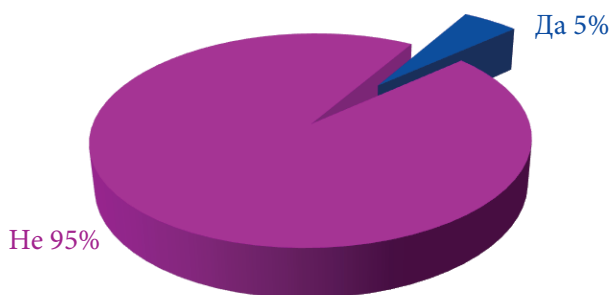


Графикон бр.56

■ ЕФИКАСНА ОДБРАНА

И оваа година, како и минатата, правото на ефикасна одбрана од страна на набљудувачите беше анализирано низ сет од прашања кои се однесуваа на ефикасноста на бранителите во застапувањето на својата теорија на случај во текот на главната расправа и во поглед на пристапот на одбраната до доказите и оценката на соодветното време за подготовка на одбраната.

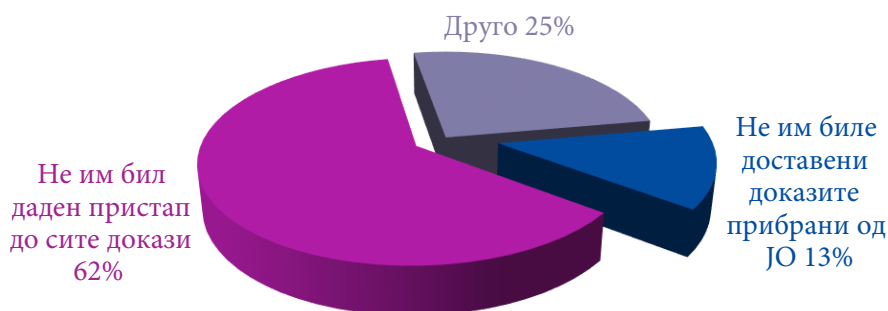
Дали имате впечаток дека бранителите не успеаја да ги застапуваат своите клиенти соодветно



Графикон бр.57

Со задоволство може да констатираме дека, оваа година, нашите набљудувачи увиделе забележително подобрување на ефикасноста на одбраната која обвинетите ја добиле од нивните бранители. За разлика од минатата година кога нашите набљудувачи забележале неефикасна одбрана од страна на бранителите во 14% од набљудуваните рочишта, оваа година тој процент е намален на само 5% (графикон бр.57). Така, може само да констатираме дека во овој период бранителите севкупно вложиле дополнителен напор како во поглед на теоретското подобрување на знаењето, така и во поглед на подобрување на нивните вештини за примена на ЗКП. Од овие податоци, со определена доза на ограничување, може да го дадеме и заклучокот дека во државата постепено се случува внатрешна дистинкција помеѓу бранителите од аспект на специјализација во професионалниот ангажман, што доведува и до унапредување на самиот квалитет на услугите што тие им ги пружаат на нивните клиенти.

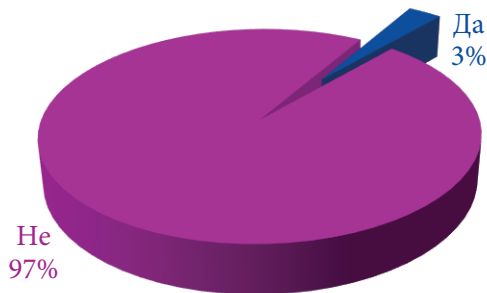
Дали одбраната се пожали дека



Графикон бр.58

Определено влошување во однос на минатата година на полето на ефикасната одбрана може да констатираме кај поплаките коишто бранителите ги имале во однос на пристапот до доказите. Имено, за разлика од девет случаи во 2016 година и 8 случаи во 2017 година, во 2018 година бранителите во 16 случаи се пожалиле дека се соочиле со ограничувања од страна на судот во поглед на пристапот до доказите (графикон бр.58). Ова мора да се третира како сериозно ограничување на правото на ефикасна одбрана, особено во текот на главната расправа. Дури и да можеме да најдеме некакво оправдување за ограничувањето на пристапот до доказите во текот на истрагата која е, генерално, тајна и сè уште јавниот обвинител не располага со доволен квантум на докази, па евентуалното откривање на сите докази би можело да ја осуети и наштети истрагата, во текот на главната расправа овие аргументи, едноставно, се беспредметни. Токму затоа и зачудува практиката на судот за органичување на правото за увид во доказите или пак, практиката која што сè уште опстојува за ограничен увид во доказите, во услови на повеќе обвинети, каде судот на бранителите им дозволува увид само во дел од доказите за кои судот одлучува дека го засегаат обвинетиот. Сметаме дека е нужно да се искорени оваа практика кај судовите, бидејќи за неа не може да се најде никакво ниту теоретско ниту практично оправдување. Уште помалку во услови на главна расправа која е и мора да се третира како поле за целосно почитување на правата на обвинетиот, а во прв план и правото на одбрана.

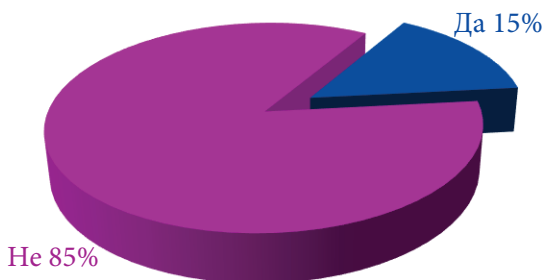
Дали одбраната се пожали дека времето за подготовка на одбраната не било доволно или имало рестрикции?



Графикон бр.59

Од друга страна, пак, задоволува подобрувањето евидентирано во поглед на времето за подготовка на одбраната. Имено, оваа година за разлика од минатата година, се чини дека судовите имале повеќе разбирање за потребите на бранителите за подготовка на одбраната кои, оваа година, се пожалиле дека имале недоволно време за подготовка во само 3% од случаите. Односно, регистрираме пад од 6% минатата година на 3% оваа година (графикон бр.59).

Дали обвинетиот беше поучен за правото на бесплатна правна помош



Графикон бр.60

Во однос на 2017 година, бележиме подобрување во поглед на начелото на пристап до бранител и во поглед на правото на бесплатна правна помош. Имено, за разлика од минатата година кога ова право на обвинетите не им било објаснето од страна на судот во една четвртина од предметите, односно 26%, во 2018 година, имаме подобрување за скоро 10%, односно, во 85% од случаите, судиите соодветно ги информирале обвинетите за ова нивно право (графикон бр.60).

Имајќи го предвид значењето на присуството на бранителот во текот на кривичната постапка, а особено во текот на главната расправа каде до полн израз доаѓаат адвокатските вештини за правилна примена на елементите на акузаторната главна расправа, сметаме дека е соодветно да го повториме минатогодишниот заклучок од анализата. Односно, бараме ревидирање на одредбите од ЗКП во насока на зголемување на законските основи за задолжително присуство на бранителот во текот на кривичните постапки, а особено во текот на кривичните постапки кои што се водат за кривичните дела за кои е предвидена казна затвор

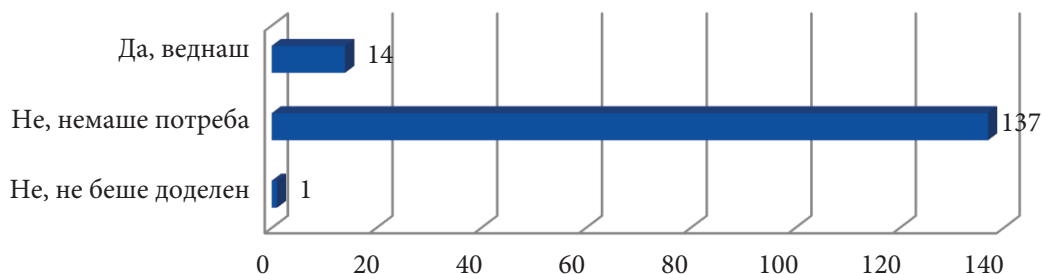
до 5 години. Во таа насока, сметаме дека овој заклучок е препознаен и од страна на судиите токму преку порастот на поуките за правата на обвинетите за присуството на бранителите. Токму затоа, и во оваа пригода, ги поврзуваме правото на бесплатна правна помош со задолжителната одбрана, а со цел зголемување на можноста за присуство на бранителите не само во случаите кога е неопходно да бидат присутни согласно одредбите од ЗКП, туку и во сите други случаи кога не станува збор за задолжителна одбрана, но обвинетите сакаат нивните права да ги заштити бранител, а поради ограничените финансиски средства не се во можност истиот да си го дозволат.

■ ПРАВО НА ПРЕВЕДУВАЧ-ТОЛКУВАЧ

Правото на преведувач односно толкувач е предвидено во член 9 од ЗКП и упатува на тоа дека учесниците во постапката-обвинетиот, оштетениот, приватниот тужител, сведоците и другите учесници во постапката кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот имаат право во постапката да го употребуваат својот јазик и писмо. Истото ова право се однесува и на останатите лица во постапката кои можат да се јавуваат во својство на странки, сведоци и сл. доколку не го разбираат или зборуваат јазикот на кој се води постапката. Органот што ја води постапката има обврска да обезбеди усмен превод на тоа што лицето и другите го изнесуваат, како и писмен превод на исправите и на другиот пишан доказан материјал. Преведувањето го врши овластен судски преведувач, односно толкувач.

При анализа на податоците од спроведениот мониторинг можеме да забележиме дека само на 1 расправа не бил доделен преведувач, додека пак во огромен број, обвинетите не ни имале потреба од таков, за само на 14 расправи да е назначен преведувач веднаш. Иако е евидентиран само еден единствен случај, ова не би требало да е прифатливо, особено што законот е јасен и концизен по однос на странки во постапката кои не го разбираат јазикот на кој се води постапката (графикон бр.61).

Дали обвинетиот имаше потреба од преведувач
и дали таков беше доделен веднаш



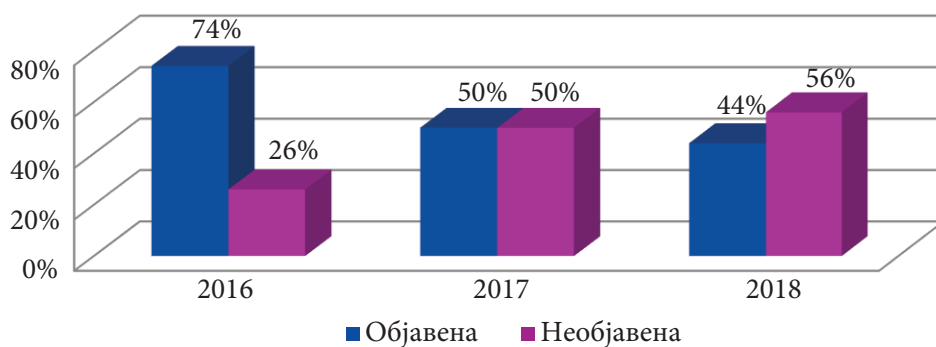
Графикон бр.61

■ ОБЈАВА НА ПРЕСУДА

Законот предвидува пресудата веднаш да биде објавена откако судот претходно ќе ја изрече. Доколку судот не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршувањето на главната расправа, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе го определи времето и местото на објавувањето на пресудата. Изреката на пресудата се чита јавно од страна на Претседателот на советот во присуство на странките, нивните законски застапници, полномошници и бранител, но истиот има обврска и накратко да ги соопшти причините за донесување на таквата пресуда.

По анализа на податоците, кои беа споредени со изминатите години, јасно може да се увиди дека судот сè помалку ги применува задолжителните законски одредби кои се однесуваат на објавување на пресудата (графикон бр.62). Ако во 2016 година³⁴ процентот на јавно објавени пресуди го има својот најголем пик, овој процент се намалува во 2017 година³⁵, за во 2018 година истиот да е со досега најнизок евидетиран процент.

Објавување на пресуда



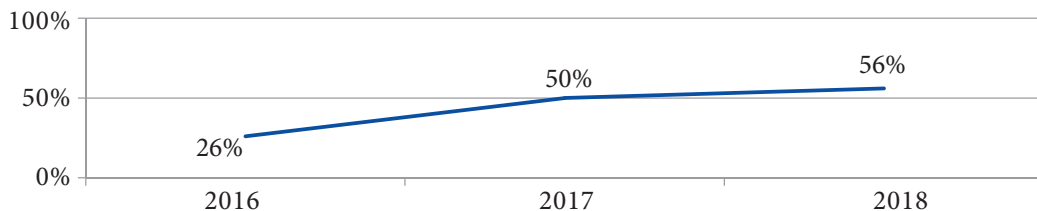
Графикон бр.62

Врз основа на тоа, може да се извлече и заклучок дека процентот на необјавени пресуди се зголемува од година во година. Во 2018 година овој процент е удвоен во однос на 2016 година кога изнесувал само 26%, иако укажувањата и во таа анализа се во насока на намалување на овој процент и зголемување на траснапрементноста на судот во поглед на неговата работа преку јавното објавување на донесените пресуди (графикон бр.63).

³⁴Петровска Н., Мисоски Б., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2016 г.

³⁵Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2017 г.

Необјавени пресуди

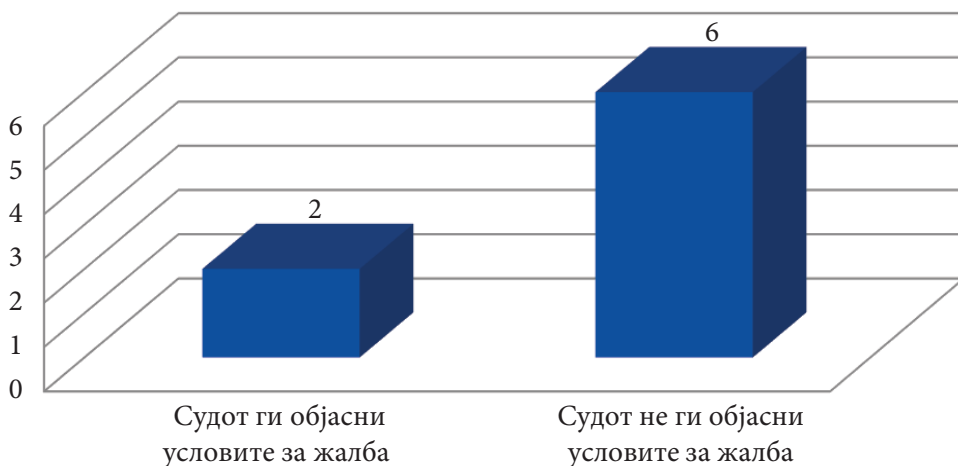


Графикон бр.63

Иако судот има обврска да му ги објасни на обвинетото лице условите за жалба, правото на жалба и одговор на жалба, истиот тоа сè поретко го прави. Имено, статистичките податоци од изминатите години упатуваат на тоа дека бележиме пораст на процентот на необјаснети услови за жалба на обвинетиот во постапката за 5% во однос на изминатата година. Конкретно, во 2016 година³⁶ необјаснување на овие услови од страна на судот било забележано во 24% од предметите, во 2017 година³⁷ тој процент е зголемен на безмалку 45%, за во 2018 година да порасне на 50% од вкупниот број следени расправи.

Дополнително, предмет на интерес ни беа и постапките во кои обвинетото лице нема бранител од причина што, во тие ситуации, сметаме дека судот треба да посвети особено внимание на поуките на обвинетите, а особено за правото и условите за жалба. По однос на ова прашање, набљудувачите евидентирале само 2 наспроти 6 случаи (видно од графичкиот приказ подолу) кога судот не ги објаснил условите за жалба на обвинетите.

Поуки за правото на жалба на обвинетиот кој е без бранител



Графикон бр.64

³⁶Петровска Н., Мисоски Б., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, Коалиција сите за правично судење, ОБСЕ, Скопје 2016 г

³⁷ Ibid

■ ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

- ◆ Сè уште е забележителен висок степен на одложени расправи во сите судови. Иако е забележано подобрување на присуството на обвинетите и нивните бранители во постапките, забележан е негативен тренд на зголемување на одлагањето на расправите поради отсуство на ЈО, судија или член на судечки совет.

Препорака:

- Зголемената стапка на отсуства на судиите и обвинителите може да биде показател за недоволните човечки ресурси во судовите и обвинителствата, па затоа е потребно да се направат испитувања во поглед на бројот на судии и обвинители, но и кај нивните стручни служби.
 - Неопходно е АКМИС да биде координиран и усогласен со распоредите на активности на сите субјекти во постапката.
 - Забележан е висок степен на отсуства на сведоци или на оштетената страна во постапката. Иако станува збор за лица чие присуство не е задолжително за одржување на расправата, во голем процент овие отсуства влијаат на текот, односно на динамиката на водење на постапките.
 - Коалицијата ја повторува препораката за обезбедување соодветни средства за непречен превоз на лицата кои се осудени или против кои е определена мерка притвор до судовите.
- ◆ За поздравување е порастот на изрекувањето полесни мерки за обезбедување присуство, падот на примената на мерката притвор, како и вкупниот процент на примена на овие мерки во само 18 % од сите набљудувани рочишта. Сепак, и покрај позитивните статистички показатели, бележиме фаворизирање на неколку полесни мерки, целосна непримена на гаранцијата и неправилна примена на куќниот притвор.

Препорака:

- Потреба од реформа на ЗКП и Законот за пробација, во насока на отворање можност пробациските служби да имаат надлежност во насока на контрола и мониторинг врз ефикасната примена на полесните мерки за обезбедување присуство. На тој начин, судот би добил специјализирана служба кој би му давала соодветни податоци за оценка на ризикот на обвинетиот и би вршела професионален надзор врз примената на овие мерки.
 - Унапредување на капацитетите на пробациските служби и нивна потесна соработка со полицијата, со цел правилна примена на оваа евентуална нова надлежност.
- ◆ За поздравување е фактот дека е намален бројот на отсутни бранители во текот на рочиштата кога се определувал или бил определен притворот против обвинетите лица. Сепак, и покрај фактот дека се работи за практика која не е усогласена со ЗКП, доста чести се рочиштата во услови на определен притвор без присуство на бранителот на обвинетиот, со што во голема мерка се руши правото на ефикасната одбрана на обвинетото лице.

Препорака:

- Реформа на ЗКП во насока на задолжително присуство на бранителот на обвинетиот во текот на сите рочишта кога на обвинетиот му е определена мерката притвор.
- ◆ Забележан е тренд на напуштање на давање воведни говори од страна на бранителите, а нотирана е и недоволна подготвеност на обвинителите во поглед на изнесувањето на воведните говори. Забележано е читање на обвинителниот акт наместо држење на воведен говор, но и изнесување и презентирање на докази во воведниот говор.

Препорака:

- Неопходно е да се организираат обуки за субјектите во постапката во врска со значењето, потребата и формата на давањето воведен говор.
- ◆ Забележани се случаи каде судот не му појаснил на обвинетиот за што е обвинет, дури и во ситуација кога обвинетиот истакнал дека не разбира за што е обвинет. Надоврзано на ова, забележано е дека судиите не ги поучуваат обвинетите за сите права кои им припаѓаат во кривичната постапка.

Препорака:

- Неопходно е сензитивизирање на судиите во поглед на појаснувањето на правата, но и на делото кое се става на товар на обвинетото лице. Неопходна е промена во праксата на толкување на одредбите од ЗКП и нивно спроведување во пракса како би се овозможила гаранција за правичноста и објективноста на судските процеси.
- ◆ Забележан е сериозен пад на бројот на дадени признанија за вина во текот на главната расправа пред сите набљудувани судови. Споредено со минатите години најдрастични се намалувањата кај основните судови, Битола, Велес и Скопје I.

Увидена е корелација помеѓу тежината на кривичното дело, ниската казнена политика на судиите по спроведените главни расправи, строгоста и непредвидливоста на санкциите во услови на давање признание за вина, како и улогата на судот и на бранителот во оценката на признанието како негативни фактори за примена на оваа постапка за забрзување на главната расправа.

Препорака:

- Спроведување опсежна анализа на факторите кои влијаат врз донесувањето на одлуката на обвинетите за давање признание за вина во текот на главната расправа.
- Падот на примената на забрзаните постапки, а особено на постапката за признание за вина, може да се толкува како пад на довербата во судот, па поради тоа е неопходно да се преземат чекори кон подобрување на јавната слика за судовите. Во таа насока, препорачуваме дополнителна обука на судиите и бранителите во врска со нивната улога во текот на признанието на вина.
- Подобрување на улогата на судот во објаснувањето на битието на делото за кое што обвинетиот дава признание.
- Дополнителни обуки за судиите за проверка на доброволноста на признанието, како и на свесноста за последиците од признанието на вината.
- Сензибилизирање на судиите за заштита на правата на обвинетиот во услови на давање на признание за вина во отсуство на бранител во законски дозволените случаи при скратена постапка.

- Преоценување на потребата за воведување систем за предвидливост на санкциите во услови на дадени признанија, преку јавно достапни и незадолжителни упатства за одмерување на видот и висината на санкцијата, или надградба на АКМИС системот за да може да дава статистички податоци за просечната казна за определено кривично дело во услови на слични олеснувачки и отежнувачки околности.
 - Отстранување на практиката на прикриени закани од страна на обвинителите кон обвинетите, особено преку лицитирањето со примената на мерката притвор, нејзино спречување од страна на судиите и неприфаќање на ваквите признанија.
- ◆ Задоволува фактот дека имаме подобрување во однос на минатата година во поглед на фактичката поткрепеност на признанијата за вина. Односно, дури во 76% од случаите кога обвинетите дале признание судот извел докази соодветни по квалитет и квантитет. Сепак, за жал, сè уште најчест доказ е изводот од казнената евиденција.

Препорака:

- Реформа на ЗКП во насока на предвидување на посебно доказно рочиште за утврдување на видот и висината на санкцијата по дадено признание на вина.
- ◆ За жал, евидентирана е практика во услови на признание на вина судот, освен за вината да не носи одлуки и за штетата, со што кај јавноста се намалува довербата во судот како ефикасен и правичен арбитар.

Препорака:

- Промена на ЗКП во насока, во случаите кога обвинетиот дал признание за вина во текот на главната расправа и е побарано оштетно побарување, судот покрај за вината задолжително да донесе одлука и по однос на оштетното барање.
- ◆ Забележано е отстапување од законскиот редослед на изведување на доказите, односно, поради економичност на постапката, изведувани се докази на одбраната пред да бидат изведени докази на обвинителството.

Препорака:

- Потребно е да се воведат стандарди, односно воедначување на праксата на судиите кога и во која мерка можат да го изменат законски предвидениот редослед на изведување на доказите поради разни основи. Потребно е судиите детално да ги образложуваат своите одлуки за измена на редоследот на докажување, со цел да се осигураат дека постои еднаквост на оружјата и дека товарот на докажување не е префрлен врз одбраната.
- ◆ Евидентиран е пораст на трендот вкрстеното испитување да не биде ограничено на фактите изнесени при директното испитување.

Препорака:

- Потребно е да се спроведат дополнителни обуки за начинот на водење на вкрстено испитување, но и начинот на кој судот треба да ја цени дозволеноста на прашањата во вкрстеното испитување. Согласно ЗКП, кај ова испитување единственото ограничување е во поглед на неговата ограниченост на фактите изнесени во директното испитување, но не ретко во праксата се забележува судиите, а и другите учесници во постапката, да се раководат по своевиден шаблон, односно да ја ценат

дозволеноста на вкрстените прашања само врз основа на прашалните зборови кои се употребени во прашањето.

- ◆ Забележан е тренд на пораст на неправилната употреба на членот 383, ст. 5 од ЗКП, поточно прашањата од судот да прераснат во посебно испитување.

Препорака:

- Потребно е да се направат дополнителни прецизирања на ЗКП, но и обуки на судиите во врска со правото да поставуваат прашања на сведоците и вештаците, со цел да се напушти инквизиторната пракса на утврдување на факти. Од особено значење е да се направи разграничување помеѓу појаснувањето на околности и утврдувањето на нови околности, а согласно новите акузаторни начела на постапката, каде непристрасноста и неучеството на судот во постапката се кренати на повисоко ниво за разлика од претходниот модел на инквизиторна постапка.
- ◆ Забележана е невоедначена пракса во поглед на изведувањето на материјалните докази. Оваа пракса во голема мера се должи на отсуството на одредба во ЗКП која ќе го регулира начинот на кој се изведуваат материјалните докази, па поради тоа во праксата има различни толкувања. Имено, дел од судиите ги користат одредбите од стариот ЗКП и самите ги изведуваат доказите, додека во многу мал дел е извршено презентирање на доказите од страна на странката која ги предлага.

Препорака:

- Коалицијата смета дека во духот на акузаторноста на постоечкиот ЗКП, неопходно е да се направат измени во ЗКП, или воедначување на судската пракса како би се овозможило материјалните докази да ги презентираат самите странки кои ги предлагаат и тоа на начин и време кое ќе го определат со листата на докази.
- ◆ Забележан е пораст на трендот судот да го испитува обвинетиот кој самиот се предлага за сведок, а е без бранител.

Препорака:

- Неопходно е напуштање на ваквата пракса, а согласно претходно споменатите начела на акузаторност и адверсаријалност на постоечкиот ЗКП, како судот не би оставил впечаток дека е пристрасен со поставување прашања кои ќе одат во прилог на обвинителството или на одбраната.
- ◆ Нотиран е напредок во поглед на аудио-визуелното снимање на расправите, но сепак преовладува водењето записник преку диктирање од страна на судиите.

Препорака:

- Потребно е итно да се напушти праксата на диктирање, односно парафразирање на прашањата и исказите од страна на судијата. Во оваа насока е неопходно да се алоцираат соодветни средства како би се овозможило аудио-визуелно снимање на расправите со цел да се зајакне објективноста, сигурноста и правичноста на постапката.
- ◆ Загрижува трендот на пораст на нееднаквиот третман од страна на судот кон обвинителот и одбраната.

Препорака:

- Унапредување на улогата на судот преку дополнителни обуки и сензибилизирање на судиите за значењето на ex parte комуникацијата помеѓу судот и странките.
- ◆ Загрижува трендот, забележан и минатата година, на постоење неправилна примена на одредбите од ЗКП во поглед на исклучување на јавноста од главните расправи.

Препорака:

- Законско подобрување на одредбите од ЗКП со кои се уредува присуството на јавноста во текот на главните расправи, а со цел нивна доследна примена, особено имајќи го предвид фактот на значењето на јавноста во поглед на зголемувањето на довербата во независноста на судската власт.
- ◆ Загрижува трендот на влошување на минатогодишните податоци во однос на навременото објавување на местото и времето на судењата.

Препорака:

- Зголемување на инвестирање во човечките и во техничките капацитети на судовите
- ◆ Присуство на практиката на судиите да имаат активна рола во текот на главната расправа. На тој начин кај јавноста се добива впечаток дека станува збор за пристрасни или, дури, одмаздољубиви судии.

Препорака:

- Доследна примена на одредбите од ЗКП во поглед на улогата на судот во текот на главната расправа.
- ◆ Задоволува фактот дека постои подобрување на перцепцијата кај набљудувачите за ефикасноста на одбраната што обвинетите ја добиле од нивните бранители. Сепак, за жал, имаме зголемување на поплаките на бранителите во однос на пристапот до доказите.

Препорака:

- Доследна примена на одредбите од ЗКП и елиминирање на практиката на судот за ограничување на правото на пристап на бранителите до сите докази, особено во текот на главната расправа, како и елиминирање на практиката за селективен пристап до доказите во услови на постоење на повеќе обвинети лица.
- ◆ Задоволува фактот дека судот имал зголемено разбирање за потребите на бранителите во однос на времето за подготовка на одбраната, како и подобрувањето во однос на минатата година и во поглед на правото на обвинетиот да го ужива правото на бесплатна правна помош.
- ◆ За пофалба е дека неколку години по ред не можеме да бидеме сведоци на дискриминација од страна на судовите по основ на раса или пол.
- ◆ За пофалба е практиката судиите да немаат генерирано негативен заклучок во поглед на обвинетиот кој се бранел со молчење.

Koalicioni i OJQ-ve "Të gjithë për gjykim të drejtë"
Misioni i OSBE-së në Shkup

Prof.dr Boban Misoski, Fakultetit Juridik "Justinianus Primus", Shkup
Darko Avramovski
Natali Petrovska, avokate

ANALIZË E TË DHËNAVE NGA MONITORIMI I PROCEDURAVE GJYQËSORE NË VITIN 2018

Autorët:

Prof.dr Boban Misoski, Fakultetit Juridik “Justinianus Primus”, Shkup

Darko Avramovski

Natali Petrovska, avokate



Organizata për Siguri dhe
Bashkëpunim në Evropë
Misioni në Shkup

Përmbajtja e këtij publikimi nuk përfaqëson medoemos këndvështrimin apo qëndrimin e Misionit të OSBE-së në Shkup.

Shkup, dhjetor 2018

■ HYRJE

Koalicioni “Të gjithë për gjykim të drejtë” është rrjet i 14 organizatave të shoqërisë civile, i formuar me misionin kryesor për t’i vëzhguar proceset gjyqësore në vend, me qëllim të rritjes së respektimit të standardeve për gjykime të drejta para gjykatave të vendit, identifikimit të problemeve të trashëguara në sistemin gjyqësor dhe nxjerrjes në pah të nevojës për reforma ligjore dhe institucionale, njoftimit të publikut me standardet për gjykim të drejtë dhe forcimit të besimit të qytetarëve në sistemin e drejtësisë dhe gjyqësinë në përgjithësi, si dhe t’i zvogëlojë mundësitë për trajtim joadekuat të palëve në kontest nga ana e gjyqtarëve dhe pjesëmarrësve e tjerë në procedurë.

Për këto arsye, por edhe për shkak të fillimit të një procesi të reformave në gjyqësi që ndikon drejtpërsëdrejti ose indirekt në punën e gjykatave, Koalicioni në vitin 2018, sikurse edhe në tre vitet e mëparshme, me mbështetjen financiare të Misionit të OSBE-së në Shkup, e realizoi projektin “Mbështetja e reformave gjyqësore dhe atyre të drejtësisë penale” (Supporting Judicial and Criminal Justice Reforms). Gjatë zbatimit të aktiviteteve, theksi u vu në iniciimin e debatit publik, veçanërisht ndërmjet ekspertëve, në lidhje me të dhënat e përpunuara, të mbledhura përmes vëzhgimit të procedurave gjyqësore gjatë 3 viteve të fundit. Për këtë qëllim u organizuan dy ngjarje publike, në formë të tryezave të rrumbullakëta, ku, përveç përfaqësuesve të Koalicionit dhe Misionit të OSBE-së, morën pjesë edhe gjyqtarë nga Gjykatat Themelore, prokurorë publikë, avokatë, përfaqësues të Këshillit të Evropës, si dhe përfaqësues të sektorit qytetar dhe të mediave. Në kuadër të aktiviteteve të projektit është përgatitur edhe kjo analizë, në të cilën janë përpunuar të dhënat e mbledhura gjatë vitit 2018, ku është dhënë pasqyrë e shkurtër e situatës në gjyqësi, si dhe rekomandime për avancimin dhe përfortimin e pavarësisë, efikasitetit dhe efektivitetit të procedurave gjyqësore.

■ METODOLOGJIA

Mbledhja e të dhënave për nevojat e kësaj analize u realizua përmes hulumtimit në terren, gjegjësisht përmes pranisë fizike të vëzhguesve të Koalicionit në sallat e gjyqeve në 9 gjykata themelore në të gjitha 4 zonat e apelit. Për këtë qëllim u angazhuan 16 vëzhgues profesionalë, juristë të diplomuar me eksperiencë shumëvjeçare dhe të cilët kanë njohuri më të detajuara të materies së të drejtës penale dhe veçanërisht të Ligjit aktual për procedurën penale. Për qëllimet e hulumtimit u organizua një trajnim njëditor për vëzhguesit, dhe më pas ata u shpërndanë dhe morën pjesë në sallat e gjykatave në cilësi të publikut. Vëzhguesit u udhëhoqën nga parimet e objektivitetit dhe të mosndërhyrjes, e po ashtu kishin për detyrë ta respektojnë edhe parimin e konfidencialitetit.

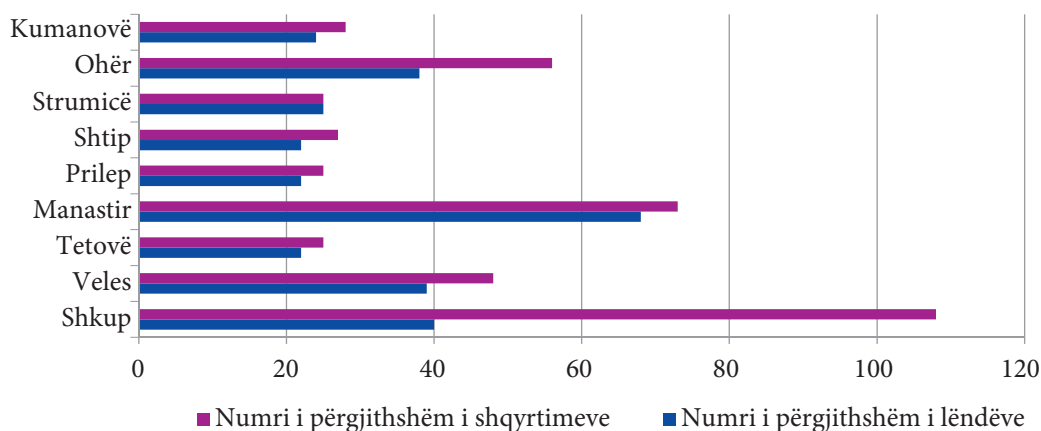
Përzgjedhja e lëndëve që u përfshinë në hulumtim u bë në mënyrë të rastësishme, edhe pse u bënë përpjekje për të përfshirë një mostër përfaqësuese, gjegjësisht të përfshihen procedura për vepra të ndryshme sipas përfaqësimit mesatar të veprave penale në procedurat gjyqësore të publikuar në raportet vjetore për punën e gjykatave, por edhe analizat vjetore të Koalicionit.

Për nevojat e hulumtimit u përgatit një pyetësor i veçantë, i sistematizuar, në të cilin vëzhguesit i futnin të dhënat e mbledhura. Ky pyetësor ndryshohet dhe përshtatet sipas nevojave të hulumtimit çdo vit, me ç’rast bëhet riformulimi i pyetjeve të caktuara, ose shtohen pyetje të reja për të siguruar saktësi më të madhe të të dhënave të grumbulluara, por edhe me qëllim që të përfshihen indikatorë shtesë për gjendjet konkrete të konstatuara, me qëllim që ato të hulumtohen më detajisht. Pyetësori përbëhet nga 75 pyetje, të cilat, përveç të dhënave të përgjithshme për rastin

e vëzhguar, i referohen rrjedhës së shqyrtimit kryesor dhe në mënyrë adekuate e ndjekin rrjedhën e procedurës para gjykatës, ndërsa theksi është vënë në disa institucione të cilat e shënojnë kalimin nga procedura inkuizitore në procedurën akuzuese penale. Pyetjet janë konceptuar në mënyrë të tillë që të mundësojnë përfshirjen e indikatorëve cilësorë dhe sasiorë për shkallën e zbatimit të Ligjit për procedurën penale (LPP), por edhe të dokumenteve të ratifikuara ndërkombëtarisht, që e rregullojnë të drejtën për gjykim të drejtë. Pyetjet e mbyllura që ofrojnë dy ose më shumë përgjigje janë pjesa dominuese e pyetësorit dhe ato mundësojnë përpunimin kompjuterik dhe statistikor të tendencave të caktuara të vërejtura si problematike ose pozitive gjatë zbatimit të LPP-së. Këto pyetje janë plotësuar me disa pyetje të hapura, ku vëzhguesit mund t'i sqarojnë në mënyrë përshkruese disa përgjigje, t'i japin pikëpamjet e tyre, si dhe të shënojnë fakte për të cilat nuk është paraparë ndonjë pyetje konkrete në pyetësor. Në këtë mënyrë, është e mundur të përfshihen më shumë tregues cilësorë të procedurës, në mënyrë që të dhënat që merren nga ana e vëzhguesve të japin një pasqyrë të qartë, të drejtpërdrejtë, objektive dhe transparente të lëndës penale ose shqyrtimit që i nënshtrohen monitorimit.

■ TË DHËNA TË PËRGJITHSHME

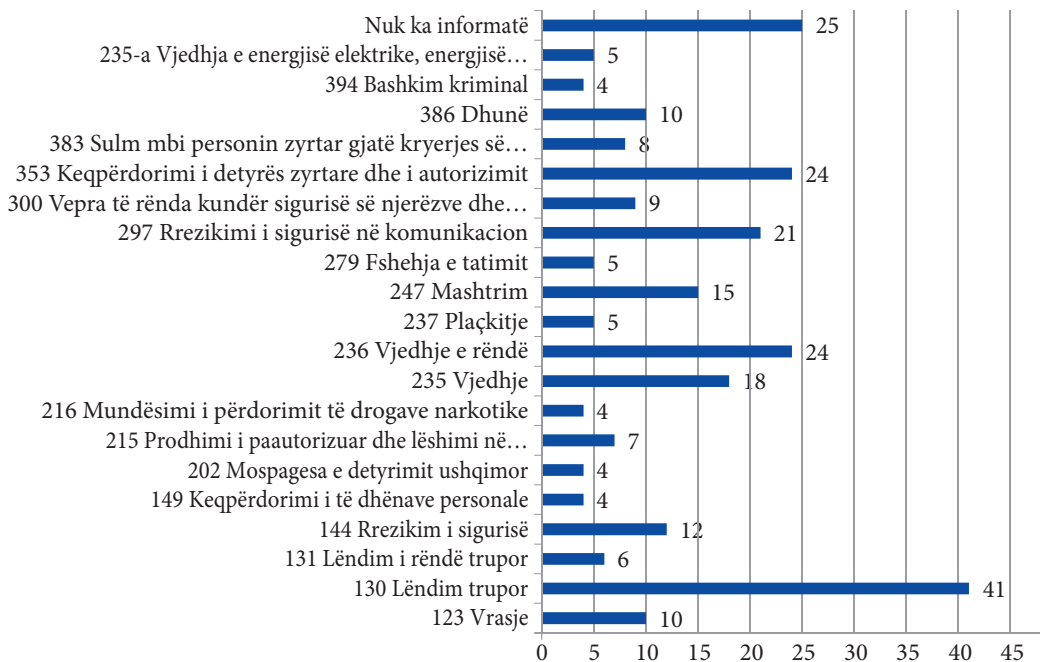
Për të arritur shpërndarje sa më të madhe të aktiviteteve të projektit, sidomos të komponentit të monitorimit gjyqësor të procedurave penale, u krijua një rrjet vëzhguesish të shpërndarë në të katër zonat e apelit, me atë që u përfshinë gjykatat e mëposhtme: Shkup, Veles, Tetovë, Manastir, Prilep, Shtip, Strumicë, Ohër dhe Kumanovë. Në kuadër të këtij procesi u vëzhguan gjithsej 415 seanca gjyqësore, gjegjësisht 300 lëndë penale. Numri më i madh i shqyrtimeve, gjegjësisht lëndëve, duke pasur parasysh edhe madhësinë dhe vëllimin e punës, janë vëzhguar në Gjykatën Themelore Shkup 1 në Shkup - 108, Veles - 48, Tetovë - 25, Manastir - 73, Prilep - 25, Shtip - 27, Strumicë - 25, Ohër - 56 dhe Kumanovë - 28 (grafiku nr.1). Në aspekt kohor, monitorimi zgjati 7 muaj, duke filluar nga muaji prill i vitit 2018 e deri në fund të nëntorit të vitit 2018, me qëllim që të mblidhen sa më shumë të dhëna nga të cilat do të mund të nxirreshin përfundime, udhëzime dhe rekomandime.



Grafiku nr.1

Veprat penale që u evidentuan në lëndët që u ndoqën janë të llojllojshme, sikurse edhe në vitet e kaluara, por ajo që është karakteristike, është fakti se variacionet e njëjta të veprave penale

përsëriten për të katërtin vit radhazi, e ato janë veprat penale kundër pronës dhe trupit, veprat kundër rendit publik, veprat penale kundër detyrës zyrtare etj. (grafiku nr.2).



Grafiku nr.2

■ SHTYRJA E SHQYRTIMEVE

Kushti i parë për mbajtjen e shqyrtimit kryesor është prania e personave të thirrur në shqyrtim. Mosparaqitja e personit të thirrur në mënyrë të rregullt në shqyrtimin kryesor shkakton pasoja të ndryshme dhe reagim të ndryshëm nga gjykata varësisht nga cilësia e personit që nuk është i pranishëm në shqyrtimin kryesor¹.

Pasojat që i parasheh ligji për mungesën e paditësit të autorizuar i cili është thirrur në mënyrë të rregullt dhe nuk është paraqitur pas pranimit të rregullt të thirrjes, dallojnë varësisht nga ajo se a bëhet fjalë për prokuror publik (PP) apo për paditës privat. Nëse bëhet fjalë për PP i cili nuk paraqitet në shqyrtim dhe nuk e arsyeton mungesën e tij, ai do të dënohet, por nëse paditësi privat nuk paraqitet në shqyrtim dhe nuk e arsyeton mungesën e tij, pasojat janë shumë më serioze - gjykata do të marrë aktvendim me të cilin do ta ndërpresë procedurën. Sidoqoftë, shqyrtimi kryesor mund të mbahet vetëm në praninë e paditësit të autorizuar.

Nga ana tjetër, prania e të akuzuarit në shqyrtimin kryesor paraqet themel të së drejtës për gjykim korrekt dhe të drejtë, prandaj është e pakonceptueshme të zhvillohet procedura në mungesë të atij që "gjykohet". Megjithatë, ligji parasheh përjashtime nga ky rregull, të cilat lidhen me situatat kur: 1) i akuzuari është i përjashtuar nga shqyrtimi kryesor, gjegjësisht kur ai është larguar nga salla e gjyqit

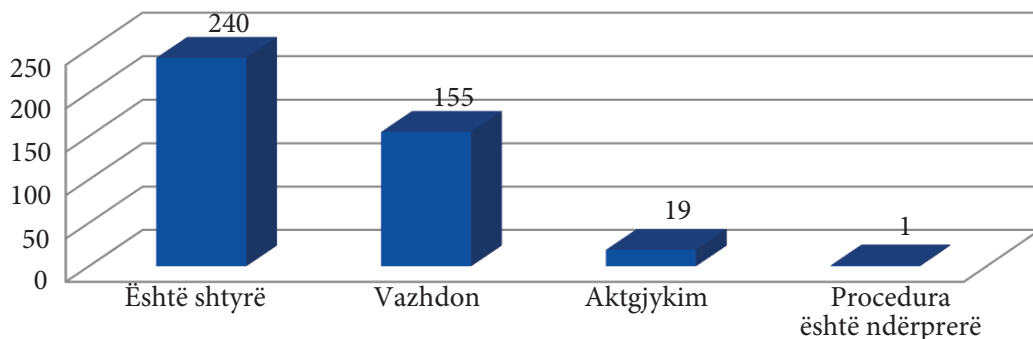
1 Kallajxhiev G., Llazhetiq G., Nedellkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitllarov T., Jankullovska P., Kadiev D., Koment i Ligjit për Procedurën Penale, OSBE, Shkup, 2018

për shkak të prishjes së rendit dhe disiplinës, 2) Kur është marrë vendim për gjykimin e të akuzuarit në mungesë të tij, ose 3) kur janë plotësuar kushtet nga neni 479 paragrafi 2 i LPP-së në procedurë të shkurtuar (për vepra penale për të cilat është paraparë dënim me para ose me burg deri në tre vjet, nëse i akuzuari nuk vjen në shqyrtimin kryesor, edhe pse është thirrur në mënyrë të rregullt ose thirrja nuk mund të dorëzohet për shkak të shmangies së qartë nga i akuzuari për ta pranuar thirrjen, gjykata mund të vendosë që shqyrtimi kryesor të mbahet pa praninë e tij. Për veprat e tjera penale për të cilat zhvillohet procedurë e shkurtuar, prania e të akuzuarit në shqyrtimin kryesor është e detyrueshme).

Mungesa e mbrojtësit të të akuzuarit, njësoj sikur edhe ajo e PP, shkakton pasoja të ndryshme ligjore, varësisht nga ajo se a bëhet fjalë për mbrojtje të detyrueshme ose jo. Nëse mbrojtja është e detyrueshme, ndërsa mbrojtësi i thirrur në mënyrë të rregullt nuk paraqitet në shqyrtimin kryesor, e as nuk e njofton gjykatën për arsyet e mosparaqitjes ose nëse largohet nga shqyrtimi kryesor pa lejen e gjykatës, gjykata do ta shtyjë shqyrtimin kryesor. Në situatat kur mbrojtja nuk është e detyrueshme, varet nga gjykata se a do ta mbajë shqyrtimin ose jo.

Nga grafiku nr.3 i dhënë më poshtë vijmë në përfundimin se nga 415 shqyrtime të vëzhguara, 240 janë shtyrë, dhe kjo korrespondon me 58% të shqyrtimeve, 37% kanë vazhduar më tej, 5% kanë përfunduar me aktgjykim, ndërsa më pak se 1% kanë përfunduar me ndërprerje të procedurës. Me të dhënat e paraqitura në këtë mënyrë, vërejmë një përmirësim të lehtë të gjendjeve me shtyrjet e shqyrtimeve kryesore, por megjithatë jo të kënaqshëm. Në fakt, kjo përqindje në vitin e kaluar, 2017, ishte 62%², ndërsa në vitin 2016 ishte 30%³.

Shqyrtimet e shtyra



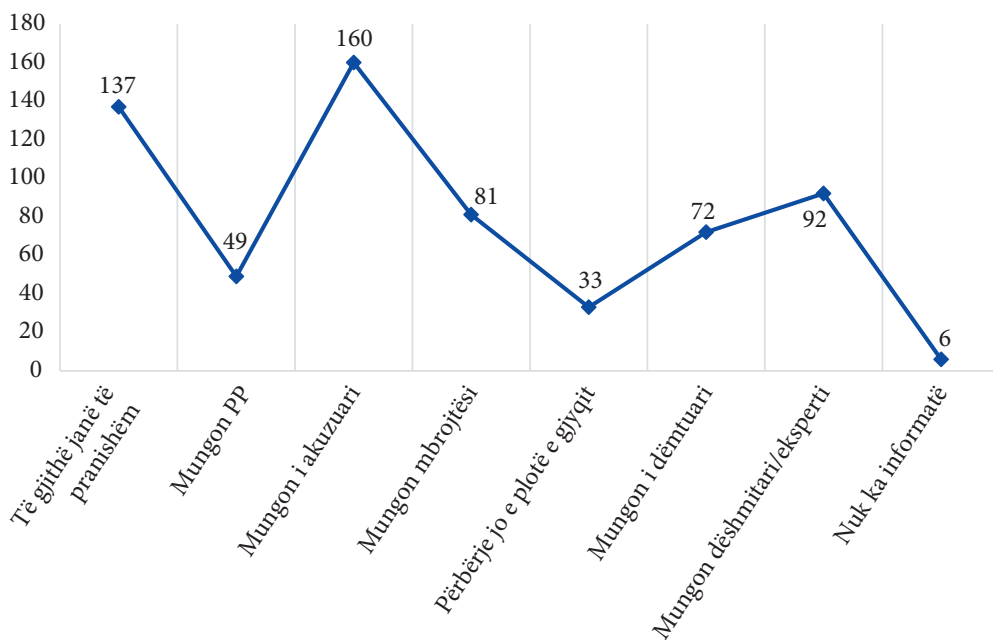
Grafiku nr.3

Përmes kontrollimit të parametrave për praninë e pjesëmarrësve të domosdoshëm në procedurë, u përpoqëm t'i konstatojmë arsyet më të shpeshta për shkak të të cilave shtyhen gjykimet në gjykatat themelore. Kështu, mund të konstatojmë se edhe këtë vit, është vërejtur se nga shqyrtimet më së shumti kanë munguar të akuzuarit, e menjëherë pas tyre vijnë mbrojtësit e tyre (si shihet në grafikun nr.4). Jo rrallë, si arsye për këtë theksohet mosshoqërimi i të akuzuarve nga institucionet ndëshkuese-përmirësuese, por edhe moskoordinimi me sistemin e evidencës për shoqërimin e personave të privuar nga liria. Në disa raste bëhet fjalë edhe për mungesën e kushteve teknike (që në mënyrë të pashmangshme është e lidhur me mjetet financiare) që personat

2 Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, Koalicioni "Të gjithë për gjykim të drejtë", Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2017

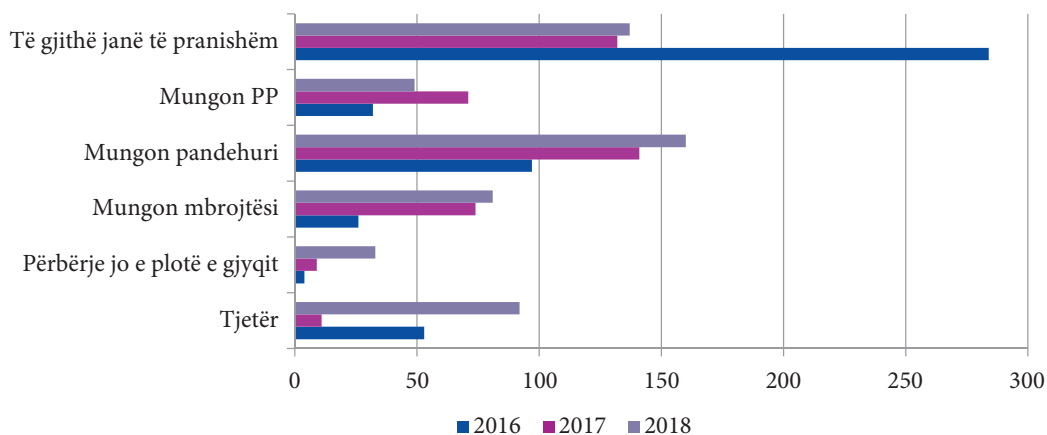
3 Petrovska N., Misoski B., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2016, Koalicioni "Të gjithë për gjykim të drejtë", Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2016

të mund të shoqërohen në gjykatë, veçanërisht kur bëhet fjalë për gjykime në qytete jashtë zonave ku janë të vendosura vetë institucionet ndëshkuese-përmirësuese, por shumë i rëndësishëm është fakti se gjykatat, sidomos ajo në Shkup, ballafaqohen edhe me situata në të cilat ndodhin përputhje kohore dhe hapësinore të disa gjykimeve me disa raste gjyqësore të nivelit të lartë. Ndonjëherë bëhet fjalë për pengesa teknike, ndonjëherë për shkaqe sigurie, por sido që të jetë, kjo vetëm e potencon nevojën për mbështetje më të madhe logjistike dhe organizim në sistemin e funksionimit dhe koordinimit të institucioneve që veprojnë në përputhje me LPP-në. Në fakt, ky është një problem që po ndodh për të katërtin vit radhazi. Mirëpo, ajo që vërehet në mënyrë plotësuese gjatë evidentimit të personave që mungojnë në procedura në krahasim me vitet e kaluara është ndarja e kategorisë "tjetër", për arsye të thjeshtë se përqindja e kësaj arsyeje për shtyrjen e shqyrtimeve nuk ishte fare e papërfillshme. Pasi u futën dy kategori të reja të "mungesave" nga shqyrtimet, është evidentuar mungesë e shpeshtë e dëshmitarit ose ekspertit në procedurë - në 92 nga shqyrtimet e ndjekura, por edhe e të dëmtuarit në procedurë - 72 shqyrtime. Duhet të paralajmërojmë se kjo nuk është gjithmonë arsye për shtyrjen e shqyrtimeve sepse këta janë persona, prania e të cilëve, sipas ligjit, nuk është e detyrueshme për zhvillimin e procedurës, por në përqindje të madhe këto mungesa ndikojnë edhe në rrjedhën, gjegjësisht dinamikën e zhvillimit të procedurës. Në masë të madhe, këto mungesa janë rezultat i mosfunksionimit të shërbimeve për dorëzimin të thirrjeve dhe e mosshfrytëzimit deri në fund të burimeve të MPB-së gjatë thirrjes së këtyre personave.



Grafiku nr.4

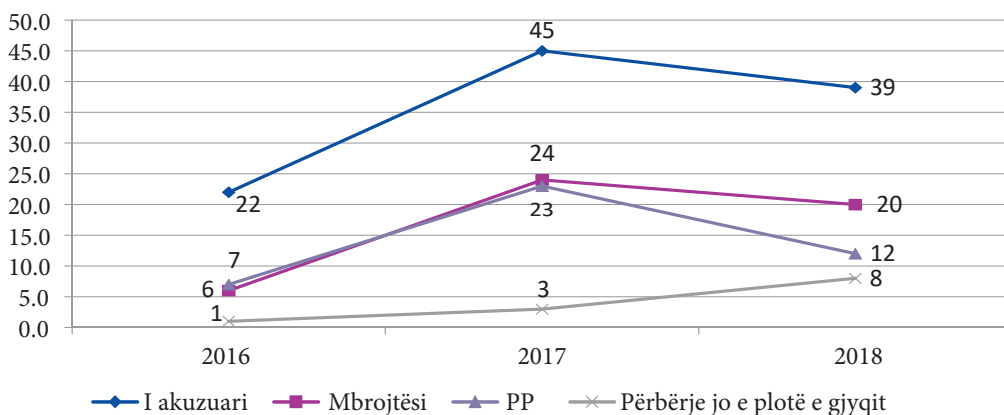
Në kontekst të paraleles që u përmend, në paraqitjen grafike nr. 5 të dhënë më poshtë, janë paraqitur qartë rrethanat për mungesën e personave dhe të palëve të domosdoshme në procedurë. Kështu, nëse ajo analizohet me kujdes, mund të vërehet se në 3 vitet e fundit dominon mungesa e të akuzuarit në procedurë, e menjëherë pas tyre e mbrojtësve në procedurë, ndërsa pastaj vjen prokurori publik.



Grafiku nr.5

Megjithatë, nëse bëjmë një analizë individuale të këtyre parametrave për mungesë, do të vërejmë se në shumicën e tyre ka përmirësime, por gjithashtu i qartë është edhe kthimi prapa. Në grafikon nr. 6 të dhënë më poshtë është paraqitur përqindja e mungesës së aktorëve të rëndësishëm në procedura në 3 vitet e kaluara, dhe se si ky faktor, i cili ndikon në një farë mase në shtyrjen e shqyrtimeve, i përfaqëson atë me përqindje. Në fakt, sa i përket mungesave të të akuzuarve në procedurë, vërejmë një tendencë të lehtë përmirësimi, kështu që nëse kjo përqindje është dyfishuar në vitin 2017, (45%) kundrejt asaj në vitin 2016 (22%), në vitin 2018 kjo përqindje është zvogëluar në 39%. Për më tepër, sa i përket përqindjes së mungesës së mbrojtësve në procedurë, edhe pse ajo është rritur për disa herë në vitin 2016 (6%) në krahasim me vitin 2017 (24%), në vitin 2018 ajo përsëri ka shënuar rënie të vogël në 20%, e po ashtu ka përmirësim në përqindjen e mungesës së prokurorëve në procedura, gjegjësisht në shqyrtimet e vëzhguara në vitin 2016 ajo është 7%, në vitin 2017 ajo është rritur trefish dhe arrin në 23%, ndërsa në vitin 2018 ajo u zvogëluar në 12%. Mirëpo, ajo që brengos më së shumti është rritja e përqindjes së shqyrtimeve në të cilat këshilli gjyqësor, i cili vendos për lëndët është me përbërje jo të plotë. Kështu, ky numër rritet vazhdimisht vit pas viti, me ç'rast kulmin e ka arritur në vitin 2018 dhe është 8% e shqyrtimeve të ndjekura.

Mungesat në %



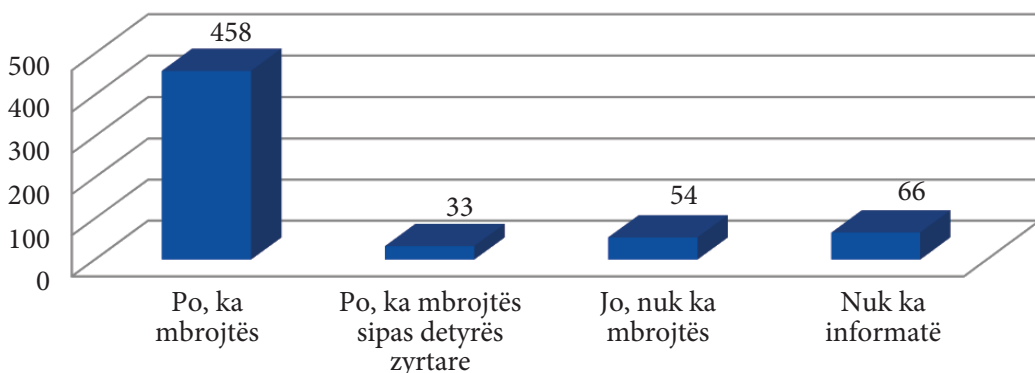
Grafiku nr.6

Edhe pse përbërja jo e plotë e këshillit gjyqësor në mënyrë të pashmangshme rezulton me shtyrjen e shqyrtimit gjyqësor, vetëm në një gjykatë themelore, në Gjykatën Themelore Prilep, nuk është regjistruar asnjë seancë që është shtyrë pikërisht për këtë arsye. Në 8 gjykatat e tjera ky numër ndryshon. Gjykata Themelore në të cilën është regjistruar numri më i madh i shtyrjeve të shqyrtimeve për shkak të kësaj rrethane është ajo në Ohër (10 shqyrtime të shtyra), që ndoshta mund të tregojë se ka mungesë të kuadrit gjyqësor, por rastet e tilla nuk mungojnë as në gjykatat në Strumicë (5), gjegjësisht në Shkup (5 shqyrtime të shtyra). Në rastin e Gjykatës Themelore Shkup, ndoshta më legjitim do të ishte konstatimi se kjo është rezultat i vëllimit shumë të madh të punës të gjykatës, e sidomos duke pasur parasysh faktin se në këtë gjykatë zhvillohet edhe numri më i madh i shqyrtimeve gjyqësore të profilit të lartë gjatë vitit.

■ E DREJTA PËR AVOKAT MBROJTËS

Duke pasur parasysh faktin se e drejta për avokat mbrojtës është me rëndësi thelbësore për ushtrimin e të gjitha të drejtave të mëtejshme të personave të akuzuar në procedurë, por edhe garanci se shteti të akuzuarit nuk do t'ia pamundësojë ndonjëherë nga të drejtat e parapara, LPP-ja i jep përparësi të lartë kësaj të drejte të të akuzuarve. Përveç kësaj, po të analizohet edhe nga prizmi i parimit të "barazisë së armëve", prania e avokatit në procedurë është parakusht edhe për zhvillimin e procedurës korrekte dhe të drejtë. Por, megjithëse LPP-ja jonë e garanton këtë të drejtë, i lë të lirë personat e akuzuar që ta zgjedhin avokatin e tyre mbrojtës apo edhe a do të kenë avokat mbrojtës gjatë procedurës. Natyrisht, ky rregull ka edhe përjashtim, edhe atë kur bëhet fjalë për mbrojtje të detyrueshme të paraparë në nenin 74 të LPP-së, ku ligji kërkon prani të detyrueshme të avokatit mbrojtës në procedurë, dhe kjo i referohet rasteve kur i akuzuari është memec, i shurdhër ose i paafte që vetë të mbrohet me sukses, ose kur është përcaktuar masa e paraburgimit, si dhe në qoftë se kundër tij zhvillohet procedurë penale për vepër penale për të cilën në ligj është paraparë dënim me burgim të përjetshëm, atëherë ai duhet të ketë avokat mbrojtës që në shqyrtimin e parë.

Pikërisht në grafikun nr.7 të paraqitur më poshtë shihet numri i personave të akuzuar të cilët (nuk) kanë qenë të shoqëruar nga avokati mbrojtës gjatë procedurës, që është ngritur kundër tyre. Prej tij, në mënyrë të pashmangshme mund të konstatohet se një numër i madh i personave të akuzuar, 458 gjegjësisht 81% prej tyre, në gjykim kanë marrë pjesë në prani të avokatit mbrojtës, 54 persona, gjegjësisht 9%, nuk kanë pasur avokat mbrojtës, ndërsa për 66 personat e tjerë apo për 10% të tyre, nuk ka të dhëna.



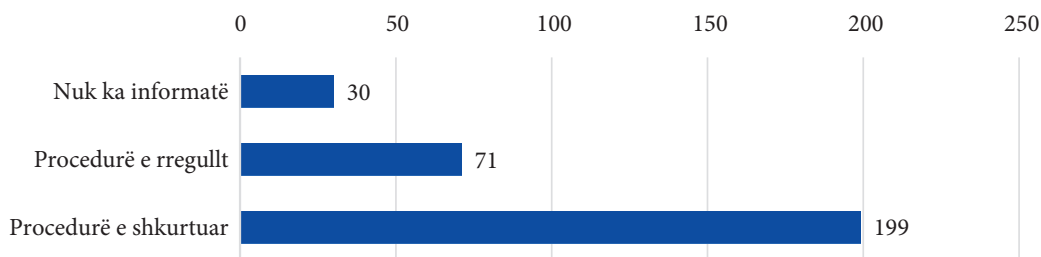
Grafiku nr.7

Ajo që është interesante për t'u theksuar është fakti se vëzhguesit kanë identifikuar gjendje në të cilën në 6 lëndë që janë zhvilluar në procedurë të rregullt, e cila në fakt parasheh zhvillimin e procedurës për vepra më serioze penale, të tilla për të cilat është paraparë dënim me burg prej mbi 5 vjetësh, të akuzarit kanë qenë pa avokat mbrojtës.

PROCEDURA E SHKURTUAR

Procedurat e shkurtuara janë lloji i veçantë i procedurave që zbatohen në përputhje me LPP-në. Ato përfshijnë një grup të llojeve të ndryshme të procedurave dhe supozojnë një formë të thjeshtuar të procedurës penale. Në këtë grup procedurash, përveç procedurës për sjelljen e aktgjykimit në bazë të marrëveshjes ndërmjet prokurorit publik dhe të dyshuarit, është e përfshirë edhe procedura e ndërmjetësimit, në të cilën merr pjesë një person i tretë i veçantë - ndërmjetësi dhe procedura për lëshimin e urdhrit ndëshkues me të cilin propozohet dhe shqiptohet një sanksion i caktuar në rast se ekzistojnë prova të mjaftueshme për veprat penale që bien nën kompetencën e gjyqtarit individual. Megjithatë, edhe përkundër faktit se bëhet fjalë për procedurë të shkurtuar, "më të lehtë", duke pasur parasysh se ajo zbatohet për lëndë për të cilat është paraparë dënim me para ose dënim me burg deri në 5 vjet, supozohet se i akuzuari nuk do të sillet në pozicion tjetër të procesit, varësisht nga pesha e veprës penale për të cilën akuzohet⁴.

Nga paraqitja grafike nr.8 që është dhënë më poshtë, mund të vërehet se nga numri i përgjithshëm prej 300 lëndëve të vëzhguara, 60% prej tyre janë zhvilluar në procedurë të shkurtuar, 24% në procedurë rregullt, ndërsa për 16% të tjerat nuk kemi të dhëna.



Grafiku nr.8

Kjo paraqet një lloj raporti konstant midis procedurës së rregullt dhe asaj të shkurtuar, duke i marrë parasysh të dhënat statistikore nga viti i kaluar, të cilat tregojnë se procedura e shkurtuar është zbatuar në 75% të lëndëve, kundrejt 25% të tyre që janë zhvilluar në procedurë të rregullt, por është e pashmangshme të konstatohet se këtë vit kemi një rënie të lehtë të këtij numri prej rreth 10%.

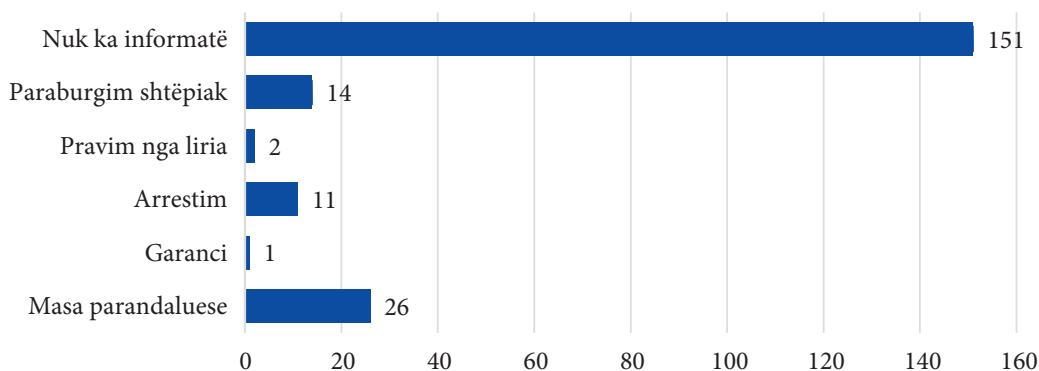
⁴ Kallajxhiev G., Llazhetiq G., Nedellkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitllarov T., Jankullovska P., Kadiev D., Koment i Ligjit për Procedurën Penale, OSBE, Shkup, 2018

MASAT PËR SIGURIMIN E PRANISË SË TË AKUZUARIT

Pjesë e pashmangshme e analizës për vlerësimin e procedurës së drejtë është edhe pjesa që ka të bëjë me zbatimin e masave për sigurimin e pranisë, si njëra nga masat më të problematizuara, që nënkuptojnë kufizimin më të madh ligjor të të drejtave të garantuara me Kushtetutë për gjykim të drejtë të personave të akuzuar gjatë procedurës penale⁵. Mu për këto arsye, edhe këtë vit temë e analizës ishte shpeshësia e zbatimit të këtyre masave, nëpërmjet të dhënave të mbledhura nga vëzhguesit tanë, si dhe vlerësimi se këto masa a zbatohen në përputhje me kushtet e përcaktuara me ligj, a janë këto masa të mbështetura në mënyrë adekuate me prova me të cilat arsyetohet domosdoshmëria e tyre, si dhe a ka bërë gjykata përpjekje të mjaftueshme për rivlerësimin kritik të këtyre masave dhe/ose se a janë zbatuar ato vetëm në rastet e domosdoshme.

Sikurse edhe në analizat e deritanishme, edhe këtë vit temë e analizës është zbatimi i të gjitha masave për sigurimin e pranisë, që janë paraparë në nenin 144 të LPP-së. Kështu, nga 415 seancat e vëzhguara për 300 lëndë kundër 611 personave të akuzuar, prania e personave të akuzuar është siguruar me masa për sigurimin e pranisë në 74 seanca gjyqësore. Me këtë rast, nga numri i përgjithshëm i masave për sigurimin e pranisë, masa më e rëndë, paraburgimi u zbatua në 20 lëndë për 29 persona të akuzuar, ndërsa masat më të lehta për sigurimin e pranisë u përcaktuan në 54 seanca të 32 lëndëve.

Në krahasim me të dhënat e vitit të kaluar,⁶ mund të përfundojmë se ka një rritje të lehtë të masave më të lehta për sigurimin e pranisë, si dhe rënie në zbatimin e masës së paraburgimit. Kështu, për dallim nga viti i kaluar kur masa e paraburgimit është përcaktuar në 40 lëndë, këtë vit paraburgimi është përcaktuar në 20 lëndë të vëzhguara, ndërkohë që mund të vërejmë një rritje të konsiderueshme prej 17 në 54 seanca të 32 lëndëve, në të cilat prezenca e të akuzuarit është siguruar përmes ndonjë mase më të lehtë për sigurimit e pranisë (grafiku nr.9).



Grafiku nr.9

5 Shih: Fenwick Helen, Civil Rights and Human Liberties, 4-th ed. Ruthledge-Cavendish, 2007, fq. 58-59.

6 Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, Koalicioni "Të gjithë për gjykim të drejtë", Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup, 2017, fq.12.

Madje edhe sikur të hiqet masa e arrestimit si masë tradicionalisht më e lehtë nga masat për sigurimin e pranisë dhe e cila ende konsiderohet si thirrje e vërtetë⁷ ose si pararendëse e masave të tjera më të rënda për sigurimin e pranisë, kemi një rritje të qartë në zbatimin e masave më të lehta për sigurimin e pranisë në krahasim me vitin e kaluar, gjegjësisht kemi rritje prej 17 në 43 seanca. Me këtë rast, madje edhe sikur t'i marrim parasysh të gjitha rrethanat me të cilat do të relativizohet përfundimi për rritjen e zbatimit të masave më të lehta, si për shembull rritja e seancave të vëzhguara, nga 312 në 415 këtë vit, që është rritje prej 25%, ose llojin e veprave të vëzhguara penale, që sipas kësaj është edhe rritje e pritur në zbatimin e masave për sigurimin e pranisë në përzgjedhjen e rastësishme të lëndëve, megjithatë përfundimi mbetet i pandryshuar. Në fakt, madje edhe atëherë kur numri i seancave të vëzhguara rritet për një të katërtën, gjegjësisht për 25% në kushte të përafërsisht të njëjta të shpërndarjes së veprave penale sikurse edhe vitin e kaluar, megjithatë rritja në zbatimin e masave më të lehta është më shumë se dy herë. Nëse duam të jemi të saktë deri në fund, mund ta krahasojmë edhe numrin e seancave nga ky vit në krahasim me numrin e seancave nga viti i kaluar, me ç'rast do ta barazonim vlerën e ndryshueshme - numrin e seancave me atë të vitit të kaluar, gjegjësisht nëse rezultatin prej 43 seancave e zvogëlojmë për një të katërtën, atëherë edhe herësi prej 31 seancave përsëri e gjeneron përfundimin e njëjtë. Prandaj, me kënaqësi mund të konstatojmë se ka rritje të konsiderueshme në përdorimin e masave më të lehta për sigurimin e pranisë edhe atë për 14 seanca më shumë se sa në vitin e kaluar ose, e shprehur në përqindje, rritja në këtë rast është 77%.

Megjithatë, kjo përqindje marramendëse do të duhej gjithmonë të konsiderohet në raport me përqindjen e përgjithshme të lëndëve të vëzhguara, kështu që vetëm në 10% të lëndëve prania e të pandehurve është siguruar përmes masave më të lehta për sigurimin e pranisë, analizuar pa masën e arrestimit, e nëse e përfshijmë edhe këtë masë, atëherë përqindja e zbatimit të masave më të lehta për sigurimin e pranisë do të arrinte në 12% të numrit të përgjithshëm të seancave të vëzhguara.

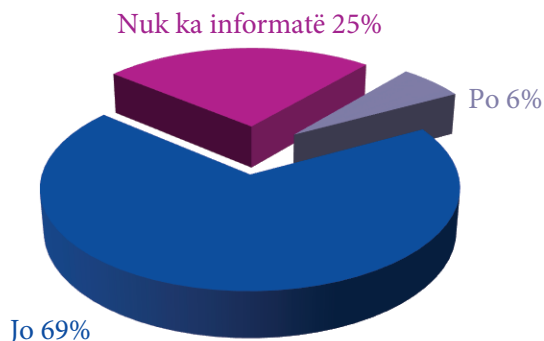
Ndërsa sa i përket masës së paraburgimit, këtë vit kemi rënie në krahasim me vitin e kaluar, gjegjësisht kemi rënie prej 40 lëndëve në 20 lëndë. Nëse bëhet analiza e njëjtë edhe për numrin e atyre lëndëve në të cilat është përcaktuar paraburgimi, në raport me të gjitha seancat e vëzhguara, atëherë mund të përfundojmë se paraburgimi është vërejtur në 20 seanca, kështu që rënia në zbatimin e masës së paraburgimit në krahasim me vitin e kaluar është e dyfishtë, gjegjësisht kemi rënie prej 50% në krahasim me vitin e kaluar.

Trendi i rënies së zbatimit të masës së paraburgimit dhe i rritjes së zbatimit të masave më të lehta për sigurimin e pranisë do të ishte epilogu i dëshiruar i të gjitha analizave tona të deritanishme. Gjegjësisht, zbatimi i të gjitha masave për sigurimin e pranisë në 18% të seancave të vëzhguara, ndërsa zbatimi i masës së paraburgimit në 6% të rasteve të vëzhguara (grafiku nr.10). Pikërisht ky trend i përmbush përfundimet dhe rekomandimet disavjeçare të dhëna në analizat tona për zbatimin më të kufizuar të masës së paraburgimit, ndërsa zbatimin më të shpeshtë të masave më të lehta për sigurimin e pranisë. Përfundimi i këtillë, nëse nuk bëhet fjalë për mostër të rastësishme, por për mostër reprezentative, nga aspekti statistikor në krahasim me të dhënat nga vendet e tjera të BE-së do ta vendoste vendin⁸ në listën e shteteve të dëshiruara sa i përket respektimit të së drejtës së të akuzuarit për t'u mbrojtur në liri gjatë shqyrtimit kryesor.

7 Shih: Kallajxhiev G., Llazhëtiq G., Nedellkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitllarov T., Jankullovska P., Kadiev D., Koment i Ligjit për procedurën penale, OSBE, Shkup, 2018, fq. 334 e të ngjashme.

8 Shih: van Kalmthout, AM, Knapen, MM dhe Morgenstern, C., ed. Pre-trial Detention in the European Union, WLP, 2009, fq. 55-56.

Në sa raste është përcaktuar paraburgimi?



Grafiku nr.10

Megjithatë, edhe përkundër treguesve pozitivë statistikorë, nuk mund të jemi plotësisht të kënaqur me rezultatet e fituara. Kjo për faktin se në vetëm njërin nga rastet e analizuara është zbatuar masa e garancisë, si dhe për faktin se në një farë mënyre kemi favorizim të njëres nga masat parandaluese. Kjo do të thotë se nga gjithsej 43 masa të zbatuara më të lehta për sigurimin e pranisë, 26 janë masa parandaluese, nga të cilat me 13 raste dominon masa e marrjes së pasaportës, dhe pastaj vijnë nga 3 raste të zbatimit të masës së ndalimit për të mbajtur kontakte me persona të caktuar, në nga 2 raste ndalim për largim nga vendi i banimit, si dhe obligim për t'iu paraqitur personit zyrtar, ndërsa për 6 raste nuk është theksuar se cilat masa parandaluese janë përcaktuar nga gjykata. Ose, thënë ndryshe, nga gjithsej 7 masa parandaluese që parashihen me ligj, gjykata zbaton vetëm 3. Kjo përsëri e gjeneron përfundimin nga viti i kaluar se gjykata nuk disponon me burime adekuate përmes të cilave në mënyrë efikase do ta realizonte zbatimin dhe kontrollin mbi zbatimin e këtyre masave më të lehta për sigurimin e pranisë së personave të akuzuar gjatë shqyrtimit kryesor.⁹

Mu për këtë arsye, konsiderojmë se është e përshtatshme ta përsërisim përfundimin dhe rekomandimin e vitit të kaluar¹⁰ për reformimin e Ligjit për shërbimin e provës, ku do të ofrohej mundësia që shërbimet e provës të kenë kompetencë të zgjeruar në drejtim të kontrollit dhe monitorimit të zbatimit efikas të masave më të lehta për sigurimin e pranisë, të cilat sa i përket mënyrës së realizimit në praktikë janë shumë të ngjashme me sanksionet alternative, për të cilat është paraparë të veprojnë shërbimet e provës. Për më tepër, në rast të pranimit të kësaj kompetence shtesë për shërbimet e provës, konsiderojmë se nevojitet që ato të përforcohen në mënyrë plotësuese duke e rritur numrin e tyre dhe duke i rritur mjetet financiare që do t'u ndaheshin për organizimin dhe zbatimin e kompetencave të tyre.

Duke i pasur parasysh argumentet e lartpërmendura, mund të konstatojmë se ato paraqiten si pengesë edhe gjatë zbatimit të masës së garancisë. Gjegjësisht, gjykata së pari nuk ka të dhëna të mjaftueshme për gjendjen financiare të personit të akuzuar, pasi për zbatimin e shpesh të kësaj mase, të dhënat financiare gjykata do të duhej t'i merrte sipas detyrës zyrtare nga prokuroria publike

⁹ Për rolin e shërbimeve të provës në zbatimin e masave më të lehta për sigurimin e pranisë, shih: Cesaro Gianluca, "Probation officers are key actors in reforming pre-trial detention and ensuring effective cross-border justice in the EU", gjendet në: <http://cep-probation.org/probation-officers-are-key-actors-in-reforming-pre-trial-detention-and-ensuring-effective-cross-border-justice-in-the-eu/>

¹⁰ Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analizë e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, op. cit., fq. 14

ose nga shërbimi i veçantë që është përgjegjës vetëm për zbatimin e këtyre hetimeve financiare ndaj personit të akuzuar dhe të dhëna për profilizimin e personalitetit të tij¹¹. Në këtë mënyrë, gjykata nuk do të varet nga propozimi i të akuzuarit, ku gjykata aspak nuk do të mund ta verifikojë dhe të jetë e sigurt se prona e propozuar si siguri a është garanci e mjaftueshme dhe adekuate se ai person nuk do të ikë ose nuk do ta përsërisë veprën.

Sa i përket zbatimit të masës së paraburgimit shtëpiak, i kënaqshëm është numri prej 14 rasteve në krahasim me vitin e kaluar, kur kjo masë nuk është përcaktuar asnjë herë. Megjithatë, edhe në këtë rast, konsiderojmë se më së paku që mund të thuhet për zbatimin e kësaj mase është se ajo është problematike në kushte të mos ekzistimit të kushteve ligjore të përcaktuara në mënyrë të qartë, e po ashtu ku nuk ekzistojnë shërbime të veçanta që do ta kontrollonin lëvizjen e personit të akuzuar në kushte të masës së përcaktuar për paraburgim shtëpiak. Mu për këtë arsye, mendojmë se duhet ta riafirmojmë përfundimin e vitit të kaluar mbi rieditim ligjor të kësaj mase në LPP, ku kjo masë fillimisht do të zbatohet në rastet kur do të bëhet fjalë për persona që kanë nevojë reale për vuajtjen e paraburgimit në kushte shtëpiake, në përputhje me rrethanat nga Kodit Penal (KP) në lidhje me sanksionin alternativ të arrestit shtëpiak, gjegjësisht, në qoftë se bëhet fjalë për person që është i sëmurë kronik, në moshë dhe i dobët, ose shtatzënë.

Për më tepër, konsiderojmë se nëpërmjet ndërhyrjes në dispozitat e Ligjit për shërbimin e provës dhe në LPP, ku në mënyrë adekuate do të parashiheshin dispozitat për paraburgim shtëpiak me mbikëqyrje elektronike, do të mund të rritej dhe të përmirësohej zbatimi i kësaj mase. Në këtë mënyrë, masat e paraburgimit shtëpiak dhe paraburgimit shtëpiak me mbikëqyrje elektronike do të futeshin nën kompetencën e zyrtarëve të shërbimit të provës, me ç'rast gjykatat do të ishin të sigurta në besueshmërinë dhe arsyeshmërinë e zbatimit të këtyre masave, do të mbrohej në masë të madhe e drejta e lirisë së lëvizjes së personave të akuzuar dhe në fund, zbatimi i këtyre masave nëpërmjet shërbimeve të provës do të mund ta hapte rrugën për zbatimin e saj dhe për rastet kur bëhet fjalë për të akuzuarit e tjerë, prania e të cilëve do të sigurohej nëpërmjet këtyre masave më të lehta.¹² Pikërisht përmes këtyre ndërhyrjeve ligjore do të eliminohej praktika e deritanishme e arratisjes së personave që janë në paraburgim shtëpiak¹³, ose prania e tyre do të sigurohej me një masë më të lehtë për sigurimin e pranisë. Konsiderojmë se nëse kontrolli i zbatimit të masave më të lehta për sigurimin e pranisë bartet në një shërbim funksional, i cili në të ardhmen mund të jetë shërbimi i provës ose ndonjë njësi e veçantë në kuadër të MPB-së, gjykata do të ishte shumë më e sigurt në zgjedhjen e saj që praninë e personave të akuzuar ta sigurojë me masa më të lehta për sigurimin e pranisë, si dhe përmes vlerësimit të pranuar të individualizuar të rrezikut nga shërbimet profesionale, do të mund të përcaktonte kombinimin më adekuat të masave më të lehta për sigurimin e pranisë që do të kishin efekt më të madh në kushte të kufizimit më të vogël të lirisë së lëvizjes.

11 Për shembuj të këtillë nga kompetenca e Shërbimeve të provës, për shembull, në Holandë ose në Francë, shih: Van Kalmthout, AM, Durnesku, L., Probata në Evropë, fq. 23-30; ose në SHBA, Federal Pretrial Risk Assessment Instrument, User's Guide, Office for Probation and Pretrial Services, 2016. Gjetet në: <https://www.ncjrs.gov/>

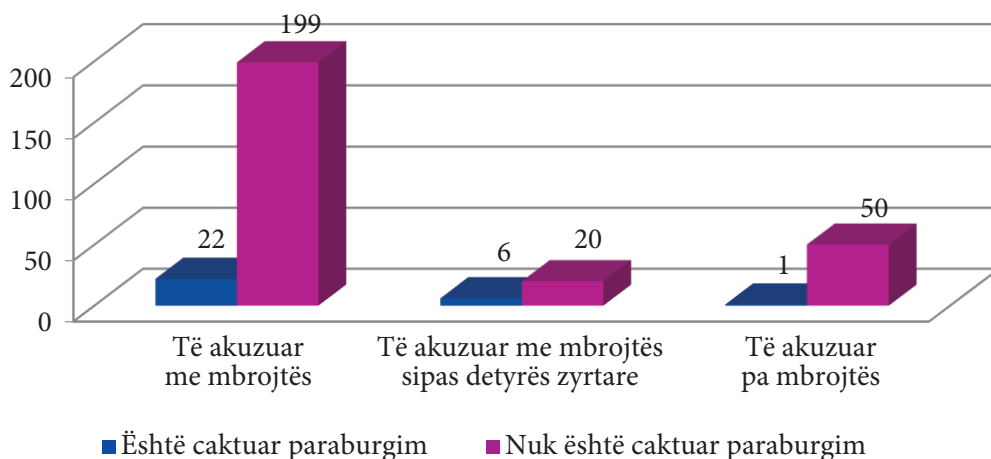
12 Në këtë rast, shërbimet e provës do të vlerësonin se a do të ishin këto masa të përshtatshme dhe adekuate për personalitetin e personit të akuzuar, si dhe a do të paraqitej i padituri rregullisht para gjykatës gjatë procedurës penale me zbatimin e tyre, e me këtë edhe a do të paraqiste mbajtja e tij në liri ndonjë rrezik qoftë për zhvillimin e procedurës penale, ose për sigurinë e personave të tjerë apo të publikut të gjerë. Për vlerësimin e faktorëve të rrezikut shih: Hucklesby Anthea and Marshall Emma, Tackling Offending on Bail, The Howard Journal, Vol. 39, No.2. May, 2000, fq. 150-170.

13 Shih rastin e fundit nga seria e ikjes së personave të dënuar pas realizimit të të ashtuquajturave procedura penale të "profilit të lartë", me ç'rast këtyre personave u ishin përcaktuar masa më të lehta për sigurimin e pranisë, gjegjësisht ikja e personit të dënuar Nikolla Vojminovski, i cili ishte dënuar me 13 vjet burg me aktgjykim që nuk ishte i plotfuqishëm. Shih: <https://www.mkd.mk/makedonija/sudstvo/izbegal-nikola-vojminovski-osuden-za-obidot-za-ubistvo-na-sela>

Për fat të keq, mbetet të presim ndryshime plotësuese në LPP në aspekt të saktësisimit të mbikëqyrjes elektronike si masë e veçantë për sigurimin e pranisë së të akuzuarit gjatë procedurës penale ose futjes së disa masave më moderne për sigurimin e pranisë, e të cilat janë të njohura në të drejtën krahasuese. Në këtë drejtim janë edhe rekomandimet për reformën e Ligjit për shërbimin e provës dhe të gjithë shërbimit të provës, me çka do të krijohet një klimë pozitive për zbatimin më të shpeshtë dhe më të përshtatshëm të masave më të lehta për sigurimin e pranisë së të akuzuarve në procedurat penale.

Një aspekt të veçantë të vlerësimit të drejtësisë së zbatimit të paraburgimit si masë më e rëndë për sigurimin e pranisë së të akuzuarit, vëzhguesit e Koalicionit zbuluan përmes pranisë së avokatit mbrojtës gjatë seancave kur të akuzuarit i ishte përcaktuar paraburgim. Në fakt, për dallim nga viti i kaluar, kur të akuzuarit të cilit i është shqiptuar paraburgim, seanca janë mbajtur në mungesë të mbrojtësit të tij në 9 raste, këtë vit ky numër është zvogëluar në vetëm një rast (grafiku nr.11).

A ka i akuzuari mbrojtës në shqyrtime kur i është përcaktuar paraburgim?



Grafiku nr.11

Kjo përqindje është për t'u përhëndetur dhe jep përshtypjen se mbrojtësit dhe gjykata janë korrigjuar në lidhje me respektimin e kalendarëve të tyre të ndërsjellë, edhe atë në favor të së drejtës për mbrojtje efektive të të akuzuarit në kushte kur ai gjendet në paraburgim.¹⁴ Megjithatë, edhe përkundër faktit se bëhet fjalë vetëm për një rast të zbuluar, nuk ka vend për triumfalizëm për arsye të thjeshtë se mund të konstatojmë se kjo praktikë e padëshirueshme e mbajtjes së seancave pa praninë e avokatit mbrojtës së të akuzuarit në kushte kur është përcaktuar paraburgim ende është e pranishme në gjykatat vendase, edhe përkundër faktit se bëhet fjalë për raste që janë në kundërshtim me LPP-në.

14 Për të drejtën për mbrojtje më efektive shih më shumë në: Kallajxhiev G., "Mbrojtja efektive në procedurat penale në R.M.", FSHM, Shkup, 2014.

Raporti i të akuzuarve me avokat mbrojtës kur është përcaktuar paraburgim



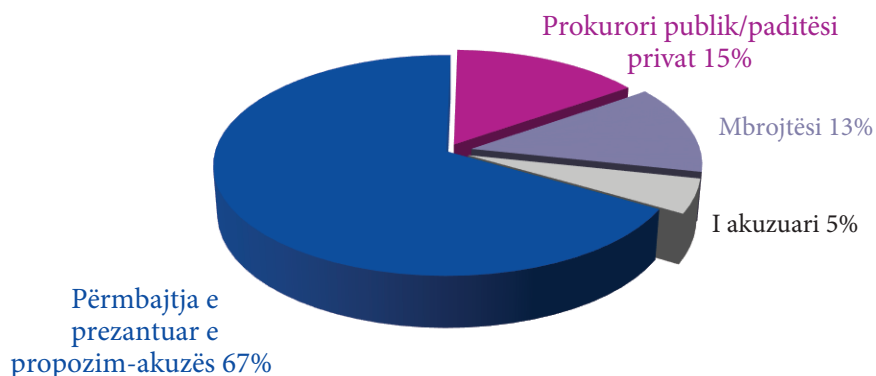
Grafiku nr.12

Për më tepër, mendojmë se edhe gjatë analizës së raportit të rasteve kur i akuzuari ka mbrojtës dhe kur është përcaktuar paraburgimi, ndërsa mbrojtësi nuk është i pranishëm në seancë, përkundër faktit se bëhet fjalë për një përqindje relativisht të vogël prej vetëm 3%, megjithatë mendojmë se një praktikë e tillë është e padëshirueshme dhe ndikon në mbrojtjen efikase të të akuzuarit që është në paraburgim. Në fakt, duke pasur parasysh kompleksitetin e shqyrtimit kryesor në pajtim me dispozitat e LPP-së, e sidomos faktin se bëhet fjalë për person të akuzuar që gjendet në paraburgim, konsiderojmë se LPP-ja edhe në këtë pjesë do të duhej të pësojë ndryshime me qëllim që prania e mbrojtësit të të akuzuarit të sigurohet gjatë gjithë gjykimit dhe në të gjitha seancat, e jo vetëm në seancat kur përcaktohet masa e paraburgimit (grafiku nr.12).

■ FJALIMET HYRËSE

Fjalimet hyrëse, praktikisht, janë pjesa fillestare e shqyrtimit kryesor në gjykatë. Përmes tyre, palëve u jepet mundësia t'i paraqesin faktet vendimtare të cilat kanë për qëllim t'i dëshmojnë, t'i shpallin provat që do t'i nxjerrin, si dhe t'i përcaktojnë çështjet që do të jenë temë e shqyrtimit. Ligji për procedurë penale te ne bën dallim ndërmjet kompetencave për veprim të gjykatës, si dhe zbatimit të këtij instituti në procedurë të rregullt ose të shkurtuar. Kur bëhet fjalë për procedurë të rregullt, parimi i mësipërm i futjes së fjalimit hyrës është rregull, me atë që mbrojtja gjithmonë ka të drejtë të mos mbajë fjalim hyrës, por, kur bëhet fjalë për procedurë të shkurtuar, duke pasur parasysh se bëhet fjalë për vepra penale për të cilat është paraparë dënim me burg deri në 5 vjet, fjalimet hyrëse të përfaqësuesve të aktakuzës shndërrohen në prezantim të përmbajtjes së aktakuzës. Në këtë rast, ligji e përjashton mbrojtjen në aspekt të ofrimit të këndvështrimit të tyre kur paraqiten faktet vendimtare që janë në dobi të saj.

Duke marrë parasysh statistikën e lartpërmendura të përqindjes së madhe të procedurave të shkurtuara që u vëzhguan gjatë vitit të kaluar, e qartë është edhe përqindja e lartë e paraqitjes së përmbajtjes në propozim-akuzën (grafiku nr.13) kundrejt fjalimeve të mbajtura hyrëse.



Grafiku nr.13

Fakt i habitshëm është ajo se mbrojtësit janë duke e lënë praktikën e viteve të kaluara për mbajtjen e fjalimeve hyrëse në procedurë të shkurtuar. Në fakt, ndonëse fjalimet hyrëse nuk janë ligjërish të detyrueshme në procedurën e shkurtuar, deri tani ato shpesh përdoren edhe nga ana e mbrojtësve, por këtë vit nuk kemi regjistruar asnjë rast të vetëm të mbajtjes së fjalimeve hyrëse nga ana e mbrojtësve në procedurë të shkurtuar. Përkundrazi, është regjistruar paraqitja e përmbajtjes së propozim-akuzës në 55 shqyrtime, por jo edhe mbajtja e fjalimit hyrës nga mbrojtësit siç ishte rasti, për shembull, në vitin e kaluar - 14 fjalime hyrëse të mbrojtësve dhe 6 të të akuzuarve.

Përveç kësaj, imponohet edhe problemi i teknikës ende të papërvetësuar të mbajtjes së fjalimeve hyrëse në mesin e prokurorëve, për arsye se vëzhguesit kanë konstatuar se në 32% të shqyrtimeve, fjalimi hyrës është shndërruar në lexim të aktakuzës, e jo në mbajtje të një fjalimi thelbësor hyrës, në përputhje me rregullat për mbajtjen e tij.

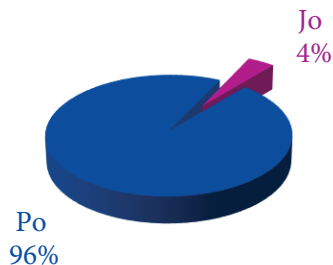
Në kundërshtim me atë që e parasheh vetë LPP-ja, se në fjalimin hyrës palët nuk duhet ta paraqesin përmbajtjen e provave për arsye se kjo është paraparë në pjesën e mëtejshme të shqyrtimit kryesor përmes nxjerrjes së drejtpërdrejtë të provave para gjykatësit, gjegjësisht, që këshilli të njihet me to, te ne ende e vërejmë praktikën e paraqitjes së fakteve në lidhje me provat, edhe atë në 30% të shqyrtimeve të vëzhguara. Në këtë rast, duhet theksuar se kjo nuk vlen vetëm për prokurorinë, por edhe për mbrojtjen, edhe atë në përqindje identike të shqyrtimeve. Gjithashtu, ligji parasheh edhe atë se palët nuk duhet të paraqesin fakte për dënimin e mëparshëm të të akuzuarit, sepse këtë do të jenë në gjendje ta bëjnë në shqyrtimin kryesor duke paraqitur prova adekuate, por edhe këtu kemi një shmangie, thënë të vërtetën, vetëm në një rast edhe atë nga një prokuror publik.

Pas mbajtjes së fjalimit hyrës nga ana e përfaqësuesit të aktakuzës, gjykata është e detyruar ta pyesë të akuzuarin se a e ka kuptuar aktakuzën dhe a e ka kuptuar se për çfarë akuzohet. Për kryetarin e këshillit, gjegjësisht gjykatësin, ky obligim është i detyrueshëm, pavarësisht nga fakti se i akuzuari a ka mbrojtës ose jo, dhe a është palë që ka ose nuk ka njohuri nga fusha konkrete. Në qoftë se, për çfarëdo arsye, i akuzuari deklaron se nuk e ka kuptuar aktakuzën, gjykata është e detyruar, në mënyrën më të thjeshtë të mundshme, t'ia qartësojë atë, gjegjësisht t'ia paraqesë përmbajtjen e aktakuzës.

Nga të dhënat që vëzhguesit i kanë mbledhur në gjykata, mund të konstatojmë se gjykatësit në masë të madhe i zbatojnë dispozitat e parapara ligjore në lidhje me këto çështje. Megjithatë, ekzistojnë përjashtime të regjistruara, si për shembull fakti se në 4% të procedurave, i akuzuari nuk është pyetur se e ka kuptuar se për çfarë akuzohet (siç mund të shihet nga grafiku nr.14), si dhe atë

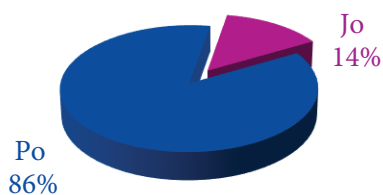
se, madje edhe atëherë kur i akuzuari ka deklaruar se nuk kupton, gjykata vetëm në 86% të lëndëve ia ka sqaruar këtë të akuzuarit. Është e papranueshme që gjykata të bëjë lëshim në një përqindje aq të madhe, 14% (siç mund të shihet nga grafiku nr.15) të lëndëve në të cilat i akuzuari ka deklaruar se nuk e kupton se për çfarë akuzohet, veçanërisht në fazën e procedurës kur ai ka mundësi pasi ta kuptojë akuzën ndaj tij ta pranojë edhe fajin, gjegjësisht të deklarohet se a është fajtor ose jo.

A u pyet i akuzuari nga ana e gjykatës se a kupton se për çfarë akuzohet



Grafiku nr.14

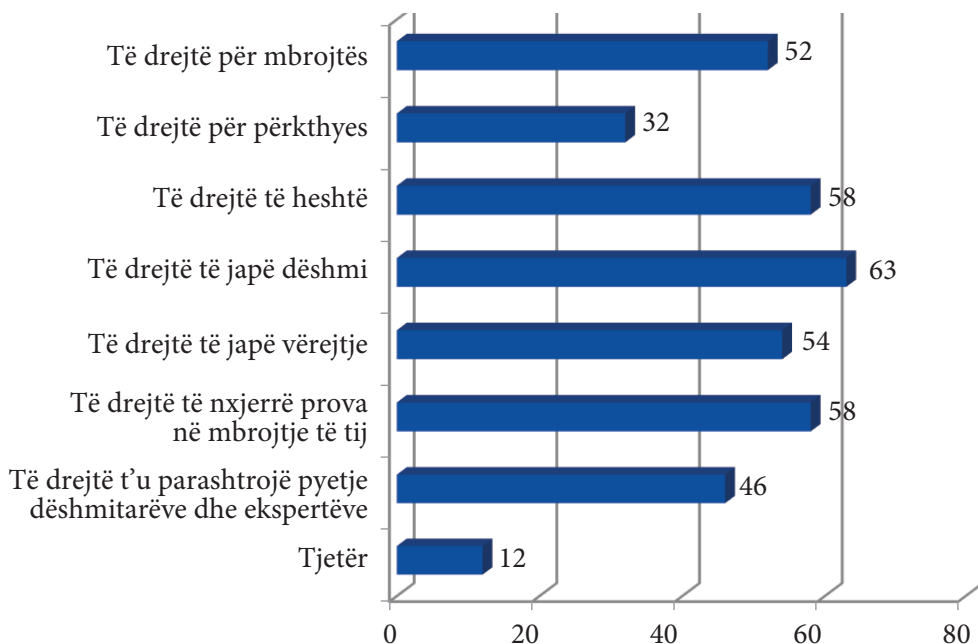
Nëse i akuzuari nuk e ka kuptuar, a i sqaroi gjykata se për cilën veprë penale akuzohet



Grafiku nr.15

■ KËSHILLA PËR TË DREJTAT E TË AKUZUARIT

Ligj për procedurë penale parasheh që çdo i akuzuar, para çdo marrjeje në pyetje, detyrimisht të informohet dhe të këshillohet se për çka akuzohet, se nuk është i detyruar ta paraqesë mbrojtjen e tij e as t'u përgjigjet pyetjeve të parashtuara, se ka të drejtë për avokat mbrojtës sipas zgjedhjes së tij, të paraqesë fakte dhe prova që janë në favor të tij, si dhe të deklarohet për veprën për të cilën ngarkohet, për të drejtën për t'i shikuar shkresat dhe t'i shikojë sendet që janë konfiskuar, të drejtën për përkthyes, gjegjësisht interpretues, për të drejtën për kontroll nga mjeku gjatë nevojës për trajtim mjekësor ose për shkak të përcaktimit të tejkalimeve eventuale policore, si dhe të informohet për të drejtën për të arritur marrëveshje për fajin me PP-në (neni 206). Për rëndësinë e këshillave për të drejtat flet edhe fakti se ligjvënësi ka paraparë, nëse gjykata vepron në kundërshtim me dispozitat që parashohin këshillim për të drejtat, deklarata e të akuzuarit të mos mund të përdoret gjatë procedurës gjyqësore. Mu për këtë arsye, temë e kësaj analize ishin edhe çështjet që kanë të bëjnë me të drejtat e personave të akuzuar. Kështu, pyetësori që u përdor për nevojat e kësaj analize përfshin një pjesë të këtyre të drejtave, apo më saktë thënë, ato më themeloret për të cilat duhet të këshillohet çdo i akuzuar. Gjatë analizimit të të dhënave që u mbledhën nga ana e vëzhguesve mund të vërejmë (grafiku nr.16) se e drejta me të cilën më shpesh janë këshilluar të akuzuarit, në fakt është e drejta që ai të japë deklaratë, pastaj të drejtën për të paraqitur prova në mbrojtje të tij, si dhe të drejtën për të heshtur, e menjëherë pas kësaj edhe të drejtën për vërejtje ose mbrojtës. E drejta për të cilën janë vërejtur më së paku këshillime është e drejta për përkthyes.



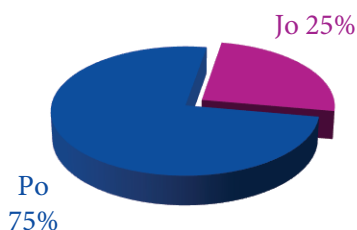
Grafiku nr.16

Komenti i fundit i dhënë në lidhje me LPP-në në arsyetimin për këtë çështje gjithashtu parasheh edhe se "Çdo këshillë që është përmendur në paragrafin 1 të nenit 206 të LPP-së, të akuzuarit duhet t'i tregohet veç e veç dhe atij duhet t'i jepet mundësia të deklarohet veç e veç për secilën të drejtë nga paragrafi 1 i këtij neni"¹⁵. Nëse ky interpretim i autorëve do të ishte pranuar nga gjyqtarët që e zbatojnë ligjin, grafiku nr.12 do t'i kishte përmbyshur me 100 për qind të gjitha kategoritë e të drejtave të cilat janë të parapara, por meqenëse nuk është kështu, mbetet që kjo çështje të trajtohet nga ata që punojnë në praktikë me qëllim që të përmirësohet gjendja në lidhje me këtë çështje.

Por nëse e analizojmë pak më thellë këtë fushë, do të mund të konstatojmë edhe se atë që e ka paraparë ligjvënësi dhe atë që e theksojnë autorët e komentit të LPP-së, se të drejtat e të akuzuarve jo vetëm që duhet të numërohen, por ato duhet edhe të shpjegohen në mënyrë të kuptueshme për të akuzuarin, përsëri ata që punojnë në praktikë i shmangen që ta zbatojnë në tërësi. Në fakt, nga paraqitja grafike nr.17 mund të shihet raporti i përqindjes në lidhje me atë se a i janë shpjeguar të akuzuarit të drejtat në mënyrë të kuptueshme ose jo, gjegjësisht si i janë shpjeguar - grafiku nr.18. Nga këto paraqitje grafike mund të konstatojmë se në 25% të shqyrtimeve, vëzhguesit kanë konstatuar se të akuzuarve nuk u janë shpjeguar të drejtat në mënyrë që ata t'i kuptojnë ato, gjegjësisht vetëm në 23% të shqyrtimeve ato janë shpjeguar në detaje, në 54% vetëm janë përmendur, ndërsa në 23% nuk janë shpjeguar fare.

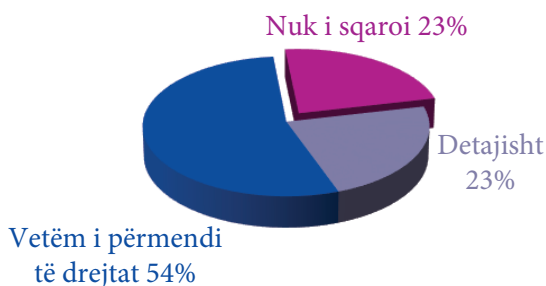
15 Kallajxhiev G., Llazhetiq G., Nedellkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitllarov T., Jankullovska P., Kadiev D., Koment i Ligjit për procedurën penale, OSBE, Shkup, 2018

A i u shpjeguan të akuzuarit të drejtat në mënyrë të kuptueshme (viti 2018)



Grafiku nr.17

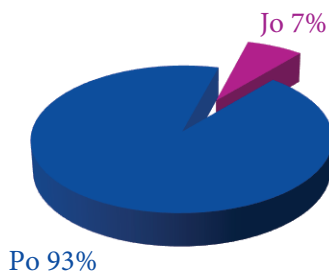
Në çfarë mënyre u shpjeguan të drejtat (viti 2018)



Grafiku nr.18

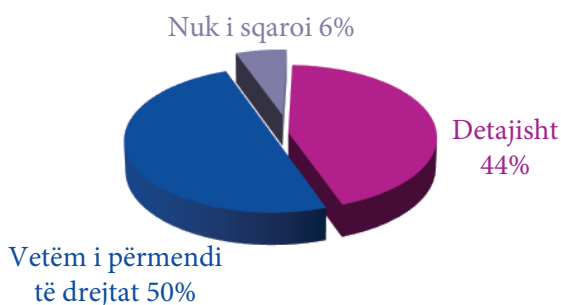
Në krahasim me analizën e vitit të kaluar të gjendjes lidhur me shpjegimin e të drejtave të të akuzuarve, vërejmë një përqendrim të gjendjes. Në fakt, grafiku nr.19 i dhënë më poshtë tregon një raport përqindjeje prej 93% kundrejt 7% në favor të shpjegimit të kuptueshëm të të drejtave në vitin 2017, që është rezultat më i mirë në krahasim me këtë vit, kur ky raport është 75% kundrejt 25%, që tregon se ka një rritje të madhe të kësaj përqindjeje. E njëjta gjë ndodh edhe kur bëhet fjalë për mënyrën e shpjegimit të të drejtave. Nëse në vitin 2017 kemi pasur 6% të drejta të pashpjeguara (grafiku nr.20), këtë vit kemi 23%, ndërsa e njëjta gjë ndodh edhe me përqindjen për shpjegimin e detajuar, vetëm se ky rast shkon me dinamikë të zhdrejtë, dhe kështu, përkundër rritjes së të drejtave të pashpjeguara përballemi me një situatë të përqindjes së zvogëluar të të drejtave të shpjeguara detajisht, edhe atë prej 44% në 23%.

Shpjegimi i të drejtave të të akuzuarit në mënyrë të kuptueshme për të (viti 2017)



Grafiku nr.19

Si iu shpjeguan të drejtat të akuzuarit (viti 2017)?



Grafiku nr.20

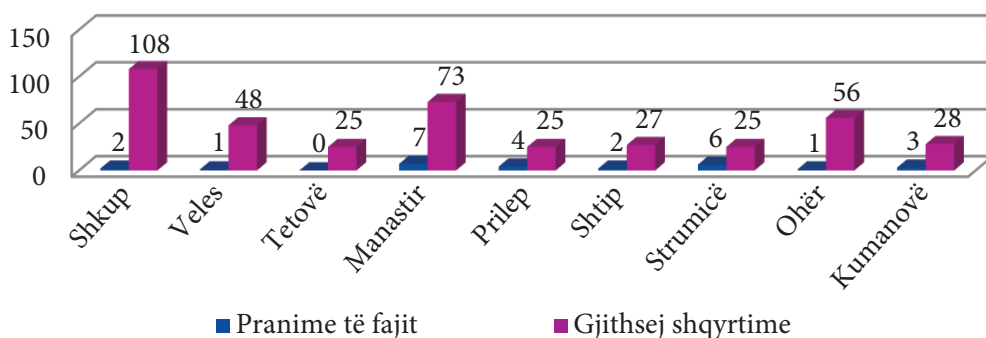
ZBATIMI I PRANIMIT TË FAJIT

Momenti tradicional interesant i procesit zbatimi i pranimit të fajit të personave të akuzuar si mënyrë për përshpejtimin e procedurës penale është pjesë e pandashme edhe e analizës së këtij viti. Në fakt duke pasur parasysh faktin se bëhet fjalë për mjet shumë efikas për përshpejtimin e kohëzgjatjes

së procedurave penale¹⁶ e cila në të njëjtën kohë është edhe shumë e diskutueshme për shkak të faktit se bëhet fjalë për përshpejtimin e pjesës më të rëndësishme të procedurës penale - shqyrtimit kryesor, ku më së shumti vijnë në shprehje garancitë e procesit të personit të akuzuar, konsiderojmë se është e pëlqyeshme të kontrollohet se a janë trajtuar këtë vit në mënyrë adekuate rekomandimet e vitit të kaluar. Në fakt, a kemi ndonjë lëvizje pozitive në lidhje me zbatimin e LPP-së dhe respektimin e të drejtave të personave të akuzuar gjatë shqyrtimit kryesor brenda periudhës së analizës së këtij viti.

Duke marrë parasysh faktin se sivjet kemi një numër më të madh të shqyrtimeve dhe të lëndëve të analizuara, mund të konstatojmë se ka rënie të numrit të pranimin të fajit nga ana e personave të akuzuar gjatë shqyrtimit kryesor. Në fakt, për dallim nga viti i kaluar kur të akuzuarit kanë qenë të gatshëm ta pranojnë fajin në 40 seanca nga gjithsej 312 seanca, këtë vit, gatishmëri të këtillë të akuzuarit kanë shprehur vetëm në 26 seanca nga gjithsej 415 seanca¹⁷. Kjo do të thotë se kemi një rënie serioze në pranimin e fajit gjatë shqyrtimit kryesor para gjykatave vendase. Kështu, nëse vitin e kaluar kemi pasur një përqindje prej pak më shumë se 10% të seancave ku është pranuar faji, këtë vit kemi një rënie serioze në 6% të numrit të përgjithshëm të shqyrtimeve, ose një rënie prej pothuajse 40%.

Numri i shqyrtimeve me pranimin e fajit në krahasim me numrin e shqyrtimeve të vëzhguara sipas qyteteve



Grafiku nr.21

Në shikim të parë, vërehet se rënie më të madhe në pranimin e fajit ka para Gjykatës Themelore Shkup 1, ku vëzhguesit tanë arritën të vërejnë pranim të fajit nga persona e akuzuar në vetëm dy raste, që nga 108 seancat e vëzhguara këtë vit në Shkup, është përqindje seriozisht e ulët, veçanërisht nëse bëjmë krahasim me vitin e kaluar kur kishim 129 seanca të vëzhguara, në 7% të të cilave është bërë pranimi i fajit. Pra, kemi zvogëlim të numrit të seancave me pranim të fajit prej 7% në pothuajse 2%, që paraqet një rënie prej 3.5 herë. Trendi i rënies së numrit të seancave në të cilat të akuzuarit e kanë pranuar fajin është i dukshëm edhe në të gjitha gjykatat e tjera të vëzhguara,

16 Procedurë që njihet në shumë legjislacione nëpër botë, si dhe nga ana e Këshillit të Evropës përmes Rekomandimit Nr. (87) 18, të Komitetit të Ministrave të Vendeve Anëtare lidhur me Thjeshtësimin e Drejtësisë Penale. Shih edhe: Buzharovska G., Misoski B., "Plea Bargaining under the CPC", në Simplified Forms of Procedures in Criminal Matters – Regional Criminal Procedure Legislation and Experiences in Application, Ivan Jovanovic and Mirosljub Stanisavljevic eds., OSCE Mission to Serbia, 2013

17 Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analizë e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, op. cit., fq. 22-23.

dhe krahasuar me vitet e mëparshme, zvogëlimet më drastike janë në gjykatat themelore Manastir, Shkup dhe Veles (grafiku nr.21).

Ky trend i zvogëlimit të numrit të seancave në të cilat të akuzuarit e kanë pranuar fajin përkon edhe me të dhënat zyrtare të marra nga gjykatat në vend¹⁸, prej ku mund të nxirret përfundimi se ka pengesa të qarta në zbatimin e pranimit të fajit nga të akuzuarit si mënyrë për përshpejtimin e efikasitetit të procedurës penale.

Arsyet për këtë rënie serioze në pranimit e fajit gjatë shqyrtimit kryesor mund të jenë si rezultat i disa treguesve. Treguesi i parë është politika e ulët ndëshkuese e gjykatave, si faktori më serioz në vendimin e të akuzuarve për pranimin ose mospranimin e fajit gjatë shqyrtimit kryesor. Treguesi i dytë është përgatitja e prokurorisë publike me prova për t'i mbështetur akuzat. Treguesi i tretë lidhet me besimin e publikut ndaj gjyqësisë. Tregues tjetër mund të gjendet në faktin se mbrojtësit nuk kanë interes t'i përfaqësojnë klientët në kushte kur ata e kanë pranuar fajin, për shkak të tarifave më të ulëta të avokatëve. Tregues i mundshëm mund të ishte edhe roli i gjykatës në procedurën për vlerësimin e pranimit të fajit¹⁹, si dhe gatishmëria e gjykatës për të vendosur edhe për elementet plotësuese, si kompensimin për dëmet ose zbatimin e konfiskimit.

Megjithatë, për ndikimin e vërtetë të të gjithë këtyre treguesve në vendimin e të akuzuarve për ta pranuar fajin dhe të gjykatës për ta pranuar këtë pranim të fajit dhe për ta përcaktuar sanksionin adekuat, duhet të bëhet një hulumtim i mëtejshëm dhe më i thelluar, sepse të dhënat e marra nga vëzhguesit tanë sinjalizojnë një problem serioz në procedurën penale që mund të ketë pasoja afatgjate në aspekt të efikasitetit të sistemit të drejtësisë penale, që do të krijonte problem në perceptimin e qytetarëve për sistemin e ndarjes së drejtësisë, si një nga garantuesit e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Në këtë aspekt, kjo mund të interpretohet si rënie e besimit ndaj gjykatës, gjegjësisht mospasje e interesit për pranimin e fajit, e me këtë edhe për përshpejtim të procedurës penale, për shkak të paqartësisë së procedurës penale, e cila perceptohet si e ngadalshme dhe joefikase, e me këtë edhe se ka mundësi që ndëshkimi për veprimin e bërë fare të mos ndodhë. Ose, momenti i dytë është se qytetarët nuk kanë frikë nga institucionet hetuese, ndërsa kanë besim më të madh te gjykata dhe nuk kanë frikë të mos e pranojnë fajin, me qëndrimin se në kushte të mospranimit të fajit pas mbajtjes së shqyrtimit kryesor, mund të kalojnë më mirë. Gjegjësisht, se qytetarët janë më të gatshëm ta shfrytëzojnë ditën e tyre në gjykatë dhe në shqyrtimin e drejtpërdrejtë kryesor t'i përballin argumentet e tyre me argumentet e prokurorit publik, se sa në një farë mënyre t'ia "lehtësojnë" punën prokurorit publik dhe të pranojnë se e kanë kryer veprën penale.

Sidoqoftë, për të gjitha këto dilema, sado të pranueshme ose të papranueshme të jenë, nevojitet një analizë më e thelluar. Fakti i vetëm i njohur deri tani nga faktorët e lartpërmendur është heqja e Ligjit për përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksionit penal, që ndoshta mund të ketë qenë vendimtar për të akuzuarit, si nxitje për ta pranuar fajin. Ose, thënë ndryshe, përmes këtij ligji të akuzuarit kishin mundësi të llogarisin saktësisht se sa do të ishte e ashtuquajtura mëshira e sistemit nga ana e gjyqtarëve në kushte të fajit të pranuar. Ndoshta, pikërisht ky argument është njëra nga arsyet më të rëndësishme për rënien e zbatimit të pranimit të fajit gjatë shqyrtimit kryesor si mënyrë për përshpejtimin e procedurave penale²⁰. Që do të thotë se, në kushte të paqartësisë së sanksionit,

18 Shih të dhënat e Gjykatës Themelore Shkup I, në pjesën e P-PP (penale - propozim-marrëveshje) që gjenden në: <https://bit.ly/31M36g4>

19 Shih: Misoski B., Ilikj Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, Journal of the Faculty of Security, Skopje, University St. Klement of Ohrid, Bitola, 2016; ose Alschuler, Albert W., The Trial Judge's Role in Plea Bargaining, Part I, Columbia Law Review, Vol. 76, No. 7, Nov., 1976

20 Përkundër faktit se argumentet për heqjen e Ligjit për përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksionit penal ishin të shumta dhe të qëndrueshme, fillimisht si një ligj i keq dhe jociësor, megjithatë ka përkrahës të shumtë për zbatimin më të shpeshtë të pranimit të fajit, me një zgjidhje ku në sistemin e drejtësisë penale do të ekzistonte një lloj udhëzimi apo rregulloreje për

paqartësisë për shqiptimin e shpejtë të sanksionit, si dhe politikës së ulët ndëshkuese nga ana e gjykatave, të gjitha këto i demotivojnë të akuzuarit ta pranojnë fajin si mënyrë për zgjidhjen e shpejtë të rasteve penale.

Pasojat e këtij fenomeni janë shumë të gjera në aspekt të shpenzimit të burimeve të kufizuara gjyqësore, e me këtë edhe në zvogëlimin e kapacitetit jo vetëm të gjykatës, por edhe të të gjitha subjekteve në procedurën penale, që burimet e tyre t'i përqendrojnë në zbulimin, ndjekjen dhe dënimin e autorëve të veprave më të rënda dhe më të ndërlikuara penale. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se është e nevojshme të bëhet një analizë e gjerë e arsyeve për këtë fenomen, e cila do të ishte bazë për një reagim adekuat në të drejtën pozitive, me qëllim të ringjalljes së këtij mjeti me të vërtetë efikas për përshpejtimin e procedurave penale.

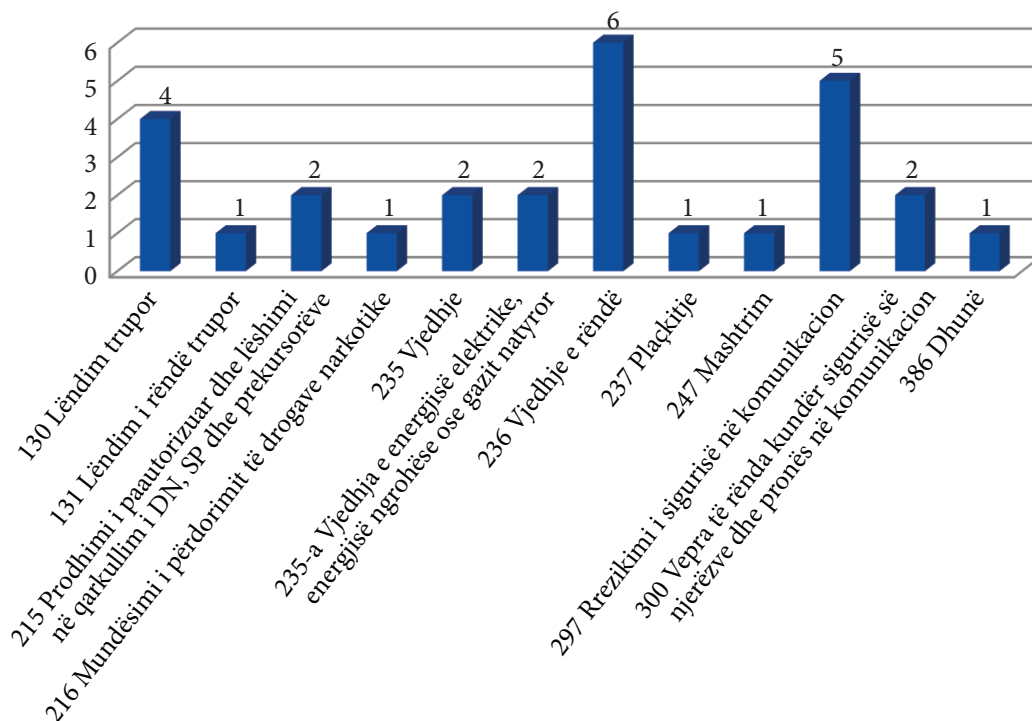
Sa i përket llojit të veprave penale, përsëri mund ta japim përfundimin e vitit të kaluar se, më së shpeshti, pranimi i fajit bëhet për vepra penale tradicionale, gjegjësisht më shpesh kjo bëhet për veprat e pronës dhe veprat e dhunës, me çrast për dallim nga viti i kaluar dhe në përputhje me vitin paraprak, në skenë kthehen edhe veprat më të lehta penale kundër jetës dhe trupit – lëndimi trupor sipas nenit 130 të Kodit Penal dhe lëndimi i rëndë trupor sipas nenit 131 të Kodit Penal. Njësoj sikurse edhe vitin e kaluar, nga të dhënat e mbledhura del se të akuzuarit për vepra penale kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor janë më pak të interesuar ta pranojnë fajin për veprimet e tyre.

Duke i marrë parasysh të dhënat statistikore për vëllimin dhe dinamikën e kriminalitetit, në shikim të parë mund të konstatojmë se pranimi i fajit lidhet me llojin e veprave penale, e sidomos me veprat penale kundër lirisë gjinore dhe moralit gjinor, ku të paditurit sikur duan që lënda e tyre të gjykohet publikisht, e jo të përfundojë shpejt, me efikasitet dhe vetëm në një seancë (grafiku nr.22).

Nga numri i pranimit të fajit në raport me numrin e përgjithshëm të lëndëve dhe në raport me rëndësinë dhe llojin e veprave penale për të cilat zbatohet, mund të nxirret përfundimi se të akuzuarit, në parim, zgjedhin të shkojnë në gjyq. Ky vendim i tyre mund të bazohet ose në argumentet se do të marrin një sanksion më të lehtë, ose për shkak të faktit se prokurori publik nuk ka prova të mjaftueshme në bazë të të cilave do të pretendonte për një dënim më të rëndë duke e dëshmuar fajin e të akuzuarit ose për faktin se ata konsiderojnë se presioni i publikut mbi organet e hetuesisë dhe gjykatën u jep siguri më të madhe se do të zhvillohet një gjykim i drejtë. Megjithatë, duke pasur parasysh numrin e ulët të pranimit të fajit, si dhe për shkak të mungesës së qëndrimeve të të akuzuarve, këto përfundime duhet të merren me rezervë, deri sa të bëhet vlerësimi plotësues i tyre në mënyrë empirike.

përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksioneve, gjë që do ta bënte sanksionin më të qartë për personat e akuzuar. Në këtë drejtim, shumë interesant është shembulli i Anglisë dhe i Italisë për skicimin e llojit dhe lartësisë së sanksioneve penale. Veçanërisht në kushte të një sistemi efikas të TIK-ut, i cili do të mund të bëjë kërkime të brendshme sipas disa ndryshoreve të llojit dhe lartësisë së aktgjyqimeve të shpallura. Shih M. McConville, "Plea Bargaining: Ethics and Politics", Journal of Law and Society, Vol. 25, no. 4, 1998, fq. 570 dhe të tjerët; ose Sprack John, A Practical Approach to Criminal Procedure, Oxford University Press, 10-th Edition 2005, fq. 92. si dhe kritikata te: Buzharovska G., Tupançeski N., Sentencing Guidelines, "Paradoksi i legjislacionit maqedonas," Pravnik, nr.238, nëntor, 2015.

Numri i pranimit të fajit sipas veprave penale



Grafiku nr.22

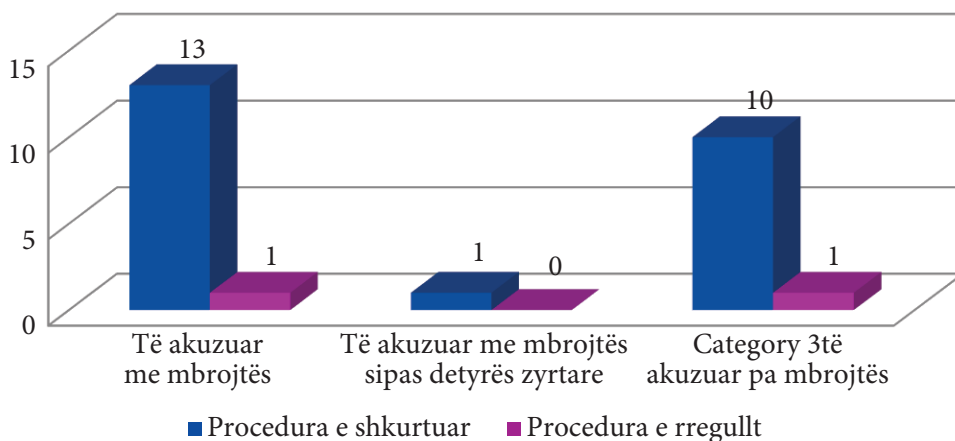
Përfundimi i mësipërm mund të mbështetet në mënyrë plotësuere nga të dhënat e marra nga vëzhguesit, sipas të cilave pranimi i fajit më së shumti është bërë në procedurën e shkurtuar (grafiku nr.7). Gjegjësisht, nga gjithsej 26 pranime të fajit, 24 janë bërë në procedurat e shkurtuara, ndërsa vetëm 2 janë bërë në procedurë të rregullt.

Sipas këtyre të dhënave, e në korrelacion edhe me të dhënat e vitit të kaluar, kur nga 40 pranime të fajit vetëm 3 u bënë në procedurë të rregullt, mund të konstatojmë se pranimi i fajit është i lidhur në mënyrë të veçantë me atë se sa e rëndë është vepra penale ose me dënimin e pritur, gjegjësisht se të akuzuarit janë të prirur për ta pranuar fajin vetëm për veprat më të lehta penale, ndërsa për ato më të rëndat, duan ta kenë "ditën e tyre në gjykatë"²¹. Kjo praktikë përsëri mund të lidhet edhe me besimin ndaj gjykatës dhe punën e tyre. Në mënyrë të ngjashme, procedura për marrëveshjen për fajin dhe pranimi i fajit, si mënyra për përsheptimin e procedurës penale, e me këtë edhe si procedura me publicitet të zvogëluar në kushte kur qytetarët kanë besim të ulët në pavarësinë e gjykatës, me gjasë nuk janë metodat më të preferuara për përmbylljen e kontesteve nga e drejta penale.

Për këtë arsye, konsiderojmë se, me rritjen e besimi ndaj gjykatës, do të rritet edhe zbatimi i këtyre procedurave të shkurtuara, përveç qartësisë së dënimeve, gjykatat ndoshta do të duhet

²¹ Ose, thënë ndryshe, ka të ngjarë që qytetarët të mendojnë se garantuesi i vetëm dhe më i fortë i të drejtave të tyre nuk janë institucionet, por publiku, i cili, nga ana tjetër, është vetëdijuesur mjaft dhe reagon ndaj keqpërdorimeve të mundshme të të drejtave të të akuzuarve. Diçka që në afat të gjatë, gjithsesi është praktikë e dëshirueshme si reagim nga publiku i gjerë, që në të ardhmen do të kontribuonte për krijimin e institucioneve të përgjegjshme, gjë që po ashtu do ta rriste edhe besimin e qytetarëve në këto institucione.

të punojnë për të pasur transparencë edhe më të madhe duke i publikuar të dhënat për numrin e lëndëve të zgjidhura përmes pranimit të fajtit, si dhe duke i krahasuar dënimet e përcaktuara në procedurat e rregullta me ato në procedurat në të cilat është bërë pranimi i fajtit. Përmes fushatave të këtilla, do të zvogëlohej përshtypja se gjatë pranimit të fajtit bëhet fjalë për "arritje të ujdisë" me drejtësinë, gjegjësisht se bëhet fjalë për veprime që do të mund të ishin në dëm të drejtësisë. Në këtë drejtim, do të duhej të vihen në dispozicion të publikut të gjitha rregulloret që ekzistojnë në kuadër të Prokurorisë Publike, me të cilat rregullohet në mënyrë plotësuese roli i prokurorit publik në procedurën e marrëveshjes për fajin. Në këtë mënyrë, publiku do të kishte besim tek ky organ dhe do ta trajtonte atë si zbatues i paanshëm i drejtësisë, e jo si një prokuror publik hakmarrës, që do ta sanksionojë gatishmërinë e të akuzuarve për ta pranuar fajin, e me këtë eventualisht edhe të marrin sanksion më të lehtë nga gjykata, në një procedurë të shpejtë dhe efektive penale.



Grafiku nr.23

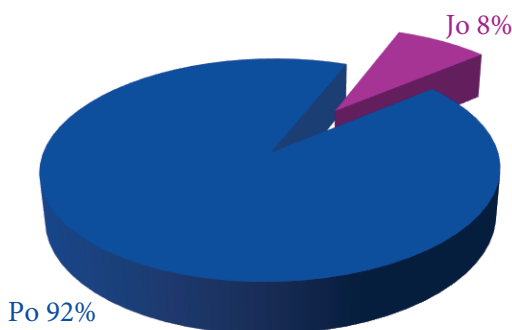
Me qëllim që të mbështeten tezat e mësipërme për besimin ndaj gjykatave, të shprehura përmes gatishmërisë së të akuzuarve për ta pranuar fajin, mund të analizohen edhe të dhënat për pranimin e fajtit, në rastet kur i akuzuari ka pasur avokat mbrojtës. Kështu, sipas të dhënave nga grafiku nr.23, mund të shohim se të akuzuarit janë të gatshëm ta pranojnë fajin në numër pothuajse identik, edhe kur kanë edhe kur nuk kanë avokat mbrojtës. Gjegjësisht, raporti është 13 pranime të fajtit në prani të mbrojtësit kundrejt 10 pranimeve të fajtit pa mbrojtës. Kjo do të thotë se të akuzuarit, në masë të madhe nuk e perceptojnë garancinë e mbrojtësit²² si vendimtare gjatë marrjes së vendimit të tyre se a do të pranojnë fajin ose jo. Ose, thënë ndryshe, ata mendojnë se, duke pasur parasysh rëndësinë e veprës penale, garanci e mjaftueshme për një vlerësim korrekt dhe të drejtë të pranimit të fajtit është gjykata. Një pasojë tjetër e mundshme është se të akuzuarit konsiderojnë se bëhet fjalë për vepër më të lehtë, prokurori publik ka prova të mjaftueshme dhe të forta, dhe për këtë arsye të akuzuarit nuk kanë interes për t'iu kundërvënë me argumente apo prova, që do të thotë se pajtohen me rezultatin përfundimtar, dhe për këtë arsye nuk konsiderojnë se prania e avokatit do të mund të bënte ndonjë ndryshim sa i përket rezultatit përfundimtar të procedurës penale. Në këtë rast, konsiderojmë se prania e avokatit mbrojtës gjatë pranimit të fajtit do të ndikonte në masë të madhe në krijimin e një

²²Shih: Alschuler, A., The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining, University of Chicago, 1974, gjendet në: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1981&context=journal_articles

qëndrimi pozitiv ndaj zbatimit të procedurës për marrëveshje, me faktin se avokati mbrojtës do të paraqitet si një garantues plotësues përveç gjykatës, se të drejtat e të akuzuarit në kushte të fajit të pranuar do të mbrohen në mënyrë adekuate dhe të drejtë.

Mu për këtë arsye, e në korrelacion edhe me përfundimin e vitit të kaluar, konsiderojmë se është e nevojshme të korrigohet Ligji për procedurën penale ku do të përcaktohej prania e detyrueshme e avokatit mbrojtës kur do të bëhet pranimi i fajit nga ana e të akuzuarit, pavarësisht nga pesha e veprës, për shkak se ky zbatim në një farë mënyre mund të ndikojë pozitivisht në perceptimin e publikut sa i përket drejtësisë së kësaj procedure, e me këtë edhe në rritjen e besimit në pavarësinë e gjykatës. Për më tepër, pasi që sipas parimeve të LPP-së lidhur me zhvillimin e shqyrtimit kryesor, e sidomos duke i pasur parasysh procedurat e ndërlikuara për nxjerrjen e provave, konsiderojmë se nuk ka nevojë aspak të bëhet dallimi midis procedurës së rregullt dhe asaj të shkurtuar. Në këtë mënyrë, konsiderojmë se do të eliminohej praktika që i akuzuari të mund ta bëjë pranimin e fajit në procedurë të shkurtuar pa praninë e avokatit mbrojtës, ndërsa gjatë procedurës së rregullt për pranimin e fajit do të ishte e domosdoshme prania e avokatit mbrojtës. Kështu, konsiderojmë se në lidhje me këtë procedurë dhe pasojat e pranimit të fajit, fare nuk ka rëndësi fakti se a bëhet fjalë për veprë penale për të cilën parashihet dënim me burg deri në 5 vjet ose dënim më i rëndë. Më në fund, duke marrë parasysh shpeshësinë e pranimit të fajit dhe peshën e veprave penale, si dhe praninë e avokatit mbrojtës, në përputhje me kushtet e tanishme, mund të shkojmë në drejtim krejtësisht të padëshiruar dhe të nxjerrim përfundim të gabuar se avokati është i tepërt në situatat kur i akuzuari është i gatshëm ta pranojë fajin.

Në këtë drejtim, në rastet kur i akuzuari ka pasur mbrojtës, nuk mund të konstatojmë se roli i tij ka qenë sa për sy e faqe. Gjegjësisht, nga 13 raste në vetëm një rast ose 8%, i akuzuari dhe avokati nuk kanë pasur kohë të mjaftueshme për t'u konsultuar në lidhje me pranimin e fajit, ndërsa në 12 raste, avokati mbrojtës ka pasur kohë dhe mundësi të mjaftueshme ta përgatisë mbrojtjen e tij dhe ta këshillojë klientin e tij në lidhje me pasojat nga pranimi i fajit (grafiku nr.24). Këto të dhëna, në krahasim me të dhënat e vitit të kaluar, kur në 9% të rasteve nuk ka pasur kohë dhe mundësi të mjaftueshme për konsultim ndërmjet të akuzuarit dhe avokatit të tij, gjenerojnë përfundimin se në këtë sferë nuk kemi përmirësim të situatës. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se është e nevojshme të mbahen trajnime plotësuese për ta rritur vetëdijen e gjyqtarëve rreth nevojës dhe rolit të avokatit mbrojtës në këto procedura.



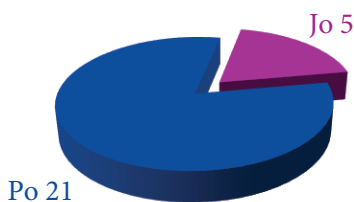
Grafiku nr.24

Në fund, dëshirojmë ta potencojmë faktin shumë problematik se në një rast nga procedura e rregullt, ku i akuzuari nuk ka pasur avokat mbrojtës (grafiku nr.23), por e ka pranuar fajin, kjo është pranuar nga gjykata. Jo vetëm që kjo procedurë është në kundërshtim me dispozitat e LPP-së, por

konsiderojmë se duke e lejuar këtë qasje anulohen të gjitha përfitimet e sistemit kundërshtues kurse ruhen të gjitha karakteristikat e procedurës penale inkuizitore, ku në mungesë të avokatit mbrojtës, i akuzuari e pranon fajin dhe merrret në pyetje vetëm nga prokurori dhe ndoshta edhe nga gjykata, që sipas përkufizimit është karakteristikë e parimeve inkuizitore për mbajtjen e shqyrtimit kryesor, e të cilat janë shumë të kritikuar. Në konfigurimin e këtyre, me të vërtetë, roli i të akuzuarit perceptohet si "dash kurban", që është në kundërshtim me arritjet bashkëkohore të doktrinës për gjykim të drejtë, që është karakteristikë e shoqërive demokratike. Duke pasur parasysh se bëhet fjalë vetëm për një rast, mbetet shpresa se ndoshta bëhet fjalë për gabim dhe se është bërë lëshim, qoftë nga vëzhguesit ose nga gjykata kur është pranuar ky pranim i fajit.

Zbatimi i drejtë i garancive të procesit për pranimin e vetëdijshëm dhe vullnetar të fajit, gjegjësisht roli i gjykatës gjatë pranimin të fajit, është vlerësuar nëpërmjet disa pyetjeve nga ana e vëzhguesve tanë. Vërehet një tendencë në përafërsisht 81% të lëndëve kur të akuzuarit e kanë pranuar fajin, se gjyqtarët në mënyrë të qartë dhe të kuptueshme u kanë shpjeguar se çfarë pranojnë, gjegjësisht ua kanë shpjeguar të gjitha tiparet e veprës penale (grafiku nr. 25)²³. Për fat të keq, edhe pse kemi përqendrim në krahasim me vitin e kaluar, kjo megjithatë nuk është aq drastike, gjegjësisht nga 87% në vitin e kaluar, këtë vit kemi një shpjegim të të gjitha tipareve të veprës penale në 81% të rasteve, ose në 21 rast nga gjithsej 26 raste kur është bërë pranimi i fajit. Mu për këtë arsye, në kushtet kur është bërë pranimi i fajit, ku pothuajse në gjysmën e rasteve të akuzuarit nuk kanë mbrojtës dhe shpresën e tyre për mbrojtjen e të drejtave të tyre e shohin te gjykata, konsiderojmë se është e papranueshme që gjyqtarët të mos u japin shpjegime të detajuara dhe të hollësishme të akuzuarve për atë që akuzohen, gjë që shërben si bazë për të siguruar pranim të fajit me vetëdije dhe me relevancë ligjore.

A u parashtruan pyetje për ta verifikuar pranimin e fajit në aspekt të të gjitha tipareve të veprës penale?



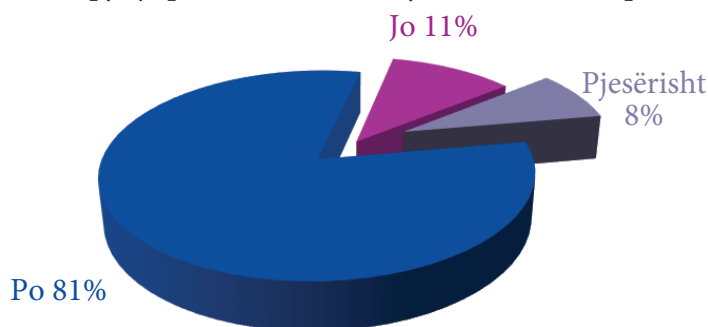
Grafiku nr.25

Prandaj, konsiderojmë se është e nevojshme që në këtë rast gjyqtarët të akuzuarve t'u shpjegojnë në detaje se për çfarë akuzohen, e jo vetëm t'ua lexojnë aktakuzën dhe t'i pyesin se a e kuptojnë atë. Aq më tepër pasi si një katalizator i këtij fenomeni paraqitet edhe fakti se në procedurën e shkurtuar, ku kryesisht është bërë pranimi i fajit, fjalimet hyrëse të prokurorisë nuk janë të parapara, kështu që në mungesë të mbrojtësve dhe rrethanave të aktakuzës të sqaruara në këtë mënyrë të dobët, shtrohet

²³Si duket apelet për një rol aktiv të gjykatës në vlerësimin e pranimin të fajit nuk janë gjë e panjohur për gjyqtarët, duke i pasur parasysh përvojat me sistemin e mëparshëm të procedurës penale, në të cilën gjyqtarët kishin një rol aktiv gjatë shqyrtimit kryesor. Megjithatë, përqendrimi ose ngecja në përmirësimin e kësaj situate nuk jep shumë optimizëm se gjyqtarët e kanë kuptuar plotësisht rolin e tyre në procedurën e vlerësimit të pranimi të fajit gjatë shqyrtimit kryesor. Lidhur me rolin e gjykatës në vlerësimin e pranimin të fajit, shih: Misoski B., Ilikj Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, op.cit.

pyetja se a e dinë të pandehurit me të vërtetë se çfarë pranojnë. Ose, thënë ndryshe, përmes këtij qëndrimi të subjekteve në praktikë arsyetohet edhe fakti se pranimi i fajit është i papëlqyeshëm nga ana e të akuzuarve dhe se ka ngecje në zbatimin e tij.

A u parashtruan pyetje për ta verifikuar natyrën vullnetare të pranimit të fajit?



Grafiku nr.26

Përkeqësim të konsiderueshëm në krahasim me vitin e kaluar, kemi edhe në aspekt të vlerësimit të natyrës vullnetare të pranimit të fajit nga ana e gjykatës. Në fakt, për dallim nga viti i kaluar, kur gjyqtarët në 97% të rasteve kanë vlerësuar se pranimi i fajit është bërë në mënyrë vullnetare, këtë vit këtë përpjekje intelektuale ata e kanë bërë vetëm në 81% të rasteve. Nëse vitin e kaluar kemi shprehur pakënaqësi vetëm nga një rast, këtë vit duhet t'i kushtojmë vëmendje të veçantë punës së gjykatës, me qëllim që pranimin e fajit në procedurë të shkurtuar gjyqtarët të mos e marrin si "gjë të gatshme", por në vend të kësaj, të luajnë një rol aktiv dhe të vlerësojnë plotësisht se pranimi i fajit a është bërë në mënyrë vullnetare (grafiku nr.26). Përndryshe, duke e toleruar këtë praktikë të "artit për hir të artit" në aktakuza, ndodh që të kërkohet çfarëdo fajtori, e jo të kërkohet drejtësia dhe sanksion i drejtë për autorin e vërtetë. Sjellja e këtillë e gjyqtarëve, në masë të madhe shpie në përfundimin se është e domosdoshme të parashihet detyrimi ligjor për të pasur avokat mbrojtës në të gjitha rastet kur i akuzuari është i gatshëm ta pranojë fajin, pavarësisht nga pesha e vepërs penale, pasi që është më se e qartë se nevojitet një garantues plotësues i të drejtave të të akuzuarit, veçanërisht në procedurën kur i akuzuari është i gatshëm ta pranojë fajin. Zgjidhja e tanishme vetëm e inkurajon mospëlqimin e pranimit të fajit nga të akuzuarit gjatë procedurave penale.

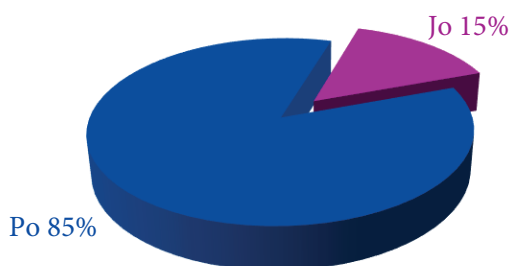
Si pjesë e ndikimeve të fshehta mbi pranimin vullnetar të fajit, paraqiten edhe problemet e identifikuar në raportin e vitit të kaluar të Koalicionit në lidhje me zbatimin e masës së paraburgimit si një mjet për të negociuar²⁴. Është për t'u përsëritur fakti që përfundimet e vitit të kaluar në krahasim me të dhënat e këtij viti nuk mund t'i konfirmojmë me shkallë të lartë të sigurisë. Në fakt, për dallim nga vitet e kaluara kur ishim dëshmitarë se në 25% të rasteve paraburgimi është hequr menjëherë pas pranimit të fajit, nga të dhënat e këtij viti kjo praktikë është vërejtur vetëm në 2 raste ose e shprehur në përqindje, në pothuajse 8% nga numri i përgjithshëm i rasteve në të cilat është pranuar faji. Megjithatë, edhe përkundër përqindjes relativisht të ulët, si dhe dinamikës së dëshiruar për zvogëlimin e tij nga 25% në 8%, vetë fakti që kjo praktikë ende ekziston çon në përfundimin se në raste të caktuara heqja e paraburgimit mund të keqpërdoret si mjet për pranimin e detyrueshëm

²⁴Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analizë e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, op. cit., fq. 15, si dhe Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2016, Koalicioni Të gjithë për gjykim të drejtë", Shkup, OSBE, 2016, fq. 23-24.

të fajtit. Kjo praktikë rezulton me zbatimin e gabuar si të dispozitave të LPP-së me të cilat rregullohet zbatimi i paraburgimit, ashtu edhe të dispozitave me të cilat rregullohet vlerësimi i pranimit të fajtit dhe kjo praktikë duhet të çrrënjohet.

Të apostrofuara dhe të riaktualizuara, konkluzionet e vitit të kaluar do të ishin përgjigja më e shkurtër në pyetjen se a ka parashtruar gjykata pyetje për ta verifikuar se a është i vetëdijshëm i akuzuari për pasojat nga pranimi i fajtit²⁵.

A u parashtruan pyetje për ta verifikuar se a është i vetëdijshëm i akuzuari për pasojat nga pranimi i fajtit



Grafiku nr.27

Në fakt, rënia prej 95% nga viti i kaluar në 85% këtë vit, mund të nënkuptojë vetëm riaktualizim të nevojës për trajnim plotësues të gjyqtarëve në aspekt të rolit të tyre në rastet kur personat e akuzuar e kanë pranuar fajin. Kështu, në vend që në këto raste gjyqtarët të jenë tërësisht inkuizitorë, ku lirisht do t'i parashtronin pyetje të akuzuarit me qëllim që ta qartësojnë plotësisht ngjarjen penale-juridike deri në shkallën e bindjes së tyre të plotë përtej dyshimit të arsyeshëm, ne kemi zbuluar një gjendje të pasivitetit të papranueshëm të gjykatës në 15% të rasteve në aspekt të vlerësimit të vetëdijes së të akuzuarit për pasojat nga pranimi i fajtit (grafiku nr.27).

Vetëm nëpërmjet këtyre korrigjimeve të roli i gjykatës, por edhe duke i rregulluar në mënyrë plotësuese dispozitat e LPP-së, do të mund të ndryshonte perceptimi i publikut për gjykatën si garantuese e vërtetë e të drejtave të personave të akuzuar, e cila vepron në mënyrë të pavarur, të paanshme dhe ekskluzivisht në interes të drejtësisë.

Përmirësimi i vetëm në krahasim me vitin e kaluar është vërejtur në lidhje me mbështetjen me fakte të pranimit të fajtit.

²⁵ Shih: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analizë e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, op. cit., fq. 26-27.

A u nxorën prova pas pranimit të fajit



Grafiku nr.28

Në fakt, me kënaqësi theksojmë se është ruajtur trendi i rritjes së vëllimit dhe cilësisë së provave që nxiren para gjykatës pas pranimit të fajit. Në fakt, për dallim nga përqindja e lartë e vitit të kaluar prej 69%, këtë vit në madje 76% të rasteve kur të akuzuarit e kanë pranuar fajin, janë nxjerrë prova plotësuese.

Sa i përket cilësisë së provave, edhe këtë vit, mund të jemi të kënaqur, sepse në këto raste, gjyqtarët nxjerrin më shumë prova, siç janë raporte të ekspertëve, raporte mjekësore, vërtetim për punësim, gjendje të pronës dhe të ngjashme. Megjithatë, ende prova më e shpeshtë është ekstrakti nga evidenca ndëshkuese. Krahasuar me vitin e kaluar, kur konsideruam²⁶ se me heqjen e Ligjit për përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksionit penal do të zvogëlohej edhe ndikimi i evidencës ndëshkuese mbi barrën e provës, megjithatë, del se evidenca ndëshkuese ende është një provë shumë e fortë dhe e shpeshtë, pa marrë parasysh se a është paraparë rëndësia e kësaj prove në ndonjë pikë apo tabelë ligjore ose jo. Në këtë drejtim, mund të theksojmë edhe një herë se evidenca ndëshkuese është e rëndësishme, por vetëm nëse bëhet fjalë për person që është ndëshkuar më parë, gjegjësisht për persona specialë që i janë rikthyer krimit.²⁷ Përndryshe, kjo provë nuk mund të shërbejë fare për ta mbështetur pranimin e fajit të të akuzuarit gjatë shqyrtimit kryesor. Për fat të keq, ende nuk kemi qenë dëshmitarë që prova në mbështetje të pranimit të fajit të jetë edhe deklarata e dëshmitarit ose e të dëmtuarit.

Megjithatë, mund të jemi të kënaqur sa i përket trendit të përmirësimit të nxjerrjes së provave, sepse qëllimi për shkurtimin e procedurës në të cilën është pranuar faji nga i akuzuari nuk është përsëritja e gjithë procedurës së provave apo nxjerrja e të gjitha provave. Në vend të kësaj, gjykata duhet të sigurohet, përtej dyshimit të arsyeshëm, kryesisht përmes marrjes aktive në pyetje të të akuzuarit, e pastaj edhe duke i kryqëzuar faktet nga pranimi i fajit me listën e provave nga aktakuza dhe thjesht duke i nxjerrë vetëm disa prova të veçanta nga kjo listë. Në këtë mënyrë, gjykata do t'i nxjerrë vetëm provat më të rëndësishme për të, të cilat e mbështesin pranimin e fajit ose janë kundërtshënësë²⁸. Kështu, gjykata padyshim do të bindej përtej dyshimit të arsyeshëm se pranimi i fajit a është i vërtetë apo i rremë.

Për ta përmirësuar më tej situatën e konstatuar, mendojmë se është i qëndrueshëm propozimi për futjen e seancës së posaçme të provës²⁹ ku do të rivlerësoheshin provat në favor dhe në dëm të

²⁶Po aty, fq. 27.

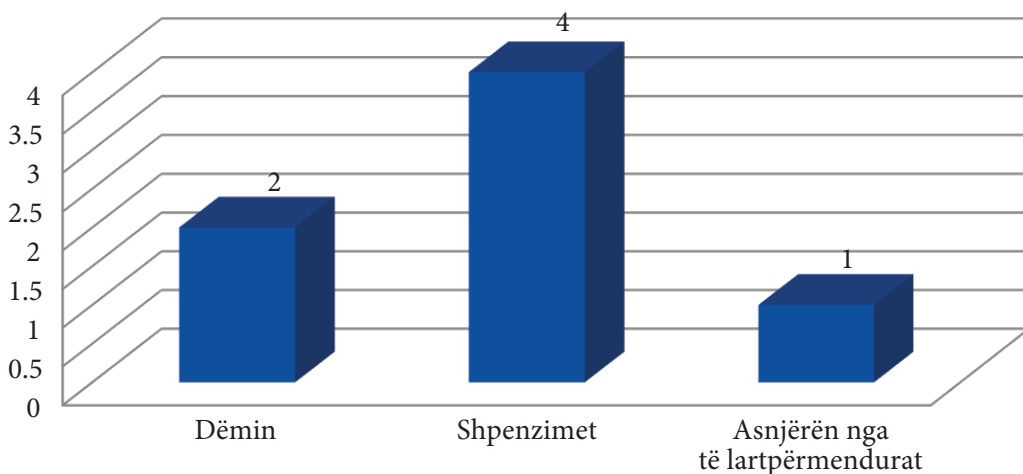
²⁷Shih: Shih: Gruevska Drakulevski A., Recidivizmi dhe burgu, Grafoden, Shkup, 2016

²⁸Shih më shumë të: Ingram L.J., Criminal Evidence, 12-ed. Elsevier, 2015, fq. 91 etj.

²⁹Për rëndësinë e seancës së provës shih: Haddad, James B., et al, Criminal Procedure, Cases and Comments, 5-th ed. Foundation Press, New York, 1998.

vërtetësisë së pranimit të fajit. Në këtë drejtim, konsiderojmë se është e përshtatshme që në LPP të parashihen dispozita shtesë me të cilat do të rregullohej mbajtja e kësaj seance si pjesë e veçantë e shqyrtimit kryesor në kushte kur është pranuar faji nga ana e të akuzuarit. Në këtë mënyrë edhe gjyqtarët do të ishin më të lirë gjatë marrjes së vendimit se cilat prova do të nxirreshin në këtë seancë, që do të ishte me rëndësi të jashtëzakonshme për ta mbështetur vendimin e tyre. Në këtë mënyrë, konsiderojmë se do të rritej edhe besimi ndaj gjykatave gjatë marrjes së vendimit në rastet kur kemi pranim të fajit, e me këtë do të rritej edhe përqindja dhe gatishmëria e të akuzuarve për ta pranuar fajin.

Pas pranimit të fajit, a vendosi gjykata për:



Grafiku nr.29

Ndryshe nga viti i kaluar, kur gjykata, përveç për fajin, vendosi edhe për dëmin, ajo shqiptoi konfiskim të sendeve dhe vendosi për shpenzimet në 26 raste, që është më shumë se gjysma e rasteve në të cilat të akuzuarit e kanë pranuar fajin, në gjithsej 40 raste për vitin e kaluar, këtë vit kemi rënie drastike, me ç'rast gjykata, përveç sanksionit, vendosi edhe për shpenzimet edhe për dëmet vetëm në 6 nga 26 raste (grafiku nr.29). Konsiderojmë se me rritjen e përqindjes së vendimit të gjykatës, përveç për sanksionin edhe për elementet e tjera, e veçanërisht për dëmin, dukshëm rritet besimit në gjyqësi, për faktin se me anë të këtyre vendimeve plotësuese fitohet përshtypja se gjykata plotësisht e ka qartësuar ngjarjen penale-juridike në raport me të gjithë personat e interesuar. Në këtë mënyrë, publiku arrin në përfundimin se në rastet kur i akuzuari e ka pranuar fajin, të gjitha karakteristikat dhe garancitë e procedurës penale mbesin të respektuara, e me këtë edhe kjo procedurë perceptohet si e drejtë dhe e pranueshme. Për këtë arsye, konsiderojmë se gjyqtarët duhet të bëjnë përpjekje më të mëdha në këto raste dhe më shpesh të marrin vendim edhe për kompensim të dëmit, e jo t'i këshillojnë palët e dëmtuara që të ngrejnë konteste civile.

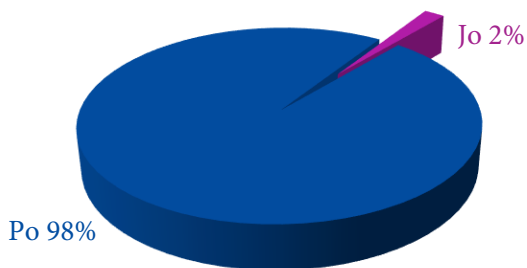
PROCEDURA E PROVAVE

Duke pasur parasysh rëndësinë e kësaj faze të shqyrtimit kryesor, pa dyshim mund të shihet pse edhe vetë ligji ka paraparë detaje mbi rrjedhën e procedurës së provave, rendin në të cilin duhet të nxirren provat në shqyrtimin kryesor, duke i dhënë prioritet përfaqësuesit të aktakuzës, gjegjësisht paditësit privat, në krahasim me mbrojtjen, por edhe atyre provave që janë në korrelacion me kërkesën pronësore-juridike, e pastaj provave të mbrojtjes dhe provave eventuale të aktakuzës, me të cilat do të bëhej përgënjeshtrimi i provave të mbrojtjes në formë të replikës, por edhe provave të mbrojtjes si përgjigje ndaj këtij përgënjeshtrimi, të quajtura duplikë. Kjo për shkak se barra e provës është transferuar në anën e përfaqësuesit të aktakuzës, kështu që ai duhet t'i paraqesë në mënyrë adekuate provat e tij, mbi të cilat bazohet aktakuza dhe ta bindë gjykatën përtej dyshimit të arsyeshëm në fajësinë personit të akuzuar.

Në procesin e procedurës së provave, gjykata ka për detyrë ta kontrollojë mënyrën dhe renditjen e marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe të ekspertëve dhe nxjerrjen e provave, duke mbajtur llogari për efikasitetin dhe aspektin ekonomik të procedurës dhe për përcaktimin e të vërtetës. Në këtë pjesë të procedurës, gjykata vendos edhe për kundërshtimet e palëve, me ç'rast mund të ndalojë ndonjë pyetje apo përgjigje për pyetje që tashmë është parashtruar, në qoftë se vlerëson se ajo është e palejueshme ose e parëndësishme për lëndën ose nëse pyetja e përmban edhe pyetjen dhe përgjigjen. Kuptohet, marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar paraqet përjashtim nga kjo.

Në parim, menaxhimi i procesit të rregullimit dhe renditjes së nxjerrjes së provave i lihet secilës prej palëve në procedurë, kështu që ata kanë liri t'i renditin provat e tyre sipas rëndësisë së tyre për ta dëshmuar teorinë e tyre të supozuar të rastit. Megjithatë, kjo liri e dhënë rrallë zbatohet në praktikë. Shumë shpesh, gjyqtarët e përcaktojnë renditjen e nxjerrjes së provave, e shpeshherë edhe e ndryshojnë duke u nisur nga ideja për "aspektin ekonomik të procedurës". Këtë vit, për dallim nga viti 2017 kur nuk është regjistruar asnjë shmangie nga renditja ligjore e nxjerrjes së provave, u vu re se në 2% të seancave është marrë në pyetje dëshmitari i mbrojtjes para dëshmitarit të prokurorisë, sepse për provat e propozuara nga aktakuza, dëshmitarët, në momentin konkret nuk kanë qenë të pranishëm, prandaj, për arsye pragmatike, gjykata ka kaluar në marrjen në pyetje të dëshmitarëve të mbrojtjes (grafiku nr.30).

A ishte renditja e nxjerrjes së provave sipas renditjes së paraparë me ligj?

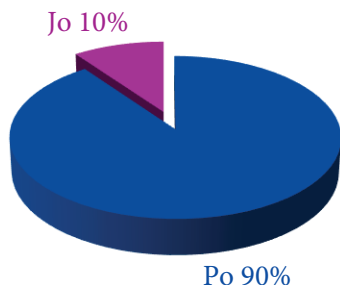


Grafiku nr.30

Në krahasim me të dhënat e vitit të kaluar në aspekt të këshillave për të drejtat e dëshmitarëve, vërejmë gjendje identike të zbatimit të këshillave për të drejtat e dëshmitarëve. Në 90% të seancave

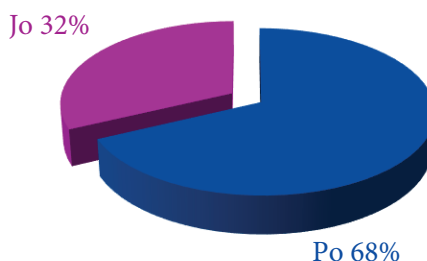
dëshmitarët janë këshilluar, kundrejt 10% të seancave, në të cilat këshilla nuk është dhënë. Sa i përket betimit të paraparë, megjithëse në sistemin tonë, betimi i dhënë nga dëshmitarët ende konsiderohet vetëm si një akt formal i rritjes së vlerës së deklaratës së dhënë si mjet dëshmues, ai zbatohet në një përqindje relativisht të kënaqshme nga disa gjyqtarë. Në 68% të numrit të përgjithshëm të seancave të vëzhguara, dëshmitarët u betuan gjatë dhënies së deklaratës së tyre (grafiku nr.32).

A u këshillua dëshmitari për të drejtat e tij



Grafiku nr.31

A u betua dëshmitari

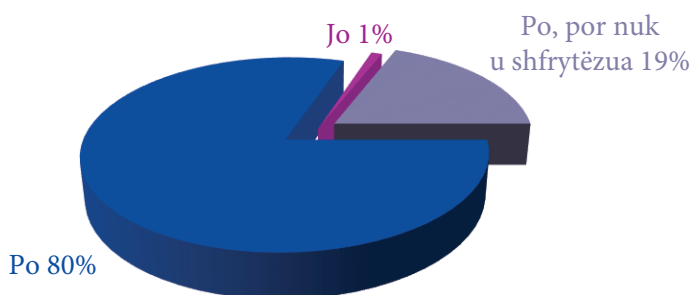


Grafiku nr.32

Ligji për procedurën penale parasheh që dëshmitarët e propozuar fillimisht të merren në pyetje nga pala që i ka propozuar. Në bazë të kësaj, marrja në pyetje në mënyrë të drejtpërdrejtë është metoda më të cilën merret në pyetje dëshmitari i propozuar me qëllim të vërtetimit të teorisë së paraqitur të rastit, me ç'rast mundësohet nxjerrja e fakteve dhe e rrethanave që janë të njohura për dëshmitarin. Nga ana tjetër, marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar është një mundësi për nxjerrjen e informatave që do të shkonin në favor të palës kundërshtare dhe për t'i nxjerrë në pah dobësitë në dëshmitë e dëshmitarit³⁰. Pyetjet që zbatohen në këtë lloj të marrjes në pyetje të dëshmitarit, e të cilat vijnë nga pala kundërshtare, janë të kufizuara dhe kanë të bëjnë me pyetjet që janë parashtruar më parë, gjatë marrjes në pyetje të dëshmitarit nga pala që e ka propozuar. Implementimi i drejtë i mënyrës së marrjes në pyetje të dëshmitarëve, si dhe teknikat e palëve në procedurë, i ndoqëm dhe i vlerësuar përmes disa parametrave në procesin e procedurës së provave. Kështu, llojet e marrjes në pyetje i analizuar përmes grupeve të ndryshme të pyetjeve të formuluar sipas llojit të marrjes në pyetje, me ç'rast e përcaktuar cilësinë e parashtrimit të pyetjeve, sa ishin të kuptueshme, por dhe perceptimin për suksesin që e lënë palët kur i parashtrojnë pyetjet.

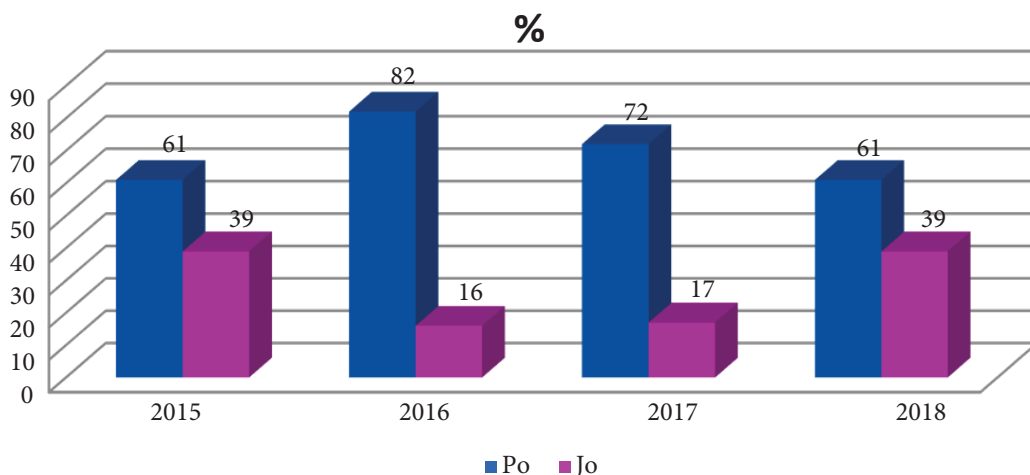
Lidhur me dhënien e mundësisë për marrje në pyetje në mënyrë të kryqëzuar për palën që nuk e ka propozuar dëshmitarin që merret në pyetje, statistikat që u përpunuan në bazë të të dhënave të mbledhura nga monitorimi i realizuar tregojnë se gjykata e respekton plotësisht të drejtën e palëve kundërshtare dhe ua jep atyre mundësinë për marrje në pyetje në mënyrë të kryqëzuar, por jo gjithmonë kjo mundësi është shfrytëzuar nga palët kundërshtare. Në fakt, në 80% të seancave, pala që ka pasur të drejtë të marrë në pyetje në mënyrë të kryqëzuar e ka shfrytëzuar këtë mundësi, ndërsa në 19% të seancave, edhe pse u është dhënë mundësia, ata kanë vendosur të mos e shfrytëzojnë atë (grafiku nr.33). Lëshimi i vetëm që është regjistruar nga vëzhguesit në 1% të seancave ka të bëjë me situatën në të cilën është tërhequr aktakuza menjëherë pas përfundimit të marrjes në pyetje në mënyrë të drejtpërdrejtë, e me këtë edhe rrjedha logjike e procedurës e eliminon mundësinë për marrje në pyetje në mënyrë të kryqëzuar.

³⁰Mauet, Thomas A.- "Trial techniques and trials"



Grafiku nr.33

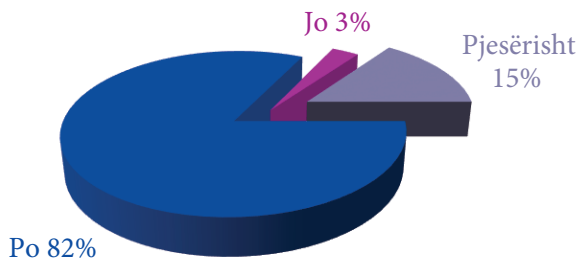
Ajo që është interesante për t'u komentuar është fakti i përkeqësimit të situatës në lidhje me kufizimin e marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar në lidhje me atë që është deklaruar gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të drejtpërdrejtë. Në fakt, edhe pse përqindja në lidhje me këtë çështje, nga pozicioni fillestar në vitin 2015, gjatë viteve shënonte trend rritës, gjegjësisht përmirësim dhe implementim të drejtë të dispozitave të parapara në LPP, këtë vit shënon përkeqësim. Nga numri i përgjithshëm i seancave të vëzhguara, në vetëm 61% të tyre marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar është kufizuar në marrjen në pyetje në mënyrë të drejtpërdrejtë, për dallim nga viti 2016, kur për shembull, kjo ishte 82%, dhe është përqindja më e lartë e katër viteve në të cilat është realizuar monitorimi (grafiku nr.34).



Grafiku nr.34

Sa i përket pjesës etike, se a është zhvilluar marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar duke e respektuar personalitetin e dëshmitarit, përkatësisht ekspertit, vëzhguesit kanë konstatuar gjendje që tregon qëndrim jokorrekt gjatë marrjes në pyetje (grafiku nr.35). Konkretisht, janë regjistruar dy lëndë në të cilat prokurori publik gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar është sjellë verbalisht në mënyrë agresive ndaj dëshmitarit dhe i ka sugjeruar ta thotë mendimin e tij, jo atë për të cilin është thirrur, gjegjësisht të thotë se çfarë ka parë në vendin e ngjarjes në rastin konkret.

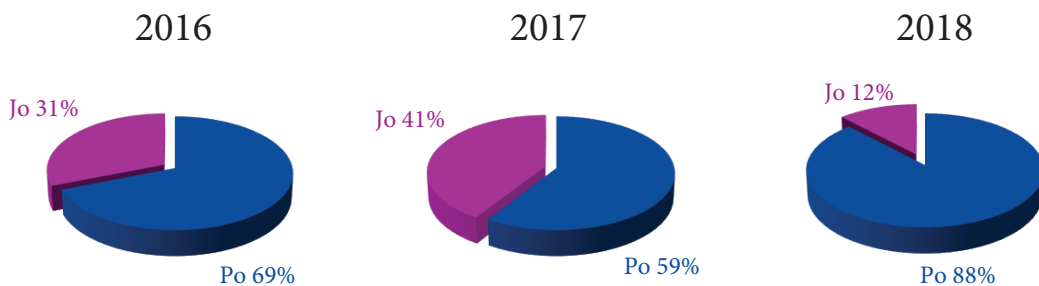
A është zhvilluar marrja në pyetje duke e respektuar dëshmitarin/ekspertin



Grafiku nr.35

Përmirësim vërehet edhe në aspekt të vazhdimësisë së marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar, dhe kështu, siç mund të shihet nga paraqitjet grafike më poshtë, mund të vërehet një tendencë rritëse, gjegjësisht përparim, në lidhje me këtë çështje. Në vitin 2018 është vërejtur se vetëm në 12% të seancave të vëzhguara, marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar është ndërprerë, ndërsa në 88% të të gjitha seancave kjo është zhvilluar pa pengesa, që paraqet përmirësim në krahasim me vitin 2016, kur ndërprerje ka pasur në 31% të seancave të vëzhguara dhe në krahasim me vitin 2017, kur ndërprerje ka pasur në 41% të seancave (grafiku nr.36).

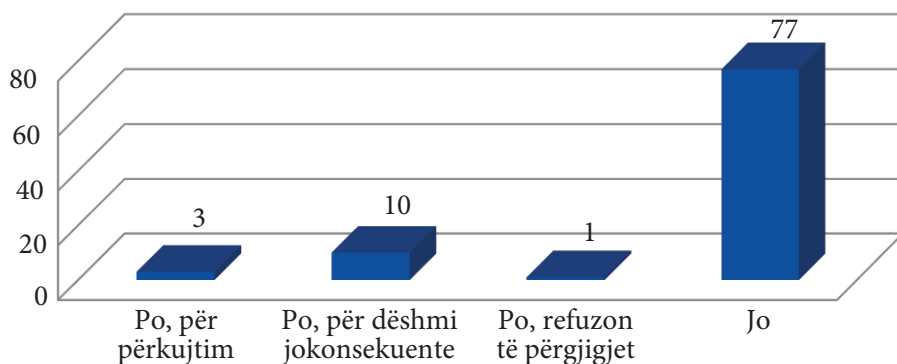
A u zhvillua marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar pa pengesa apo u ndërpre?



Grafiku nr.36

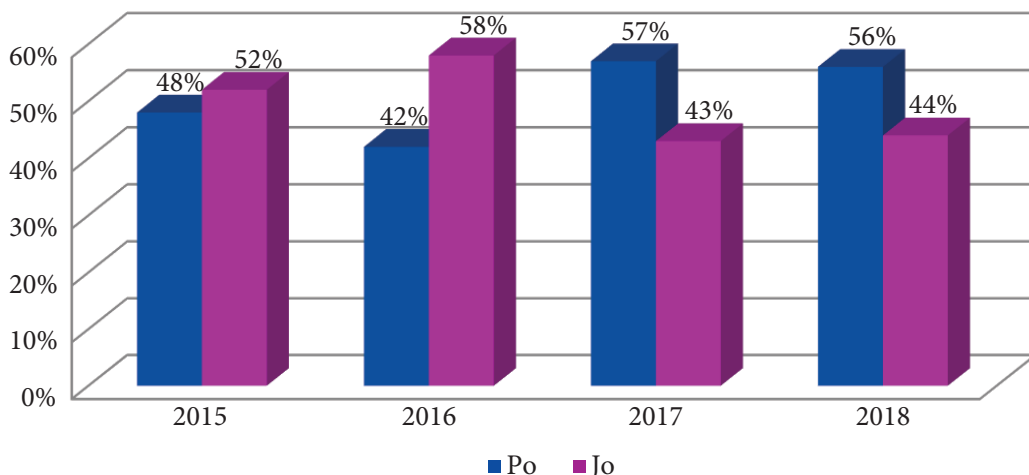
Ligji për procedurën penale në nenin 388 parasheh përjashtim nga nxjerrja e drejtpërdrejtë e provave, me ç'rast në paragrafin 2 thuhet se dëshmitë e dëshmitarëve të dhëna gjatë procedurës hetimore, dhe deklaratat e mbledhura gjatë veprimeve mbrojtëse gjatë procedurës hetimore, mund të përdoren gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar ose gjatë përgënjeshtimit të konstatimeve të dhëna ose në përgjigje të përgënjeshtimit, për arsye të vlerësimit të besueshmërisë së deklaratave të dhëna në shqyrtimin kryesor. Siç mund të shihet nga paraqitja grafike nr.37, nga 91 seanca në të cilat është ndjekur procedura në këtë fazë, në dhjetë seanca kjo është kur ka pasur dëshmi jokonsekuente, në tre për shkak të përkujtimit dhe në një kur dëshmitari nuk ka dashur të përgjigjet. Ose gjithsej, bëhet fjalë për është rreth 15% të rasteve.

A u bë përjashtim nga nxjerrja e drejtpërdrejtë e provave?



Grafiku nr.37

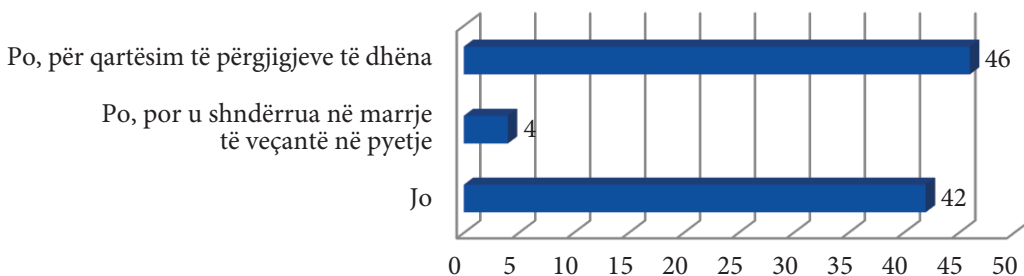
Kur bëhet fjalë për rolin e gjykatës në procesin e nxjerrjes së provave në procedurën e provave, ai është mjaft i kufizuar. Me futjen e ndryshimeve në sistemin e procedurës penale, gjykata nuk ka më rol udhëheqës gjatë marrjes në pyetje të palëve, ashtu siç kishte sipas LPP-së së vjetër. Tani, marrjen në pyetje e bëjnë vetë palët, ndërsa për gjykatën është paraparë ta kontrollojë mënyrën dhe rendin e marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe të ekspertëve dhe nxjerrjen e provave, duke mbajtur llogari për efikasitetin dhe aspektin ekonomik të procedurës dhe, kur është e nevojshme, për përcaktimin e të vërtetës, por edhe për dinjitetin e palëve dhe të dëshmitarëve në procedurë. Në bazë të nenit 383, paragrafi 5 të LPP-së gjykata mund të parashtrijë pyetje vetëm pasi palët ta kenë përfunduar marrjen në pyetje të tyre. Ajo që është e rëndësishme për t'u theksuar është se pyetjet e gjykatave duhet të kufizohen në sqarimin e rrethanave të caktuara që dalin nga pyetjet e parashtruara më parë gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe të kryqëzuar dhe nuk duhet të shndërrohen në marrje të veçantë në pyetje. Megjithatë, te ne me vite me radhë ka një devijim nga ky rol i ri i gjykatës, dhe kështu, nga paraqitja grafike nr.38 mund të vihet re madje edhe një tendencë e rritjes së përqindjes së seancave në të cilat gjykata e ka përdorur këtë të drejtë, por jo gjithmonë ashtu siç është paraparë.



Grafiku nr.38

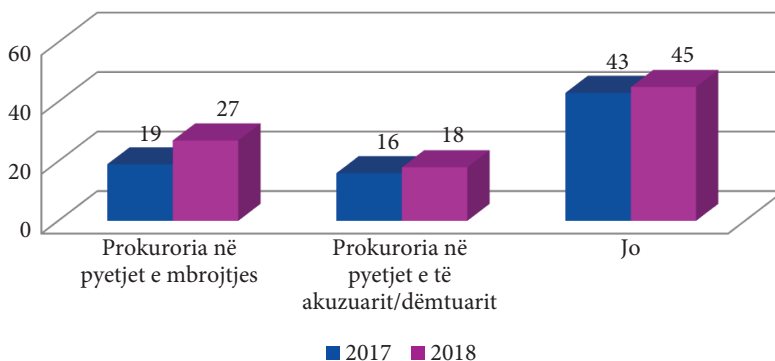
Kalimi i ngadaltë i gjykatës në modelin e ri të procedurës dhe braktisja e rolit të saj udhëheqës gjatë marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe të ekspertëve evidentohet edhe përmes pjesës së pyetësorit që ka të bëjë me pyetjet se si gjykata e ka përdorur të drejtën e saj për të parashtruar pyetje gjatë procedurës së provave. Kështu, të dhënat tregojnë se gjykata në 4 raste e ka "keqpërdorur" të drejtën e saj për të marrë në pyetje që ka rezultuar me marrje krejtësisht të veçantë në pyetje të kryer nga gjykata (grafiku nr.39).

Marrja në pyetje nga ana e gjykatës



Grafiku nr.39

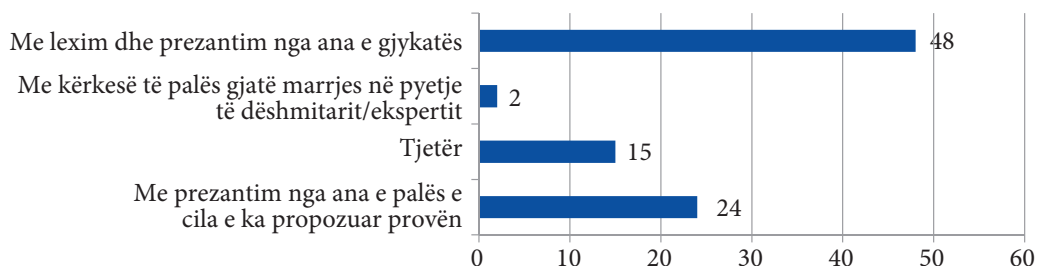
Për dallim nga viti i kaluar, kemi vërejtur rritje edhe të numrit të zbatimit të kundërshtimeve në procedurë, veçanërisht të atyre të bëra nga ana e prokurorisë publike. Nëse në vitin 2017 ky numër ishte 19, në 2018 ky numër është 27. Rritje minimale të numrit të seancave ku janë paraqitur kundërshtime vërejmë edhe te mbrojtësit, prej 16 në 18 (grafiku nr.40).



Grafiku nr.40

Sipas LPP-së, gjykata ka për detyrë ta kontrollojë mënyrën dhe rendin e marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve në aspekt të lejueshmërisë së pyetjeve, vlefshmërisë së përgjigjeve, marrjes së drejtë në pyetje dhe arsyeshmërisë së kundërshtimeve. Vëzhguesit e Koalicionit kanë vërejtur 5 seanca ku gjykata nuk është kujdesur për lejueshmërinë e pyetjeve, vlefshmërinë e përgjigjeve dhe marrjen e drejtë në pyetje, ndërsa në 34 seanca kanë konsideruar se nuk ka nevojë për ndërhyrje nga gjykata, sepse procedura është respektuar në tërësi dhe është zbatuar në përputhje me autorizimet dhe rolet e palëve në procedurë.

Kryetari i këshillit nuk vendos vetë për rendin e marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve të propozuar nga palët, por vetë palët vendosin se me çfarë renditje do t'i nxjerrin provat e propozuara. Rendi i nxjerrjes së provave është i rëndësishëm sepse secila nga palët paraprakisht ka përgatitur një plan për ta dëshmuar teorinë e saj të rastit dhe sipas këtij plani e bën edhe renditjen e nxjerrjes së provave.³¹ Gjatë përpjekjes për të përcaktuar se në çfarë mënyre u nxorën provat e shkruara dhe provat e tjera materiale, hasëm në statistikën e mëposhtme: nga 415 seanca të vëzhguara, në 48 seanca, gjykata i ka nxjerrë provat, gjegjësisht gjykata i ka prezantuar ato, ndërsa në 24 seanca, provat i ka nxjerrë pala që i ka propozuar ato (grafiku nr.41).



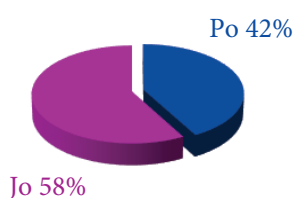
Grafiku nr.41

Neni 391, paragrafi 1 i LPP-së parasheh se i akuzuari merret në pyetje vetëm me propozim të mbrojtjes. Me futjen e kësaj dispozite në ligj, krejtësisht braktiset parimi i marrjes në pyetje të të akuzuarit në procedurë në çdo rast, e sidomos për shkak të nevojës së prokurorisë për ta dëshmuar akuzën e saj. Në këtë mënyrë, të akuzuarit i mundësohet të mos merret në pyetje në procedurë, gjegjësisht kjo mundësi i lihet në dispozicion mbrojtjes dhe braktiset koncepti i përdorimit të së drejtës për heshtje, sa herë që ai do t'i shmangej dëshmimit, gjegjësisht kur konsideron se nuk duhet të japë dëshmi. Nëse nga mbrojtja është dhënë propozim për marrje në pyetje të të akuzuarit, ai gjatë shqyrtimit merret në pyetje në pajtim me rregullat që zbatohen dhe vlejné për marrjen në pyetje të dëshmitarëve, gjegjësisht ekspertëve, në aspekt të llojeve të marrjes në pyetje, me atë që i akuzuari nuk e merr automatikisht statusin e dëshmitarit në procedurë, por, përkundrazi, ai e ruan statusin e të akuzuarit, e me këtë edhe të drejtat që i ka si i akuzuar.

Nga të dhënat që vëzhguesit i kanë mbledhur gjatë vitit të kaluar, e që kanë të bëjnë me të akuzuarit në procedurë, do t'i paraqesim statistikën për marrjen në pyetje të të akuzuarve sa i përket veprave penale (grafiku nr.42), marrjen në pyetje sa i përket rrethanave që janë të rëndësishme për përcaktimin e dënimit (grafiku nr.43), si dhe marrjen në pyetje të të akuzuarit që nuk ka avokat mbrojtës në procedurë (grafiku nr.44). Nga të dhënat e analizuara, si të dhëna me rëndësi të veçantë mund t'i veçojmë ato që kanë të bëjnë me pjesën e marrjes në pyetje të të akuzuarit pa mbrojtës në procedurë, pastaj mund ta theksojmë pjesëmarrjen e gjykatës në marrjen në pyetje të të akuzuarit (57%), gjë që është në kundërshtim me atë që e parasheh LPP-ja si kompetencë e gjykatës.

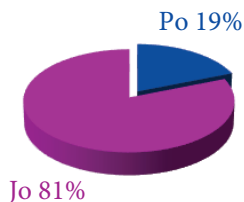
31 Kallajxhiev G., Llazhetiq G., Nedellkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitllarov T., Jankullovska P., Kadiev D., Koment i Ligjit për procedurën penale, OSBE, Shkup, 2018

Marrja në pyetje e të akuzuarit sa i përket veprës penale



Grafiku nr.42

Marrja në pyetje e të akuzuarit për rrethanat që janë të rëndësishme për përcaktimin e dënimit



Grafiku nr.43

Marrja në pyetje e të akuzuarit që nuk ka mbrojtës



Grafiku nr.44

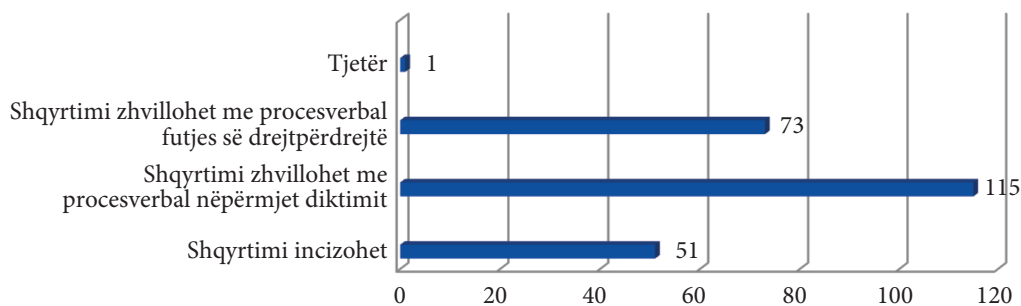
Në lidhje me atë se a është lexuar dëshmia e të akuzuarit që e ka dhënë në procedurën paraprake, të dhënat tregojnë se në 3% të rasteve kjo dëshmi është lexuar për shkak të dëshmisë së ndryshme të dhënë në shqyrtim, ndërsa në 2% të rasteve për shkak se i akuzuari nuk ka dhënë dëshmi në shqyrtim (grafiku nr.45).



Grafiku nr.45

Neni 374 i LPP-së e rregullon mënyrën e regjistrimit të shqyrtimit kryesor, ndërsa në paragrafët 1 dhe 2 më detajisht thuhet se "rrjedha e shqyrtimit kryesor incizohet me zë ose në mënyrë vizuale-me zë" dhe "në fillim të shqyrtimit, kryetari i këshillit i njofton palët e pranishme dhe pjesëmarrësit tjerë në procedurë për atë se shqyrtimi incizohet, dhe se incizimi paraqet shënim vizuel-me zë nga shqyrtimi i mbajtur." Nëse i shikojmë të dhënat e analizuara për këtë çështje, të cilat janë paraqitur në mënyrë vizuale në grafikun nr.46, do të vërejmë se këtë vit, për dallim nga vitet e kaluara, kemi numër më të madh të shqyrtimeve që regjistrohen me incizim vizual-me zë. Në analizën e vitit të kaluar³² njëra nga gjendjet e konstatuara për të cilën apeluaam që të ndryshohet ishte pikërisht incizimi i shqyrtimeve, pasi që asnjëra nga shqyrtimet e vëzhguara nuk ishte incizuar. Sidoqoftë, ende brengos praktika që vazhdon edhe këtë vit, e ajo është numri i madh i shqyrtimeve që regjistrohen me diktim nga ana e kryetarit të këshillit në procesverbal.

32 Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, Koalicioni Të gjithë për gjykim të drejtë, Shkup, Misioni i OSBE-së - Shkup 2017.



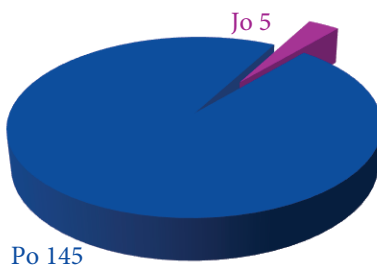
Grafiku nr.46

■ E DREJTA PËR GJYKIM TË DREJTË

Barazia e armëve

E drejta për gjykim të drejtë edhe këtë vit është analizuar përmes disa elementeve që janë pjesë përbërëse e definicionit për gjykim të drejtë. Së pari, barazia e armëve, si një nga elementet më të rëndësishme të nocionit gjykim i drejtë, kërkon mundësi të barabarta për përgatitjen e rastit nga ana e palëve, si dhe mundësi të barabarta për prezantimin e çështjes para një arbitri të pavarur. Pavarësia e gjykatës vlerësohet mu nëpërmjet asaj se si i trajton palët. Në këtë drejtim vërehet një përkeqësim i lehtë i situatës në krahasim me vitin e kaluar. Përderisa në vitin 2017 trajtimi i pabarabartë nga ana e gjykatës ndaj prokurorit dhe mbrojtjes është regjistruar në vetëm një rast, këtë vit vëzhguesit trajtim të pabarabartë kanë vënë re në më shumë se 5 raste ose, e shprehur në përqindje, në 4% të rasteve (grafiku nr.47).

A u trajtuan në mënyrë të barabartë mbrojtja dhe prokurori nga gjyqtari në lidhje me kundërshtimet



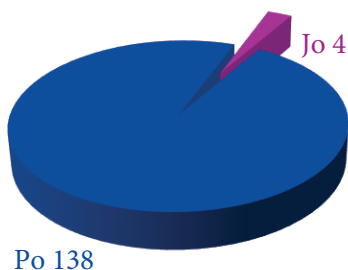
Grafiku nr.47

Megjithatë, përkundër faktit se bëhet fjalë për një përkeqësim të lehtë në krahasim me vitin e kaluar, brengos fakti që qëndrimi i këtyllë nga ana e gjykatës nuk zvogëlohet, por përkundrazi rritet për dy vjet me radhë. Edhe pse, në të vërtetë, bëhet fjalë për një numër shumë të vogël të rasteve, megjithatë, konsiderojmë se gjyqtarët dhe prokurorët, dhe mbrojtësit si palë, në të ardhmen duhet t'u

kushtojnë më shumë vëmendje raporteve të ndërsjella dhe ato t'i ndërtojnë në nivel profesional edhe atë, kryesisht, përmes respektimit të gjykatës dhe respektit të ndërsjellë.

Konfirmim të rezultatit nga viti i kaluar kemi në lidhje me pyetjen se a i ka pasur mbrojtja mundësitë e njëjtat sikurse prokuroria në propozimin e provave (grafiku nr.48). Në përqindje të njëjtë prej 2% sikurse edhe vitin e kaluar, gjegjësisht në 4 raste në vitin 2018, vëzhguesit kanë vënë re se mbrojtja nuk i ka pasur mundësitë e njëjta për të propozuar prova. Sidoqoftë, përkundër faktit se bëhet fjalë për disa raste, do të ishte interesante të ishim në gjendje t'i vlerësojmë arsyet për shkak të të cilave gjykata i ka marrë këto vendime, për të bërë një vlerësim të drejtë për atë se a bëhet fjalë me të vërtetë për shkelje të parimit të barazisë së armëve të palëve apo bëhet fjalë për mbrojtjen e gjykatës për "t'u mos u rënë në qafë" palët. Megjithatë, duke pasur parasysh natyrën e vëzhgimit të gjykimeve, në këtë situatë mundemi vetëm t'i regjistrojmë mospërputhjet e identifikuara, me qëllim që ato të trajtohen në mënyrë adekuate në të ardhmen nga gjykata dhe palët në procedurë.

A i kishte mbrojtja mundësitë e njëjta sikurse edhe prokuroria për të propozuar prova?



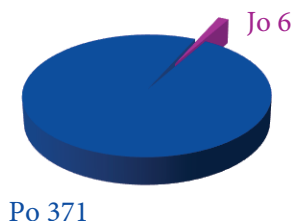
Grafiku nr.48

Duke pasur parasysh se në këtë rast kemi situatë të njëjtë dhe një përqindje relativisht të vogël, mendojmë se në këtë drejtim nuk duhet të konstatojmë ndonjë problem serioz në aspekt të trajtimit të barabartë të palëve nga ana e gjykatës gjatë shqyrtimit kryesor. Kuptohet që ky parim sfidat më të mëdha i ka gjatë procedurës paraprake, prandaj konsiderojmë se ndryshimet e ardhshme në LPP do të duhet ta përfshijnë përmirësimin e trajtimit të avokatit mbrojtës gjatë procedurës paraprake.

Parimi i transparencës

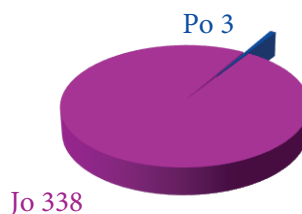
Sa i përket parimit të transparencës, si parim jashtëzakonisht i rëndësishëm për të drejtën për gjykim të drejtë dhe si një nga elementet më të rëndësishme për rritjen e besimit në pavarësinë e gjyqësisë, mund të konstatojmë disa gjëra. Në fakt, ashtu sikurse dhe në vitin e kaluar, seancat kanë qenë kryesisht publike, me atë që publiku është përjashtuar vetëm në një përqindje të vogël të rasteve, gjegjësisht vetëm në 6 shqyrtime (grafiku nr.49). Në përqindje, të dhënat e këtij viti janë në nivelin e vitit të kaluar, gjegjësisht kjo ka ndodhur vetëm në 2% të rasteve të vëzhguara. Megjithatë, për fat të keq, kjo praktikë vazhdon në raste të veçanta, këtë vit në 1% ose vetëm në 3 seanca (grafiku nr.50), publiku dhe mediat janë penguar ose janë përjashtuar në mënyrë të padrejtë nga seanca, gjë që përsëri na çon në përfundimin e vitit të kaluar se ka nevojë t'i kushtohet vëmendje e veçantë zbatimit të dispozitave të procesit për përjashtimin e publikut, e sidomos të mediave, si krijues kryesorë të opinionit publik.

A ishte publik gjykimi?



Grafiku nr.49

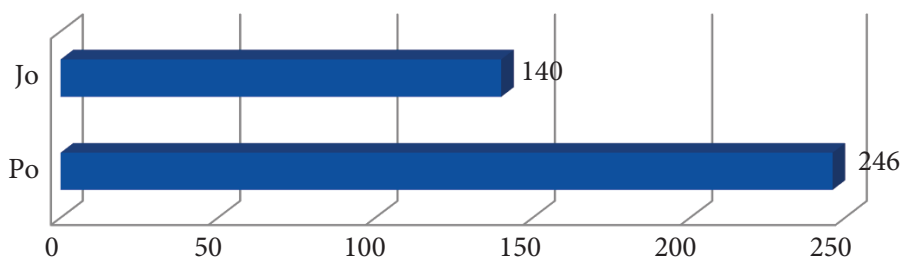
A u përguan përfaqësuesit e publikut apo të mediave të marrin pjesë në gjykim?



Grafiku nr.50

Në lidhje me publikimin e kohës dhe sallës së gjyqit në të cilën do të mbahen gjykimet, si një element i rëndësishëm i parimit të transparencës së gjykimeve, konsiderojmë se nuk ka përmirësime në krahasim me vitin e kaluar. Në fakt, publikimi i këtyre informatave është shumë i rëndësishëm për rritjen e besimit të publikut në gjyqësi, si dhe për përshtypjen e përgjithshme të funksionimit të gjyqësisë. Në fakt, në qoftë se bëhet fjalë për publikimin e informatave për sallën me kohën e saktë dhe numrin e lëndës, atëherë publiku nxjerr përfundimin se bëhet fjalë për një pushtet të organizuar që e di se çfarë punon dhe ku të gjitha shqyrtimet janë publike (transparente) dhe se qytetarët kanë qasje të lehtë në to. Përndryshe, përfundimet që imponohen te qytetarët gjatë kontaktit të tyre me gjykatat, si dhe përfundimet që dalin nga vështirësitë e tyre për t'i gjetur dhe për t'i ndjekur me lehtësi seancat gjyqësore, e me këtë edhe e drejta e tyre për drejtësi, kuptohet se ndikojnë në rritjen e mosbesimit në pushtetin gjyqësor në tërësi.

A u publikuan vendi dhe koha e gjyqimit në tabelën jashtë sallës së gjyqit?



Grafiku nr.51

Këtë vit përkeqësim kemi madje edhe në krahasim me të dhënat e vitit të kaluar, gjegjësisht rritje të përqindjes së informatave që nuk janë publikuar në kohë për vendin dhe kohën e gjykimeve, edhe atë nga 21% në vitin e kaluar në 36% sivjet, ose edhe në 140 seanca të zhvilluara këtë vit (grafiku nr.51). Arsyet për këtë problem janë të qarta: investimet e pamjaftueshme në kapacitetet teknike, por edhe në ato njerëzore të gjykatave, pasi që ka mungesë të mjeteve teknike dhe të kuadrit që do t'i shfaqnin në kohë këto të dhëna në ekranet dhe vendet përkatëse në gjykatë.³³

³³Le të shpresojmë se kjo përqindje do të përmirësohet nga viti i ardhshëm, duke pasur parasysh faktin se më në fund këtë vit, Gjykata Themelore Shkup 1 do të zhvendoset dhe do të funksionojë në hapësirat e reja dhe moderne për punë. Mirëpo, kjo në asnjë mënyrë nuk do të thotë se intensiteti i investimeve në gjykatat në të gjithë vendin duhet të ndërpritet ose zvogëlohet.

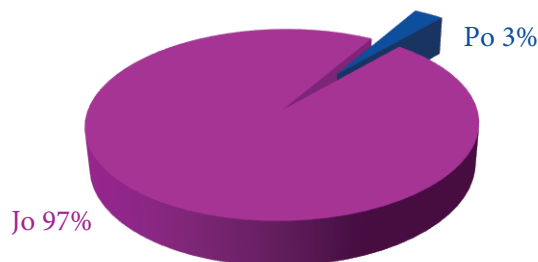
■ PARIMI I PAANSHMËRISË

Paanshmëria, tradicionalisht, vlerësohet nëpërmjet informacionit se a është kërkuar nga palët gjatë procesit gjyqësor përjashtimi i gjyqtarëve ose i anëtarëve të porotës që janë pjesë e këshillit gjyqësor. Kjo variabël për vlerësimin e anshmërisë së gjykatës i takon grupit të variablave të dukshme, meqë arsyet për përjashtim sipas detyrës zyrtare janë të përcaktuara në nenin 33 të LPP-së, ndërsa bazat e tjera i theksojnë palët gjatë seancave kur plotësohen kushtet sipas nenit 35 të LPP-së, gjegjësisht kur palët dyshojnë në paanshmërinë e gjykatës dhe ato janë lehtësisht të dukshme për vëzhguesit, me ç'rast në vlerësim nuk është përfshirë përshtypja personale e vëzhguesit.

Këtë vit kemi rritje të numrit të kërkesave për përjashtimin e gjyqtarëve në krahasim me vitin e kaluar edhe atë për 100%, ose në 4 raste, gjegjësisht në 1% të seancave të vëzhguara. Megjithatë, për dallim nga viti i kaluar, nuk bëhet fjalë për përjashtim sipas nenit 33 të LPP-së, por për përjashtim për shkak të dyshimit nga ana e palëve në paanshmërinë e gjykatës, në pajtim me nenin 35 të LPP-së. Shifra e përqindjes në këtë rast nuk duhet të merret parasysh, por duhet të analizohet numri i rasteve. Gjegjësisht, në 4 raste, palët kanë shprehur dyshim për paanshmërinë e gjyqtarëve për arsye të tjera përtej bazave për përjashtim të detyrueshëm sipas nenit 33 të LPP-së. Përkundër faktit që mund të shprehim kënaqësi që gjykata, këtë vit, i ka respektuar plotësisht dispozitat për përjashtimin e detyrueshëm, megjithatë konsiderojmë se kundërshtimet e palëve sa i përket anshmërisë sipas nenit 35 të LPP-së duhet të merren parasysh seriozisht nga gjykata. Në këtë drejtim, konsiderojmë se vendimi i gjykatës lidhur me këto kundërshtime duhet domosdoshmërisht të shpjegohet, sepse vetëm përmes aktvendimeve të arsyetuara në mënyrë adekuate mund të ndikohet në masë të madhe në përshtypjen se kemi të bëjmë me një veprim të drejtë dhe korrekt të gjykatës.

Grupi i dytë i variablave përmes të cilave vlerësohet paanësia e gjykatës gjatë shqyrtimit kryesor është i karakterit më delikat, pasi që për zbatimin e tyre me rëndësi kyçe është perceptimi i vëzhguesve. Kështu, sa i përket pyetjes se a është fituar nga ana e publikut përshtypja se gjykata tashmë ka formuar mendim për rastin (grafiku nr.52), mund të konstatojmë se në 3% të rasteve, vëzhguesit fituan përshtypjen se gjykata kishte marrë vendim paraprakisht sa i përket fajit të personit të akuzuar.

A kishte lënë gjykata përshtypjen se tashmë kishte formuar mendim për lëndën?



Grafiku nr.52

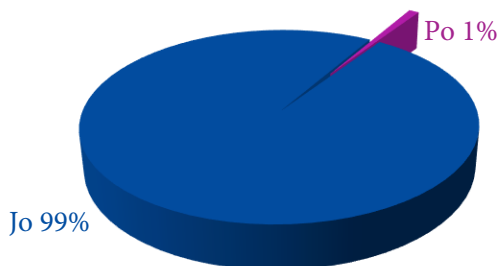
Kjo do të thotë se në gjashtë seanca nga numri i përgjithshëm i seancave të vëzhguara, gjyqtarët kanë lënë përshtypjen se që më parë kishin marrë qëndrim për atë se a është i akuzari fajtor apo jo. Kjo përqindje përputhet edhe me tendencat e vitit të kaluar, gjë që çon në përfundimin se ndoshta

bëhet fjalë edhe për modus operandi nga disa gjyqtarë, me atë që sillen në mënyrë më të rreptë ndaj të akuzuarve ose tregojnë iniciativë më të madhe për t'i marrë në pyetje dëshmitarët dhe ekspertët. Kështu, nganjëherë edhe roli i shtuar aktiv i gjyqtarit, në kushte kur në LPP nuk është definuar deri në fund se a duhet gjyqtarët duhet t'u parashtrojnë pyetje dëshmitarëve pas mbrojtësve ose prokurorit publik, pas marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar me qëllim që të sqarohen faktet, mund të vlerësohet si anshmëri ndaj ndonjëres nga palët.

Mu për këtë arsye, konsiderojmë se roli i këtillë i gjykatës, që më tepër është karakteristikë e sistemit të përzier të drejtësisë penale-të procesit, duhet të çrrënjoset nga praktika e gjyqtarëve, ndërsa nga ana tjetër, prokurorët dhe mbrojtësit duhet t'i avancojnë aftësitë e tyre për marrje të drejtpërdrejtë dhe të kryqëzuar në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve, me ç'rast do të minimizohej nevoja për përfshirjen e gjykatës me pyetjet e saj, pas marrjes në pyetje të dëshmitarëve dhe ekspertëve nga palët.

Është interesante të theksohet se mbetet trendi nga vitet e kaluara në masën prej 1%, ose në 3 raste, kur gjykata i ka frikësuar të akuzuarit (grafiku nr.53). Konsiderojmë se për këtë praktikë nuk ka asnjë arsyetim dhe duhet të çrrënjoset nga gjykatat. Për më tepër, konsiderojmë se kjo praktikë nuk duhet të zbatohet në rastet kur i akuzuari e ka pranuar fajin.

A i kishte frikësuar gjykata të akuzuarit me sjelljen e saj?



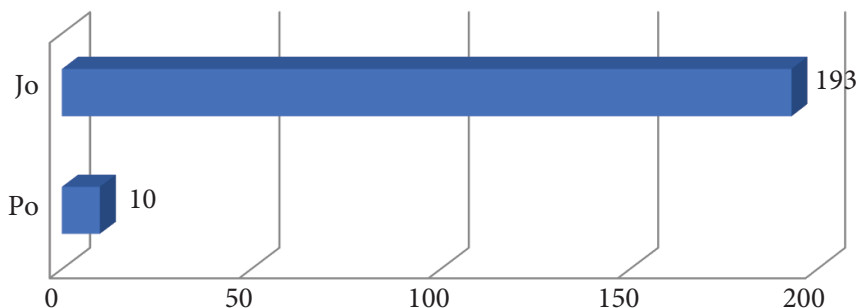
Grafiku nr.53

Vetëm përmes çrrënjosjes së këtyre rasteve, pavarësisht nga fakti se bëhet fjalë për një përqindje shumë të vogël, gjykata mund të vlerësohet si plotësisht e paanshme, ndërsa shqyrtimi kryesor si mundësi për përballjen e barabartë të argumenteve dhe provave nga prokuroria nga njëra anë me argumentet dhe provat e të akuzuarit, i cili në këtë procedurë është i mbrojtur edhe me supozimin e pafajësisë.

Është për t'u përshëndetur fakti që për disa vite me radhë nuk mund të jemi dëshmitarë të diskriminimit nga gjykatat në bazë të racës ose gjinisë.

Një variabël interesante për vlerësimin e anshmërisë së gjykatës është edhe fakti se a ka pasur kujdes gjykata gjatë seancave apo jo. Në këtë drejtim, kemi një rritje të vogël të numrit të seancave nga 5 në 2017 në 10 këtë vit, ose në gjithsej 5% të seancave, është vënë re se gjyqtarët nuk i kanë kushtuar vëmendje të mjaftueshme asaj që ka ndodhur në sallën e gjyqit (grafiku nr.54).

A ka pasur kujdes gjykata gjatë mbajtjes së seancës?



Grafiku nr.54

Konsiderojmë se kjo variabël lidhet drejtpërsëdrejti me variablën e mësipërme sa i përket përshtypjes së formuar paraprakisht nga gjykata për atë se a është i akuzuari fajtor apo jo. Kështu, mund të interpretohet se gjykata ka qenë në një farë mënyre "e hutuar" për faktin se tashmë kishte formuar mendim dhe asgjë nuk mund t'ia ndryshonte mendjen gjatë shqyrtimit kryesor. Konsiderojmë se duhet të eliminohet kjo praktikë nga gjyqtarët, me qëllim që të përmirësohet perceptimi i publikut se gjykata është i vetmi arbitër i pavarur dhe i drejtë në kontestin konkret penal-juridik.

Në vijë të njëjtë është edhe informata që ka të bëjë me komunikimin e gjykatës me palët. Gjegjësisht, për disa vite me radhë potencojmë se është e nevojshme të zhvillohet një trajnim plotësues me subjektet e procedurës penale me qëllim që të eliminohet komunikimi joadekuat ex parte midis gjykatës dhe palëve.

A është regjistruar komunikim joadekuat ex-parte?



Grafiku nr.55

Kështu, pavarësisht nga fakti se këtë vit komunikim joadekuat ex parte është vërejtur në 3% të gjykimeve të vëzhguara, që paraqet rënie në krahasim me vitin e kaluar kur kjo përqindje ishte 8%, konsiderojmë se ende ka hapësirë për përmirësim me qëllim të eliminimit të plotë të kësaj forme joadekuatë të komunikimit ndërmjet gjykatës dhe palëve (grafiku nr.55). Gjegjësisht, gjykatat duhet të vazhdojnë me trajnimin me qëllim të njohjes së iniciativave për komunikimin ex parte me palët. Në fakt, përmes njohjes dhe eliminimit të kësaj forme të komunikimit, gjykata mund t'i kufizojë rastet kur palët përpiqen të krijojnë një imazh të pretenduar se mund të ndikojnë ndryshe në rezultatin e kontestit përtej vlerës së vërtetë të provave me të cilat disponojnë, me ç'rast drejtpërdrejt ndikohet në përmirësimin e perceptimit për gjykatën si një arbitër i paanshëm.

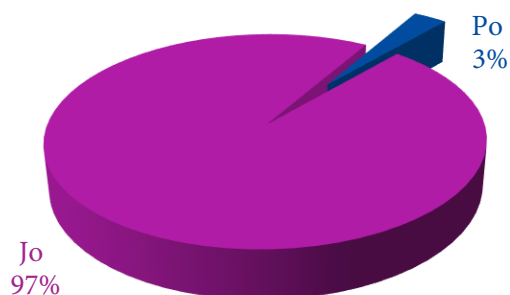
■ SUPOZIMI I PAFAJËSISË

Supozimi i pafajësisë si një pjesë veçanërisht e rëndësishme e të drejtës për gjykim të drejtë në pyetësorin tonë është trajtuar nëpërmjet disa ndryshoreve. Pyetja e parë ka të bëjë me nxjerrjen e përfundimeve negative nga gjykata në kushte kur i akuzuari mbrohet me heshtje. Në bazë të lëndëve të vëzhguara, është për t'u përhëndetur fakti se vëzhguesit tanë nuk kanë vërejtur asnjë rast kur gjykata ka nxjerrë përfundim negativ në lidhje me të akuzuarin i cili është mbrojtur me heshtje.

Megjithatë, nëse krahasohen të dhënat e tjera, mund të përfundojmë se ende ekzistojnë probleme të caktuara sa i përket supozimit të pafajësisë. Së pari mund të veçohen problemet e presionit nga ana e gjykatës mbi të akuzuarit, sipas të dhënave të mësipërme, ku është konstatuar se në 3 seanca, ose në 1% të gjykimeve të vëzhguara, gjykata e ka frikësuar të akuzuarin. Përveç kësaj, një përqindje pak më e lartë, ose 3%, u vërejt edhe në përgjigjet e dhëna në pyetjen "A kishte diçka që do të sugjeronte se nuk është respektuar parimi i supozimit të pafajësisë?"

Nëpërmjet këtyre përgjigjeve, mund të konstatojmë se në një farë mase, kemi trendin e njëjtë sikurse edhe vitin e kaluar në rastet kur të akuzuarit i ishte kufizuar e drejta e garantuar për supozim të pafajësisë. Gjegjësisht, prej 3% vitin e kaluar, këtë vit kemi një rritje minimale në 4% (grafiku nr.56). Mu për këtë arsye, përsëri e shprehim shqetësimin e vitit të kaluar se ende ekziston praktika e gjykatave në disa raste ta kufizojnë supozimin e pafajësisë së të akuzuarit, me ç'rast gjykata në vend të garantuesit të të drejtave të të akuzuarit, paraqitet si faktor kufizues. Mu për këtë arsye, konsiderojmë se është e domosdoshme çrrënjësja e kësaj praktike në mesin e gjyqtarëve, aq më tepër pasi që gjykata është garantuesi i vetëm në kushte kur, sipas LPP-së, janë paraparë kufizime të caktuara të të drejtave të të akuzuarve, e kryesisht duke i pasur parasysh procedurat për përshpejtimin e procedurës penale.

A kishte diçka që do të sugjeronte se nuk është respektuar parimi i supozimit të pafajësisë?

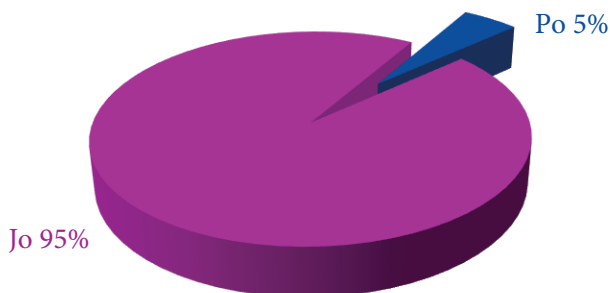


Grafiku nr.56

■ MBROJTJA EFIKASE

Edhe këtë vit, sikurse edhe vitin e kaluar, e drejta për mbrojtje efikase nga vëzhguesit u analizua përmes një sërë pyetjesh që kishin të bëjnë me efikasitetin e mbrojtësve në përfaqësimin e teorisë së tyre për rastin gjatë shqyrtimit kryesor dhe në aspekt të qasjes së mbrojtjes te provat dhe vlerësimin të kohës adekuate për përgatitjen e mbrojtjes.

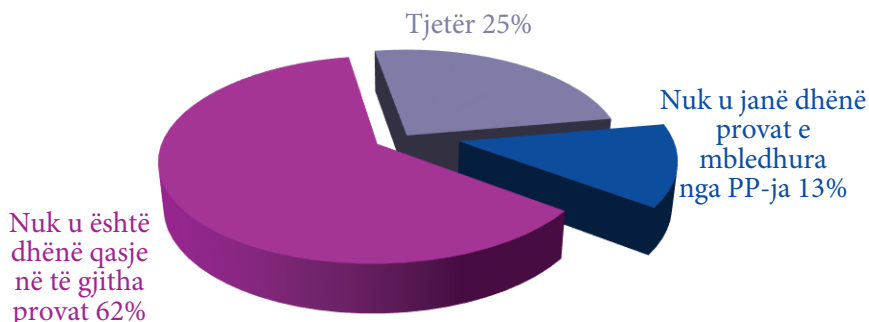
A keni përshtypje se mbrojtësit nuk arrijnë t'i përfaqësojnë klientët e tyre në mënyrë adekuate?



Grafiku nr.57

Me kënaqësi mund të konstatojmë se këtë vit, vëzhguesit tanë kanë vërejtur një përmirësim të dukshëm në efikasitetin e mbrojtjes që e kanë marrë të akuzuarit nga mbrojtësit e tyre. Për dallim nga viti i kaluar kur vëzhguesit tanë kanë vërejtur mbrojtje joefikase nga ana e mbrojtësve në 14% të seancave të vëzhguara, këtë vit kjo përqindje u zvogëlua në vetëm 5% (grafiku nr.57). Kështu, mund të konstatojmë se gjatë kësaj periudhe, mbrojtësit në përgjithësi kanë bërë përpjekje plotësuese si në aspekt të përmirësimit të njohurive teorike, ashtu edhe në aspekt të përmirësimit të aftësive të tyre për zbatimin e LPP-së. Nga këto të dhëna, me një dozë të caktuar të përmbajtjes, mund ta nxjerrim edhe përfundimin se në vend gradualisht bëhet një dallim i brendshëm ndërmjet mbrojtësve në aspektin të specializimit në angazhimin profesional, gjë që çon në përmirësimin e cilësisë së shërbimeve që ata ua ofrojnë klientëve të tyre.

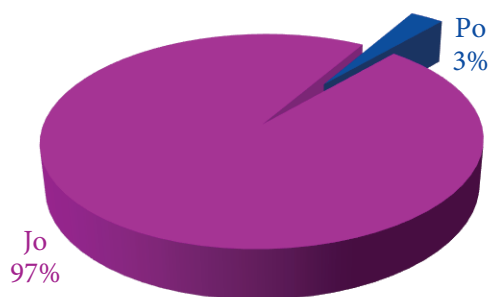
A u ankua mbrojtja se:



Grafiku nr.58

Një përkeqësim i caktuar në krahasim me vitin e kaluar në fushën e mbrojtjes efikase mund të konstatojmë në ankesat që mbrojtësit i kanë pasur sa i përket qasjes në prova. Në fakt, për dallim nga 9 raste në vitin 2016 dhe 8 raste në vitin 2017, në vitin 2018 mbrojtësit në 16 raste janë ankuar se janë përballur me kufizime nga ana e gjykatës në qasjen në prova (grafiku nr.58). Kjo patjetër duhet të trajtohet si një kufizim serioz i të drejtës për mbrojtje efikase, sidomos gjatë shqyrtimit kryesor. Madje edhe sikur të mund të gjejmë ndonjë arsytim për kufizimin e qasjes në prova gjatë hetimit, i cili, në përgjithësi, është i fshehtë dhe kur prokurori publik ende nuk disponon me sasi të mjaftueshme të provave, kështu që zbulimi eventual i të gjitha provave do të mund ta pengonte dhe ta dëmtonte hetimin, gjatë shqyrtimit kryesor, këto argumente, thjesht janë të pakuptimta. Mu për këtë arsye është e çuditshme praktika e gjykatës për ta kufizuar të drejtën për t'i inspektuar provat apo praktika e cila ende vazhdon për inspektim të kufizuar të provave, në kushte kur ka disa të akuzuar, kur gjykata mbrojtësve u lejon inspektim vetëm në një pjesë të provave, për të cilat gjykata vendos se kanë të bëjnë me të akuzuarin. Konsiderojmë se është e domosdoshme të çrrënjoset kjo praktikë e gjykatave, sepse nuk mund të gjendet asnjë arsytim as teorik e as praktik për të. Aq më pak gjatë shqyrtimit kryesor, i cili është dhe duhet të trajtohet si fushë për respektimin e plotë të të drejtave të të akuzuarit, e në plan të parë edhe të drejtën për mbrojtje.

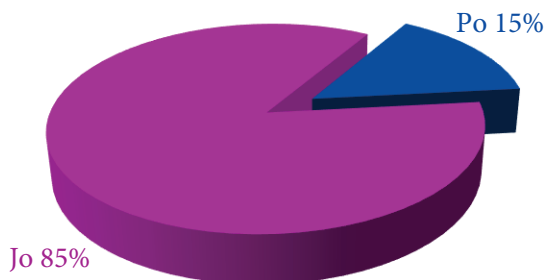
A u ankua mbrojtja se koha për përgatitjen e mbrojtjes nuk ka qenë e mjaftueshme ose se ka pasur kufizime?



Grafiku nr.59

Nga ana tjetër, kënaq përmirësimi i evidentuar sa i përket kohës për përgatitjen e mbrojtjes. Në fakt, këtë vit, për dallim nga viti i kaluar, duket se gjykatat kishin më shumë mirëkuptim për nevojat e mbrojtësve për përgatitjen e mbrojtjes, të cilët, këtë vit u ankuan se nuk kishin kohë të mjaftueshme për t'u përgatitur në vetëm 3% të rasteve. Gjegjësisht, kemi regjistruar rënie prej 6% në vitin e kaluar në 3% këtë vit (grafiku nr.59).

A u këshillua i akuzuari për të drejtën për të drejtën për ndihmë juridike falas?



Grafiku nr.60

Në krahasim me vitin 2017, vërejmë përmirësim në aspekt të parimit për qasjes në avokat mbrojtës dhe në aspekt të të drejtës për ndihmë juridike falas. Në fakt, për dallim nga viti i kaluar kur kjo e drejtë e të akuzuarve nuk iu shpjegua të akuzuarve nga ana e gjykatës në një të katërtën e lëndëve, ose 26% në vitin 2018, kemi përmirësim prej pothuajse 10%, gjegjësisht në 85% të rasteve gjyqtarët i kanë informuar në mënyrë adekuate të akuzuarit për këtë të drejtë të tyre (grafiku nr.60).

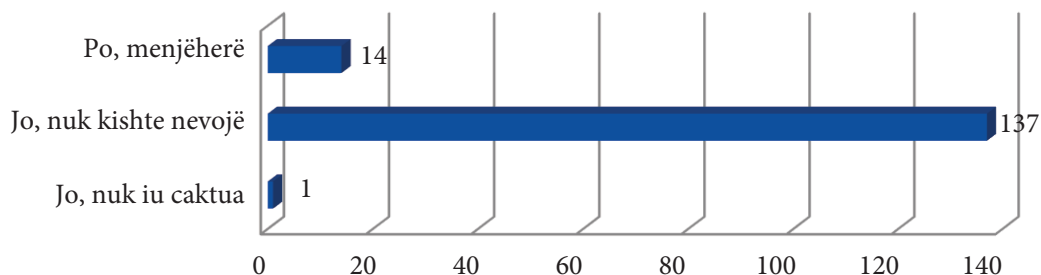
Duke e pasur parasysh rëndësinë e pranisë së avokatit gjatë procedurës penale, e sidomos gjatë shqyrtimit kryesor, ku vijnë në shprehje të plotë aftësitë e avokatit për zbatimin e drejtë të elementeve të shqyrtimit kryesor akuzator, mendojmë se është e nevojshme të përsëritet përfundimi nga analiza e vitit të kaluar. Gjegjësisht, kërkojmë të rishikohen dispozitat e LPP-së me qëllim të rritjes së bazës ligjore për prani të detyrueshme të avokatit mbrojtës gjatë procedurave penale, e sidomos gjatë procedurave penale që zhvillohen për veprat penale për të cilat është paraparë dënim me burg deri në 5 vjet. Në këtë drejtim, konsiderojmë se ky përfundim është njohur edhe nga ana e gjyqtarëve pikërisht nëpërmjet rritjes së këshillave për të të drejtat e të akuzuarve për praninë e mbrojtësve. Mu për këtë arsye, edhe në e lidhim të drejtën për ndihmë juridike falas me mbrojtjen e detyrueshme, me qëllim që të rritet mundësia për prani të mbrojtjes, jo vetëm në rastet kur është e nevojshme të jenë të pranishëm në përputhje me dispozitat e LPP-së, por edhe në të gjitha rastet tjera kur nuk bëhet fjalë për mbrojtje të detyrueshme, por të akuzuarit duan që të drejtat e tyre t'i mbrojnë avokati mbrojtës, mirëpo për shkak të mjeteve të kufizuara financiare, ata nuk mund t'ia ofrojnë këtë vetes.

■ E DREJTA PËR PËRKTHYES-INTERPRETUES

E drejta për përkthyes ose interpretues është paraparë në nenin 9 të LPP-së dhe tregon se pjesëmarrësit në procedurë - i akuzuari, i dëmtuari, paditësi privat, dëshmitarët dhe pjesëmarrësit e tjerë në procedurë që flasin në gjuhë tjetër zyrtare, të ndryshme nga gjuha maqedonase, kanë të drejtë ta përdorin gjuhën dhe alfabetin e tyre në procedurë. Kjo e drejtë vlen edhe për personat e tjerë në procedurë që mund të paraqiten në cilësinë e palëve, dëshmitarëve etj., nëse ata nuk e kuptojnë ose nuk e flasin gjuhën në të cilën zhvillohet procedura. Organi që e zhvillon procedurën është i obliguar të sigurojë përkthim me gojë të asaj që e thonë personi dhe të tjerët, si dhe përkthim me shkrim të dokumenteve dhe të materialeve tjera të shkruara. Përkthimin e bën përkthyesi, gjegjësisht interpretuesi i autorizuar gjyqësor.

Gjatë analizës së të dhënave nga monitorimi i realizuar mund të vërehet se vetëm në 1 seancë nuk është caktuar përkthyes, ndërsa në një numër të madh të seancave, të akuzuarit as që kanë pasur nevojë për përkthyes, kështu që vetëm në 14 seanca është caktuar përkthyes menjëherë. Edhe pse është regjistruar vetëm një rast, kjo nuk duhet të jetë e pranueshme, veçanërisht pasi që ligji është i qartë dhe konciz në lidhje me palët në procedurë që nuk e kuptojnë gjuhën në të cilën zhvillohet procedura (grafiku nr.61).

A kishte nevojë i akuzuari për përkthyes dhe a iu caktua ai menjëherë?



Grafiku nr.61

■ SHPALLJA E AKTGJYKIMIT

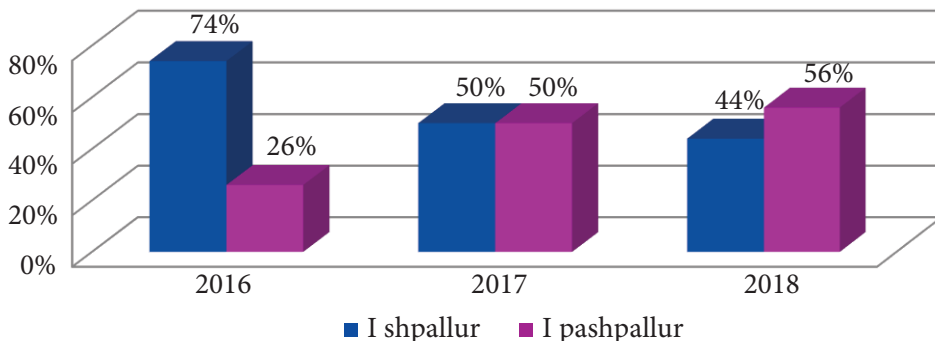
Ligji parasheh që aktgjykimi të shpallet menjëherë pasi që gjykata ta ketë shqiptuar atë. Nëse gjykata nuk është në gjendje ta shqiptojë aktgjykimin ditën e njëjtën pas përfundimit të shqyrtimit kryesor, ajo do ta shtyjë shpalljen e aktgjykimit më së shumti për tre ditë dhe do ta caktojë kohën dhe vendin e shpalljes së aktgjykimit. Shqiptimi i aktgjykimit lexohet publikisht nga kryetari i këshillit në praninë e palëve, përfaqësuesve të tyre ligjorë, të autorizuarve të tyre dhe avokatëve, por ai është i obliguar që shkurtimisht t'i paraqesë edhe arsyet për marrjen e aktgjykimit të tillë.

Pas analizimit të të dhënave, të cilat u krahasuan me vitet e kaluara, mund të shihet qartë se gjykata gjithnjë e më pak i zbaton dispozitat e detyrueshme ligjore që kanë të bëjnë me shpalljen e aktgjykimit (grafiku nr.62). Nëse në vitin 2016³⁴ përqindja e aktgjykimeve të shpallura publikisht ka arritur pikën më të lartë, kjo përqindje zvogëlohet në vitin 2017³⁵, ndërsa në vitin 2018 është përqindja më e ulët e shënuar deri më tani.

³⁴Petrovska N., Misoski B., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2016, Koalicioni Të gjithë për gjykim të drejtë, OSBE, Shkup 2016

³⁵Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2017, Koalicioni Të gjithë për gjykim të drejtë, Shkup, OSBE, Shkup 2017

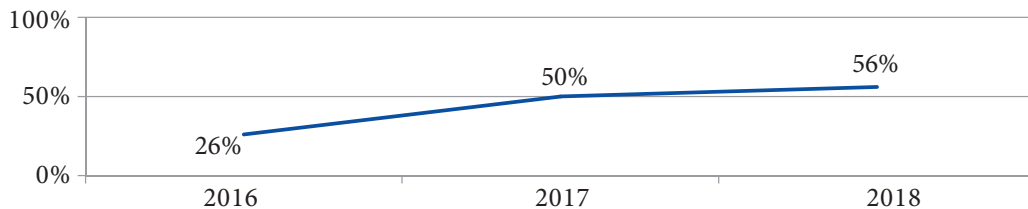
Shpallja e aktgjykimit



Grafiku nr.62

Në bazë të kësaj, mund të nxirret edhe përfundimi se përqindja e aktgjykimeve të pashpallura rritet nga viti në vit. Në vitin 2018, kjo përqindje është dyfishuar në krahasim me vitin 2016 kur ajo ka qenë vetëm 26%, megjithëse edhe në analizë është thënë se ka ulje të kësaj përqindjeje dhe rritje të transparencës së gjykatës në aspekt të punës së saj përmes shpalljes publike të aktgjykimeve të marra (grafiku nr.63).

Aktgjykimet e pashpallura



Grafiku nr.63

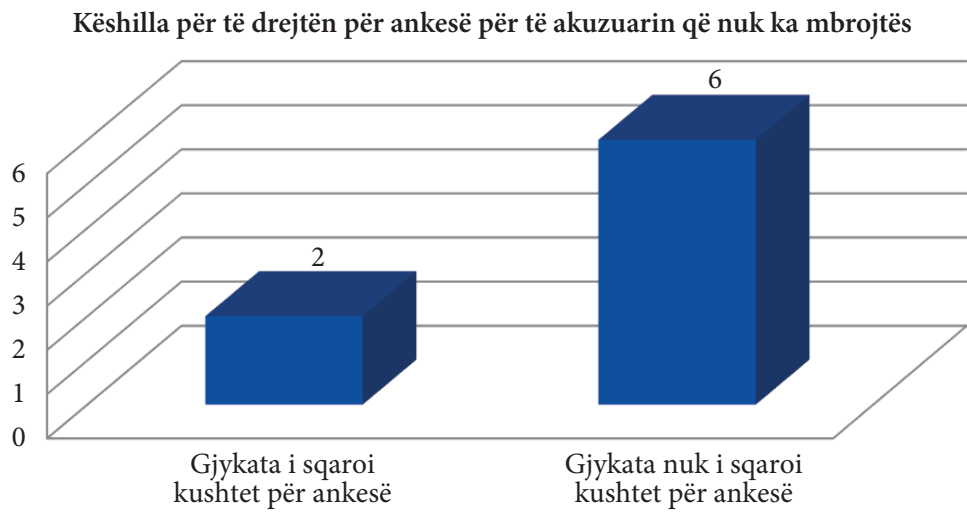
Edhe pse gjykata ka për obligim që personit të akuzuar t'ia shpjegojë kushtet për ankesë, të drejtën për ankesë dhe përgjigje ndaj ankesës, kjo bëhet gjithnjë e më rrallë. Në fakt, të dhënat statistikore nga vitet e kaluara tregojnë se shënojmë rritje të përqindjes së rasteve kur të akuzuarit në procedurë nuk i janë shpjeguar kushtet për ankesë për 5% në krahasim me vitin e kaluar. Konkretisht, në vitin 2016³⁶ mosshpjegim i këtyre kushteve nga gjykata është vërejtur në 24% të lëndëve, në vitin 2017³⁷ kjo përqindje është rritur në pothuajse 45%, ndërsa në vitin 2018 ajo arriti në 50% të numrit të përgjithshëm të shqyrtimeve të vëzhguara.

Përveç kësaj, temë e interesit tonë ishin edhe procedurat në të cilat personi i akuzuar nuk ka mbrojtës, për arsye se në situatat e tilla, konsiderojmë se gjykata duhet t'u kushtojë vëmendje të veçantë këshillave për të akuzuarit, veçanërisht për të drejtën dhe kushtet për ankesë. Lidhur me

³⁶Petrovska N., Misoski B., Analiza e të dhënave nga procedurat e vëzhguara gjyqësore në vitin 2016, Koalicioni Të gjithë për gjykim të drejtë, OSBE, Shkup 2016

³⁷ Po aty

këtë çështje, vëzhguesit regjistruan vetëm 2 kundrejt 6 rasteve (siç mund të shihet në grafikun më poshtë) kur gjykata nuk ua ka shpjeguar të akuzuarve kushtet për ankesë.



Grafiku nr.64

■ PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

- ◆ Akoma po vërehet një shkallë e lartë e shqyrtimeve të shtyra në të gjitha gjykatat. Megjithëse është vërejtur një përmirësim në praninë e të akuzuarve dhe avokatëve të tyre mbrojtës në procedurë, ka një tendencë negative në rritjen e shtyrjeve të shqyrtimeve për shkak të mungesës së prokurorit publik, gjyqtarit ose anëtarit të këshillit gjyqësor.

Rekomandim:

- Rritja e numrit të mungesave të gjyqtarëve dhe të prokurorëve mund të jetë një tregues i burimeve të pamjaftueshme njerëzore në gjykatat dhe prokuroritë, prandaj është e nevojshme të bëhen analiza në lidhje me numrin e gjyqtarëve dhe të prokurorëve, por dhe të shërbimeve të tyre profesionale.
 - Është e nevojshme që AKMIS-i të koordinohet dhe të harmonizohet me oraret e aktiviteteve të të gjitha subjekteve në procedurë.
 - U vu re një nivel i lartë i mungesës së dëshmitarëve ose i palëve të dëmtuara në procedurë. Edhe pse bëhet fjalë për persona, prania e të cilëve nuk është e detyrueshme për mbajtjen e shqyrtimit, në përqindje të madhe këto mungesa ndikojnë në rrjedhën, gjegjësisht në dinamikën e zhvillimit të procedurës.
 - Koalicioni e përsërit rekomandimin për sigurimin e mjeteve adekuate për transportin e papenguar të personave të dënuar ose për të cilët është përcaktuar masa e paraburgimit deri në gjykatë.
- ◆ Është për t'u përhëndetur rritja e shqiptimit të masave më të lehta për sigurimin e pranisë, rënia në zbatimin e masës së paraburgimit, si dhe përqindja e përgjithshme e zbatimit të këtyre masave në vetëm 18% të të gjitha seancave të vëzhguara. Megjithatë, përkundër treguesve pozitivë statistikor, vërejmë favorizim të disa masave më të lehta, moszbatim të plotë të garancisë dhe zbatim të parregullt të paraburgimit shtëpiak.

Rekomandim:

- Ka nevojë për reformë të LPP-së dhe të Ligjit për shërbimin e provës, me qëllim të hapjes së mundësisë që shërbimet e provës të kenë kompetenca në aspekt të kontrollit dhe monitorimit të zbatimit efikas të masave më të lehta për sigurimin e pranisë. Në këtë mënyrë, gjykata do të fitonte një shërbim të specializuar që do t'i ofronte të dhëna adekuate për vlerësimin e rrezikut në lidhje me të akuzuarin dhe do të bënte mbikëqyrje profesionale mbi zbatimin e këtyre masave.
 - Përmirësimi i kapaciteteve të shërbimeve të provës dhe bashkëpunimi i tyre më i ngushtë me policinë, me qëllim të zbatimit të drejtë të kësaj kompetence të re eventuale.
- ◆ Për t'u përhëndetur është fakti se është zvogëluar numri i mbrojtësve që mungojnë gjatë seancave kur është dashur të përcaktohet ose kur është përcaktuar paraburgimi ndaj të personave të akuzuar. Megjithatë, edhe përkundër faktit se bëhet fjalë për një praktikë që nuk është harmonizuar me LPP-në, mjaft të shpeshta janë seancat në të cilat nuk është i pranishëm mbrojtësi i të akuzuarit në kushte kur është përcaktuar masa e paraburgimit, gjë që në masë të madhe e dëmton të drejtën e të akuzuarit për mbrojtje efikase.

Rekomandim:

- Reformë e LPP-së me qëllim që të sigurohet prani e detyrueshme e avokatit mbrojtës të të akuzuarit në të gjitha seancat kur të akuzuarit i është shqiptuar masa e paraburgimit.
- ◆ Vërehet një trend i braktisjes së fjalimeve hyrëse nga mbrojtësit, e poashtu është vërejtur edhe përgatitje e pamjaftueshme e prokurorëve sa i përket mbajtjes së fjalimeve hyrëse. Është vërejtur leximi i aktakuzës në vend të mbajtjes së fjalimit hyrës, por edhe nxjerrja dhe prezantimi i provave në fjalimin hyrës.

Rekomandim:

- Është e nevojshme të organizohen trajnime për subjektet në procedurë në lidhje me rëndësinë, nevojën dhe formën e mbajtjes së fjalimit hyrës.
- ◆ Janë vërejtur raste kur gjykata nuk i ka shpjeguar të akuzuarit se për çfarë është i akuzuar, madje edhe atëherë kur i akuzuari ka thënë se nuk e kupton se për çfarë akuzohet. Në lidhje me këtë, po ashtu është vërejtur se gjyqtarët nuk i këshillojnë të akuzuarit për të gjitha të drejtat që u takojnë në procedurën penale.

Rekomandim:

- Është e nevojshme të sensibilizohen gjyqtarët në lidhje me sqarimin e të drejtave, por edhe të veprës me të cilën ngarkohet personi i akuzuar. Është e nevojshme të ndryshohet praktika e interpretimit të dispozitave të LPP-së dhe zbatimi i tyre në praktikë që të mundësohet garanci për drejtësinë dhe objektivitetin e proceseve gjyqësore.
- ◆ Është vërejtur rënie serioze e numrit të pranimit të fajit gjatë shqyrtimit kryesor në gjitha gjykatat e vëzhguara. Në krahasim me vitet e mëparshme, rënie më drastike të pranimit të fajit ka në Gjykatat Themelore, Manastir, Veles dhe Shkup 1.
Është vërejtur korelacion ndërmjet peshës së veprës penale, politikës së ulët ndëshkuese të gjykatësve pas shqyrtimeve të mbajtura kryesore, rreptësisë dhe paparashikueshmërisë së sanksioneve në kushte kur është bërë pranimi i fajit, si dhe rolit të gjykatës dhe avokatit mbrojtës në vlerësimin e pranimit të fajit si faktorë negativë për zbatimin e kësaj procedure për përshpejtimin e shqyrtimit kryesor.

Rekomandim:

- Të bëhet një analizë e detajuar e faktorëve që ndikojnë në marrjen e vendimit nga të akuzuarit për ta pranuar fajin gjatë shqyrtimit kryesor.
- Rënia e zbatimit të procedurave të përshpejtuara, e në veçanti e procedurës për pranimin e fajit, mund të interpretohet si rënie e besimit ndaj gjykatës, dhe për këtë arsye është e nevojshme të ndërmerren hapa për ta përmirësuar imazhin publik të gjykatave. Në këtë drejtim, rekomandojmë trajnimin plotësues të gjyqtarëve dhe të mbrojtësve në lidhje me rolin e tyre gjatë pranimit të fajit.
- Përmirësimi i rolit të gjykatës në shpjegimin e thelbit të veprës penale për të cilën i akuzuari e ka pranuar fajin.
- Trajnime plotësuese për gjyqtarët për ta verifikuar pranimin vullnetar të fajit, si dhe vetëdijen për pasojat nga pranimi i fajit.
- Sensibilizimi i gjyqtarëve për mbrojtjen e të drejtave të të akuzuarit në kushtet të pranimit të fajit në mungesë të avokatit mbrojtës në rastet e lejuara me ligj gjatë procedurës së shkurtuar.

- Rivlerësimi i nevojës për futjen e sistemit për parashikueshmërinë e sanksioneve në kushtet kur është pranuar faj, përmes udhëzimeve që janë në dispozicion publik dhe të padetyrueshme për përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksionit, ose avancimin e sistemit AKMIS që të mund të ofrojë të dhëna statistikore për dënimin mesatar për një vepër të caktuar penale në kushte të rrethanave të ngjashme lehtësuese dhe rënduese.
 - Eliminimi i praktikave të kërcënimeve të fshehta nga ana e prokurorëve ndaj të akuzuarve, në veçanti përmes “pazarit” për zbatimin e masës së paraburgimit, parandalimi i tij nga gjykatësit dhe mospranimi i fajit në këto kushte.
- ◆ Kënaq fakti që kemi përmirësim në krahasim me vitin e kaluar në aspekt të mbështetjes me fakte të pranimit të fajit. Gjegjësisht, madje në 76% të rasteve kur të akuzuarit e kanë pranuar fajin, gjykata ka nxjerrë prova përkatëse për nga cilësia dhe sasia. Megjithatë, për fat të keq, ende prova më e shpeshtë është ekstrakti nga evidenca ndëshkuese.

Rekomandim:

- Reformë e LPP-së me qëllim të parashikimit të një seance të posaçme të provës për përcaktimin e llojit dhe lartësisë së sanksionit pasi të jetë pranuar faj.
- ◆ Për fat të keq, është regjistruar praktikë që në raste kur është bërë pranimi i fajit, përveç fajit gjykata të mos marrë vendim edhe për dëmin, gjë që e zvogëlon besimin e publikut te gjykata si arbitër efikas dhe i drejtë.

Rekomandim:

- Ndryshim i LPP-së me qëllim që, në rastet kur i akuzuari e ka pranuar fajin gjatë shqyrtimit kryesor dhe është kërkuar dëmshpërblim, gjykata, përveç për fajin, detyrimisht të marrë vendim në lidhje me kërkesën për dëmshpërblim.
- ◆ Është vërejtur një devijim nga renditja ligjore e nxjerrjes së provave, gjegjësisht për shkak të ekonomizimit të procedurës, janë nxjerrë prova të mbrojtjes para se të nxirren provat e prokurorisë.

Rekomandim:

- Është e nevojshme të futen standarde, gjegjësisht barazim i praktikës së gjyqtarëve se kur dhe deri në ç’masë mund ta ndryshojnë renditjen e paraparë me ligj të nxjerrjes së provave mbi baza të ndryshme. Gjyqtarët duhet t’i shpjegojnë në detaje vendimet e tyre për ndryshimin e renditjes së nxjerrjes së provave, me qëllim që të sigurohen se ka barazi të armëve dhe se barra e provës nuk është transferuar mbi mbrojtjen.
- ◆ Është regjistruar rritje e trendit që marrja në pyetje në mënyrë të kryqëzuar të mos kufizohet në faktet e nxjerra gjatë marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje.

Rekomandim:

- Është e nevojshme të mbahen trajnime plotësuese për mënyrën e marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar, por edhe për mënyrën në të cilën gjykata duhet ta vlerësojë pranueshmërinë e pyetjeve gjatë marrjes në pyetje në mënyrë të kryqëzuar. Sipas LPP-së, te ky lloj i marrjes në pyetje, kufizimi i vetëm është në aspekt të kufizimit të tij në faktet e nxjerra gjatë marrjes së drejtpërdrejtë në pyetje, por jo rrallë në praktikë vërehet se gjyqtarët, e po ashtu edhe pjesëmarrësit e tjerë në procedurë, udhëhiqen sipas një modeli të veçantë, gjegjësisht e vlerësojnë pranueshmërinë e pyetje të kryqëzuara vetëm në bazë të fjalëve pyetëse të përdorura në pyetje.

- ◆ Është vërejtur trend i rritjes së përdorimit jo të drejtë të nenit 383, paragrafi 5 të LPP-së, më saktësisht, pyetjet e gjykatës janë shndërruar në marrje të veçantë në pyetje.

Rekomandim:

- Duhet bëhen qartësime plotësuese në LPP, si dhe trajnime të gjyqtarëve lidhur me të drejtën për t'u parashtruar pyetje dëshmitarëve dhe ekspertëve, me qëllim që të braktiset praktika inkuizitore për përcaktimin e fakteve. Është me rëndësi të veçantë të bëhet dallim midis sqarimit të rrethanave dhe përcaktimit të rrethanave të reja, ndërsa sipas parimeve të reja akuzuese të procedurës, ku paanësia dhe mospërfshirja e gjykatës në procedurë janë ngritur në një nivel më të lartë në krahasim me modelin e mëparshëm të procedurës inkuizitore.
- ◆ Është vërejtur praktikë jo e njëtrajtshme në aspekt të nxjerrjes së provave materiale. Kjo praktikë në masë të madhe është rezultat i mungesës së një dispozite në LPP, me të cilën do të rregullohej mënyra në të cilën nxirren provat materiale, dhe për këtë arsye në praktikë ka interpretime të ndryshme. Në fakt, një pjesë e gjyqtarëve i përdorin dispozitat e LPP-së së vjetër dhe i vetë i nxjerrin provat, ndërsa në një pjesë shumë të vogël provat janë nxjerrë nga ana e palës që i propozon ato.

Rekomandim:

- Koalicioni konsideron se në frymën e parimit akuzator të LPP-së aktuale, është e nevojshme të bëhen ndryshime në LPP, ose të bëhet barazimi i praktikës gjyqësore që të mundësohet që provat materiale t'i prezantojnë vetë palët që i propozojnë ato, edhe atë në mënyrën dhe kohën që ata do të përcaktojnë me listën e provave.
- ◆ Është vërejtur rritje e trendit që gjykata ta marrë në pyetje të akuzuarin, i cili e propozon veten si dëshmitar, mirëpo që nuk ka mbrojtës.

Rekomandim:

- Është e nevojshme të braktiset praktika e këtillë dhe në përputhje me parimet e lartpërmendura të akuzës dhe të kundërshtimit të LPP-së ekzistuese, që gjykata të mos lë përshtypje se është e anshme duke parashtruar pyetje që do të shkonin në favor të prokurorisë apo mbrojtjes.
- ◆ Është vërejtur përparim në lidhje me incizimin audio-vizual të shqyrtimeve, por megjithatë mbisundon mbajtja e procesverbalit duke diktuar nga ana e gjyqtarëve.

Rekomandim:

- Urgjentisht duhet të braktiset praktika e diktimit, gjegjësisht parafrazimit të pyetjeve dhe të dëshmimeve nga ana e gjyqtarit. Në këtë drejtim, është e nevojshme të ndahen mjete të duhura që të mundësohet incizimi audio-vizual i shqyrtimeve për ta forcuar objektivitetin, besueshmërinë dhe drejtësinë e procedurës.

- ◆ Brengos trendi i rritjes së trajtimit të pabarabartë nga gjykata ndaj prokurorit dhe mbrojtjes.

Rekomandim:

- Të avancohet roli i gjykatës përmes trajnimeve plotësuese dhe sensibilizimit të gjyqtarëve mbi rëndësinë e komunikimit ex parte midis gjykatës dhe palëve.
- ◆ Brengos trendi, i vërejtur edhe vitin e kaluar, i ekzistimit të zbatimit jo të drejtë të dispozitave të LPP-së në aspekt të përjashtimit të publikut nga shqyrtime të kryesore.

Rekomandim:

- Të bëhet përmirësimi ligjor i dispozitave të LPP-së me të cilat rregullohet prania e publikut gjatë shqyrtimeve kryesore, me qëllim që ato të zbatohen në mënyrë konsekuente, veçanërisht duke marrë parasysh rëndësinë e publikut për ta rritur besimin në pavarësinë e pushtetit gjyqësor.
- ◆ Brengos trendi i përkeqësimit të të dhënave të vitit të kaluar në lidhje me publikimin në kohë të vendit dhe kohës së gjykimeve.

Rekomandim:

- Të rriten investimet në kapacitetet njerëzore dhe teknike të gjykatave.
- ◆ Vërehet prania e praktikës që gjyqtarët të kenë rol aktiv gjatë shqyrtimit kryesor. Në këtë mënyrë, te publiku fitohet përshtypja se bëhet fjalë për gjyqtarë të njëanshëm, ose bile edhe hakmarrës.

Rekomandim:

- Zbatimi konsekuent i dispozitave të LPP-së në aspekt të rolit të gjykatës gjatë shqyrtimit kryesor.
- ◆ Kënaq fakti që ka përmirësim në perceptimin e vëzhguesve sa i përket efikasitetit të mbrojtjes që e kanë marrë të akuzuarit nga mbrojtësit e tyre. Megjithatë, për fat të keq, kemi rritje të ankesave të mbrojtësve në lidhje me qasjen në prova.

Rekomandim:

- Zbatimi konsekuent i dispozitave të LPP-së dhe eliminimi i praktikës së gjykatës për kufizimin e të drejtës së qasjes së mbrojtësve në të gjitha provat, veçanërisht gjatë shqyrtimit kryesor, si dhe eliminimi i praktikës së qasjes selektive në provat në kushtet kur ka më tepër persona të akuzuar.
- ◆ Kënaq fakti që gjykata ka pasur mirëkuptim më të madh për nevojat e mbrojtësve në lidhje me kohën për përgatitjen e mbrojtjes, si dhe përmirësimi në krahasim me vitin e kaluar edhe sa i përket të drejtës së të akuzuarit për ta gëzuar të drejtën për ndihmë juridike falas.
- ◆ Është për t'u përhëndetur fakti se disa vite me radhë nuk mund të jemi dëshmitarë të diskriminimit nga gjykatat në bazë të racës ose gjinisë.
- ◆ Për t'u lavdëruar është edhe praktika që gjyqtarët nuk kanë nxjerrë përfundim negativ për të akuzuarin i cili është mbrojtur me heshtje.

NGO Coalition “All for Fair Trials” – Skopje
OSCE Mission to Skopje

Prof. Boban Misoski, PhD, Faculty of Law “Justinianus Primus”, Skopje
Darko Avramovski
Natali Petrovska, attorney at law

ANALYSIS
OF THE DATA COLLECTED
FROM THE COURT PROCEEDINGS
MONITORED IN 2018

Authors

Prof. Boban Misoski, PhD, Faculty of Law “Justinianus Primus”, Skopje

Darko Avramovski

Natali Petrovska, attorney at law



Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

The content of this publication does not necessarily represent the views or the position of the OSCE Mission to Skopje.

Skopje, December 2018

■ INTRODUCTION

The Coalition "All for Fair Trials" is a network composed of 14 domestic organizations whose principal mission is to monitor court proceedings in the country in order to promote respect for fair trial standards before domestic courts, identify inherited problems in the judicial system, point out the needs for legal and institutional reform, familiarize the public with the fair trial standards, strengthen the confidence of citizens in the institutions of the judicial system as well as reduce the possibilities of improper treatment of the stakeholders in the court proceedings by judges or other participants in the procedure.

Because of that, and as a result of the initiation of the reform process in the judiciary, which directly or indirectly impacts the performance of courts, the Coalition in 2018, as well as during the previous 3 years, implemented the project "Supporting Judicial and Criminal Justice Reforms" through financial support of the OSCE Mission to Skopje. While implementing the project activities, emphasis was placed on initiating public debate, especially among the expert public regarding the processed data, collected by monitoring court proceedings over the past 3 years. To that goal two public events were organized in the form of round tables attended by representatives of the Coalition and the OSCE Mission, Basic Court judges, public prosecutors, attorneys, representatives of the Council of Europe, as well as civil sector and media representatives. This analysis is prepared as part of the project activities and the analysis itself deals with processing of data collected in the course of 2018, it contains a short overview of the state of affairs in the judiciary, as well as recommendations for promoting and strengthening the independence, efficiency and effectiveness of court proceedings.

■ METHODOLOGY

For the needs of this analysis the collection of data was performed through a field research, that is through physical presence of Coalition monitors in the courtrooms of 9 Basic Courts in all four appellate regions. To that goal 16 professional monitors were engaged and these monitors were represented by graduated lawyers having many years of experience and more detailed knowledge of the criminal law, especially with respect to the current Law on Criminal Procedure. For the purpose of this research, a one-day training was organized for monitors, whereupon the monitors were dispersed in courtrooms where they monitored hearings in capacity of public. The monitors were guided by the principles of objectivity and non-interference, and they were also bound by the principle of confidentiality.

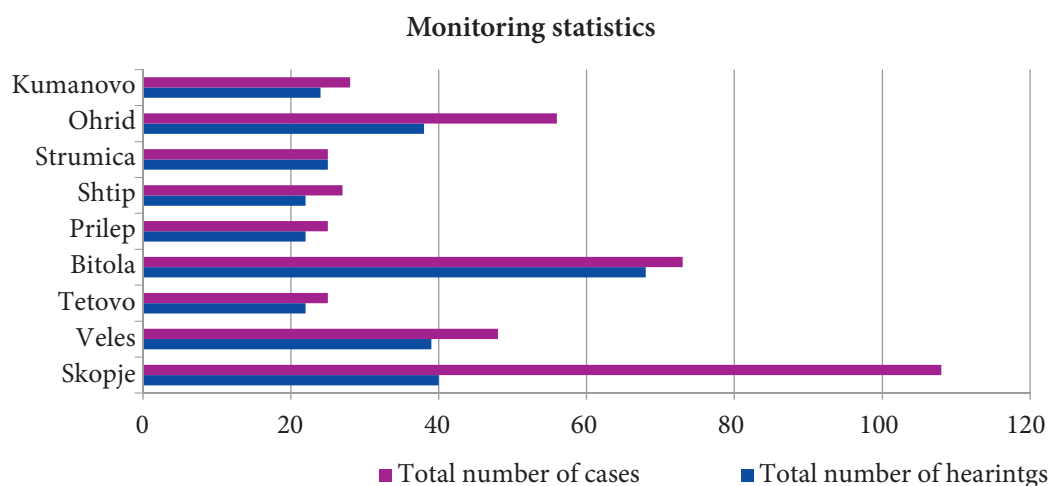
The cases subject to our monitors' research were selected randomly, efforts were made to comprise a representative sample, that is to include proceedings that were conducted for different criminal acts according to the average representation of crimes in court proceedings which is published in the annual reports on the performance of courts, as well as the annual Coalition's analyses.

For the purpose of the research a special and systematized questionnaire was created where the monitors entered the collected data.. This questionnaire is modified and adapted annually, according to the needs of the research, by reformulating certain questions or by adding new questions in order to assure greater accuracy of the collected data, as well as to comprise additional indicators of concrete newly-detected situations requiring a more comprehensive research. The questionnaire is composed of 75 questions referring to general data of the case monitored as well as the course

of the main hearing, having monitors the monitors properly following the application of the court procedure while focusing on several institutes marking the transit from the inquisitorial into accusatorial criminal procedure. The questions are conceptualized in such a way as to enable inclusion of qualitative and quantitative indicators of the extent of application of the Law on Criminal Procedure (LCP) and the ratified international documents regulating the right to a fair trial. The closed questions, offering two or more answers, predominate in the questionnaire and they allow for mechanic and statistical processing of certain trends noted as problematic or positive in the application of LCP. These questions are supplemented with several open questions, where monitors can narratively clarify certain answers, give their views, and notify about facts for which no specific question has been provided in the questionnaire. In this way, it is possible to include more qualitative indicators of the procedure, so that the data obtained by the monitors provide a clear, immediate, objective and transparent picture of the criminal case or hearing that is subject to monitoring.

■ GENERAL DATA

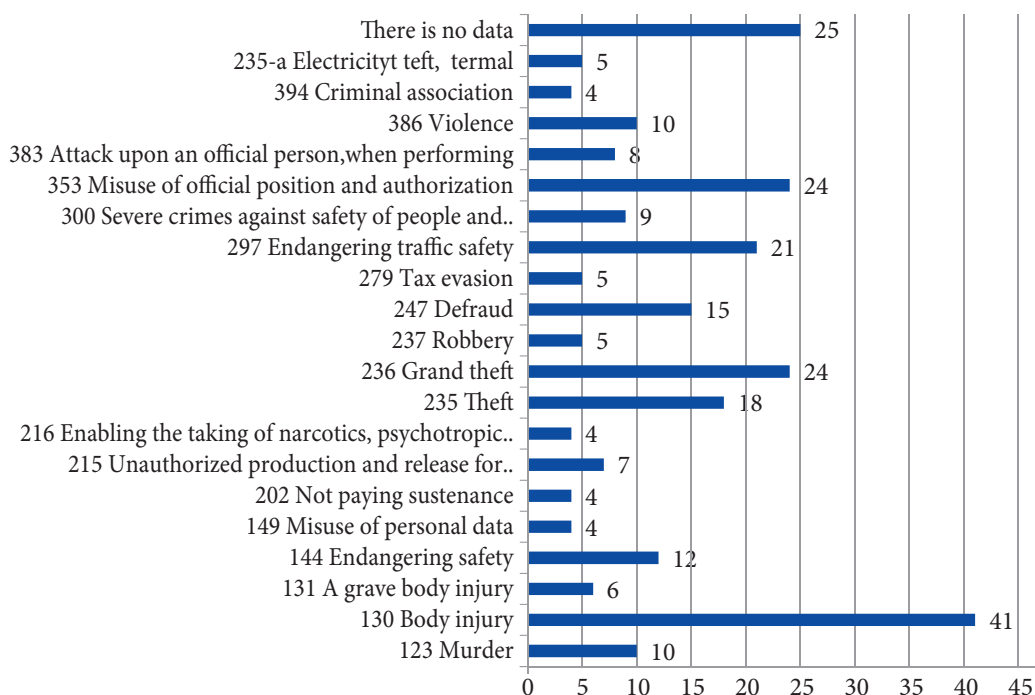
In order to more broadly distribute the project activities, especially with respect to the component dealing with monitoring of criminal cases, a network of monitors was created and distributed across all four appellate regions, comprising the courts as follows: Skopje, Veles, Tetovo, Bitola, Prilep, Shtip, Strumica, Ohrid and Kumanovo. A total number of 415 court hearings or 300 criminal cases were monitored within this process. Given the size and scope of work, the highest number of hearings or cases were monitored in the Basic Court Skopje 1 in Skopje - 108, Veles - 48, Tetovo-25, Bitola - 73, Prilep-25, Shtip-27, Strumica-25, Ohrid-56 and Kumanovo-28 (Graph. no.1). The monitoring was conducted within a period of 7 months, starting from April 2018 until end November, for the purpose of collecting as much data as possible that can enable us to reach conclusions, create guidelines and recommendations.



Graph no.1

The criminal acts registered in the monitored cases are as much diverse as they were in the past years, but the particular fact is that the same variations of criminal acts have been repeating for four

consecutive years now, and these refer to crimes committed against the property and body, crimes against public order, crimes in relation to official duty and similar (graph no.2).



Graph no.2

POSTPONEMENT OF HEARINGS

Principal requirement for holding a main hearing is the presence of the summoned persons. The failure of a person to appear in court, despite the fact that he has been dully summoned, can cause various consequences and different actions by the court, depending on the capacity of the person that is absent from the main hearing¹.

Depending on whether it is about a public prosecutor (PP) or a private plaintiff which although dully summoned failed to appear in court the law envisages different consequences. If the public prosecutor fails to appear at the hearing and fails to justify his absence, then he shall be imposed a penalty, while if a private plaintiff fails to appear at a hearing and fails to justify his absence, the consequences are much more severe - the court shall make a decision on terminating the procedure. Whatever the case, the main hearing can be conducted only in presence of authorized prosecutor.

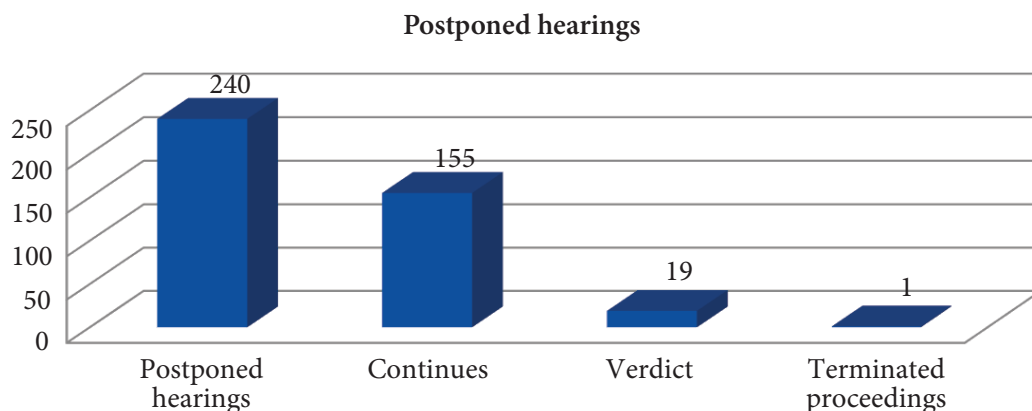
On the other hand, the presence of the defendant during the main hearing represents a basis of the right to a fair trial and hence it is unthinkable to conduct proceedings in absence of someone who is "tried". However, the law envisages exceptions to this rule and they refer to situations: 1) when

¹ Kalajdziev G., Lazhetikj G., Nedelkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitlarov T., Jankulovska P., Kadiev D., A Comment on the Law on Criminal Procedure, OSCE, Skopje, 2018.

the defendant is exempted from the main hearing, i.e. he has been removed from the courtroom as a result of a breach of order and discipline, 2) When a decision has been made on trying the defendant in his absence, or c) when the conditions referred to in Article 479, paragraph 2 of LCP have been met in the summary procedure (with respect to criminal acts punishable with a fine or prison sentence of up to three years, if the defendant fails to appear at the main hearing, despite the fact that he has been dully summoned or if there has been no possibility of serving the summons because he obviously avoids receiving it, the court can decide to hold the main hearing in his absence. As to the remaining criminal acts that are subject to summary procedure, the presence of the defendant during the main hearing is obligatory).

The absence of the defence attorney of the defendant, as it was the case with the absence of the PP, causes different legal consequences depending on whether the matter in question requires obligatory defence or not. If the defence is obligatory and the defence attorney, who has been dully summoned, fails to appear at the main hearing or fails to notify the court about the reasons for his absence or if he exits the main hearing without court's approval, then the court shall postpone the main hearing. In such situations in which the defence is not obligatory, it is the court's disposition to decide whether it will hold the hearing or not.

According to graph no.3 as shown below, we come to the conclusion that out of 415 hearings monitored 240 were postponed; this is a number that corresponds to 58% of hearings, 37% continued further, 5% ended with a verdict and less than 1% of them ended by terminating the procedure. According to these results we can notice a mild improvement in the state of affairs with regard to the postponements of court hearings, but this improvement is still insufficient. Namely, this percentage in the past year – 2017 was 62%², whereas in 2016 it was 30%³.



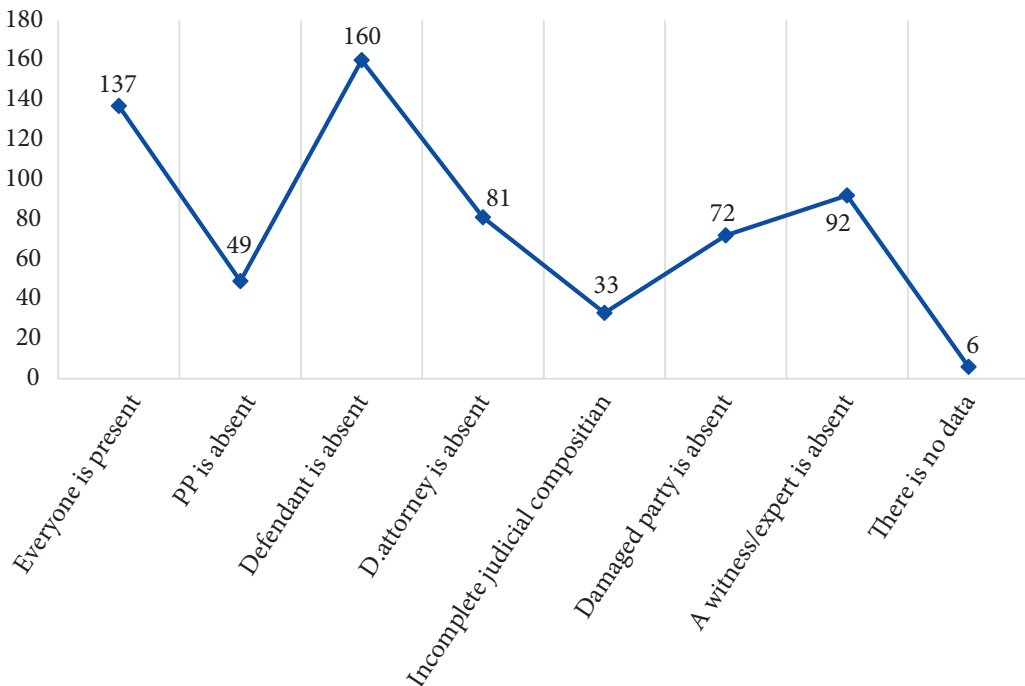
Graph no. 3

By checking the parameters of the participants' presence, being essential for appropriate application of the procedure, we tried to determine the most frequent reasons leading to postponement of hearings in the basic courts. Consequently, we can conclude that even this year highest level of absence is registered within the defendants, followed by their defence attorneys (as it can be seen

2 Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, Coalition "All for Fair Trial", Skopje, OSCE Mission – Skopje 2017

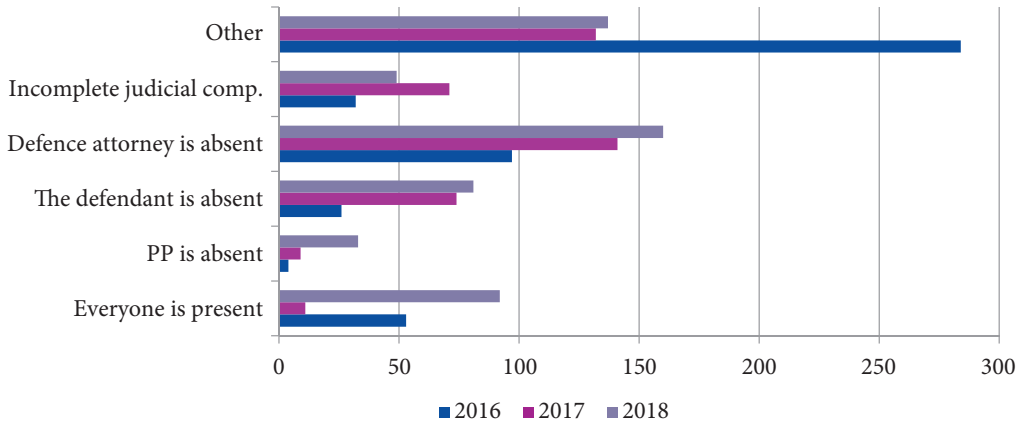
3 Petrovska N., Misoski B., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2016, Coalition "All for Fair Trial", Skopje, OSCE Mission – Skopje, 2016

from graph no.4). The reason for their absence comprises quite often the failure for the defendants to be brought in from the penitentiary institutions as well as lack of coordination with the system for evidencing of the escorting of detainees to the court. In some cases that is due to lack of technical capacities (inevitably in connection with finances) that makes it impossible for the persons to be brought before court, especially when it comes to trials taking place in cities located outside the territories of the penitentiary institutions, as well as due to the important fact that the courts, especially the court in Skopje, are sometimes in the grip of a time and place related overlap of some trials with certain high profile cases. Sometimes that is due to technical obstacles, sometimes because of safety reasons, but whatever the case, this emphasizes the need to provide a broader logistic support and ensure enhanced organization and better coordination within the institutions that act in accordance with the LCP. In fact, this is the problem that has been lingering for four consecutive years. However, as compared to past years, now there is another component that has been added to the part dealing with the registration of absentees in the proceedings by breaking down the category "other", due to the simple fact that the percentage of this reason for postponing hearings was not to be neglected at all. After the insertion of two new categories of "absence" from hearings, the monitors often registered the absence of witnesses or experts from proceedings – in 92 monitored hearings, as well as the absence of damaged parties from proceedings – 72 hearings. We must warn that this is not always the reason for adjournment of hearings because the presence of these persons is not obligatory for the court to conduct proceedings according to the law; however their absence impacts the course and the dynamics of the procedure in a large percentage,. To a large extent, these absences are due to the dysfunctionality of the delivery services and the non-exhaustion of the MoI's resources when addressing or summoning these persons.



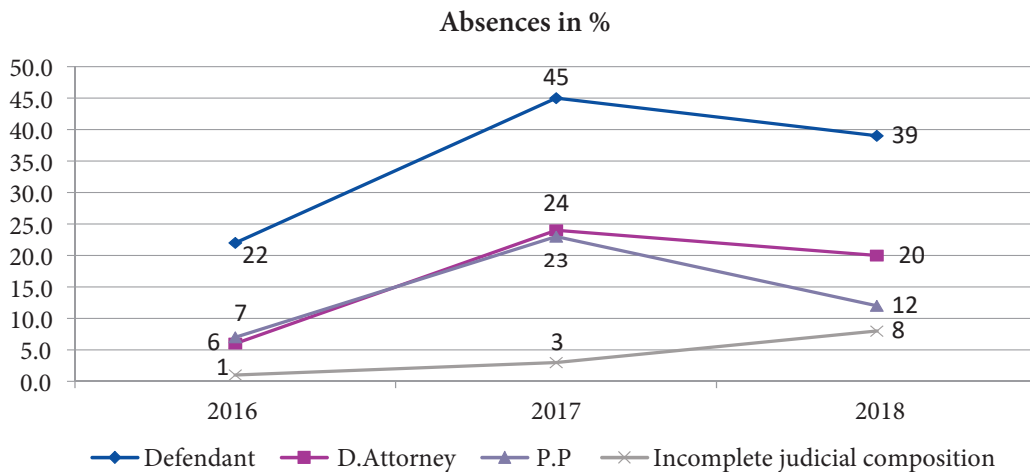
Graph no. 4

In the context of the previously mentioned parallel, graph.5 below clearly presents the circumstance concerning the absence of these persons and parties who are indispensable to the proceedings. So, if we carefully analyse the graph, we could notice that in the last three years absence of defendants from proceedings dominates, followed by absence of defence attorneys, and lastly absence of the public prosecutor.



Graph no. 5

However, if we analyse these several absence parameters individually we will notice that in large part of them there is some improvement as well as some obvious decline. The graph no.6, as shown below in percentages, precisely illustrates the absence of the essential stakeholders in the proceedings in the past 3 years and demonstrates how this factor, having an impact to a certain degree on the postponement of proceedings, is statistically represented. Namely, with respect to the absence of defendants from proceedings we can notice a mild trend of improvement, so, if this percentage was two times higher in 2017 (45%) as compared to 2016 (22%), in 2018 it fell to 39%. Furthermore, although the percentage of absence of defence attorneys from the proceedings increased manifold in 2017 (24%) as compared to 2016 (6%), in 2018 the percentage mildly fell to 20%; there is a significant improvement in the percentage concerning the absence of the public prosecutor from the proceedings, i.e. hearings monitored - in 2016% this percentage is 7%, in 2017% it is increased triply reaching 23%, and in 2018 it is reduced to 12%. However, the most worrisome thing is the fact that there is an increase in the percentage of postponed proceedings due to incomplete composition of the judicial council deciding on cases. Thus, this number continually increases from year to year, reaching its maximum of 8% in hearings monitored in 2018.



Graph no. 6

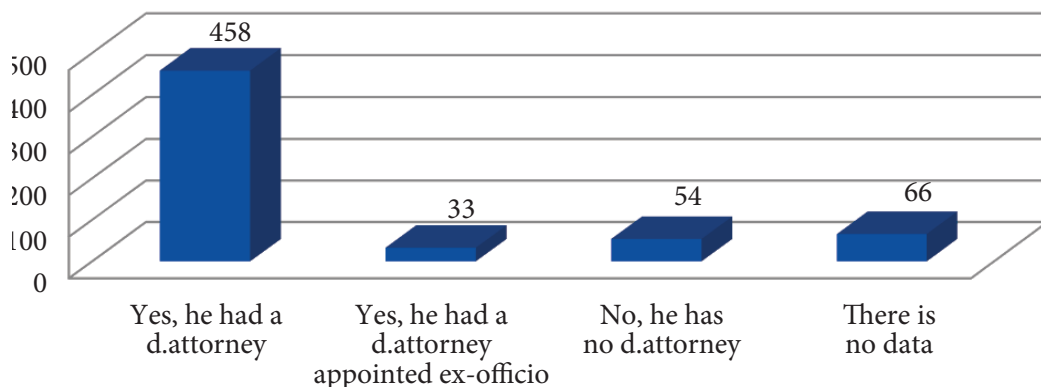
Despite the fact that the incompleteness of the judicial council inevitably results in adjournment of the court hearing, only in one court, in the Basic Court - Prilep, there is no record indicating that a hearing was postponed precisely due to such a circumstance. In the remaining 8 courts this number varies. The number of postponed hearings due to this circumstance is highest in the Basic Court – Ohrid (10 postponed hearings), possibly because of a lack of judges, followed closely by the court in Strumica (5 adjourned hearings) and Skopje (5 adjourned hearings). As to the situation concerning the Basic Court Skopje, it would be perhaps most appropriate to conclude that this kind of adjournment of hearings is due to the excessive scope of activities the court deals with, especially having in mind the fact that most of the high-profile court cases are conducted in this court in the course of the year.

■ RIGHT TO A DEFENCE ATTORNEY

Having in mind the fact that the right to a defence attorney is of essential importance to the realization of all further defendants' rights in the proceedings, as well as a guarantee that the state will not deprive any defendant from his envisaged rights, LCP gives a high primacy to this defendants' right. In addition, as analysed through the prism of the "equality of arms" principle, the presence of a defence attorney in the proceedings represents a precondition for conducting fair and just court proceedings. However, although our LCP guarantees this right, it leaves to the disposition of defendants to choose their defence attorney or to choose not to have any during the proceedings. Of course, this rule is subject to exception when the matter in question is the obligatory defence as envisaged in Article 74 of LCP, where the law requires mandatory presence of a defence attorney in the proceedings, referring to cases where the defendant is mute, deaf or incapable of successfully defending himself, or when a detention measure has been imposed, as well as if the defendant is subject to a criminal procedure for a criminal act punishable by life imprisonment, and in this case he must have a defence attorney even during his very first examination.

The below graph no.7 precisely indicates the number of defendants (un)accompanied by a defence attorney during the proceedings initiated against them. According to the graph, we can con-

clude that large part of defendants, 458 or 81% were accompanied by a defence attorney during the trials, 54 persons, i.e. 9% did not have any defence attorney, whereas there is no data about the remaining 66 defendants, or 10%.



Graph no. 7

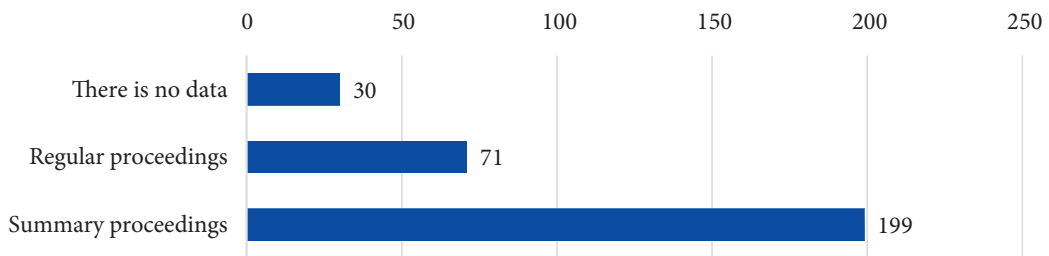
It is interesting to mention the fact that the monitors came to the conclusion that in 6 cases where the regular criminal procedure was applied, which envisages conducting proceedings for more serious criminal acts punishable by a prison sentence of over 5 years, the defendants were not accompanied by a defence attorney.

SUMMARY PROCEDURE

The summary procedures are a distinct kind of procedures applied in accordance with LCP. The same encompass a set of several types of procedures representing a simplified form of the criminal procedure. This group of procedures comprises the procedure in which a verdict is reached on the basis of an agreement made between the public prosecutor and the defendant (plea bargaining), the mediation procedure in which a third person participates - mediator as well as the procedure in which a penal notice is issued proposing and awarding a certain sanction in case of existence of sufficient evidence of criminal acts committed, being under the competence of a single trying judge. However, despite the fact that this is an "easier" summary procedure, having in mind that it is applied in cases punishable by fine or a prison sentence of up to 5 years, it is an assumption that the defendant will not be brought into a different procedural situation depending on the severity of the criminal act he is accused of⁴.

From the graph no.8, as shown below, we can notice that out of the total number of 300 cases monitored, 60% of them were conducted in summary proceedings, in 24% regular procedure was applied, whereas we have no data about the remaining 16%.

⁴ Kalajdziev G., Lazhetikj G., Nedelkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitlarov T., Jankulovska P., Kadiev D., A Comment on the Law on Criminal Procedure, OSCE, Skopje, 2018.



Graph no..8

This represents a kind of constant ratio between the regular and the summary procedure, taking into account the last years' statistics pointing to higher application of the summary procedure in a ratio of about 75% to 25% of the regular procedure, but it is inevitable to conclude that this year we are faced with a slight decrease in this number by about 10 percent.

MEASURES FOR ENSURING PRESENCE OF THE DEFENDANT

The inevitable part of the analysis, assessing the fairness of proceedings, refers to the application of measures taken to ensure the presence of defendants before the court, being one of the most problematic issues because they represent the largest legally-justified limitation on the constitutionally guaranteed fair trial rights that defendants are entitled to in the criminal proceedings⁵. Precisely therefore, we analysed the frequency of application of these measures this year too, by using the data collected by our monitors, and evaluated whether these measures were applied in accordance with the legally prescribed conditions, whether these measures were appropriately supported with evidence justifying their expediency, as well as whether the court made sufficient efforts to critically re-evaluate these measures and/or whether it applied them only in necessary cases.

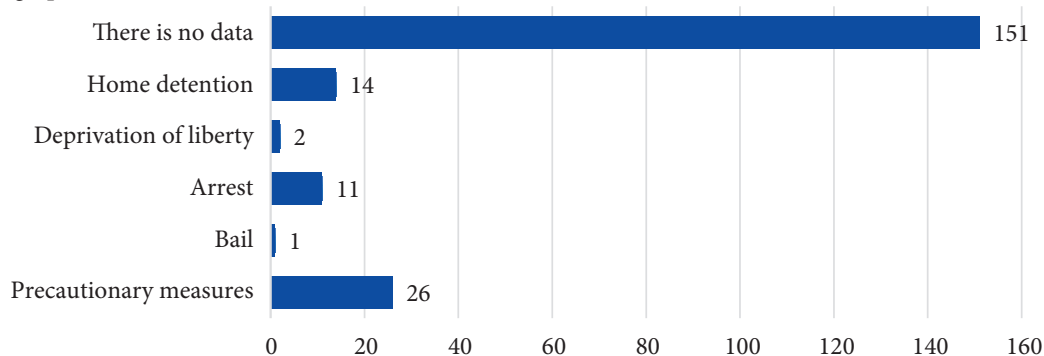
This year too, according to the analyses performed so far, we analysed the application of all measures for ensuring the presence of defendants, as envisaged in accordance with Article 144 of LCP. So, out of 415 hearings monitored in 300 cases against 611 defendants, the presence of the defendants was ensured by using measures for ensuring defendants' presence in 74 hearings. Moreover, out of the total number of measures taken to ensure presence, the most severe measure, detention (custody), was applied in 20 cases towards 29 defendants, whereas more lenient measures for ensuring defendants' presence were applied in 54 hearings in 32 cases.

In comparison to the last year's data,⁶ we can conclude that the use of more lenient measures for ensuring defendants' presence increased, whereas the use of the detention measure decreased. So, in comparison to last year when the detention measure was imposed in 40 cases, this year the detention was imposed in 20 cases monitored, whereas we can notice a significant increase from 17 to 54 hear-

⁵ See: Fenwick Helen, *Civil Rights and Human Liberties*, 4-th ed. Ruthledge-Cavendish, 2007, p. 58-59.

⁶ See: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., *Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017*, Coalition "All for Fair Trial", Skopje, OSCE Mission – Skopje, 2017, page 12.

ings in 32 cases where the presence of the defendant was ensured by applying a more lenient measure (graph no.9).



Graph no..9

Even if the measure arrest is put aside, a measure being one of the lightest as compared to the other measures for ensuring defendants' presence, which is also considered as a real summons⁷ or a precursor to other more severe measures to ensure presence, it can be concluded that we have an obvious increase in the application of more lenient measures for ensuring defendants' presence in comparison to last year, that is an increase from 17 to 43 hearings. Moreover, even if we take into account all circumstances relativizing the conclusion about the increase in application of more lenient measures, for example the increase in monitored hearings, from 312 to 415 this year, representing an increase by 25%, or the type of crimes monitored, thus analogically leading to an increase in the application of measures to ensure defendants' presence in the randomly selected cases, the conclusion will still remain unchanged. Namely, even in case of an increase by one quarter in monitored hearings, that is an increase by 25%, under conditions of an approximately same distribution of criminal cases as last year, the increase in application of more lenient measures is more than double. If we would like to be completely precise, we can even compare this year's number of hearings against the last year's number of hearings, thus equating the variable value – number of hearings with last year, in other words if we decrease the result of 43 hearings by a quarter then the quotient of 31 hearings will generate the same conclusion again. So, we can conclude with pleasure that there is a significant increase in the application of lighter measures for ensuring presence by 14 hearings more than last year, or expressed in percentage, an increase by 77%.

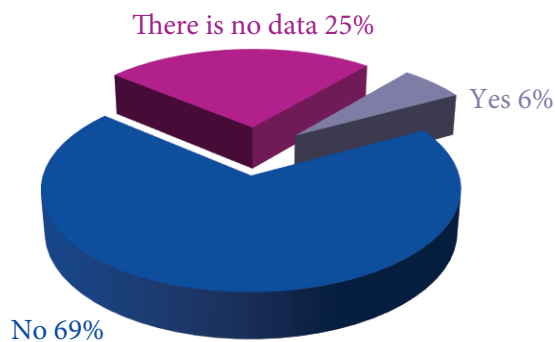
However, this dazzling percentage should always be considered in relation to the total percentage of cases monitored; only in 10% of cases the defendants' presence is ensured by applying lighter measures to ensure presence, being analysed without the arrest measure, and if we include this measure, then the percentage of application of lighter measures to ensure presence would reach 12% of the total number of monitored hearings.

In relation to the detention measure, as compared to last year, this year we have a decrease from 40 cases to 20 cases. If the same consideration is given, comprising the number of cases in which the detention measure was imposed, in relation to all hearings monitored, we can conclude that the detention measure was registered in 20 hearings, so in this way the decrease in the application of the detention measure as compared to last year is double, i.e. we have an decrease by 50% in relation to last year.

⁷ See: Kalajdziev G., Lazhetikj G., Nedelkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitlarov T., Jankulovska P., Kadiev D., A Comment on the Law on Criminal Procedure, OSCE, Skopje, 2018 p. 334 and similar.

The trend in decreasing the application of the detention measure and increasing the application of more lenient measures for ensuring presence would be the desired epilogue of all our previous analyses. In other words, in 18% of monitored hearings all measures for ensuring presence were applied, whereas the detention measure was applied in 6% of cases monitored (graph no.10). A trend like this one precisely meets the multiyear conclusions and recommendations given in our analyses, advising on a more restrictive application of the detention measure and a more frequent application of more lenient measures for ensuring presence. Such a conclusion, if this was not a random sample, but a representative one, in terms of statistical comparison with data from other EU states, would place our country⁸ on the list of desired states in relation to the right of the defendant to be able to defend himself from liberty during the main hearing.

In how many cases detention was imposed



Graph no. 10

However, even despite the positive statistical indicators, we cannot be completely satisfied with the results obtained. This is due to the fact that only in one of the analysed cases the guarantee measure is applied, as well as due to the fact that we have a situation where one of the measures is somehow favoured. This means that out of the total of 43 more lenient measures applied for ensuring presence, 26 are precautionary measures of which travel documents seizure dominates, followed by other 3 cases where the court prohibits the defendant from maintaining contact with certain persons, in 2 cases the court imposed prohibition from leaving a place of residence as well as the obligation to appear before officials, while in 6 cases there is no indication as to what kind of precautionary measure was applied by the court. In other words, out of the total spectre of 7 legally envisaged precautionary measures, the court applies only 3. This generates once again the last year's conclusion that the court lacks adequate resources to efficiently apply or control the application of these lighter measures required for ensuring defendants' presence during the main hearing.⁹

Therefore, we consider that it would be appropriate to reiterate the last year's conclusion and recommendation¹⁰ for a reform of the Probation Law, in direction of providing possibility for the

⁸ See: van Kalmthout, A.M., Knapen, M.M. and Morgenstern, C., ed. Pre-trial Detention in the European Union, WLP, 2009, pages. 55-56.

⁹ About the roles of probation services in the application of lighter measures for securing presence see: Cesaro Gianluca, "Probation officers are key actors in reforming pre-trial detention and ensuring effective cross-border justice in the EU", available on: <http://cep-probation.org/probation-officers-are-key-actors-in-reforming-pre-trial-detention-and-ensuring-effective-cross-border-justice-in-the-eu/>

¹⁰ Види: Мисоски Б., Аврамовски Д., Петровска Н., Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2017 година, оп. цит., стр. 14

probation services to have a broader competence in controlling and monitoring the efficient application of the more lenient measures required for ensuring defendants' presence, which, as compared to the manner of their realization in practice, are very similar to the alternative sanctions, being under the competence of the probation services. Moreover, under conditions where such an additional competence is to be given to the probation services, we consider that it is necessary that they be additionally equipped in direction of increasing their number and increasing the funds that would be allocated for organization and implementation of their competence.

Having in mind the abovementioned arguments, we can conclude that these appear to be an obstacle to the application of the measure guarantee. In other words, firstly the court does not have enough information about the financial situation of the defendant since such information, required for a frequent application of this measure, should be normally provided *ex officio* by the public prosecutor's office or by a special service which would be in charge of conducting such financial investigations concerning defendants and providing data required for profiling the defendant's personality¹¹. In this way, the court will not depend on the proposal of the defendant, whereat it is not able at all to check and be sure whether the property proposed by the defendant represents a sufficient guarantee that he will not escape or recommit the criminal act.

With respect to the application of the home detention measure, the number of 14 cases in relation to last year, when this measure was not applied at all, is satisfactory. However, even on this occasion, we consider that the application of this measure is problematic at least because there are no clear legal conditions required for application of this measure, nor there are special services that would control the movement of the defendant when the home detention measure is imposed. Therefore, we consider that we should reaffirm the last year's conclusion on the legal redefinition of this measure in LCP where this measure would be first applied in cases comprising persons who have a real need to be placed in home detention, being analogous to the circumstances envisaged in the Criminal Code (CC) in relation to the alternative sanction home imprisonment, if it is about a person who is chronically sick, old and frail or a pregnant woman.

Moreover, we consider that by intervening in the provisions of the Probation Law and LCP, and by prescribing appropriate provisions on home detention by using electronic monitoring, the application of this measure could be increased and improved. In this way the measures such as home detention and home detention by using electronic monitoring would be placed under the competence of probation officers, thus assuring the courts of the reliability and purposefulness of the application of these measures and the right of free movement of the defendant would be protected to a large extent; finally, the application of these measures through the probation services could also open the road towards its application with respect to cases where there would be other defendants whose presence could be ensured by applying these more lenient measures.¹² It is through these legal interventions that the current practice of people escaping from home detention could be prevented¹³,

11 About such examples where the probation services are competent, for example in Netherlands or France, see in: van Kalmthout, A.M., Durnescu, I., Probation in Europe, page. 23-30; or in USA Federal Pretrial Risk Assessment Instrument, User's Guide, Office for Probation and Pretrial Services, 2016. Available on: <https://www.ncjrs.gov/>

12 In this case the probation services would assess whether these measures would be appropriate for the personality of the defendant as well as whether the application of the measures would make the defendant appear regularly before the court in the course of the criminal proceedings and thus whether by not placing him in detention either the criminal procedure or the safety of other persons or the general public would be somehow endangered. About assessment of the risk factors see: Hucklesby Anthea and Marshall Emma, Tackling Offending on Bail, The Howard Journal, Vol. 39, No.2. May, 2000, page. 150-170.

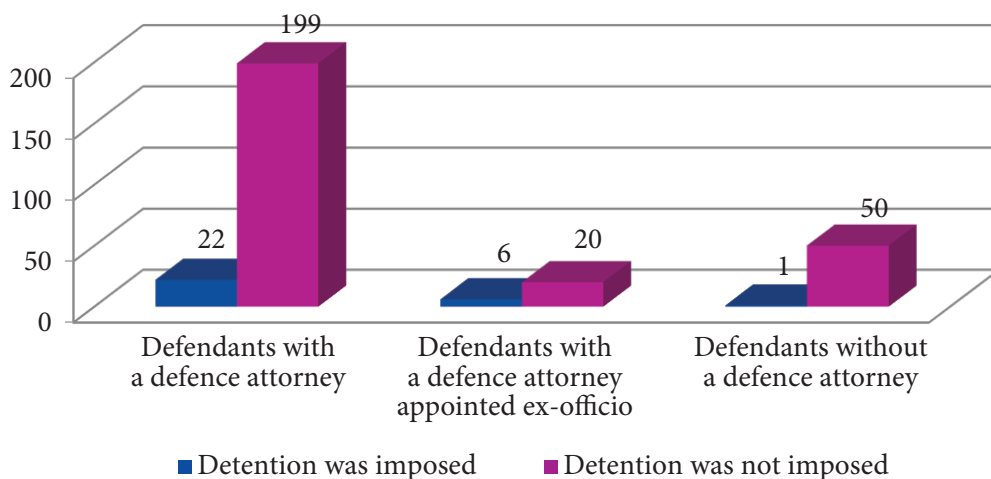
13 See the last case from the series of escapes of convicts after the completion of the so called "High Profiled" criminal proceedings in which these persons were imposed lighter measures for ensuring presence, in other words the escape of the convict Nikola Vojminovski, who was ineffectively sentenced to 13 years imprisonment. See: <https://www.mkd.mk/makedonija/sudstvo/izbegal-nikola-vojminovski-osuden-za-obidot-za-ubistvo-na-sela>

or that their presence could be ensured by applying a more lenient measure to ensure presence. We consider that if the control over the application of more lenient measures for ensuring presence is transferred to one functional service and if that service in future turns into a probation service or if a special unit is established within MoI, the court will be much more in its choice as to whether to ensure defendants' presence by applying more lenient measures for ensuring presence; in addition, through the individualized risk assessment obtained by the professional services, the court would be able to impose a most appropriate combination of lighter measures for ensuring defendants' presence, being most efficient and least restrictive as to the freedom of movement.

Unfortunately, we have to wait for additional amendments to LCP with regard to further clarification of the electronic monitoring as a special measure for ensuring the defendant's presence in the course of criminal proceedings or implementation of some more modern measures for ensuring presence, which have been so far known to the comparative law. The recommendations for a reform of the Probation Law and of the whole probation service go in this direction, leading to realization of a positive climate for a more frequent and more appropriate application of more lenient measures for ensuring defendants' presence during criminal proceedings.

A special aspect of assessment of fairness when applying detention as a most severe measure for ensuring defendant's presence is detected by the Coalition monitors through the presence of a defence attorney in the hearings when such a detention is imposed. Namely, as compared to last year, when in 9 cases the court imposed detention on the defendant in the absence of his defence attorney, this year that number is reduced to only one case (graph no.11).

Did the defendant have a defence attorney in the hearings when he was imposed detention



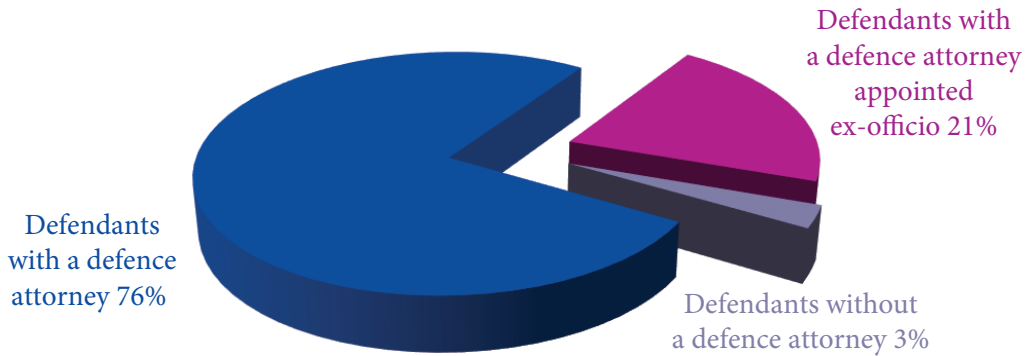
Graph no. 11

This percentage should be welcomed; it gives the impression that the defence attorneys and the court corrected themselves with regard to respecting mutual schedules, being in favour of the right to efficient defence of the defendant, when he is in detention.¹⁴ However, even despite the fact that it is only one case detected, no room should be left for triumphalism because this proves that such

¹⁴ As to the right to efficient defence see more in: Kalajdziev G., "Efficient defence in criminal proceedings in R.M.", FOOM Skopje 2014.

a practice (contrary to LCP) of holding hearings and imposing detention in absence of a defence attorney of the defendant is still present in the National courts.

Ratio of defendants to defence attorneys when detention is imposed



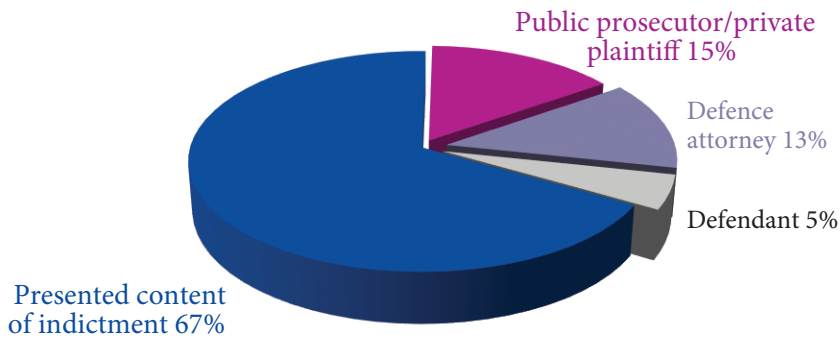
Graph no. 12

Moreover, even when analysing the ratio of cases when the defendant had a defence attorney and detention was imposed, but the defence attorney was absent during the hearing; besides the fact that it is a low percentage of only 3%, we consider that such a practice is unwelcome and impacts the efficient defence of the defendant who is in detention. Namely, taking into account the complexity of the main hearing according to the LCP provisions, especially the fact that it is about a defendant who is in detention, we consider that LCP should be subject to amendments in this part in direction of ensuring presence of a defence attorney to the defendant in the course of the whole trial and during all hearings, not only during the hearings when the detention measure is imposed (graph 12).

■ OPENING REMARKS

Opening remarks are practically the initial part of the main hearing in the court. Through the opening remarks, the parties get the opportunity to present decisive facts they intend to prove, to announce the evidence that they will present, as well as to define questions that will be subject to debate. In our country, the Law on Criminal Procedure envisages different court's competencies as to this right, depending on whether this institute is applied in regular proceedings or summary proceedings. When it comes to regular proceedings, the abovementioned principle of giving opening remarks represents a rule whereby the defence has the right not to give opening remarks, but when it comes to summary proceedings, taking into account that these proceedings refer to criminal acts punishable by an imprisonment sentence of up to 5 years, the opening remarks of the representatives of the indictment are turned into presentation of the indictment content. In this case the law neglects the defence as to its opportunity to provide its "angle" of things when introducing decisive facts that are in favour of the defendant.

Having in mind the abovementioned statistics of a large percentage of summary proceedings monitored during last year, it is obvious that the percentage of presented indictment content (graph 13) is higher than the opening remarks made.



Graph no.13

It is a surprising fact that the last years' practice of defence attorneys to make opening remarks in summary proceedings is becoming less and less frequent. Namely, although they are non-obligatory by law in summary proceedings, in the previous years the opening remarks were often used by defence attorneys, whereas this year there is no single case registered where opening remarks were made by a defence attorney in summary proceedings. On the contrary, it is registered that indictment content was presented in 55 hearings and no opening remarks were made by any defence attorney, being different from the previous year when 14 opening remarks were made by defence attorneys and 6 by defendants.

Additionally, the problem arises of an incompletely mastered technique for giving opening remarks by public prosecutors as the monitors concluded that in 23% of hearings the opening remarks are reduced to reading of the indictment instead of making a real introductory speech according to the related rules.

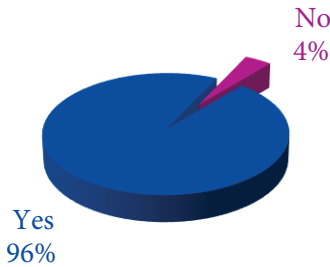
Contrary to what the LCP envisages, that the parties should not present the content of their evidence in the introductory speeches because that is envisaged to be done in the further part of the main hearing by directly presenting the evidence before the judge or the council, in order for them to familiarize therewith, we are still registering a practice of presenting evidence facts in 30% of hearings monitored. In this case we should indicate that this applies to both the public prosecutors and the defence, in identical percentage of hearings. Also, the law envisages that the parties may not present facts about previous convictions of the defendant because they can do that during the main hearing by presenting appropriate evidence; however, even in this situation we have non-compliance, in only one case though by the public prosecutor.

As soon as the public prosecutor finishes his opening remarks, the court is obliged to ask the defendant whether he understands the indictment and what he is accused of. This obligation is mandatory for the president of council, i.e. judge, irrespective of whether the defendant has a defence attorney or not or whether he is an ignorant party or is knowledgeable in the concrete field. If, for any reason, the defendant expresses that he does not understand the indictment, the court is obliged to explain it to him as simply as possible, in other words to present the content of the indictment to him.

According to the data collected by our monitors on the spot, we can conclude that to a large extent judges apply the envisaged legal regulations in relation to these issues. However, some exceptions were registered such as the fact that in 4% of proceedings the defendant was not asked whether he understood what he was accused of (as shown in graph no.14) as well as the fact that even on occasions when the defendant stated that he did not understand the accusation, the court

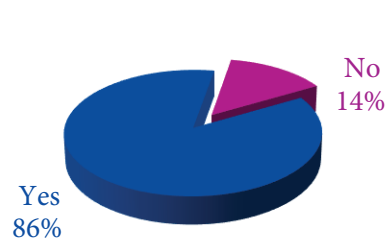
only in 86% of cases has explained to him what he was accused of. It is unacceptable that the court fails to adhere to this rule in such a high percentage of 14% (as shown in graph 15) of cases in which the defendant expresses that he does not understand what he is accused of; especially in this phase of the proceedings after learning about his indictment where the defendant has the opportunity to admit guilt, in other words to plead guilty or not guilty.

Was the defendant asked by the court whether he understood what he was accused of



Graph no.14

If the defendant failed to understand, did the court explained to him what crime he was charged with



Graph no.15

■ ADVICE ON THE RIGHTS OF THE DEFENDANT

The Law on Criminal Procedure envisages that every accused person, before the start of every examination, should be obligatorily informed about what he is accused of, that he is not obliged to present his defence nor to answer to questions, that he has the right to a defence attorney of his choice, that he has the right to provide facts and evidence being in his favour, that he has the right to express himself as to the criminal act he is charged with, the right to inspect case files and examine confiscated objects, the right to a medical-check up when there is a need for a medical treatment or when there is a need to determine eventual police overstepping competences as well as advice on the right to plea bargaining with the public prosecutor (Article 206). The importance of advising on the rights is indicated by the fact that in the judicial proceedings the legislator envisages that in the case is not advised on this, his statement might not be used in the procedure. Therefore, the issues connected with defendants' rights were subject to this analysis. So, the questionnaire used for the needs of this analysis comprises one part of these rights, more precisely those most basic rights that every defendant should be informed about. When analysing the data collected by our monitors we can notice (graph no.16) that the defendant was most often advised by the court on his right to make a statement, then on the right to present evidence supporting his defence, as well as the right to remain silent, make remarks and the right to have a defence attorney. The defendant was the least advised on the right to have a translator.



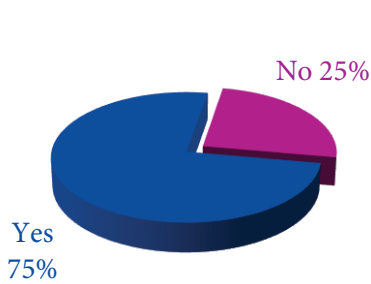
Graph no.16

The last published Comment on LCP in the explanation about this issue envisages that "Each advice referred to in paragraph 1, Article 206 of LCP, should be individually stated to the defendant and he should be given the opportunity to express himself about each right referred to in paragraph 1 of this Article."¹⁵ If this interpretation of the authors had been accepted by the judges who implement the law, then graph no.19 would have contained all the categories of rights in 100% ration, but having in mind that that is not the case, we should address this question to the practitioners for the purpose of improving the situation in relation to this problem.

However, if we go deeper into this issue, we could establish that according to what is envisaged by the legislator and as the authors of the Comment on LCP indicate, besides enumerating, the rights should also be explained in an understandable way to the defendant, being something that practitioners refuse to implement in its entirety. Namely, according to graph no.17, we can see the percentage ratio as to whether the defendant was explained his rights in an understandable way to him or not, and in what way they were explained to him - graph.18. According to these graphs, we can conclude that the monitors established that in 25% of hearings the defendants were not explained their rights in an understandable way to them, in other words in only 23% of hearings they were explained in detail to them, in 54% they were only enumerated to them and in 23% they were not explained at all to them.

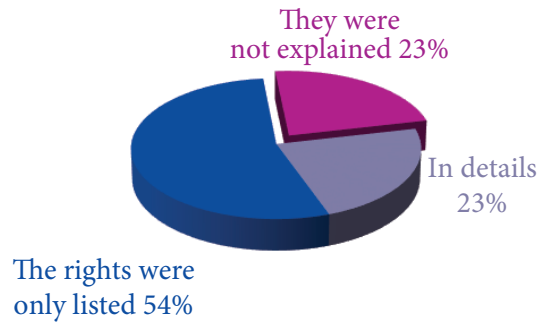
¹⁵Kalajdziev G., Lazhetikj G., Nedelkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitlarov T., Jankulovska P.,Kadiev D., A Comment on the Law on Criminal Procedure, OSCE, Skopje, 2018

Were the rights explained to the defendant in an understandable way (2018)



Graph no.17

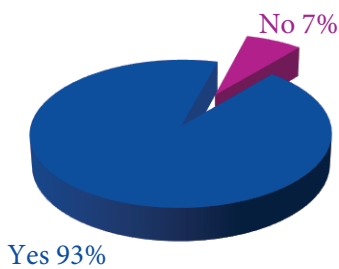
In what way the rights were explained to the defendant (2018)



Graph no.18

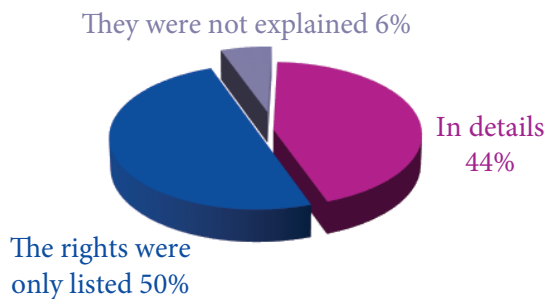
In comparison to the last year's analysis of the state of affairs concerning the explanation of rights to defendants, we can notice that the situation has worsened. Namely, the below graph no.19 shows a percentage ratio of 93% to 7% in favour of an understandable explanation of the rights in 2017, being a better achievement as compared to this year when we have a ratio of 75% to 25%, indicating a huge increase in this percentage of not understandable. It is the same case when it comes to the manner of explaining the rights. If we had 6% of unexplained rights in 2017 (graph no.20), this year we have 23% and it is the same case with the percentage of how well the rights were explained and here we have a proportionally inverse dynamics, so we have an increase in unexplained rights and we are faced with a situation of having a decreased percentage in the rights that are explained in details, from 44% to 23%.

Explanation of the defendant's rights in an understandable way to him (2017)



Graph no.19

In what way the rights were explained to the defendant (2017)



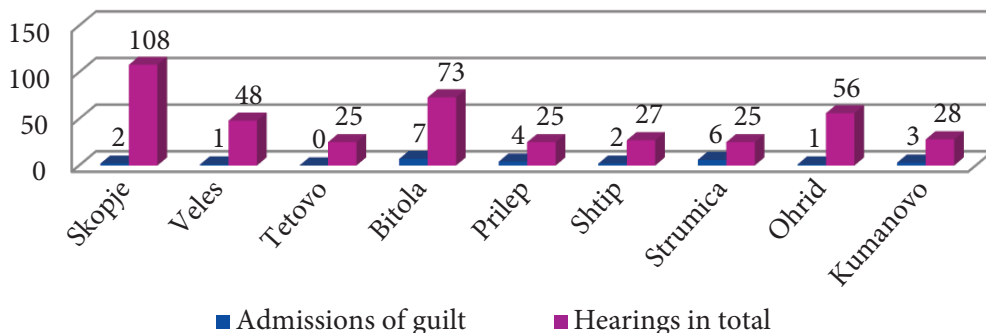
Graph no.20

■ APPLICATION OF GUILTY PLEA

The traditionally interesting procedural moment: the guilty plea, as a manner of accelerating the criminal procedure for defendants represents an integral part also of this year's analysis. Namely taking into account the fact that we are speaking of an especially efficient tool for acceleration of the length of criminal proceedings¹⁶ being at the same time a very controversial tool due to the fact that it is about acceleration of the most important part of the criminal procedure, the main hearing, where the procedural guarantees of the defendant's rights fully appear, we believe that it is advisable to check whether the last year's recommendations are appropriately addressed this year. In other words, to check whether we have some kind of progress in direction of properly applying the LCP and respecting the defendant's rights in the course of the main hearing within the period covered by this year's analysis.

Having in mind the fact that this year the number of analysed hearings and cases is increased, we can conclude that the number of guilty pleas made by defendants during the main hearing is reduced. Namely, as compared to last year when defendants were ready to enter a guilty plea in 40 hearings out of 312 hearings, this year such readiness is expressed by defendants in only 26 hearings out of 415 hearings in total¹⁷. This means that we have a serious decrease in guilty pleas made in the course of the main hearing before National courts. So, if we spoke last year of a percentage of a little more than 10 % of hearings in which admission of guilt was made, this year we have a serious reduction to 6% of the total number of hearings, or almost a 40% reduction.

Number of hearings when admission of guilt was made as compared to the number of hearings observed by cities



Graph no.21

¹⁶ This is a procedure that is recognized in various legislations throughout the world as well as by the Council of Europe through the Recommendation No. (87) 18 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Simplification of Criminal Justice. Also see: Buzharovska G., Misoski B., "Plea Bargaining under the CPC", in Simplified Forms of Procedures in Criminal Matters – Regional Criminal Procedure Legislation and Experiences in Application, Ivan Jovanovic and Miroљub Stanisavljevic eds., OSCE Mission to Serbia, 2013

¹⁷ See: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, page 22-23

At first glance, it is obvious that we have a highest decrease in admissions of guilt before the Basic Court Skopje 1 where our monitors were able to register admission of guilt made by defendants in only two cases out of 108 hearings monitored in Skopje this year, representing a seriously low percentage, especially as compared to last year when admissions of guilt were made in 7% of 129 hearings. So, we have a reduction in the number of hearings where admissions of guilt were made from 7% to almost 2%, which is a reduction by 3,5 times. The downward trend in the number of hearings in which defendants made admission of guilt is also apparent in the remaining monitored courts, and as compared to past years, we have most dramatic decreases in admissions of guilt in the basic courts located in Bitola, Skopje and Veles (graph no.21).

This downward trend in the number of hearings, where defendants made admissions of guilt, matches the official data provided by the courts in the country¹⁸, leading to the conclusion that there are obvious obstacles to implementation of the admission of guilt principle as a way to improve the efficiency of criminal proceedings.

The reasons for this serious decrease in admissions made during the main hearing are possibly due to several indicators. The first indicator is the lenient sentencing policy of courts as a most serious factor in the defendant's decision to plead guilty or not during the main hearing. The second indicator is the preparedness of the public prosecution to support the indictment with evidence. The third indicator is connected with the public confidence in the judiciary. The next indicator can be located in the fact that defence attorneys have no interest to represent their clients under conditions of pleading guilty, as a result of lower attorney fees. A possible indicator could also be the role of the court in the procedure for assessment of the guilty plea¹⁹, as well as its readiness to make a decision on other additional elements, such as compensation of damages or application of confiscation.

However, as to the real impact of all these indicators on the decision of defendants to enter a guilty plea and the decision of the court to accept the admission of guilt and mete out an appropriate sanction, it is necessary that an additional and more profound research be made because the data provided by our monitors signalize existence of a serious problem in the criminal procedure that could have far-reaching consequences with respect to the efficiency of the criminal justice system, thus negatively affecting the citizens' perception of the criminal justice system as one of the guarantors of human rights and freedoms.

In that direction, this can be interpreted as a fall in public confidence in the court or lack of interest in admission of guilt, thus negatively affecting the acceleration of the criminal procedure, due to the uncertainty of the criminal procedure, which is perceived as slow and inefficient, leading one to think that the punishment in relation to the behaviour may not even be rendered. Or, the second moment is that citizens are not afraid of the prosecutorial institutions, they have increased confidence in the court, they are not afraid to enter a guilty plea and they consider that under conditions of not admitting guilt upon the main hearing, they would do better. That is, citizens are readier to use their day in the court and to challenge those arguments of the public prosecutors with their arguments in a direct public hearing, instead of in a way making it "easy" on the public prosecutor by admitting that they have committed the crime.

However, a more profound analysis is necessary as to all these dilemmas, irrespective of how much they are acceptable or unacceptable. The only known fact so far from the abovementioned

¹⁸ See the data obtained from the Basic Court Skopje 1, in the part concerning the draft agreements, available on: <https://bit.ly/31M36g4>

¹⁹ See: Misoski B., Ilikj Dimoski D., Judges' Role in the Evaluation of the Defendant's Plea within the Sentence Bargaining Procedure, Journal of the Faculty of Security, Skopje, University St. Klement of Ohrid, Bitola, 2016; or Alschuler, Albert W., The Trial Judge's Role in Plea Bargaining, Part I, Columbia Law Review, Vol. 76, No. 7, Nov., 197.

factors is the abolishment of the Law on Metering Out the Sanction, which perhaps was of essential significance to the defendants stimulating them to pleading guilty. Or, put differently, through this law defendants were able to precisely calculate how much would be the so called systematic mercy given by judges under conditions of existence of admission of guilt. Perhaps this is one of the most important arguments responsible for the decrease in application of the guilty pleas made during the main hearing, which represents a manner of acceleration of criminal proceedings²⁰. This means that under conditions of uncertainty of the sanction, uncertainty about quick imposition of the sanction, as well as due to the lenient sentencing policy of courts, the defendants are demotivated to plead guilty as a manner of a fast resolution of criminal justice cases.

The consequences of this phenomenon are far-reaching in direction of spending the limited judicial resources, and thus reducing the capacity not only of the court, but also of all subjects in the criminal procedure, preventing them to focus their resources on detecting, prosecuting and convicting perpetrators of graver and more complex crimes. Therefore, we consider that it is essential that a comprehensive analysis, focusing on the reasons for this phenomenon and representing a basis of appropriate reaction in the positive law, be conducted, aimed at reviving this really efficient tool for acceleration of criminal proceedings.

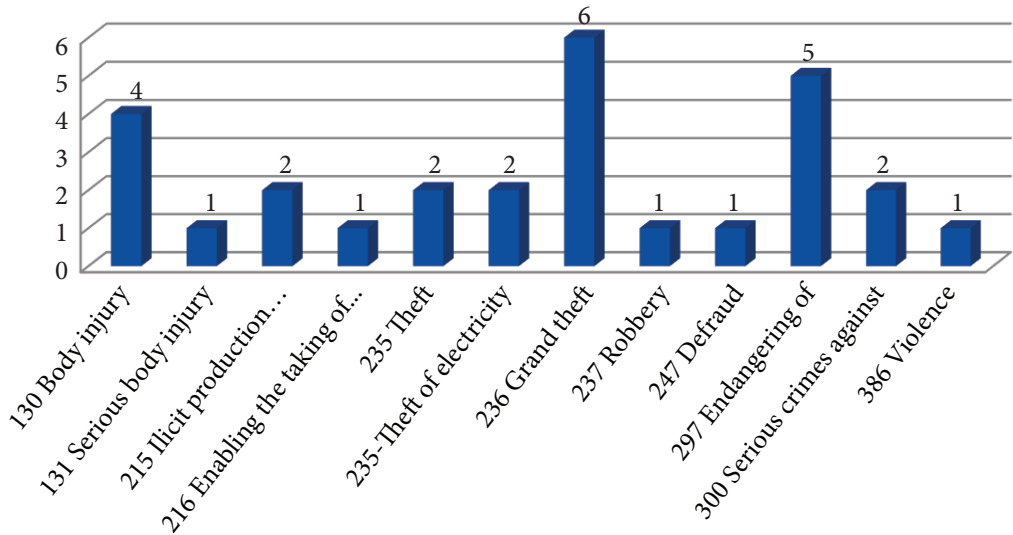
In relation to the type of criminal acts, we can again give the last year's conclusion that admissions of guilt are most often made about traditional criminal acts, in other words most frequently for property and violence related crimes, and as compared to last year and analogously to the year before last, there is a comeback of the less severe criminal acts against the life and body --body injury as referred to in Article 130 of CC and grave body injury as referred to in Article 131 of CC. In the same way as last year, according to the data collected, it comes out that the defendants accused of criminal acts against the sexual freedom and sexual moral are the least interested in pleading guilty about their acts.

Having in mind the statistical data about the scope and dynamics of criminality, we can conclude at a first glance that the admission of guilt is connected with the type of criminal acts, in particular with crimes against the sexual freedom and sexual moral, where it seems that perhaps the defendants want their cases to be publically judged, instead of being dealt with in a quick and efficient way, only through one hearing (graph no.22).

The number of admissions of guilt, in relation to the total number of cases and in relation to the severity and the type of criminal acts to which they apply, generates the conclusion that defendants prefer to have their cases tried. Their decision may be based on the arguments suggesting that they will be imposed a lighter sanction either because the public prosecutor does not have sufficient evidence on whose basis he would try to get a more severe sanction by proving the defendant's guilt, or due to the fact that the public pressure exerted over the prosecutorial organs and the court gives them additional confidence that a fair trial will be conducted. However, given the low number of admissions of guilt, as well as due to non-existence of defendants' opinions, we should consider these conclusions with a reserve until conducting additional empirical reassessment thereof.

²⁰Besides the fact that there were numerous and sound arguments for the abolishment of the Law on Measuring the Type and Severity of the Criminal Sanction describing it firstly as a bad and low-quality law, there are still supporters of the idea that the existence of some kind of guidebook or rulebook about measuring the kind and severity of the criminal sanction could make the sanctions appear more certain in defendants and thus it could lead them to more frequently make admissions of guilt. The example of England and Italy about outlining the type and severity of criminal sanctions is especially interesting. An efficient ICT system which could perform internal research by using several variables of the kind and severity of verdicts passed can have a positive impact. See M. McConville, "Plea Bargaining: Ethics and Politics", *Journal of Law and Society*, Vol. 25, no. 4, 1998, page. 570 and other; or Sprack John, *A Practical Approach to Criminal Procedure*, Oxford University Press, 10-th Edition 2005, page. 92. as well as the critics: Buzharovska G., Tupancheski N., *Sentencing Guidelines*, "The Paradox of the Macedonian Legislation", *Pravnik*, no.238, November, 2015.

Number of admissions of guilt per crime



Graph no.22

The abovementioned conclusion can be additionally backed with data obtained by the monitors suggesting that admission of guilt was mostly made in summary proceedings (graph no.7). That is, out of the total number of 26 admissions of guilt 24 were made during summary proceedings, whereas only 2 admissions of guilt were made in regular proceedings.

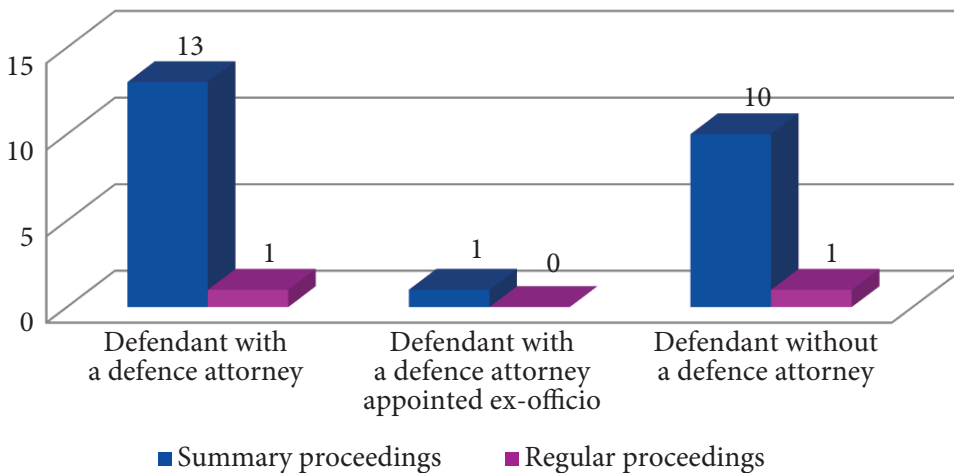
In accordance with these data and in correlation with the data obtained last year, when only 3 admissions of guilt out of 40 were made in regular proceedings, we can conclude that the admission of guilt is connected in particular with the severity of criminal acts committed or the expected sentence, in other words, defendants are prone to confession only for lighter criminal acts, whereas in relation to more severe criminal acts they want to realize their “day in the court”²¹. Such a practice can again be connected with the public confidence in courts and their work. Analogously, citizens are not that much interested in the plea bargain and guilty plea procedure as a preferred method to end criminal justice disputes because these procedures represent a manner of acceleration of criminal proceedings and as such they have a reduced visibility in conditions when the very citizens have reduced confidence in the independence of the court.

Precisely, for the purpose of increasing the public confidence in the court and thus indirectly increasing the application of these summary procedures, besides providing certainty of penalties, we consider that the court perhaps should start working in direction of ensuring higher transparency by publically announcing data about the number of cases resolved through admissions of guilt made, as well as by comparing the sanctions in regular proceedings and in guilty plea proceedings.

²¹ Or, put differently, that is probably due to the fact that citizens consider that not the institutions, but the public is the sole and strongest guarantor, which is especially sensibilised and reactive to eventual abuses of the rights of defendants. The practice of having the public react in such a way against eventual abuses represents a desirable goal in the long run which can contribute to creation of responsible institutions in future, thus leading to an increase in public confidence in the very institutions.

Through such campaigns one could decrease the public impression that the admission of guilt is about “jumbling” the justice or that it is about some kind of procedures negatively impacting the justice. In this direction, all rulebooks of the Public Prosecutor’s Office regulating the role of the public prosecutor in plea bargaining should be made available to the public. In this way the public would have confidence in this organ and it would treat it as an impartial realizer of justice and not as a vengeful public prosecutor ready to sanction the preparedness of the defendant to enter a guilty plea, in a situation in which such admission of guilt is necessary for an eventual imposition of a lighter sanction by the court, within a fast and efficient criminal proceeding.

Admissions of guilt made with and without a defence attorney in summary and regular proceedings



Graph no.23

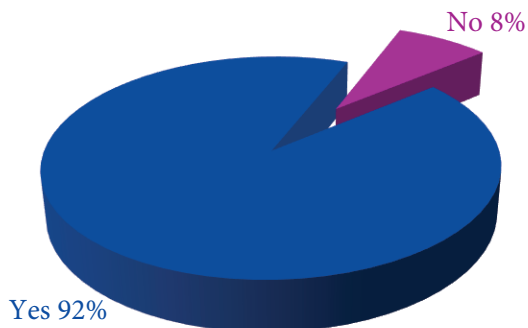
In direction of supporting the abovementioned theses regarding the confidence in the court reflected through the preparedness of defendants to enter a guilty plea, we can also analyse the data about guilty pleas entered in proceedings where the defendant had his own defence attorney. So, according to the data shown in graph no.23, we can see that the defendants are ready in almost identical number to enter a guilty plea, irrespective of whether they have a defence attorney or not. In other words, the proportion is 13 admissions of guilt made in presence of a defence attorney against 10 admissions of guilt made in absence of a defence attorney. This means to a large extent that defendants fail to perceive the guarantee of the defence attorney²² as a key one in making the decision as to whether they will admit guilt or not. Or, put differently, given the severity of criminal act committed, they consider that the court represents a sufficient guarantee of a proper and fair assessment of their admission of guilt. The other possible consequence is that defendants consider that it is about a lighter criminal act, that the public prosecutor has enough and solid evidence and thus the defendants themselves lose any interest in challenging the public prosecutor's accusation with arguments or evidence of their own, which means that they have already accepted the outcome, and analogously, they consider that the presence of a defence attorney cannot make any

²²See: Alschuler, A., *The Defense Attorney's Role in Plea Bargaining*, University of Chicago, 1974, available on: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1981&context=journal_articles

difference with respect to the outcome of the criminal proceeding. In this case we consider that the presence of a defence attorney at the moment of pleading guilty can have an impact on creating a positive attitude towards plea bargaining, meaning that besides the court the defence attorney would appear as an additional guarantor making sure that the defendants' rights are appropriately and properly protected when making admission of guilt.

Therefore, in correlation with the last year's conclusion, we consider that it is essential that LCP be corrected in direction of defining obligatory presence of the defence attorney during the defendant is pleading guilty =, irrespective of the severity of criminal act committed, because such an application could somehow positively impact the public perception of the fairness of this procedure, thus increasing the public confidence in the court's independence. Moreover, according to the LCP principles with regard to the conduct of the main hearing, especially having in mind the complex procedures for presentation of evidence, we consider that there is no need at all to make a difference between regular and summary proceedings. In that way we consider that the practice will be terminated of allowing the defendant to plead guilty in summary proceedings without a defence attorney while the presence of the defence attorney is obligatory in the regular proceedings . So, we consider that in regard to this procedure and the consequences of pleading guilty, it is not important at all whether the matter in question is a criminal act punishable up to 5 years imprisonment or more. Finally, having in mind the frequency of guilty pleas made, the severity of criminal acts and the presence of defence attorneys as well, according to the present conditions, this could take us to unknown direction and lead us to reach a wrong conclusion that the defence attorney is a surplus in these situations in which the defendant is ready to plead guilty..

In this direction, in the cases when the defendant had a defence attorney, we cannot conclude that he had a pro forma role. In other word, only in one case out of 13 cases or in 8% the defendant and defence attorney did not have sufficient time to advise each other as to the admission of guilt, whereas in 12 cases the defence attorney had enough time and opportunities to prepare the defence and to advise his client as to the consequences of the admission of guilt (graph no.24). These data, compared to the last year's data when in 9% of cases the defence attorney and the defendant had no sufficient opportunities and time to consult each other, lead us to conclude that there is no improvement in this sphere. Therefore, we consider that it is necessary to organize additional trainings for judges aimed at increasing their awareness of the need and role of the defence lawyer in these proceedings.



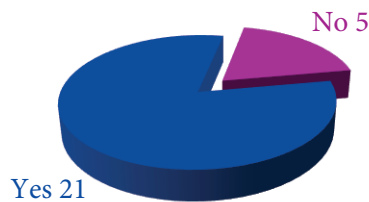
Graph no.24

Finally, we would like to emphasize the very problematic information showing that in one case in regular proceedings the court accepted the guilty plea by a defendant in absence of defence attorney (graph no.23). Besides the fact that such an act is contrary to the LCP provisions, we consider that by taking such an approach all benefits of the adversarial system will be annulled, and all the characteristics of the inquisitorial criminal procedure will be withheld - where the defendant please

guilty in absence of a defence attorney and the defendant is examined only by the public prosecutor and probably by the court, being by definition characteristic of the inquisitorial (and very criticized) principles of conducting main hearings. By having such an arrangement of things, the role of the defendant is really perceived as a “scapegoat”, which is contrary to the contemporary achievements of the fair trial doctrine inherent to democratic societies. Having in mind that it is only about one case, there is still hope that this is perhaps a mistake made by oversight by the monitors or the court when accepting this admission of guilt.

The proper application of procedural guarantees for obtaining a conscious and voluntary guilty plea and the role of the court after the defendant pleads guilty, is assessed through several questions answered by our monitors. There is a noticeable trend of approximately 81% of cases in which judges explained to defendants in a clear and understandable way what they were admitting to, i.e. they explained to the defendants all the characteristics of the criminal act (graph no.25²³). Although there is a deterioration in comparison to last year’s data, it is not that drastic; namely in comparison to last year’s 87%, this year all the characteristics of the criminal act were explained in 81% or in 21 out of 26 cases where guilty plea was entered. Therefore, when defendants enter a guilty plea without a defence attorney, which is almost in a half of the cases, they hope that the court will protect their rights; which is why we consider unacceptable the judicial practice not to give a detailed explanation to defendants as to what they are accused of, and, furthermore, such an explanation is the grounds for a conscious and legally relevant guilty plea.

Were there any questions posed in order to check the guilty plea in direction of all characteristics of the criminal act?

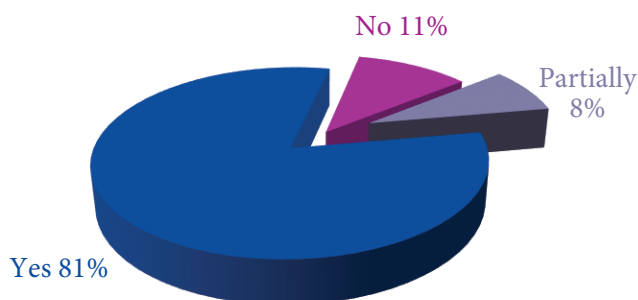


Graph no..25

Therefore, we consider that in this phase it is essential that judges explain to defendants in detail what they are accused of, in addition to the reading of the indictment and the question to defendant whether they understand the indictment. Moreover, if the most guilty pleas are entered in summary proceedings where no opening statements by the prosecution are envisaged, and there is a situation of inappropriately explained indictment related specifics in absence of a defence attorney, then the question is whether the defendants know what they are admitting to. Or, to put it differently, such a relationship between the subjects in the practise justifies the stagnant trends and unpopularity of the guilty plea.

²³It seems that the courts are quite familiar with the calls for their active role in the assessment of confessions, according to the experiences gained through the former system of criminal procedure in which judges had an active role during the main hearing. However, the worsening or the stagnation of improvement in this situation does not yield sufficient optimism that judges have completely understood their role in the procedural process of assessing the admission of guilt, see: Misoski B. , Ilikj Dimoski D., Judges’ Role in the Evaluation of the Defendant’s Plea within the Sentence Bargaining Procedure, op.cit.

Were there any questions posed in order to check the voluntariness of the guilty plea?



Graph no.26

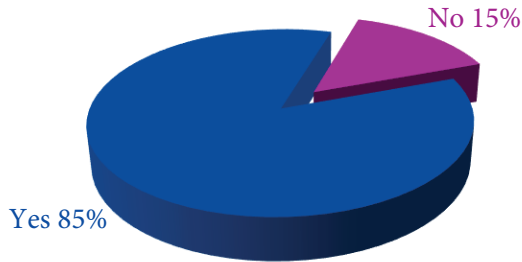
We also have a significant worsening in relation to last year as to the court's assessment of the voluntariness of the admission of guilt. Namely, as compared to last year, when in 97% of cases judges assessed whether the guilty plea was entered voluntarily, this year such an effort was made only in 81% of cases. If we expressed dissatisfaction with only one case last year, this year we must focus our attention to the work of the court in order for judges not to take the admissions of guilt entered in summary proceedings "for granted", but to play a proactive role and to fully assess whether the guilty pleas are entered voluntarily. (graph no.26). In the contrary, by tolerating such an "Art for art's sake" related practice in the indictments, the court is searching for whatever culprit there might be, failing to search for justice and proper sanction against the true perpetrator. Such a judicial conduct leads to a large extent to the conclusion that it is necessary that there be a legal obligation imposing presence of a defence attorney in all cases when the defendant is ready to enter a guilty plea, regardless of crime severity, because it is more than obvious that there is a need for additional guarantor of the defendant's rights, especially in the proceedings where the defendant is ready to enter a guilty plea. The present solution only propels the unpopularity of the guilty plea by the defendant during criminal proceedings.

The problems mentioned in the last year's report of the Coalition, in relation to the application of the detention measure as a means of bargaining, seem to be part of the hidden influences on the voluntariness of the guilty plea²⁴. We should welcome the fact that the last year's conclusions compared to this year's data cannot be confirmed with certainty. Namely, as compared to the past years, when we witnessed that in 25% of cases the detention was immediately terminated upon the entering of a guilty plea, according to this year's data such a practice was noted in only 2 cases, or if interpreted in percentages, it almost reaches 8% of the total number of cases where guilty plea is entered. However, even despite the relatively low percentage, as well as the dynamically decreasing trend from 25% to 8%, the fact that there is still such a practice generates the conclusion that the termination of detention can be used in certain cases as a means of extortion of admission of guilt. This practice results from inappropriate application of the LCP provisions regulating the application of the detention measure as well as from the provisions regulating the assessment of the admission of guilt and we consider that the very practice should be eradicated.

²⁴See: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, op.cit., page 15 as well as Misoski B., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2016, Coalition All for Fair Trial, OSCE, Skopje 2016, page 23-24

As to the question whether the court asked questions to check the defendant's awareness of the consequences resulting from his guilty plea, we consider that the shortest answer would be to apostrophise and reactualize the last year's conclusions²⁵.

Were there any questions posed to check whether the defendant was aware of the consequences resulting from their guilty plea?



Graph no.27

Namely, last year's percentage of 95% decreased to 85% this year and this can only mean re-addressing the need for additional training for judges with respect to their roles in cases where defendants enter a guilty plea. So, the judges, instead of being fully inquisitorial in these cases, where usually they should freely pose questions to the defendant, aimed at fully clarifying the criminal event and convincing themselves beyond reasonable doubt, they appear as a passive player in 15% of cases with regard to the assessment of the defendant's awareness of the consequences arising from their guilty plea (graph no.27).

Only by making such corrections in the court's role, as well as through a further regulation of the LCP provisions, we could improve the public perception that the court is a real guarantor of the justice, that it acts independently, impartially and exceptionally in the interests of justice.

As compared to last year, the only improvement is noted with respect to the fact that the guilty pleas were factually backed with evidence.

Was there any evidence presented after the entering of a guilty plea



Graph no.28

Namely, we emphasise with pleasure that the upward trend in providing the court with more voluminous evidence of better quality after the entering of guilty pleas is preserved. As compared

²⁵ See: Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, op.cit., page 26-27

to the last year's high 69%, this year additional evidence was presented in 76% of cases when defendants entered guilty pleas.

This year we can also be satisfied with the quality of evidence because in these cases more evidence was presented such as expertises, medical reports, employment certificates, status of property ownership etc. However, the criminal records remain to be the most frequently presented evidence. In comparison to last year when we considered²⁶ that the abolishment of the Law on Meting Out the Type and Severity of Criminal Sanction would lessen the impact of the criminal records on the burden of proof, it comes out, however, that the criminal records still represent a very solid and frequently used evidence, irrespective of whether it is envisaged that such evidence should have some significance for the severity of the sentence. In this direction, we can only once more stress that the criminal records are important only if the defendant is a recidivist, i.e. a special returnee.²⁷ Otherwise, such evidence cannot be used at all to support the guilty plea entered by the defendant during the main hearing. Unfortunately, we have not yet witnessed any of the parties in the proceedings to present evidence such as a witness or a damaged party statement in support of the guilty plea.

However, we can be happy with the trend of improving the process of presenting evidence because the purpose of shortening the procedure in when there is a guilty plea is not to repeat the whole evidentiary procedure or to present all the evidence anew. Instead of that, the court should convince itself beyond reasonable doubt, firstly by actively examining the defendant, and then by crossing the guilty plea facts with the list of evidence supporting the indictment, with a simple presentation of only few individual pieces of evidence contained in this list. In that way the court would present only the most important evidence backing or confronting the guilty plea²⁸. Thus, the court would unequivocally and beyond reasonable doubt convince itself as to whether the admission of guilt is truthful or false.

With regards to the additional improvement of the perceived situation, we support the introduction of a special evidentiary hearing²⁹ where all the evidence in favour or against the truthfulness of the guilty plea would be reassessed. In that direction, we consider that it would be appropriate if the LCP further regulated the conduct of such a hearing as a special part of the main hearing following the entered guilty plea. In that way judges would be freer when making a decision as to what evidence should be presented in this hearing, which would be of exceptional importance to backing their decision. We also consider that this way the confidence in the courts dealing with guilty pleas would increase thus increasing the rate of defendants who would be ready to enter a guilty plea.

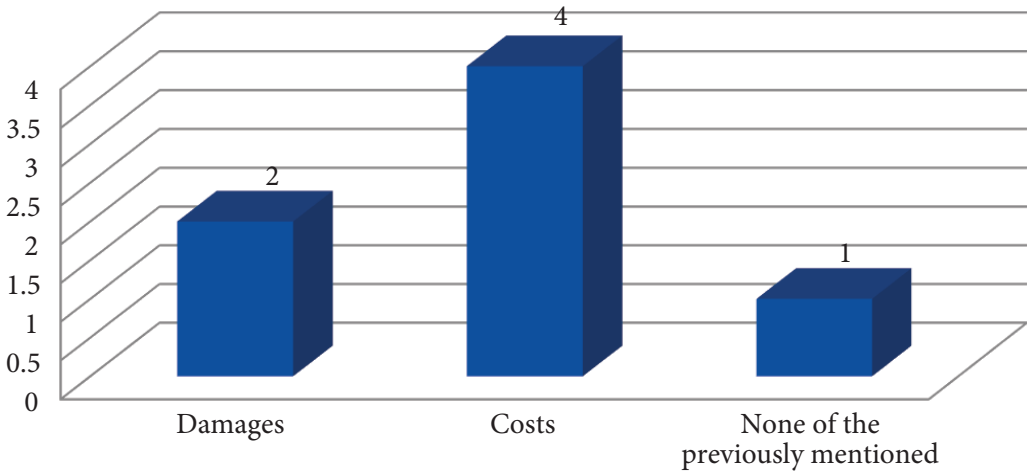
²⁶Ibid. page 27.

²⁷See: Gruevska Drakulevski A., *Recidivism and Prison*, Grafoden, Skopje, 2016.

²⁸See more in: Ingram L.J., *Criminal Evidence*, 12-ed. Elsevier, 2015, page 91 and similar.

²⁹As to the importance of the evidentiary hearing see in: Haddad, James B., et al, *Criminal Procedure, Cases and Comments*, 5-th ed. Foundation Press, New York, 1998.

After the admission of guilt, did the court decide on:



Graph no.29

In contrast to last year, when besides rulings on the guilt the court also ruled about damage, confiscation and cost related decisions in 26 cases, which is more than half of the cases in which defendants entered guilty pleas, totalling 40, this year we have a drastic fall, where besides sanctioning, the court made cost and damage related decisions in only 6 out of 26 cases (graph no.29). We consider that the increase in the rate of decisions made on the other elements, not just the sanctions, especially on restitution claims, would significantly increase the confidence in the judiciary. Fact is that through such additional decisions the court makes an impression that it has fully resolved the criminal-justice event in relation to all interested parties. In this way the public gets the impression that in the cases in which the defendant has pleaded guilty all the characteristics and guarantees of the criminal procedure remain abided by and thus these proceedings are perceived as fair and acceptable by the public. We, therefore, consider that judges should make more efforts in these cases and decide more frequently on damage and compensation related issues, instead of just redirecting the damaged parties to civil disputes.

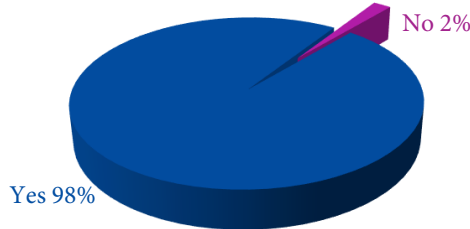
■ EVIDENTIARY PROCEEDINGS

If we have in mind the importance of this phase of the main hearing, we can undoubtedly understand why the very law envisages so many details about the course of the evidentiary proceedings, the order of presentation of evidence in the main hearing, with the priority given to the public prosecutor or the private plaintiff rather than the defence. Likewise, priority is given to the evidence in support of the claims for restitution, followed by the evidence of the defence, the replica, i.e. the evidence of the prosecutor or the plaintiff challenging the evidence of the defence, and finally the duplica, i.e. the evidence of the defence as a response to this challenge. This is so because the very burden of proof is with the public prosecutor who needs to properly present the evidence supporting the indictment in order to convince the court of the defendant's guilt beyond reasonable doubt.

As to the evidentiary procedural process, the court has a role in controlling the manner and order of examination of witnesses and expert witnesses and the presentation of evidence while safeguarding the efficiency and cost-effectiveness of the proceedings and the process of establishing the truth. In this part of the proceeding the court also decides upon the objections raised by the parties and it can prohibit a question or an answer to a question if the question has already been posed; finds that such a question is unacceptable or irrelevant for the case or the questions contains both the question and the answer. Of course, the cross-examination is an exception to this.

In principle, the parties to the procedure are allowed to manage the process of ordering their own evidence, which means they are free to order their evidence as is best suitable for the proving of their assumed theory of case. However, this given freedom is rarely put into practice. Judges often determine the order of presentation of evidence and, guided by the idea of “cost-effectiveness of the proceedings”, they also often change it. This year, as opposed to year 2017 when no deviation from the legal order of presenting evidence was registered, the monitors registered that in 2% of hearings a witness proposed by the defence was examined before the witness proposed by the prosecution because the evidence, the witnesses proposed by the prosecution were not present at the moment, and therefore, for effectiveness reasons, the court decided to examine witnesses proposed by the defence (graph no.30).

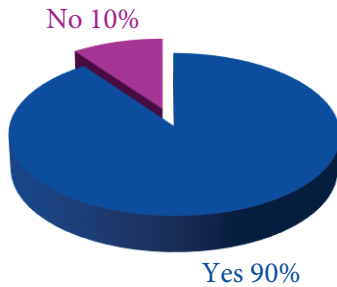
Was the order of presenting evidence in accordance with the legally envisaged order?



Graph no.30

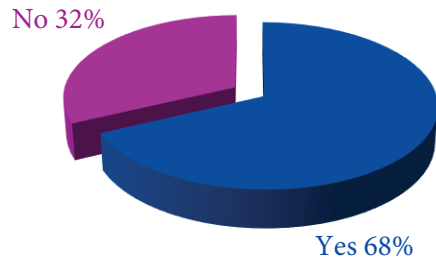
In comparison to last year's data we can notice identical situation as to whether witnesses were advised on their rights. In 90% of hearings witnesses were advised and in 10% no advice of rights was provided. As to the envisaged oath, although in our system oath-taking by witnesses still represents a formal act of increasing the force of the given statement as an evidentiary means, it is applied in a relatively satisfactory percentage by some judges. The witnesses took an oath when making a statement in 68% of the total number of observed hearings (graph no.32).

Was the witness advised on his rights?



Graph no.31

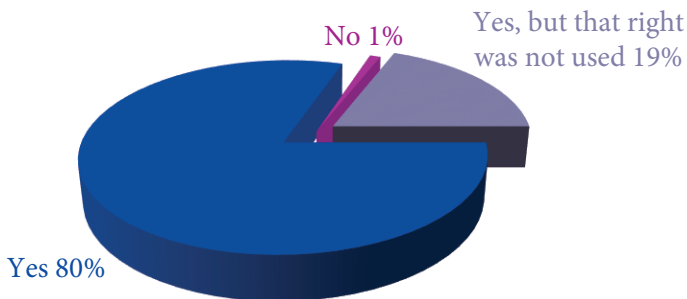
Did the witness take an oath?



Graph no.32

The Law on the Criminal Procedure envisages that witnesses should first be examined by the party proposing them. According to that, the direct examination is a method of examination of a proposed witness, which aims to prove the presented theory of case, while allowing for presentation of facts and specifics known to the witness. On the other hand, the cross-examination is an opportunity to extract information in favour of the opposite party as well as to stress the weaknesses in the testimony of the witness³⁰. In such a kind of examination of a witness the questions posed by the opposite party are limited to questions that have previously been posed during the examination of the witness by the party proposing him/her. The proper examination of witnesses as well as the parties' examination approach applied in the proceedings were observed and assessed through several parameters in the evidentiary proceedings. We analysed the types of examination through different sets of questions formulated according to the type of examination, whereby we determined the quality of the process of posing questions, their clarity as well as the perception of successfulness of the parties when they pose questions.

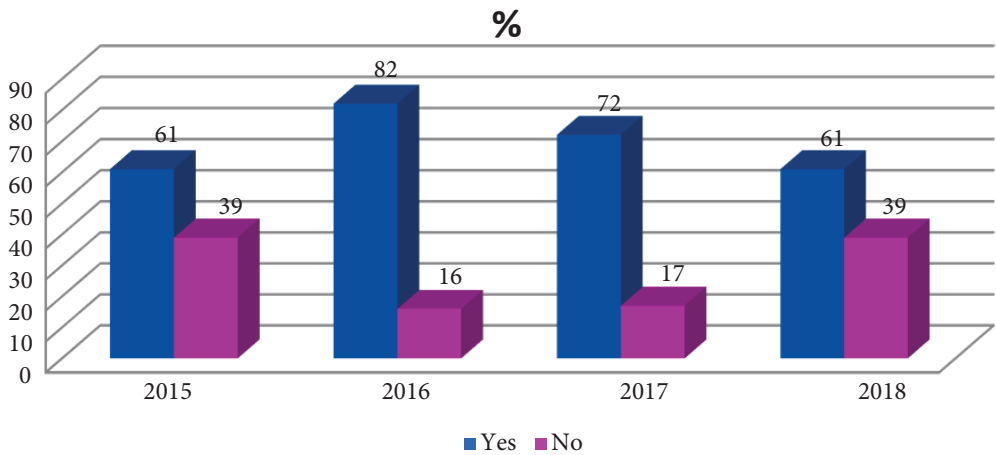
As to whether the party was allowed to cross examine the witness of the opposite party, the statistics resulting from the data collected through the monitoring process suggests that the court fully respected that right of the opposing parties to cross-examination, but in some instances the parties waived this right. Namely, the parties exercised their right to cross-examination in 80% of hearings, against the 19% of hearings in which they waived this right (graph no.33). The only deviation registered by our monitors is the 1% of cases in which there was a withdrawal of the indictment immediately upon completion of the direct examination, thus logically putting an end to the cross-examination option.



Graph no.33

³⁰Mauet, Thomas A.- "Trial techniques and trials"

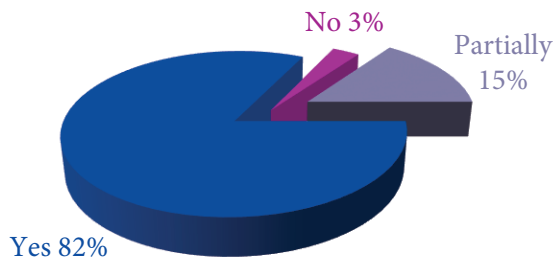
Fact is that the restriction of the cross-examination to what has been stated in direct examination has worsened. Namely, although the proportional values in relation to this restriction were marked by an upward trend over the years since 2015, i.e. there was improvement and proper implementation of the LCP provisions, this year the situation has worsened in this respect. Only in 61% of the total number of hearings observed the cross-examination was limited to direct examination, against the 82%, in 2016, the highest percentage observed in the four years long implementation period of the monitoring(graph no.34).



Graph no.34

In relation to the ethical part, as to whether the cross-examination was performed by respecting the personality of the witness or the expert witness, the monitors established situations of inadequate conduct when performing the examination (graph no.35). More precisely, the monitors registered two cross-examination cases in which the public prosecutor was verbally aggressive towards the witness inducing the witness to state their own opinion, rather than what they had actually seen in situ, for the case of concern.

Was the examination conducted by respecting the witness/expert witness?

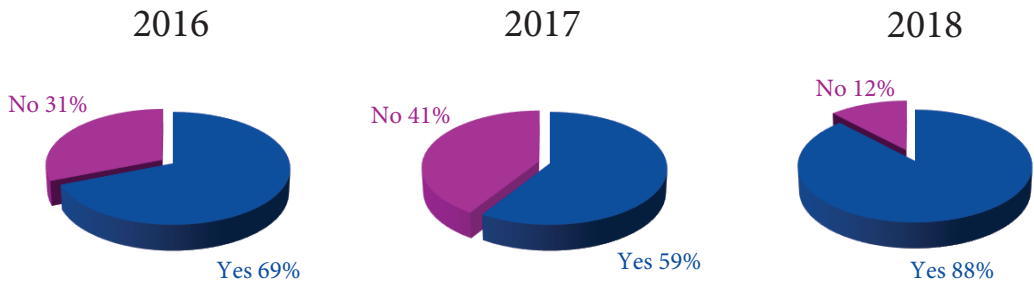


Graph no.35

There has been improvement in relation to the continuity of cross-examination and as the graphs below show we can observe an upward trend. It has been found that in 2018 only 12% of

the monitored cases the cross-examination was interrupted, whereas in 88% of all hearings the cross-examination was conducted smoothly; this represents an improvement in relation to 2016 when there were interruptions in 31% of the hearings, as well as in relation to 2017 when there were interruptions in 41% of cases (graph no.36).

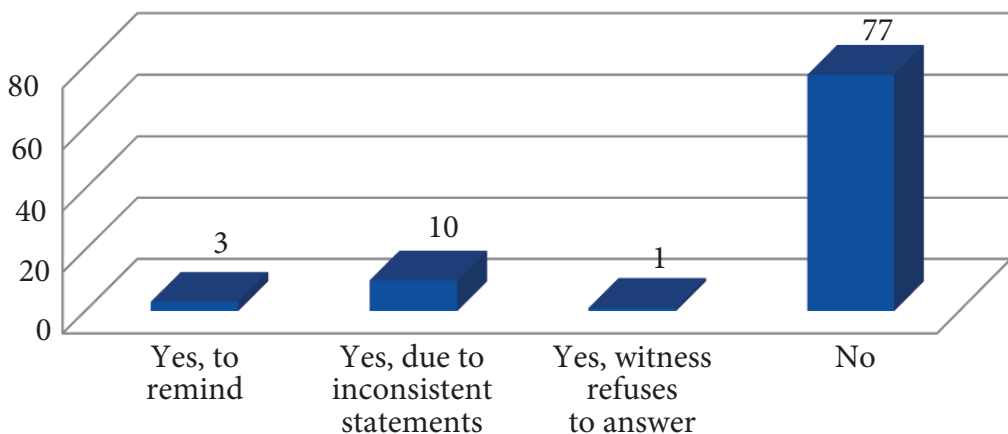
Was the cross-examination conducted smoothly or there were interruptions?



Graph no.36

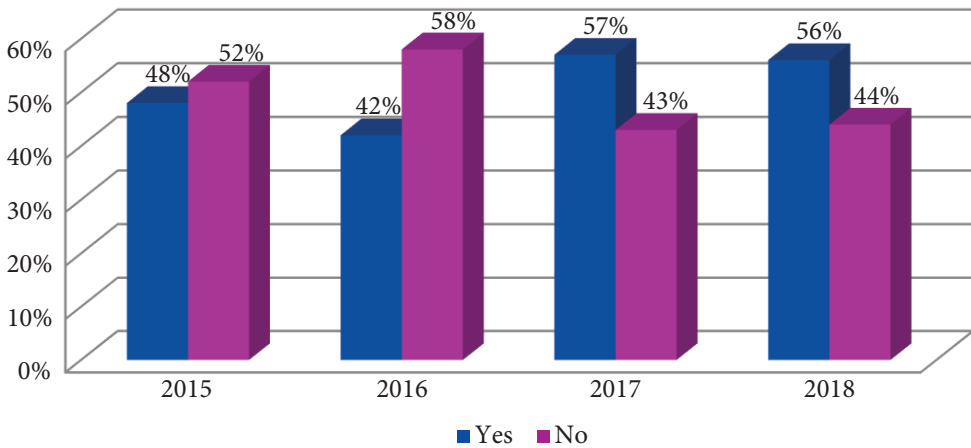
Article 388 of the Law on the Criminal Procedure envisages an exception to the direct presentation of evidence, and according to paragraph 2, the statements made by witnesses in the investigative procedure and the statements collected within the activities of the defence in the investigative procedure can be used in cross-examination or in challenging certain allegations, or as a response to a challenge, being aimed at evaluating the authenticity of the statements given during the main hearing. As shown in graph no.37, in ten out of 91 monitored hearings, an exception to the direct presentation of evidence was made due to established inconsistencies in the statements, in three instances to remind the witness, and in one because the a witness refused to answer. Such cases are represented with 15%.

Was there exception to direct presentation of evidence?



Graph no.37

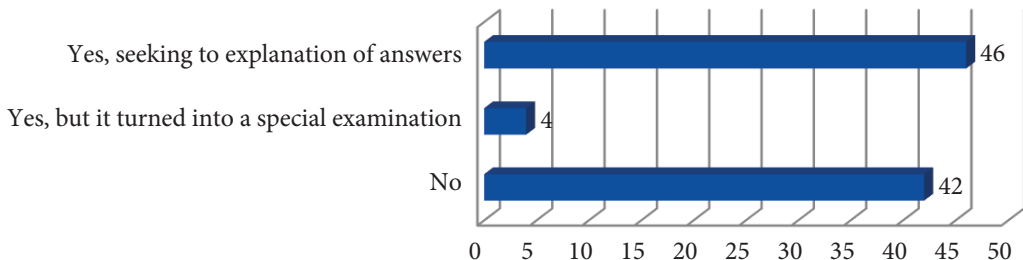
The court has quite a limited role in the process of presentation of evidence in the evidentiary proceedings. The changes to the criminal procedure system caused the court to lose its leading role in the examination of parties; which the court had under the old LCP. Now the examination is conducted by the parties and the court is supposed to control the manner and order of examination of witnesses and expert witnesses and the presentation of evidence while safeguarding the efficiency and cost-effectiveness of the proceedings, and, if necessary, the process of establishing the truth, as well as the dignity of the parties and witnesses who participate in the proceedings. In accordance with Article 383, paragraph 5 of the LCP, the court can pose questions as soon as the parties have finished their examination. It is important to stress that the questions posed by the court must be limited to seek explanation of certain circumstances that have arisen as a result of the previous questions posed in direct examination and cross-examination and they must not turn into a separate examination. However, we have in the past years seen the court’s deviation from this new role. Graph no.38 presents an upward trend of the percentage of hearings in which the court exercised this right, but not always as envisaged by law.



Graph no.38

The part of the questionnaire referring to the way the court posed questions in the evidentiary proceedings courts’ also shows the courts’ slow transition from the old to the new procedural model and the abandonment of its leading role in the new model. The data indicate that the court in 4 cases “abused” its right to pose questions and this resulted into an entirely new examination conducted by the court (graph no.39).

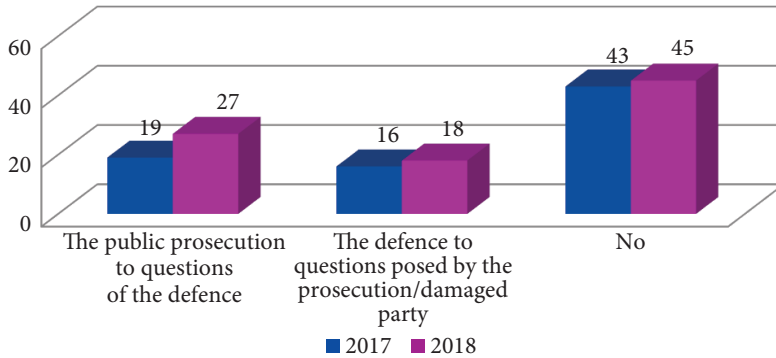
Questioning by the court



Graph no.39

As compared to last year, we can notice that there is an increase in the number of objections raised in the proceedings, especially in the number of objections raised by the public prosecutor. If in 2017 this number was 19, in 2018 this number is 27. We can notice a very slight increase in hearings, from 16 to 18, in which objection was raised by defence attorneys. (Graph no.40).

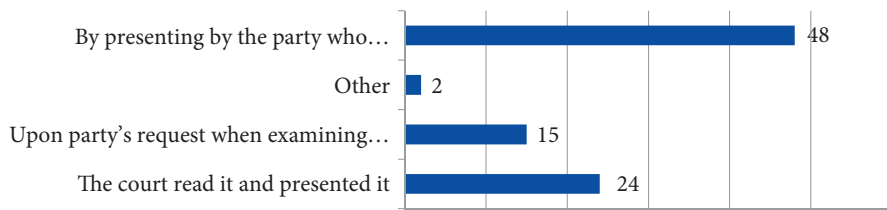
Comparison of objections raised by PP and defence attorneys in 2017 and 2018



Graph no.40

According to LCP, it is incumbent on the court to control the manner and order of examination of witnesses and experts in order to ensure that the questions posed are admissible, the given answers are valid, the examination is fair and the parties raise justified objections. The Coalition's monitors registered 5 hearings in which the court failed to take care of the admissibility of the questions, the validity of answers and to ensure fair examination, whereas in 34 hearings they considered that the court did not need to intervene because the procedure was fully respected and implemented in accordance with the provisions prescribing the parties' role and authorisation in the proceedings.

It is not the council president who decides as to the order of examination of witnesses and expert witnesses proposed by the parties. The parties decide on the order according to which they plan to present the evidence proposed. The order of presentation of evidence is important because each party first makes a plan as to how they will be proving their own theory of case and according to that plan they determine the order of presentation of evidence.³¹ When we made an attempt to determine the manner of presentation of paper and other material evidence we came across the following statistics: out of 415 monitored hearings, in 48 hearings the court presented the evidence, whereas in 24 hearings the evidence was presented by the party that proposed it (graph no.41).



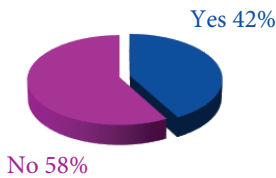
Graph no.41

³¹ Kalajdziev G., Lazhetikj G., Nedelkova L., Denkovska M., Trombeva M., Vitlarov T., Jankulovska P., Kadiev D., A Commentary to the Law on the Criminal Procedure, OSCE, Skopje, 2018

Article 391, paragraph 1 of the LCP envisages that the defendant is examined only upon the defence's proposal. By inserting such a provision in the law, especially because of the necessity for the public prosecutor to prove the indictment, the principle of examining the defendant by default is entirely abandoned. In this way, it is made possible for the defendant not to be interrogated in the proceedings, in other words the examination is left to the disposition of the defence and the concept of using the right to silence is abandoned when the defendant refuses to testify or considers that there is no need to give a statement. If the defence makes a proposal to examine the defendant, the examination will follow the rules for examination of witnesses or expert witnesses, as applicable to the different types of examination. This provision does not automatically provide the defendant with a status of a witness in the proceedings, but the contrary, the defendant still has the status of a defendant, along with the rights he/she is entitled to as a defendant.

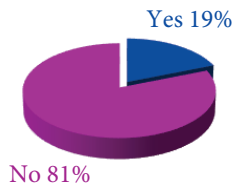
According to the data about the defendant in the procedure, collected by our monitors last year, we would like to present the statistics with respect to: the examination of the defendant in relation to the crime (graph no.42), examination in relation to circumstances important for the metting out of the sentence (graph no.43) and examination of defendants who did not have a defence attorney in the proceedings (graph no.44). As to the analysed data, it would be particularly important to distinguish the data that relate to the examination of the defendant without a defence attorney during the proceedings, and our data suggest that the court participated in questioning of the defendant (57%), which is contrary to the LCP provisions regulating the court's competence.

Examination of the defendant in relation to the criminal act



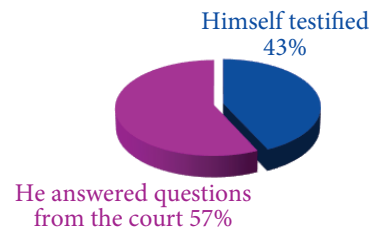
Graph no.42

Examination of the circumstances that are important for measuring the severity of sentence



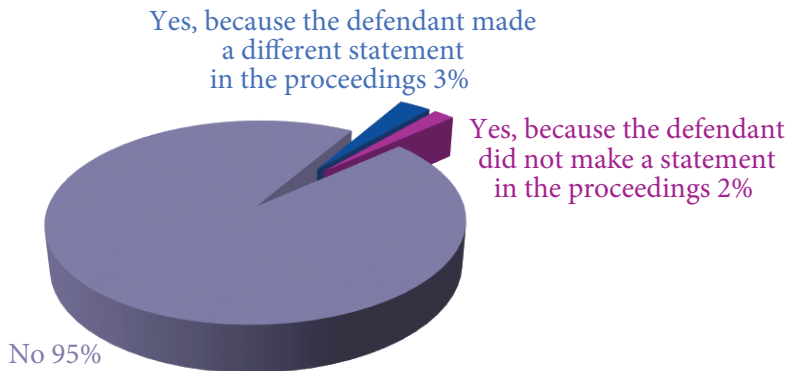
Graph no.43

Examination of the defendant who has no attorney



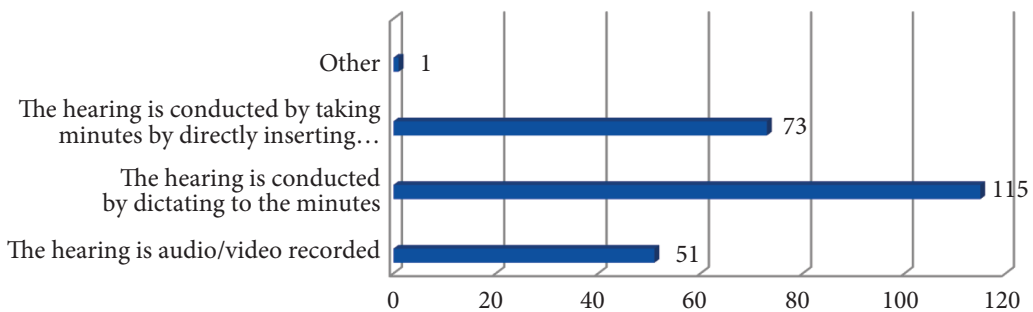
Graph no.44

In relation to the court reading out the defendant's statement made in the preliminary proceedings, the data lead us to conclude that in 3% of cases this statement was read because the defendant had given a different statement at the hearing, whereas in 2% of cases the statement was read because the defendant had not made a statement in the hearing (graph no.45).



Graph no.45

Article 374 of LCP regulates the manner of recording of the main hearing and paragraph 1 and 2 envisage that the “course of the main hearing shall be audio or audio-visually recorded” and “at the beginning of the hearing the council president shall inform the present parties in the courtroom as well as the other participants in the proceedings that the hearing is being recorded and that the tape represents an audio or audio-visual recording of the hearing held”. The data in relation to this issue, analysed and visually presented in graph no.46, show that in comparison to past years, this year we have the highest number of audio-visually recorded hearings. In the last year’s analysis³² we urged for improvement in this respect, given the fact established by our monitors that none of the monitored hearings was audio-visually recorded. Nonetheless, the high number of hearings that are recorded by dictation by the council president to the minutes is worrisome.



Graph no.46

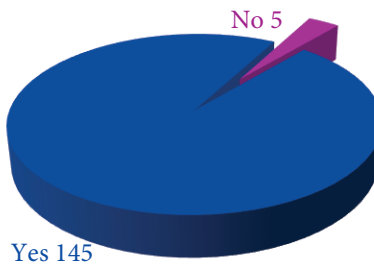
³²Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, Coalition All for Fair Trial, OSCE, Skopje 2017

■ RIGHT TO FAIR TRIAL

Equality of arms

This year too the right to a fair trial was analysed through several elements that are an integral part of the fair trial definition. The equality of arms comes first, as one of the most important elements of the notion of fair trial, and ensures equal opportunity to the parties to prepare the case as well as to present it before an independent arbiter. The independence of the court is assessed through the question as to how it treats the parties. In that direction we can notice a small deterioration in comparison to last year. In 2017 our monitors registered only one case in which the court unequally treated the public prosecutor and the defence, whereas this year our monitors registered such an unequal treatment in 5 cases, being 4% of cases (graph no.47).

Where the defence and the public prosecutor equally treated by the judge in relation to their objections and etc?

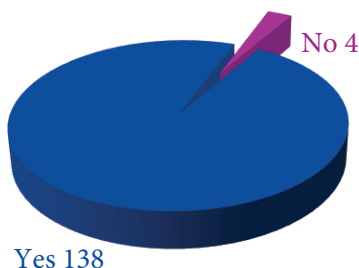


Graph no.47

However, despite the mild worsening as compared to last year, the fact that this attitude of the court has not diminished, but on the contrary, it has been expanding for two years in a row is concerning. Although this relates to a slight number of cases, we still consider that judges, public prosecutors as well as defence attorneys should pay more attention to their mutual relationship in future and that they should be building it on a professional level, by primarily respecting the court and each other.

This year we have the same result as last year in relation to the question whether the defence had the same opportunities as the public prosecution in proposing evidence (graph no.48). Just as last year, i.e. in 4 cases in 2018, or 2% of monitored hearings, our monitors registered that the defence did not have the same opportunities to propose evidence. Even though only few such cases were registered, it would be interesting to understand the reasons that led the court to make such decisions, and to correctly assess whether the equality of arms principle was violated or it was used as a protection of the court against the parties' cavil. However, given the nature of the trial monitoring, we can only dully register the perceived inconsistencies, and present them for future improvement by the court and the parties to the procedure.

Did the defence have the same opportunities as the prosecution in proposing evidence



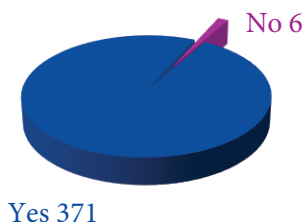
Graph no.48

Considering that in this respect we have the same situation as last year, i.e. a relatively low percentage, we consider that we need not flag any serious problems as to the equal treatment of the parties by the court during the main hearing. Understandably, this principle is mostly challenged in the preliminary procedure, so we consider that the next amendments to LCP should be directed towards improving the treatment of the defence attorney in the course of the preliminary procedure.

Principle of publicity

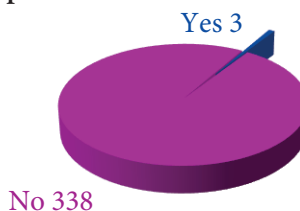
We can make several points as to the principle of publicity, being an especially important principle of the fair trial right and one of the most important elements in increasing public confidence in the independence of the judiciary. Namely, just as last year, the hearings were predominantly public; the public was excluded in only 2% of the monitored hearings, i.e. in only 6 hearings (graph no.49). However, the practice of preventing or unjustly excluding the public and media from the hearings still remains; this year we have such a practice in 1% or in only 3 hearings (graph no.50) and this lead us again to the last year's conclusion in which we stressed the need that a special attention be paid when applying the procedural provisions on exclusion of the public, and especially the media as main creators of public opinion.

Was the trial public?



Graph no.49

Were the representatives of the public or the media prevented from attending the trial?

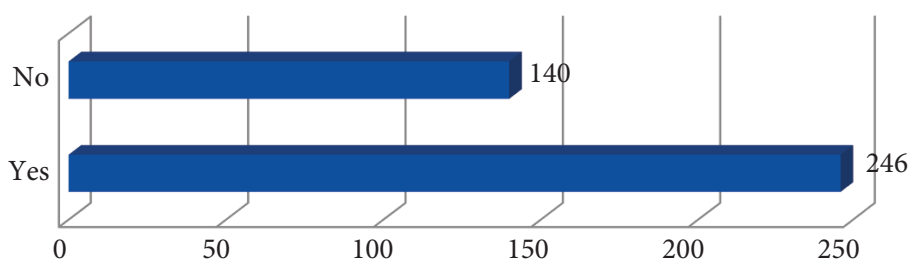


Graph no.50

In relation to the public announcement of the time and courtroom where the trials would be held, being an important element of the principle of publicity of trials, we consider that there is no improvement in comparison to last year. Namely, the public announcement has a large signifi-

cance for increasing the public confidence in the judiciary as well as for the general impression of the functioning of the judiciary. Namely, if the court publically announces information about the premises and provides the exact time and number of case, than the public generates the conclusion that it deals with an organized authority which knows what it does and which takes care to make all hearings public and easily accessible to citizens. Otherwise, when citizens come into contact with the court to exercise their right to justice and they find it difficult to locate and follow court hearings, they generate such an impression that understandably goes in favour of increasing the public distrust of the judiciary as a whole.

Were the place and time of trial publically announced on the information board outside the courtroom?



Graph no.51

This year we detected some deterioration against last year's data; in other words we have an increase in the percentage of untimely published information about the place and time of trials, from 21% last year to 36% this year, i.e. in as many as 140 hearings this year (graph no.51). The reasons behind this problem are clear: insufficient investments in technical and human capacities of the courts in the sense of non-existence of adequate technical means and staff who would timely present these data on the screens and the other designated places in the court.³³

■ PRINCIPLE OF IMPARTIALITY

The impartiality is traditionally assessed through the information whether some of the parties have requested in the course of the trial recusal of judges or lay judges who are part of the trial panel. This variable, which is required for the assessment of the impartiality of the court, belongs to the group called obvious variables because the reasons for ex-officio recusal are envisaged in Article 33 of the LCP, whereas the remaining grounds that the parties can resort to in the course of hearings are envisaged in Article 35 of the LCP; the parties' doubts as to the impartiality of the court are easily visible to our monitors and the assessment does not include the personal impression of the monitors.

This year we have an increase of 100% in the number of requests for recusal of judges in relation to last year, or in 4 cases, representing 1% of hearings observed. In contrast to last years' data, this year the requests for recusal are not in relation to Article 33 of the LCP, but they are resulting

³³Let's hope that from the next year on this percentage will be improved, given the fact that finally the Basic Court Skopje 1 will be transferred and will be functioning in the new modern premises. However, this does not mean that one should stop or reduce the intensity of investments in the courts throughout RM

from the doubt the parties have about the impartiality of the court, in accordance with Article 35 of the LCP. Here we wish to stress not the percentage values, but the number of cases. In other words, in 4 cases the parties expressed doubt in the impartiality of judges for reasons other than those prescribed under Article 33 of the LCP. Though we can be satisfied that the court fully respected the ex-officio recusal provisions this year, we still consider that the parties' objections with regard to the impartiality referred to in Article 35 of the LCP should be seriously taken into account by the court. In this direction, we consider that the court's decision in relation to these objections should be properly explained because only through properly explained decisions one can form the impression that the court acts in a just and fair way.

The second set of variables used to assess the impartiality of courts during the main hearing is of a more subtle character because the monitors' perception is of key importance to their application. So, in relation to the question whether the public had impression that the court had already formed opinion as to the case (graph no.52), we can conclude that in 3% of cases the monitors had the impression that the court had already made a decision with respect to the guilt of the defendant.

Did the court leave an impression that it had already formed opinion with respect to the case



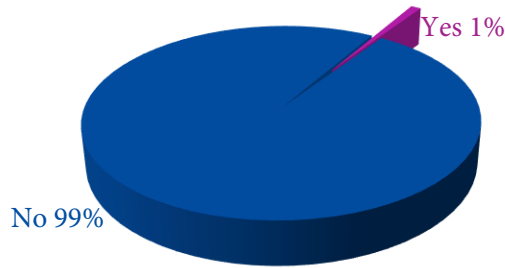
Graph no.52

That means that in six of all observed hearings judges left the impression that they had already formed an opinion as to whether the defendant was guilty or not. This percentage coincides with the last years' trends, which can in turn generate the conclusion that perhaps it is about modus operandi of some judges leading them to conduct themselves more rigorously towards defendants or are more active when examining witnesses and expert witnesses. Given that the LCP does not very clearly regulate whether the judge should examine a witnesses for clarification purposes, once the defence attorney or the public prosecutor has completed the cross-examination of witnesses, sometimes such an increased and more active role of the judge can be seen as partiality to a party.

We, therefore, consider that such a role of the court, more representative of the mixed system of criminal procedural justice, should be eradicated from the judicial practice; on the other hand, public prosecutors and defence attorneys should improve their direct examination and cross-examination skills, thus minimizing the need for the judge to intervene with his/her own question upon the completion of examination of witnesses and experts by the parties.

It is worth noting the maintained trend of 1% or 3 cases from the past years where the court acted with intimidation towards defendants (graph no.53). We consider that such a practice is totally unjustifiable and it should be eradicated by the court. Moreover, we consider that such an intimidating practice must not be applied in cases in which the defendant pled guilty.

Did the court act with intimidation towards the defendants



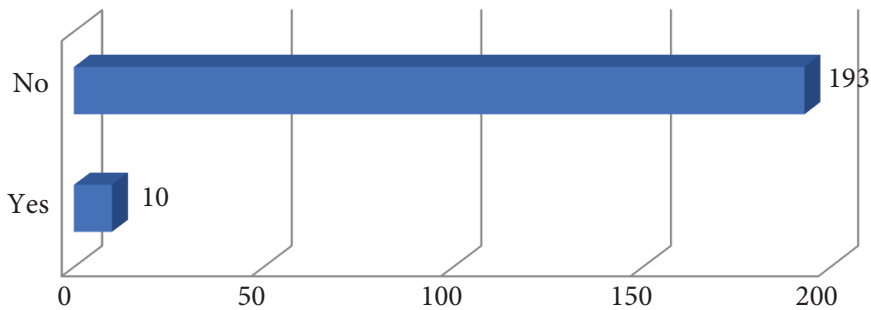
Graph no.53

Regardless the low frequency of this occurrence, only through eradication of such cases, the court can be fully regarded as impartial, and the main hearing as an opportunity for an equal encounter between the arguments and evidence offered by the prosecution and the defence, safeguarding the defendant's right to presumption of innocence.

We should welcome the fact that we have not witnessed any racial or gender related discrimination by the court for a few years in a row.

The fact as to whether the courts were attentive enough in the course of hearings represents an interesting variable in assessing its impartiality. In this direction we have a mild increase in the number of hearings from 5 in 2017 to 10 this year, or in 5% of the total hearings our monitors noted that judges failed to be attentive to what was happening in the courtroom (graph no.54).

Did the court pay attention when holding the hearing?



Graph no.54

We consider that this variable is directly connected to the abovementioned one regarding the court's previously formed impression as to whether the defendant was guilty or not. So, in this way we can interpret that the court was somehow "distracted" due to the fact that it had already formed an opinion and that there was nothing that could change that. We consider that it is essential that such a judicial practice be terminated, in order to reinforce the public perception that the court is nothing but an independent and fair arbiter in the specific criminal justice dispute.

The data representing the communication of the court with the parties goes along the same lines. Several years now we have been stressing the need for the subjects to the criminal procedure to attend additional training aimed at eliminating the inappropriate ex parte communication between the court and the parties.

Has there been an inappropriate ex-parte communication?



Graph no.55

So, despite the fact that this year the inappropriate ex parte communication is registered in 3% of trials observed, representing a decrease as compared to last year when that percentage was 8%, we consider that there is still room for improvement towards a complete elimination of this inappropriate form of communication between the court and the parties (graph no.55). In other words, we consider that the courts should continue their training in direction of recognizing the initiatives for ex parte communication with the parties. Namely, by recognizing and eliminating this form of communication, the court can reduce the cases in which the parties are trying to create an image as if they can bias the outcome of the dispute outside the factual value of their evidence, thus directly influencing the improvement of the public perception of the court as an impartial arbiter.

■ PRESUMPTION OF INNOCENCE

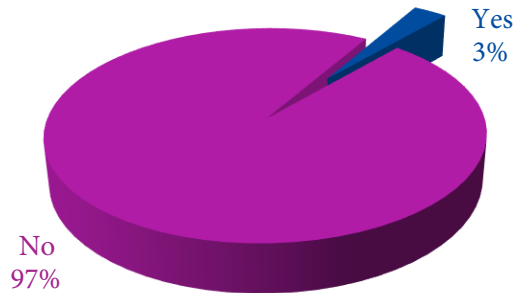
In our questionnaire the presumption of innocence, representing an especially important part of the fair trial right, is treated through a set of variables. The first question refers to the situation in which the court draws negative conclusions when the defendant defends himself by remaining silent. According to the cases observed, we should welcome the fact that our monitors did not register any case in which the court generated a negative conclusion in relation to defendants who defended themselves by remaining silent.

However, if we compare the remaining data, we can conclude that there are still some problems in relation to the presumption of innocence. In the first place, we can highlight the problems where the court exercises pressure on the defendants and according to the abovementioned data it is registered that the court intimidated defendants in 1% of hearings observed. In addition, a little higher percentage or 3% is registered in the answers to the question "Was there anything suggesting that the principle of presumption of innocence had not been respected?"

Through these answers we can conclude that last year's trend of cases in which the defendant was restricted his guaranteed right to presumption of innocence has continued this year. In other

words, as compared to last year, now we have a minimal increase from 3% to 4% (graph no.56). We, therefore, reiterate our concern from last year that there still is judicial practice of limiting the presumption of innocence of defendants and the court, instead of a guarantor of the rights of the defendant, appears as a limiting factor. It is essential that such judicial practice be eradicated because the court is the only guarantor in conditions when the LCP envisages certain limitations on the rights of the defendants, principally having in mind the procedures for acceleration of the criminal procedure.

Is there something suggesting that the principle of presumption of innocence is not respected?

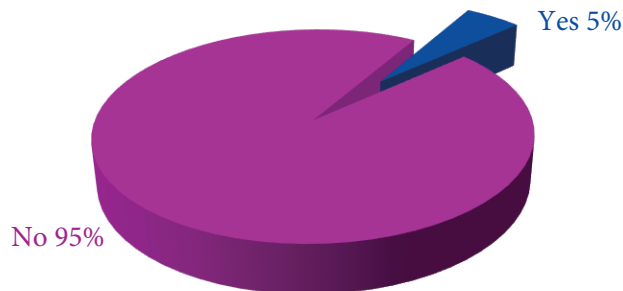


Graph no.56

EFFICIENT DEFENCE

In the same way as last year, this year our monitors analysed the right to efficient defence through a set of questions about the efficiency of defence attorneys in representing their case theory at the main hearing, their access to evidence and the adequate time to prepare their defence.

Do you have the impression that the defence attorneys failed to represent their clients properly?

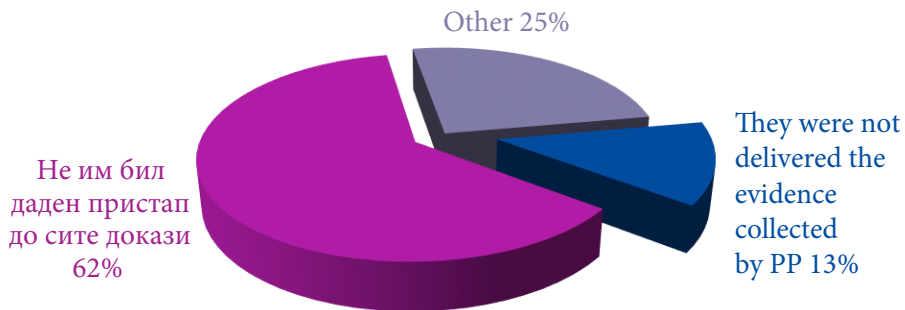


Graph no.57

We can conclude with pleasure that this year our monitors registered a significant improvement in the efficiency of the defence provided to defendants by their defence attorneys. In compar-

ison to last year, when our monitors registered inefficient defence by defence attorneys in 14% of monitored hearings, this year this percentage has fallen to only 5% (graph no.57). We can conclude that in this period the defence attorneys made comprehensive and additional efforts in terms of improvement to their theoretical knowledge and the skills required for application of the LCP. The data allow us to conclude, though with a certain dose of refrain, that there is a gradual internal differentiation occurring in the country among defence attorneys in terms of professional specialisation, which results in improved quality of services offered to their clients.

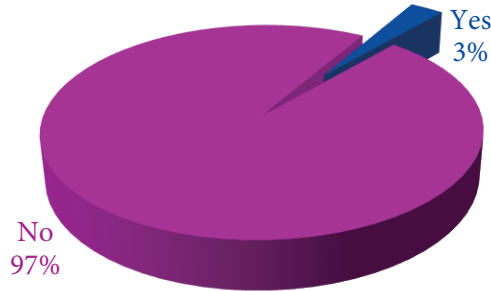
Did the defence complain that:



Graph no.58

In relation to the efficiency of defence, we can conclude that there is some worsening in the number of complaints regarding the defence's access to evidence. Namely, in comparison to the nine cases in 2016 and the 8 cases in 2017, in 2018 the defence attorneys complained in 16 cases that their access to evidence was limited by the court (graph no.58). This must be treated as a serious limitation on the right to efficient defence, especially in the course of the main hearing. However, even if we could find some justification about the limited access to evidence during the investigation, which is in general a secret and at that moment even the public prosecutor does not have at disposal enough evidence and any disclosure of all evidence could foil and endanger the investigation, that is not the case in the course of the main hearing as such arguments made at a main hearing are simply pointless. Therefore, we are surprised at the court's practice to limit the right to inspect evidence, as well as the still-existing practice of providing limited access to evidence, especially when there are more defendants and the court allows defence counsels to inspect only those parts of the evidence which the court finds are of interest to the defence. We consider that it is necessary to eradicate such a practice from the courts as there is no theoretical or practical justification for it. More so, because the main hearing is and must be the venue where the defendant's rights are fully respected, but first of all his right to defence.

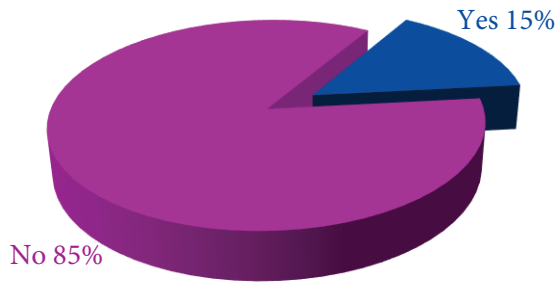
Did the defence complain that they did not have sufficient time to prepare their defence or that they were somehow restricted?



Graph no.59

On the other hand, we are satisfied that our monitors registered improvement with regard to the time allowed for preparation of defence. Namely, in comparison to last year, it seems that this year the court had more understanding as to the needs of defence attorneys for preparation of their defence. In only 3% of cases defendants complained that they did not have enough time to prepare their case. In other words, we have a decrease from 6% last year to 3% this year (graph 59).

Was the defendant informed about the free legal aid right?



Graph no.60

In relation to 2017, we see improvement with regard to the principle of access to defence attorney and the right to free legal aid. Namely, as compared to last year when this right was not explained to defendants by the court in one fourth of cases, or 26%, in 2018 we have an improvement of almost 10%, i.e. in 85% of cases the judges properly informed the defendants of this right (graph 60).

Having in mind how important is the presence of a defence attorney in the course of the criminal proceedings, and especially during the main hearing when the advocacy skills come to the fore in the proper application of the accusatorial main hearing elements, we consider that it is appropriate to reiterate the conclusion from our last year's analysis. In other words, we are asking for a revision of the LCP provisions in direction of increasing the legal bases for obligatory presence of a defence attorney in criminal proceedings, and especially in criminal proceedings for crimes punishable imprisonment of up to 5 years. In this sense, given the increase in legal advice by judges to defendants concerning the presence of defence attorneys, we consider that this conclusion has

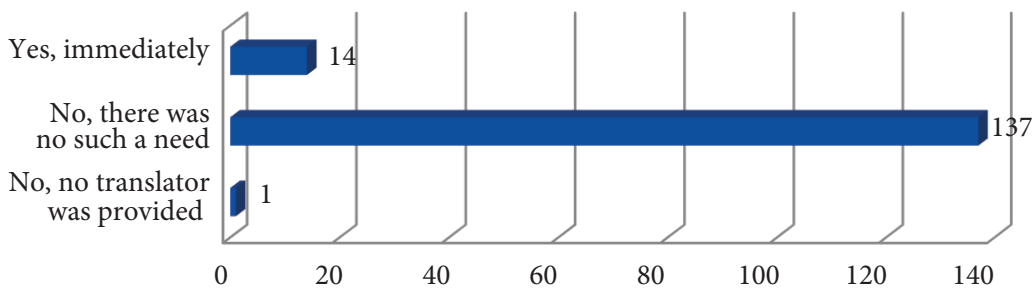
been recognized by all judges,. Therefore, even on this occasion, we wish to link the right to free legal aid with the obligatory defence, aimed at increasing the presence of defence attorneys not only in cases when it is necessary for one to be present in accordance with the LCP provisions, but also in all other cases, where the defence is not obligatory, but the defendants wish to protect their rights by engaging a defence attorney which, due to financial limitations, they cannot afford.

■ RIGHT TO TRANSLATOR-INTERPRETER

The right to a translator or interpreter is envisaged in Article 9 of the LCP and it prescribes that the participants to the proceedings – the defendant, damaged party, private plaintiff, witnesses and others who speak a language that is different from the Macedonian language have the right to use their language and alphabet in the proceedings. The same right also applies to other persons in the proceedings who may appear in the capacity of parties, witnesses etc, if they do not understand or do not speak the language in which the proceedings are conducted. It is incumbent on the organ conducting the proceedings to provide interpretation of what the party or the others state, as well as translation of documents and other written evidentiary material. The translation is performed by an authorised court translator or interpreter.

When analysing the data obtained from the conducted monitoring, we can notice that in only 1 hearing no translator was provided, whereas in a large number of hearings the defendants had no need for a translator and in only 14 hearings a translator was immediately provided. Although our monitors registered only one single case, this should not be acceptable since the law is clear and concise in relation to the parties in the proceedings who do not understand the language in which the proceedings are conducted (graph no.61).

Did the defendant need a translator and was a translator provided immediately?



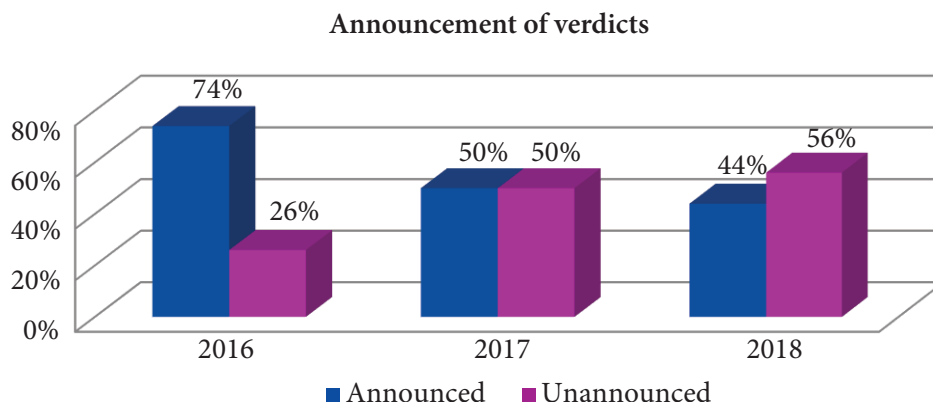
Graph no.61

■ ANNOUNCEMENT OF VERDICT

The law envisages that the verdict should be immediately announced as soon as it has been pronounced. If the court is not able to pronounce the verdict the same day after the completion of the main hearing, then it should postpone the announcement of the verdict for a period not exceed-

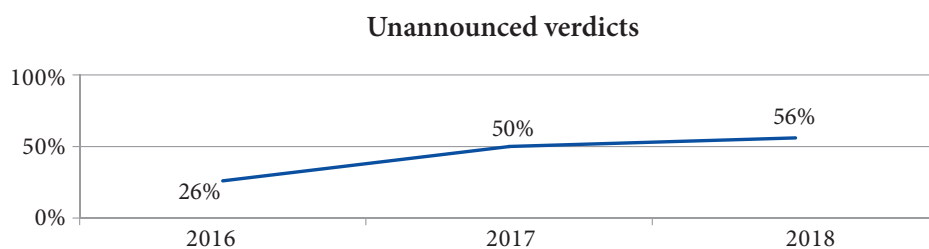
ing 3 days and it should determine the time and place of announcement of the verdict as well. The dispositive part of the verdict should be publically read by the Council President in the presence of the parties, their legal representatives, proxies, defence attorneys, and it is incumbent on the Council President to briefly state the reasons why that verdict has been passed.

The analysed data, also compared to the last years' data, show that the court applies less and less the compulsory legal provisions that refer to the announcement of verdicts (graph no.62). If we had a highest percentage of announced verdicts in 2016³⁴ this percentage in 2017³⁵ decreased and in 2018 it becomes the lowest ever registered.



Graph no.62

Accordingly to this, we can conclude that the percentage of unannounced verdicts increases each year. In 2018 this percentage is doubled as compared to 2016 when it was only 26%; and even the 2016 analysis sought a decrease in this percentage and increase in the transparency of the court with regard to its functioning by publically announcing verdicts (graph 63).



Graph no.63

Although it is incumbent on the court to explain to the defendant the conditions for appeal,

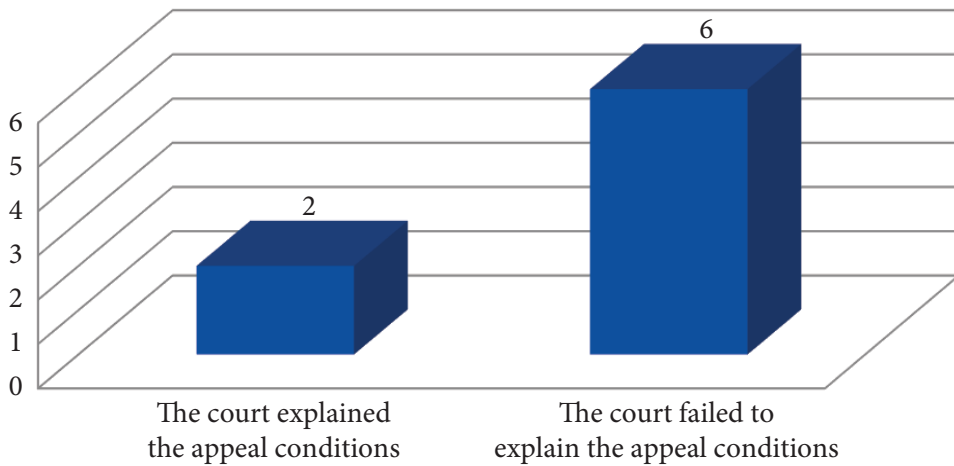
³⁴Petrovska N., Misoski B., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2016, Coalition All for Fair Trial, OSCE, Skopje 2016

³⁵Misoski B., Avramovski D., Petrovska N., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2017, Coalition All for Fair Trial, OSCE, Skopje 2017

the right to appeal and the right to reply to an appeal, the court does that less and less often. Namely, according to the statistical data and as compared to last year, we can notice a 5% increase of cases where the appeal conditions were not explained to the defendant in the proceedings. More specifically, in 2016³⁶ the court failed to explain these conditions in 24% of the cases observed, in 2017³⁷ this percentage increased to 45% and in 2018 it has increased to 50% of the total number of monitored hearings.

In addition, we were also interested in the proceedings in which the defendant had no defence attorney. We consider that in such situations the court should be particularly attentive to the advice provided to defendants with regard to their rights, especially the appeal right and the appeal conditions. In relation to this question, our monitors registered only 2 against 6 cases (as shown in the graph below) in which the court failed to explain the appeal conditions to defendants.

Advice on the appeal right in relation to defendants without a defence attorney



Graph no.64

³⁶Petrovska N., Misoski B., Analysis of the data obtained from the judicial proceedings observed in 2016, Coalition All for Fair Trial, OSCE, Skopje 2016

³⁷ Ibid

■ CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

- ◆ We can still notice a high rate of adjourned hearings in all courts. Although there is improvement in terms of presence of defendants and their defence attorneys in the proceedings, there is a negative trend of increased adjournments of hearings due to absence of a PP, judge or a trying council member.

Recommendation:

- The increased rate of absences of judges and public prosecutors can be an indicator of the scarce human resources in the courts and the public prosecutor's office; it is therefore necessary to conduct checks as to the number of judges and public prosecutors as well as their professional services.
 - It is essential that ACCMIS be coordinated and harmonized with the schedule of activities of all the parties to the procedure.
 - We can notice a high level of absences of witnesses or damaged parties in the proceedings. Although this refers to persons whose presence is not obligatory for holding the hearing, these absences in a huge percent have an impact on the course, i.e. the dynamics of the proceedings.
 - The Coalition reiterates its recommendation for provision of adequate means for uninterrupted transport of convicts or detainees to the courts.
- ◆ We should welcome the fact that there is an increase in pronouncing lighter measures for ensuring presence before the court; that there is a decline in the application of detention, and the total percentage of application of such measures is only 18% of all hearings observed. However, despite the positive statistical indicators, we can note that several lighter measures are favoured by the court, that there is a total inapplication of guarantees and that the home detention measure is inappropriately applied.

Recommendation:

- There is a need for a reform of the LCP and the Probation Law in direction of opening opportunity for the probation services to have competence over the control and the monitoring of the efficient application of the lighter measures ensuring defendants' presence. In that way, a specialized service would be created that would provide the court with appropriate risk assessment data about the defendant and would exercise a professional supervision over the application of these measures.
 - The capacities of the probation services should be improved and closer cooperation should be ensured between them and the police, for the purpose of a proper application of such a new competence.
- ◆ We should welcome the fact that there is a decrease in the number of absent defence attorneys in hearings when a detention measure was or was being applied against defendants. Even though such a practice is not in line with the LCP, we often have hearings in which detention is imposed in absence of a defence attorney of the defendant, thus greatly undermining the right to effective defence of the accused person.

Recommendation:

- Reforming the LCP to ensure obligatory presence of a defence attorney in all hearings in which detention measure is imposed on the defendant.

- ◆ We noticed a trend of waived opening statements defence attorneys, but also insufficient preparations for opening statements by public prosecutors. Our monitors witnessed cases of indictments being read instead of opening statements being given, and also presentation of evidence while giving the opening statements.

Recommendation:

- It is necessary to organise trainings for the subjects to the criminal proceedings in relation to the meaning of the opening statement, the need for the opening statement and the form in which it is given.
- ◆ Our monitors observed cases in which the court failed to explain the charges to the defendant, even in situations in which the defendant stated he/she did not understand what he was accused of. In connection to this, our monitors observed that judges failed to inform the defendants on all the rights they are entitled to in the criminal proceedings.

Recommendation:

- It is necessary to sensitize judges with regard to the explanation of the rights of the defendant and the criminal act the defendant is charged with. It is necessary to change the way the LCP provisions are interpreted and it is necessary that they be put into practice for the purpose of guaranteeing fair and objective judicial proceedings.
- ◆ Our monitors noted a serious decrease in the number of guilty pleas in the main hearings in all observed courts. As compared to previous years, we have a most dramatic decrease in guilty pleas in the basic courts Bitola, Veles and Skopje 1.

A correlation is observed between the severity of criminal act, the low penal policy of judges upon the completion of main hearings, the severity and uncertainty of sanctions in conditions of guilty pleas, as well as the role of the court and the role of the defence attorney in the process of assessing the guilty pleas as negative factors for application of this procedure that is intended to accelerate the main hearing.

Recommendation:

- A comprehensive analysis should be performed as to the factors that have an impact on the defendant's decision to pled guilty in a main hearing.
- The fall in application of accelerated procedures, especially the plea bargaining, can be interpreted as a decrease in public confidence in the court, and it is therefore necessary to undertake steps towards improving the public image of the courts. In this direction, we recommend additional training for judges and defence attorneys in connection with their roles when admission of guilt is made by defendants.
- The courts should improve their capacity in terms of explaining the essence of criminal act for which the defendant gives a guilty plea.
- Additional trainings should be organised for judges for assessing the voluntariness of the guilty plea as well as the defendant's awareness of the consequences arising from it.
- Judges need to be sensibilized to the protection of rights of the defendant when they pleaded guilty in absence of a defence attorney in legally permissible cases within summary proceedings.
- In relation to the guilty pleas, reassess the need for introduction of a system of predictability of sanctions, through publically available and non-obligatory instructions on meting out the type and severity of the sanction, or through an upgrade of the ACCMIS system so

that the system itself could provide statistical data about the average sanction for a certain crime characterized with similar mitigating and aggravating circumstances.

- Ending the practice of veiled threats by public prosecutors against defendants, especially by putting an end to the public prosecutor's practice to bid with the detention measure; the judges should prevent such practices and not accept guilty pleas entered under such conditions.
- ◆ It is a satisfying fact that we have an improvement in relation to last year as to how well the guilty pleas were factually backed. In other words, in 76% of cases with entered guilty pleas the court presented evidence of appropriate quality and quantity. Unfortunately, however, the criminal records are still the most frequently presented evidence.

Recommendation:

- Reforming the LCP to allow a special hearing for the determination of the type and severity of the sanction upon the entered guilty plea.
- ◆ Unfortunately, our monitors registered a practice where the court, upon entered guilty pleas, decides only in relation to the guilt of the defendant and failed, but not in relation to the damage, which decreases the public confidence in the court as efficient and fair arbiter.

Recommendation:

- Amending the LCP so that when guilty pleas are entered in a main hearing and claims for restitution are raised by a damaged party, the court is obliged to rule on the defendant's guilt and the restitution claim.
- ◆ Our monitors noticed deviations from the legal order of presentation of evidence, in other words, due to cost-effectiveness of the proceedings, the defence presented evidence before the public prosecution.

Recommendation:

- Standards must be put in place that will harmonize the judicial practice as to when and to what extent judges can change the legally envisaged order of presentation of evidence due to various reasons. Judges should explain their decisions on changing the order of presentation of evidence in detail, ensuring that there is equality of arms and that the burden of proof has not been transferred to the defence.
- ◆ Our monitors registered an increase in the trend of failing to limit the cross-examination to the facts presented in the direct examination.

Recommendation:

- It is necessary to organise additional trainings as to the manner of conducting the cross-examination, as well as the way the court regards the permissibility of questions in cross-examination. According to the LCP, this kind of examination is limited only to the facts presented in direct examination, but it is not an uncommon practice where judges and other participants to the procedure are guided by a certain template, that is, to regard the permissibility of cross-questions only on the basis of the question words used in the question.
- ◆ An increasing trend of wrong application of Article 383, paragraph 5 of LCP is noted, i.e. the court's questioning turns into a special examination.

Recommendation:

- In order to abandon the inquisitorial practice for establishing facts, it is necessary to further clarify the LCP and provide trainings for judges on their right to pose questions to witnesses and experts. It is of particular importance to make a distinction between clarification of circumstances and establishment of new circumstances, having in mind that in accordance with the new accusatorial principles of the procedure the impartiality and non-participation of the court in the proceedings are raised to a higher level in contrast to the previous inquisitorial procedure model.
- ◆ Unharmonised practice is noted in relation to the presentation of material evidence. This practice is to a large extent due to the fact that LCP does not contain a provision regulating the manner of presentation of material evidence and therefore in practice there are various interpretations. Namely, some judges refer to the old LCP provisions and they themselves present evidence, whereas to a lower extent the presentation of evidence is done by the party proposing the evidence.

Recommendation:

- The Coalition considers that in the accusatorial spirit of the current LCP, it is necessary to amend the LCP or to harmonise the judicial practice in order to enable the parties (who propose evidence) to present the material evidence on their own, in a manner and at hour as determined by them in the list of evidence.
- ◆ Our monitors noted an increasing trend in cases where the court examines the defendant, in the capacity of a self-proposed witness, in absence of a defence attorney.

Recommendation:

- Considering the previously mentioned adversarial and accusatorial principles of the existing LCP, it is necessary that such a practice is abandoned so that the courts do not appear partial by posing questions favouring the public prosecutor's office or the defence.
- ◆ Improvement is noted in relation to the audio-video recording of hearings, but however, the practice of taking minutes through dictation by judges prevails.

Recommendation:

- It is necessary to immediately abandon the practice of dictation, in other words a practice where the judge paraphrases questions and statements made by the parties. In this sense, it is necessary to allocate adequate resources to ensure audio-visual recording of hearings for the purpose of enhancing the objectivity, reliability and fairness of the proceedings.
- ◆ The upward trend in unequal treatment of the public prosecutor and the defence by the court is worrisome.

Recommendation:

- The court's role should be improved through additional trainings and judges should be made aware of the significance of the ex parte communication between the court and the parties.
- ◆ The fact that judges have been wrongly applying the LCP provisions on exclusion of the public from the main hearing for a second year in a row is worrisome.

Recommendation:

- The LCP provisions regulating the presence of the public in the course of the main hearing should be improved and consistently applied by judges, having in mind the fact how important the public is in increasing public confidence in the independence of the judicial authority.
- ◆ The downward trend in the last years' data in relation to timely announcements of place and time of trials is worrisome.

Recommendation:

- The investments in human and technical capacities of the court should be increased.
- ◆ There is a practice in which judges have an active role in the course of the main hearing. In that way the public has an impression that judges are being partial or, even, vengeful.

Recommendation:

- The LCP provisions on the role of the court during the main hearing should be consistently applied.
- ◆ We welcome the fact that there is an improvement in the monitors' perception as to how efficient was the defence of defendants provided by their defence attorneys. However, unfortunately we have an increase in the number of complaints raised by defence attorneys in relation to their access to evidence.

Recommendation:

- The LCP provisions should be consistently applied and the court's practice to limit the defence attorney's right to access to all evidence should be terminated, this being especially case during the main hearing. In addition, the court's practice to allow selective access to evidence when there are more defendants should be terminated as well.
- ◆ It is a pleasing fact that the court was more understanding as to the time required by defence attorneys to prepare their defence, as well as that there is an improvement in relation to last year with respect to the defendant's right to free legal aid.
- ◆ We appreciate the fact that we have not witnessed any racial or gender related discrimination by the court for a few years in a row.
- ◆ We welcome the practice of the court not to generate a negative impression as to those defendants who have chosen to remain silent.